

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

TÜRK İSLAM EDEBİYATI'NDA HZ. FATİMA

**Atila GÖKDEMİR
1440208001**

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Melek DİKMEN**

ISPARTA - 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	ATILA GÖKDEMİR
Anabilim Dalı	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
Tez Başlığı	TÜRK İSLÂM EDEBİYATI'NDA HZ. FÂTİMA
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği ve YÖK Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Doktora Tez Savunma Sınavında Jürimiz 15/11/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Doktora tezi için;

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	DOÇ. DR. MELEK DİKMEN SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	PROF. DR. ALİ YILMAZ UŞAK ÜNİVERSİTESİ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	PROF. DR. RİFAT OKUDAN SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	PROF. DR. M. SADIK AKDEMİR SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	DR. ÖĞR. ÜYESİ NURETTİN ÇALIŞKAN BURDUR MEHMET AKİF EROY ÜNİVERSİTESİ	☒ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve rapuru tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 22-(6) Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri dinleyicilere kapalı olarak, tez hakkında salt çoğunlukla kabul, ret veya düzeltme kararı verir. Tezi kabul edilen öğrenciler başarılı olarak değerlendirilir. Bu karar, enstitü anabilim/anasanat dalı başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi başarısız bulunarak reddedilen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunmada da başarısız bulunan öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve rapuru tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Türk İslam Edebiyatı’nda Hz. Fatıma” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça kısmında gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Atila GÖKDEMİR
15/11 /2019

(GÖKDEMİR, Atila, *Türk İslam Edebiyatı'nda Hz. Fatıma*, Doktora Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türk-İslâm edebiyatı sahasında telif edilen ağırlıklı olarak manzum eserlerde, Hz. Fâtıma'nın ne şekilde ele alındığını ve önemini ortaya koymaktır. Bu bağlamda XIII. ve XX. asırlar arasında bu sahada telif edilmiş çok sayıda manzum eser incelenmiştir. Çalışmada, öncelikle Ehl-i Beyt'in önde gelen mensuplarından Hz. Fâtıma'nın hayatına yer verilerek İslâm tarihi açısından önemi ifade edilmiştir. Akabinde Hz. Fâtıma ile ilgili âyet ve hadisler değerlendirilerek, bu âyet ve hadislerin iktibas ya da telmih unsuru olarak kullanıldığı manzûmeler ele alınmıştır. Bununla birlikte, Hz. Muhammed'in kızı, Hz. Ali'nin hanımı, Hz. Hasan ve Hüseyin'in annesi olması, kadınlar arasındaki üstünlüğü gibi husûsiyetlerinden hareketle Hz. Fâtıma'nın bu eserlerde yer alan isim, sıfat, künye ve lakapları ortaya çıkarılmıştır. Son olarak, Türk-İslâm edebiyatı sahasında Hz. Fâtıma'nın doğumu, Hz. Ali ile evliliği ve vefâtı hakkında kaleme alınan müstakil eserler, şiirler ve eser bölümleri incelenmiştir. Netice itibariyle Ehl-i Beyt'e olan sevgilerinin bir yansıması olarak Müslüman Türk müelliflerin, eserlerinde Hz. Fâtıma'ya sıkça yer verdikleri, hakkında şiirler yazdıkları ve müstakil eserler meydana getirdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslâm Edebiyatı, Hz. Fâtıma, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ehl-i Beyt, Âl-i Abâ

(GÖKDEMİR, Atila, *Hadrat Fatima in Turkish Islamic Literature*, PhD Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

The aim of this thesis is revealing the significance of Hadrat Fatima in Works, mainly in verses, written in Turkish Islamic Literature and how she is dealt in these works. Within this context, we examined over a thousand of works written between 13th and 20th century in this area. In this thesis, firstly the life of Hadrat Fâtıma who was a prominent member of Ahl-al-Bayt was mentioned and the significance of her life in terms of Islamic history was evaluated. Then, the verses of Quran and hadiths about Hadrat Fatima were evaluated and the verses that included them as a reference or citation. Also, based on being the daughter of Prophet Muhammad, the wife of Hadrat Ali, the mother of Hasan and Husein and her noblesse among women, Hadrat Fatima's names, adjectives and nicknames mentioned in these works were detected. After that, the seperate works, poems and parts of works written about Hadrat Fâtıma in Turkish Islamic Literature were examined. Finally, it was revealed that Muslim-Turkish poets frequently gave place to Hadrat Fatima in their works, wrote poems and seperate works about her as a reflection of their love and respect to Ahl-al-Bayt.

Key Words: Turkish Islamic Literature, Hadrat Fatima, Prophet Muhammad, Hadrat Ali, Hasan, Hussein, Ahl-al-Bayt, al-i aba

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	xii
ÖN SÖZ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. FÂTİMA'NIN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

1. HZ. FÂTİMA'NIN HAYATI	5
2. HZ. FÂTİMA'NIN ŞAHSİYETİ.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. FÂTİMA İLE İLİŞKİLENDİRİLEN ÂYET VE HADİSLER

1. HZ. FÂTİMA İLE İLİŞKİLENDİRİLEN ÂYETLER.....	15
1.1. Kevser Sûresi'nin 1. Âyeti.....	15
1.2. Âl-i İmrân Sûresi 61. Âyet (Mübâhele Âyeti).....	16
1.3. Ahzâb Sûresi 33. Âyet (Tathîr Âyeti).....	19
1.4. Şûrâ Sûresi 23. Âyet (Meveddet Âyeti).....	20
1.5. İnsan Sûresi, 5-31. Âyetler (Ebrâr Âyetleri)	22
1.6. İsrâ Sûresi'nin 1. Âyeti.....	26
1.7. İsrâ Sûresi'nin 26. Âyeti.....	28
1.8. Duhâ Sûresi'nin 5. Âyeti	28
1.9. Meryem Sûresi'nin 96. Âyeti	29
2. HZ. FÂTİMA İLE İLGİLİ HADİSLER	29
2.1. Hz. Fâtıma, Kadınların En Fazîletlisidir.	31
2.2. Hz. Fâtıma, Ehl-i Beyttendir.....	33
2.3. Hz. Fâtıma, Ehl-i Beyt'ten Hz. Muhammed'e İlk Kavuşacak Kişidir.....	35
2.4. Hz. Fâtıma'nın Dünyaya Gelişi	38
2.5. Hz. Fâtıma'nın Soyundan Gelenler Cehenneme Gitmeyecektir.	39
2.6. Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin Evliliği	40
2.7. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in Bir Cüz'üdür	45
2.8. Hz. Fâtıma'nın Cennete Girişi.....	46
2.9. Hz. Peygamber Sefere Çıkacağı Zaman En Son Hz. Fâtıma'ya Uğrardı..	47
2.10. Hz. Peygamber'in En Sevdiği Kişi	48
2.11. Hz. Peygamber'in Vefâtının Ardından Hz. Fâtıma.....	49

2.12. Mehdî, Hz. Fâtîma'nın Soyundan Gelecektir	50
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. FÂTİMÂ'NİN İSİM, KÜNYE, LAKAB VE SIFATLARI

1. HZ. FÂTİMÂ'NİN İSMİ	52
1.1. Hazret-i Fâtîma	57
1.2. Fatma Ana/Fâtîma Ana/ Fâtîme Zehrâ Ana	58
1.3. Cenâb-ı Fâtîma	61
1.4. Fâtîma bint-i Rasûl	63
1.5. Fâtîma bint-i Nebî	64
1.6. Fâtîma bint-i Muhammed	64
2. HZ. FÂTİMÂ'NİN KÜNYELERİ	65
2.1. Ümmü Ebîhâ	65
2.2. Ümmü'l-Hasaneyn	66
2.3. Ümmü'l-Eimme	67
3. HZ. FÂTİMÂ'NİN LAKAPLARI	67
3.1. Zehrâ	67
3.1.1. Fâtîmâtü'z-Zehrâ	75
3.1.2. Fâtîmâ Zehrâ/ Fâtîmâ-i Zehrâ	76
3.1.3. Fadimetü'z-Zehrâ	77
3.1.4. Hazret-i Fâtîmâ Zehrâ	78
3.1.5. Fâtîmâtü'z-Zehrâ Bacı	79
3.1.6. Fâtîmâ Hatun-ı Zehrâ	79
3.1.7. Fâtîmâ Zehrâ Güzin	79
3.1.8. Hazret-i Zehrâ	80
3.1.9. Zehrâ-yı İsmet	83
3.1.10. Zehrâ Nebâhat	84
3.1.11. Zehrâ-yı İffetkâr	84
3.1.12. Zehrâ-yı Minhâr	85
3.1.13. Zehrâ-yı Ekrem	85
3.1.14. Cenâb-ı Zehrâ	85
3.1.15. Cenâb-ı Fâtîmâ Zehrâ	86
3.2. Betül	86
3.2.1. Hazret-i Betül	90
3.2.2. Cenâb-ı Betül	91
3.2.3. Hazret-i Fahrü'l-Betül	91
3.2.4. Betül-i Zehrâ	92
3.2.5. Zehrâ-yı Betül	92
3.2.6. Hazret-i Zehrâ Betül	94
3.2.7. Betül-i Fâtîma	94

3.2.8. Betül-i Pâkîze.....	95
3.2.9. Hayrû'l-Betül	95
3.2.10. Betül-i Meryem	95
3.2.11. Betül-i Pâk-i Dâmen.....	96
3.2.12. Betül-i Mehlikâ	96
3.2.13. Betül-i parsâ	97
3.2.14. Betül-i Ezvâc.....	98
3.2.15. Fatma Zehrâ Betül.....	98
3.2.16. Fâtımâ-i Ekmele'l-Betül	99
3.3. Hayru'n-Nisâ	99
3.3.1. Hazret-i Hayru'n-nisâ	103
3.3.2. Hayru'n-nisâu'l-âlemîn.....	104
3.3.3. Hayr-i Nisvân-ı Betül.....	105
3.3.4. Betül Fâtıma-i Hayru'n-nisâ	105
3.3.5. Fâtımâ Hayru'n-Nisâ	105
3.3.6. Zehrâ Fâtıma Hayru'n-nisâ	107
3.3.7. Menbâ-ı Hayru'n-nisâ.....	108
3.3.8. Hayrun'nisâ-yı Ehl-i Beyt.....	108
3.3.9. Hayru'n-nisâ-i zü'l-kerem	108
3.4. Fahru'n-Nisâ	109
3.4.1. Hazret-i Fahru'n-nisâ	109
3.4.2. Mâden-i Fahru'n-nisâ	111
3.4.3. Fariü'n-nisâ	111
3.4.4. Hazret-i Fahrü'n-nisâ	112
3.4.5. Fâtıma Fahrü'n-nisâ	112
3.4.6. Zehrâ Fâtıma Fahru'n-nisâ.....	113
4. HZ. FÂTIMÂ'NIN SIFATLARI.....	113
4.1. Hz. Muhammed'in Kızı Olması Yönüyle.....	114
4.1.1. Bint-i Rasûl	114
4.1.2. Fâtıma bint-i Rasûl.....	115
4.1.3. Bint-i Rasûl Fâtımatü'z-Zehrâ	116
4.1.4. Bint-i Rasûl-i Mücteba.....	116
4.1.5. Hazret-i Bint-i Rasûl-i Müctebâ	117
4.1.6. Hazret-i Bint-i Rasûl	117
4.1.7. Bint-i Mahbûb-ı Hudâ.....	117
4.1.8. Bint-i Rasûl-i Hudâ.....	118
4.1.9. Bint-i Fahr-i İns ü Cân	118
4.1.10. Bint-i Fahr-i Kevneyn	119
4.1.11. Bint-i Mustafa	119
4.1.12. Bint-i Muhammed	119

4.1.13. Duhter-i Pâkîze.....	120
4.1.14. Duhter-i Mustafa	121
4.1.15. Duhter-i Pâkîze Zehrâ	121
4.1.16. Duhter-i Pâkîze-i Fahrü'l-Enam.....	122
4.1.17. Duhter-i Saîde-i Sultân-ı Enbiyâ.....	122
4.1.18. Duhter-i Ağnâ.....	123
4.1.19. Fâtıma-i Mustafa	123
4.1.20. Verd-i Gülistân-ı Nebî.....	124
4.1.21. Gonca-i Bâğ-ı Muhammed.....	124
4.1.22. Gonca-i Bâğ-ı Risâlet/ Ciğerkuşe-i Ahmed	124
4.1.23. Rasûlün Efdal-i Evlâdı	125
4.1.24. Bint-i Güzîn.....	125
4.1.25. Muhammed Mustafâ'nın Nutfe-i Zî-şanı	126
4.1.26. Zî-neseb.....	126
4.1.27. Ciğerkûşe/Ciğerkûşe-i Muhammed	127
4.1.28. Muhammed'in Bergüzârı	128
4.1.29. Baz'a-i fahr-i Rusûl.....	128
4.1.30. Baz'a-i Ahmed	129
4.1.31. Bid'a-tü'r-Rasûl	129
4.1.32. Kurretü'l-Ayn.....	130
4.1.33. Kurratü'l-'Aynu'r-Rasûl	130
4.1.34. Kurretü'l-'Ayn-u Nebî	130
4.1.35. Nûr-ı 'Ayn.....	131
4.1.36. Zübde-i Âl-i Muhammed	131
4.1.37. Nesl-i Nebiyy-i Müctebâ.....	131
4.1.38. Filze-i Kebd-i Şâh-ı İsrâ.....	132
4.1.39. Tuhfe-i Mahbûb-i Hudâ	132
4.2. Hz. Hatice'nin Kızı Olması Yönüyle	133
4.3. Kadımlar Arasındaki Üstünlüğü Yönüyle.....	137
4.3.1. Eşrefü'n-nisâ	137
4.3.2. Seyyidü'n-nisâ	138
4.3.3. Nisâlar Seyyidi Zehrâ	138
4.3.4. Şehnisâ	139
4.3.5. Seyyid-i Cümle-Nisâ.....	139
4.3.6. Seyyide.....	139
4.3.7. Sâki-i Nisâ.....	140
4.3.8. Hâatunların Bihteri	140
4.3.9. Ümmühâtü'l-mü'minîn/Ümmü'l-Mü'minîn.....	140
4.3.10. Ümmü'n-Nisâi'l-Mü'minîn	141
4.4. Hz. Ali'nin Zevcesi Olması Yönüyle.....	141

4.4.1. Zevce-i Haydar	142
4.4.2. Zevce-i Sâkî-i Kevser	143
4.4.3. Şah Ali'nin Gelini	143
4.4.4. Zevce-i Şi'r-i Hudâ	144
4.4.5. Nûr-i Murtazâ	144
4.4.6. Câr-ı Murtazâ	144
4.4.7. Hem-ser-i Şefika-i Sâlâr-ı Evliyâ	145
4.4.8. Arûs-ı Hacle-i Hikmet	145
4.5. Hz. Hasan ve Hazret-i Hüseyin'in Annesi Olması Yönüyle.....	146
4.5.1. Fâtıma-yı Vâlide-i Kübrâ	146
4.5.2. Vâlide-i Mâcide	146
4.5.3. Mâder-i Şâh-ı Şühedâ	147
4.5.4. Hasan Hüseyin'in Anası	147
4.5.5. Ümm-ü Sıbteyn	148
4.5.6. Ümm-ü Saidân	148
4.5.7. Ümm-i Dü-Abâ /Ümm-i Şehîdân	149
4.5.8. Mâder-i Şehzâdegân	149
4.5.9. Mâder-i Şefkat-bihâr	149
4.6. Yardımseverliği Yönüyle.....	150
4.6.1. Bîkeslerin Sultanı	150
4.6.2. Menbâ-ı Cûd u Sehâ	151
4.6.3. Muîn-i Fukarâ	151
4.6.4. Destgîr-i Bîçâregân	151
4.7. Mâsûmiyeti Yönüyle	152
4.7.1. Pâk-i Mâsumân	152
4.7.2. Mâsum	153
4.7.3. Pâk-i İsmet	153
4.7.4. Dürr-i İsmet	154
4.8. Diğer Sıfatları	154
4.8.1. Âhîret Hatunu	154
4.8.2. Bahîre-i Efdale'n-Nisâ	155
4.8.3. Bülbül-ü Gülzâr-ı Dîn / Neyyir-i Evc-i Hakikat / Pertev-i Nûr-ı Mübîn / Mazhar-ı Sırr-ı Emîn / Gencine-i Dürr-i Hayâ	155
4.8.4. Cân-ı Pezîr	156
4.8.5. Cinânın Hûr-ı 'Aynı	156
4.8.6. Cedde-i Pâkîze	157
4.8.7. Cennetin Sultanı	157
4.8.8. Dürr-i Yektâ-yı Deryâ-yı Yefîmî	157
4.8.9. Dürr-i Sadef	158
4.8.10. Dürr-i Sadef-i Kudret	158

4.8.11. Erenlerin Baş Tâcı.....	158
4.8.12. Dürr-i Ma'den	158
4.8.13. Ehl-i Saâdet	159
4.8.14. Fahr-i Şeref-i Vâsıta-i Ahmed-i Mürsel.....	159
4.8.15. Fâtıma Gülizâr.....	159
4.8.16. Fâtıma Âlicenâb	160
4.8.17. Hâtun-ı Mahremgâh-ı Mevlâ.....	160
4.8.18. Hûb-sîret.....	160
4.8.19. Hûr-i Cennet.....	160
4.8.20. İslâm Anası	161
4.8.21. Kevser 'Atâ	161
4.8.22. Kân-ı Cevâhir-i Hudâ.....	161
4.8.23. Mükrâm	161
4.8.24. Mihr-i Muhît	162
4.8.25. Meryem-i Bâ-safâ.....	162
4.8.26. Mâder-i Ümmet.....	163
4.8.27. Nakd	163
4.8.28. Nûr-ı Ehl-i Beyt.....	163
4.8.29. Nûr-ı Hakk'ın Mazharı.....	164
4.8.30. Nûr-ı Akdem	164
4.8.31. Nûr-i Hidâyet	164
4.8.32. Nûr-ı Hak Rahman	165
4.8.33. Pertev-i Envâr-ı Aşk.....	165
4.8.34. Pertev-i Nûr-ı 'Ayn	165
4.8.35. Râyegân.....	166
4.8.36. Sâlihâtullâh/ Sâhib-i Kur'ânullâh.....	166
4.8.37. Seyyidü's-Sâdât-ı Âlem	166
4.8.38. Şems-i Kamer.....	167
4.8.39. Şem'-i Nûr-ı Hilkat/Şem'-i Şebistân-ı Hayâ.....	167
4.8.40. Şâfi-i Rûz-ı Cezâ	167
4.8.41. Şefî'	167
4.8.42. Tâc-ı Eşref.....	168
4.8.43. Ümmü's-Süedâ.....	168
4.8.44. Zarf-ı Hudâ.....	169
4.8.45. Fâtıma-i dilber.....	169

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. FÂTİMA İLE İLGİLİ ESERLER

1. MEVLİD-İ FÂTİMA TÜRÜNDE ESERLER.....	170
1.1. Abdî'nin Mevlid'i.....	170

1.2. Süleyman Memdûh'un Mevlid'i.....	172
1.3. Muhammed Esad Erbilî'nin Mevlid'i.....	173
1.4. Mehmed Şemseddin'in Mevlid'i.....	174
2. TEZVÎC-İ FÂTİMA TÜRÜNDE ESERLER	175
2.1. Tezvic-i Fâtıma	176
2.2. Tezvic-i Fâtımatü'z-Zehrâ	176
2.3. Hz. Fâtıma'nın Cihazı ve Düğünü	176
3. HZ. PEYGAMBER'İN HZ. FÂTİMA'YA NASİHATİ VEYA VASİYETİ TÜRÜNDE ESERLER.....	177
3.1. Nasihat-i Rasûlillah Li-Fâtıma	177
3.2. Nasihat-i Rasûlullah (S.A.V) Kızı Fâtıma'ya (R.A.).....	177
3.3. Vasiyet-i Nebî Li-Fâtıma	177
3.4. Vasiyet-i Rasûlullah	178
3.5. Vasiyyet-i Rasûlullâh Sallallâhu Aleyhi Vesellem Li-Fâtımatü'z-Zehrâ Radiyallâhü Anhâ	178
4. HZ. FÂTİMA'NIN VEFÂTI İLE İLGİLİ ESERLER.....	178
4.1. Dâstân-ı Fâtıma	179
4.2. Vefât-ı Hazret-i Fâtıma	185
4.3. Vefât-ı Fâtıma (Muhammediyye)	186
5. HZ. FÂTİMA'NIN HAYATININ TAMAMINI ELE ALAN ESERLER.....	188
5.1. Kerîme-i Muhtereme-i Hazret-i Fahr-i 'Âlem Seyyidetü'n-Nisâi'l-Âlemîn Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ el-Betül.....	188
5.2. Fâtıma-i Zehrâ Vefâtın Beyân İder (Hadikatü's-Süedâ).....	189
6. HZ. FÂTİMA İÇİN YAZILAN MÜSTAKİL ŞİİRLER	191
6.1. Derviş Yûnus	191
6.2. Şeyh Halid Dîvânı	192
6.3. Leylâ Hanım Dîvânı.....	194
6.4. Ali Emîrî Efendi Dîvânı.....	195
6.5. Mehmed Murad Nakşibendî Dîvânı.....	198
6.6. Sâdık Ağazâde Sıdkî Dîvânı.....	202
6.7. Hasan Rızâ Dîvânı	204
6.8. Yusuf Fâhir Baba Dîvânı	205
6.9. Muhîfî Dede	207
6.10. Nakşî Dîvânı	208
SONUÇ.....	210
KAYNAKLAR	213
ÖZ GEÇMİŞ.....	230

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.md.	: Adı Geçen Madde
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğum
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
ö.	: Ölüm
R.A.	: Radıyallahu Anh
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
Ter.	: Tercüme
thk.	: Tahkik
t.y.	: Basım tarihi yok
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınları, Yayıncılık, Yayınevi
y.y.	: Basım yeri yok

ÖN SÖZ

Türk-İslâm edebiyatı alanında telif edilen eserlerde Hz. Muhammed (s.a.v.) başta olmak üzere diğer peygamberler, Ehl-i Beyt, Hulefâ-i Râşidîn, sahâbeler, sûfiler vb. dinî şahsiyetlerin sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Bu şahsiyetlerden birisi de şüphesiz Hz. Fâtîma'dır. O, Ehl-i Beyt içerisindeki konumu, Hz. Muhammed'in kendisine atfettiği kıymet, Âl-i Abâdan oluşu, Hz. Ali ile evliliği, peygamber neslinin kendisiyle devam etmesi, İslâm tarihinin en acı hâdiselerinden olan Kerbelâ Vak'ası'nda şehit edilen Hz. Hüseyin ile Hz. Hasan'ın annesi olması ve kadınlar arasındaki üstünlüğüyle bu sahada eser veren müelliflerin dikkatini celp etmiştir. Hz. Fâtîma, hâiz olduğu husûsiyetleri ile edebî eserlerde Hz. Muhammed, Dört Halife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in yanında, mühim bir şahsiyet olarak mutlaka kendisinden söz ettirmiştir. Bununla birlikte İslâm tarihi açısından sahip olduğu değer, hakkında müstakil eserlerin telif edilmesine vesile olmuştur.

“Türk İslam Edebiyatı'nda Hz. Fatıma” adlı bu çalışma, ağırlıklı olarak Dîvân Edebiyatı ve Tekke Edebiyatı alanında telif edilen eserler esas alınmak sûretiyle hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra Halk Edebiyatı şairlerinden de zaman zaman istifade edilmiştir. Hz. Fâtîma'nın, Müslüman Türk halkının temelini oluşturan bütün inanç katmanları açısından mühim bir yeri hâiz olduğu herkesçe bilinen bir hakîkattir. Bu bağlamda çalışmamızda kendilerinden istifade edilen müellifler, Alevî-Bektâşî-Sünnî ayırımına tabi tutulmamıştır. Zira Müslüman Türk toplumunun bünyesinde barındırdığı katmanlar arasındaki sosyo-kültürel geçirgenlik, Hz. Fâtîma telakkilerinin şekillenmesinde birbirlerinin tesirinde kalmalarına yol açmıştır.

Çalışmanın altyapısını oluşturmak maksadıyla çoğunluğu dîvânlar olmak üzere binin üzerinde eser taranmıştır. Bu eserlerden yüz elli kadarından elde edilen malzemenin hareketle Hz. Fâtîma ile ilgili âyet, hadis, isim, sıfat, lakap, künye, müstakil eserler ve şiirler şeklinde tasnif yapılmıştır. Bu tasnifin ardından, dîvânlar ve diğer edebî türlerden elde edilen malzeme ilgili yerlerde kullanılmıştır. Bununla birlikte çalışmada istifade edilen eserlerin hâricinde Hz. Fâtîma'nın yer aldığı başka eserler de bulunmaktadır. Ancak tekrara düşmemek amacıyla birbirine benzeyen malzemenin kullanımına gerek duyulmamıştır. Gerek dîvân taramalarında gerekse elde edilen malzemelerin tasnifinde eserlerin telif edildiği yüzyıllara göre bir ayırım yapılmamıştır. Nitekim müelliflerin, hangi asırda yaşadığı göz önünde bulundurulmaksızın, Hz. Fâtîma'yı eserlerinde ele alış biçimlerinin büyük oranda benzeştiği görülmektedir.

Çalışmamız girişi müteakip dört bölümden müteşekkildir. Giriş bölümünde tezin konusu, amacı, önemi, yöntemi, sınırlılıkları ve kaynakları ele alınmıştır. Birinci bölümde Hz. Fâtîma'nın hayatı ve şahsiyeti ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm oluşturulurken öncelikle Hz. Fâtîma ile ilişkilendirilen âyet ve hadisler tespit edilmiştir. Ancak bu hususta çok sayıda hadis bulunması, edebî metinlerde doğrudan ya da telmih yoluyla yer alanlara öncelik vermeyi zorunlu kılmıştır.

Üçüncü bölümde çalışmanın ağırlıklı kısmını teşkil eden Hz. Fâtîma'nın isim, künye, lakap ve sıfatlarına yer verilmiştir. Yapılan taramalar neticesinde müelliflerin Hz. Fâtîma'yı iki yüz kadar farklı ibâre ile zikrettikleri tespit edilmiş, gerekli yerlerde edebî malzemenin kullanımından önce bu ibârelerin Hz. Fâtîma ile ilgili olan bağlantıları açıklanmıştır.

Dördüncü bölüm, Hz. Fâtıma ile ilgili kaleme alınan müstakil eserler ve şiirler hakkındadır. Bu eserler, Hz. Fâtıma'nın doğumu, Hz. Ali ile evliliği, vefâtı, Hz. Muhammed'in kızına nasihatları ve hayatının tamamını ele alan eserler olarak tasnife tabi tutulmuştur. Bununla beraber bazı eserlerin bünyesinde yer alan ve Hz. Fâtıma için ayrılan bölümler tespit edilmiş ve bu bölümlerin tanıtımı yapılmıştır. Bölümün sonunda ise şairlerin Hz. Fâtıma hakkında kaleme aldığı müstakil şiirlere yer verilmiştir. Sonuç kısmında tez çalışması neticesinde elde edilen veriler ve kanaatler ortaya konulmuştur.

Eksiklikten uzak olmayan ve yapıcı eleştirilere her daim açık bulunan bu çalışmanın ortaya konulmasında pek çok kişinin doğrudan ya da dolaylı yardımı olmuştur. Öncelikle lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimim süresince öğrencisi olduğum ve asistanlığını yapmaktan gurur duyduğum, zaman mefhumu gözetmeden yardımlarını her daim yanımda hissettiğim, görüş ve önerileri ile şahsıma rehber olan danışman hocam Doç. Dr. Melek DİKMEN'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tez konusunun belirlenmesi aşamasında kıymetli yardımlarını gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Alim YILDIZ'a müteşekkirim. Doktora tezimin şekil ve muhtevâsının ortaya çıkmasında "Türk-İslâm Edebiyatında Hz. Ali" adlı doktora tezinden çok fazla istifade ettiğim kıymetli hocam Doç. Dr. Meliha YILDIRAN SARIKAYA'ya minnettarım. Çalışmam esnâsında hadisler başta olmak üzere ilgili kaynaklara ulaşmamda yardımını gördüğüm sevgili arkadaşım Arş. Gör. M. Furkan T. DEMİRBAŞ'a ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimim süresince sabırlı ve hoşgörülü tutumlarından dolayı kıymetli eşim Feyza'ya, oğullarım Yusuf Safa ve Ahmet Kerem'e, gözümün nuru kızım Zeynep Elvin'e, hayır duâlarını her daim arkamda hissettiğim değerli anneme ve ablama teşekkür ediyor ve bu günlere gelmemde en büyük pay sahibi olduğunu yürekten hissettiğim merhum babamı hayır ve minnetle yâd ediyorum.

Atila GÖKDEMİR

ISPARTA - 2019

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Türk-İslâm edebiyatı sahasında kaleme alınan eserlerin şahıs kadrosu, ağırlıklı olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) ve diğer peygamberler, Ehl-i Beyt, Dört Halife ve sahâbeler ile dinî, tasavvufî ve tarihî/efsânevî birtakım şahsiyetleri bünyesinde barındırmaktadır. Şairlerin eserlerinde sıkça yer verdikleri kişilerden biri de Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'dır. Hz. Fâtıma, Türk-İslâm edebiyatı alanındaki eserlerde Hz. Muhammed'in kızı olması başta olmak üzere, kadınlar arasındaki üstün konumu, Ehl-i Beyt'in seçkin bir mensubu ve Âl-i Abâdan oluşu, Hz. Muhammed nezdindeki değeri ile ön plana çıkmıştır. Hz. Ali ile evliliği, Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyin ile Hz. Hasan'ın annesi olması ve bu sûretle Hz. Muhammed'in neslini devam ettiren kişi konumunda bulunması Hz. Fâtıma'nın eserlerde yer verilen diğer önemli husûsiyetleridir. Tezde, Hz. Fâtıma'nın hâiz olduğu bu husûsiyetlerden hareketle hayatı ve şahsiyeti, kendisi ile bağlantılı olduğu iddia edilen âyetler, hakkında rivâyet edilen hadisler; Türk-İslâm edebiyatı müellifleri tarafından ele alınan isim, künye, lakap ve sıfatları ile Hz. Fâtıma hakkındaki müstakil şiir ve eserler konu edilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Hz. Fâtıma, Hz. Muhammed'in neslini devam ettiren kızı, Hz. Ali'nin hanımı, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in annesi olması, birtakım âyet ve hadislerde kendisine işaret edildiğinin düşünülmesi ve sahip olduğu bazı üstün özellikleri ile İslâm tarihinde adından sıkça söz ettirmiş, buradan hareketle Türk-İslâm edebiyatı eserlerinde de sıkça yer bulmuştur. Tezde, Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber ile münâsebetleri, Hz. Ali ile evliliği, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi oluşu hakkında rivâyet edilen hadisler ve birtakım üstün özelliklerinin edebî sahaya yansımalarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Tez, Türk-İslâm edebiyatı sahasında XIII. ve XX. yüzyıllar arasında telif edilen binin üzerinde eserin incelenmesi neticesinde ortaya çıkmış olup, Hz. Fâtıma'nın bu eserlerde ne şekilde ele alındığının tespit edilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu yönüyle hem kültürel hem de edebî anlamda Hz. Fâtıma'nın konumunu ve etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tez konusunun belirlenmesinden sonra ilk olarak detaylı bir literatür taraması yapılmış ve konuyla ilgili çok sayıda çalışma bir araya getirilmiştir. Ağırlıklı olarak Sünnî kaynaklardan istifade edilmekle birlikte Şîî kaynaklar da kullanılmıştır. Nitekim Hz. Fâtıma ile ilgili Ehl-i Sünnet kaynaklarında yer almayan ancak edebî eserlere yansıyan bazı hususlar Şîî kaynakların kullanımını zorunlu kılmıştır. Tezin yazımı esnâsında ilk olarak Hz. Fâtıma'nın hayatı ve şahsiyeti ile âyet ve hadislerde ne şekilde ele alındığı ortaya konmuştur. Akabinde XIII. ve XX. yüzyıllar arasında yaşamış ve dönemlerinde ön plana çıkmış şairler başta olmak üzere dîvân tertip etmiş şairlerin eserlerine ulaşılmış ve metin taraması yapılarak Hz. Fâtıma ile ilgili kısımlar tespit edilmiş, çıkan malzeme konusuna göre tasnif edilmiştir. Bununla birlikte Hz. Fâtıma hakkında kaleme alınan müstakil eserler de tespit edilmiştir. Son olarak dîvânlar ve müstakil eserler hâricinde Kerbelâ mersiyeleri ve makteller, gazavatnâmeler gibi diğer manzum edebî türlerde yazılmış birçok eser incelenmiş ve Hz. Fâtıma ile ilgili kısımlar tasnif edilmiştir. Böylelikle binin üzerinde eser taranarak kapsamlı bir malzeme havuzu elde edilmiştir. Hz. Fâtıma, Alevî-Bektaşî kültürü için de önem arz ettiğinden söz konusu meşrepten olan şairlerin dîvânları da taranmış ve önemli miktarda malzeme ortaya çıkarılmıştır. Tez ile ilgili kaynakların taranması esnâsında yazma eser kütüphaneleri başta olmak üzere, birçok kütüphaneden istifâde edilmiştir. Bu kapsamda Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Konya Yazma Eser Kütüphanesi, Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, Millî Kütüphane, Konya Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi, Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi istifâde edilen yazma eser kütüphanelerindedir.

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Tezin yazımı esnâsında ilgili kaynakların temin edilmesi husûsunda genel itibariyle herhangi bir zorlukla karşılaşılmaştır. Ancak, yukarıda sözü edilen çok sayıda yazma eser kütüphanelerinden faydalanmakla beraber, Mısır Millî Kütüphanesi ve Bosna Hersek Gâzi Hüsrev Kütüphanesi gibi yurt dışında bulunan yazma eser kütüphaneleri ile iletişim kurulmaya çalışılmasına rağmen, talep ettiğimiz eserlere ulaşmak mümkün olmamıştır. Ayrıca tezde kapsamlı bir çalışma yapılmak istendiği için ele alınan şairlerde yüzyıl sınırlandırmasına gidilmemesine karar verilmiştir. Bu

bağlamda, taranacak metin sayısının fazla olması ve neticesinde ortaya çıkan malzemenin çok miktarda oluşu da bir zorluk olarak değerlendirilebilir.

5. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Tezin hazırlanması esnâsında İslâm Tarihi, tefsir ve hadis kaynakları ile başta dîvânlar olmak üzere, çeşitli türlerde manzum eserlerden istifâde edilmiştir. Çalışma konusunun İslâm Tarihi açısından son derece mühim bir şahsiyet olan Hz. Fâtıma olmasına istinâden, öncelikle Hz. Fâtıma'nın hayatını ele alan temel tarihî kaynaklara ulaşılmıştır. Bu kaynaklar arasında İbn Hâcer el Askalânî'nin *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, İbn Sa'd el-Bağdâdî'nin *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, İbn Hişâm'ın *Siret-i İbn Hişâm*, Hâtib el-Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdâd*, Zehebî'nin *Siyer-i A'lâmü'n-nübelâ* ile İbnü'l-Esîr eş-Şeybânî'nin *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe* adlı eserleri zikredilebilir.

Hz. Fâtıma'nın doğumu, evliliği, âhiretteki durumu vb. hususlarda anlatılan ve Sünnî kaynaklarda yer almayan birtakım olaylara Şia kaynaklarından ulaşılmıştır. Bu bağlamda en fazla başvurulan eserler, Şeyh Mü'min Şeblencî'nin *Nuru'l-Ebsâr*'i ile Şeyh Sadûk'un *İle'ş-Şerâi'* adlı eseridir.

Hz. Fâtıma ile bağlantılı olduğu iddia edilen bazı âyetler ile ilgili olarak öncelikle temel tefsir kaynaklarına ulaşılmıştır. Bu noktada ağırlıklı olarak, Ebû Câ'fer Muhammed bin Cerîr et-Taberî'nin *Taberî Tefsîri*, Mukâtil bin Süleyman'ın *Tefsîr-i Kebîr*, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhü'l-Beyân*, Mehmed Vehbi Efendi'nin *Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili*, Ömer Nasuhi Bilmen'in *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsîri*, Saîd Havvâ'nın *el-Esâs fî't-Tefsîr*, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* ve Seyyid Kutup'un *Fî-Zilâli'l-Kur'ân* adlı tefsirlerinden istifade edilmiştir. Zikredilen kaynakların yanı sıra Şîî müfessirlerden Tabâtabâî'nin *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân* adlı eserinden de yararlanılmıştır.

Hz. Fâtıma, Hz. Muhammed'in neslini devam ettiren kızı, kadınların en hayırlısı, Hz. Ali'nin hanımı, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olması vb. husûsiyetleri ile hadislere de sıkça konu olmuştur. Hz. Fâtıma'nın zikredildiği hadislerin tespiti amacıyla ilk olarak Sünnî hadis kaynakları taranmıştır. Bu bağlamda Buhârî ve Müslîm'in *Sahîh*'leri, İbn Mâce, Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un *Sünen*'leri ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ine başvurulmuştur. İlgili hadisin sözü edilen kaynaklarda tespit edilememesi durumunda ise, Hâkim en-Nisâbü'rî'nin *el-Müstedrek èale's-sahîhayn*, İbn Hâcer el-

Askalânî'nin *Fethu'l-Bârî*, Münâvî'nin *Fayzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*, El-Hindî'nin *Kenzü'l-'Ummâl* ile Aclûnî'nin *Keşfü'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs* adlı eserlerinden istifâde edilmiştir. Hz. Fâtüma'nın Türk-İslâm edebiyatı kaynaklarında yer alan doğumu, evliliği ve sahip olduğu birtakım şahsî özellikleri ile ilgili bazı olağanüstü olaylara Sünnî hadis kaynaklarında ulaşılabilmesi durumunda Muhammed Bâkır el-Meclisî'nin *Bihârü'l-Envâr* adlı hadis külliyyâtından faydalanılmıştır. Nitekim Muhammed Bâkır el-Meclisî, XVII. asırda yaşamış önemli bir Şîî âlim ve müelliftir. En önemli eseri olan *Bihârü'l-Envâr*, Şîî-İmâmî rivâyetlerin tamamını ihtivâ etmektedir. 400 kadar Şia kaynağından istifâde edilerek hazırlanmış olmakla birlikte, bünyesinde Sünnî âlimlere yapılan atıfları da barındırmaktadır.

Çalışmanın ana malzemelerini ise Türk-İslâm edebiyatı müelliflerinin kaleme aldıkları başta Dîvânlar olmak üzere, manzum eserler oluşturmaktadır. Çalışmada herhangi bir zaman aralığı sınırlandırması yapılmamış olup, XIII. ve XX. asırlar arasında telif edilmiş eserlerden istifâde edilmiştir. Böylelikle binin üzerinde eser taraması yapılmış ve kapsamlı bir malzeme portföyü elde edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. FÂTİMA'NIN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

1. HZ. FÂTİMA'NIN HAYATI

İslâm Tarihi gerek zühd ve takvâları gerekse sehâvet, yardımseverlik ve cesâretleri ile tebârüz etmiş pek çok kadın şahsiyeti bünyesinde barındırmaktadır. Bu örnek şahsiyetler hem yaşadıkları devirdeki hem de kendilerinden sonraki mü'minler için model olarak ön plana çıkmışlar; inançları uğruna yapmış oldukları fedâkârlıkları, hayat tarzları ve Allah'ın gönderdiği elçileri vâsıtası ile çizilen yolda gösterdikleri ihlâslı duruşları ile kadın-erkek bütün Müslümanlar için numûne-i imtisâl olagelmışlerdir. Bu kadın şahsiyetlerin en önemlilerinden birisi de Hz. Fâtîma'dır.

Hiz. Fâtîma, Hiz. Muhammed'in Hiz. Hatice ile yaptığı evliliği neticesinde Mekke'de dünyaya gelmiştir¹. Doğum yeri ile ilgili olarak herhangi bir ihtilaf bulunmamakla birlikte doğum tarihi husûsunda farklı rivâyetler mevcuttur. Bazı rivâyetlere göre Hiz. Muhammed (s.a.v.)'e risâletin gelmesinden bir yıl önce, m. 609 senesinde; bir kısım tarihçilere göre ise Kureyş'in Ka'be'yi yeniden inşası esnâsında, m. 605 senesinde dünyaya gelmiştir². Şia kaynaklarında ise Hiz. Muhammed'in nübüvvetinin 1. veya 5. senesinde dünyaya geldiği belirtilmektedir³. Hiz. Fâtîma, Hiz. Muhammed'in çocukları arasında en küçüğü olup Kâsım, Abdullah, Rukîyye, Zeyneb ve Ümmü Külsüm adlı kardeşleri bulunmaktadır⁴. Fâtîma isminin yanı sıra en çok bilinen lakapları Zehrâ ve Betül'dür⁵. Bazı kaynaklarda ise, Hiz. Fâtîma ile birtakım âyet ve hadisler arasında münâsebet kurulmuş, buradan yola çıkarak Hiz. Fâtîma'nın altmışa

¹ Mustafa Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, Şamil Yay., İstanbul, 1987, c. IX, s. 255; Mehmet Yaşar Kandemir, "Fâtîma", *DİA*, Ankara, 1995, c. XII, s. 219.

² Ebû Abdillâh Muhammed bin Sa'd el-Bağdâdî (İbn Sa'd), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, Çev. Mehmet Akbaş-Yusuf Ziya Keskin, Siyer Yay., İstanbul, 2015, c. X, s. 17; Ebu'l-Hasen İzzüddin Ali eş-Şeybânî (İbnü'l-Esîr), *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut, 2014, c. VII, s. 216; Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed bin Osman ez-Zehabî (Zehebî), *Siyer-i A'lâmü'n-nübelâ*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994, c. II, s. 119; İbn Hâcer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan, 2010, c. VIII, s. 263,268; Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 219.

³ Muhammed Bâkır el-Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, Müessesetü İhyâi'l-Kütübü'l-İslâmiyye, Kum, h. 1388, c. XLIII, s. 7; Şeyh Mü'min Şeblencî, *Nûru'l-Ebsâr Ehl-i Beyt*, Ter. Saim Güngör, Pamuk Yay., İstanbul, 2012, s. 164.

⁴ Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdümelik bin Hişâm, *İslâm Tarihi Siret-i İbn Hişâm Tercemesi*, Ter. Hasan Ege, Kahraman Yay., İstanbul, 1985, c. I, s. 253; Ebu'l-Fidâ İmâmuddîn İsmâil bin Şihâbuddîn (İbn Kesîr), *el-Bidâye ve'n-Nihâye (Büyük İslâm Tarihi)*, Ter. Mehmet Keskin, İstanbul, 1994, c. V, s. 508; İbn Hâcer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 263.

⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 262; Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 221.

yakın isim ve lakabı zikredilmiştir⁶. Bunlar arasında en meşhur olanları Fâtıma, Betül, Zehrâ, Kevser, Sıddîka, Hisan, Hurre, Seyyide, Azrâ, Havrâ, Mübâreke, Tâhire, Zekiyye, Râziye, Merziye, Muhaddese, Mansûre, Meymûne, Ma'sûme, Seyyidetü'l-Kübrâ, Meryemü'l-Kübrâ ve Sıddîkatü'l-Kübrâ'dır⁷. Hz. Fâtıma, isimlerinin yanı sıra çeşitli künyelerle de anılmıştır. En fazla kullanılan künyelerinin başında Ümmü'l-Hasaneyn, Ümmü'l-Eimme ve Ümmü Ebîhâ gelmektedir. Ümmü'l-Hasaneyn künyesi, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in anneleri olmasına istinâden verilmiş olup iki Hasan'ın annesi mânâsına gelmektedir. Ümmü'l-Eimme künyesi ise Şia inancında yer alan İsnâaşere inancına istinâden verilmiştir⁸. Buna göre Hz. Ali'den sonraki imamlar Hz. Fâtıma'nın soyundan gelmiştir, dolayısıyla Hz. Fâtıma bu imamların annesidir. Diğer bir künyesi ise Ümmü Ebîhâ'dır. Bu lakab Hz. Fâtıma'ya Hz. Peygamber tarafından verilmiştir. Hz. Fâtıma, fiziksel özellikleri ve mânevî yaşantısı itibariyle babasına olan benzerliğinden dolayı, babasının annesi mânâsına gelen bu künye ile anılmıştır⁹. Bununla birlikte kaynaklarda Hz. Peygamber'in, kızını anne sevgisi ile sevmesinden dolayı bu adı aldığı da yer almaktadır¹⁰.

Hz. Fâtıma'nın çocukluk yılları ile ilgili sınırlı bilgi mevcuttur. Bazı kaynaklarda Hz. Hatice'nin Hicret'ten üç yıl önce 619 senesinde vefât ettiği ve bu esnâda Hz. Fâtıma'nın henüz üç yaşında olduğu bilgisi yer almaktadır. Diğer bir rivâyete göre ise Hz. Hatice vefât ettiğinde Hz. Fâtıma yedi veya dokuz yaşında bulunmaktadır¹¹. Hz. Fâtıma ile ilgili bir rivâyete göre, Hz. Peygamber bir gün Ka'be'de namaz kılarken, Ebû Cehil'in kışkırtması sonucu Ukbe b. Ebî Muayt adlı müşrik Hz. Peygamber'in omuzlarına bir devenin işkembesini atmıştır. Olayın vukû bulduğu esnâda henüz çocuk olan Fâtıma koşarak babasının yanına gelmiş, deve işkembesinin neden olduğu necâseti

⁶ Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 221.

⁷ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 11.

⁸ İsnâaşere inancı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ethem Rûhi Fıglalı, "İsnâaşeriyye", *DİA*, Ankara, 2001, C. XXIII, s. 142-147.

⁹ İbn Hâcer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 262; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 119; Said Havvâ, *El-Esas fî's-Sünne (Hadislerle İslâm Tarihi)*, Ter. M. Ahmed Varol vd., Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1989, c. V, s. 31; Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 2011, s. 45; Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 219.

¹⁰ M. Yaşar Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 219; Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 2013, s. 234.

¹¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 16-17.

Hız. Peygamber'in üzerinden temizlemiş ve yaptıkları kötülükten dolayı müşriklere sitem etmiştir¹².

Hız. Fâtıma'nın; kız kardeşi Ümmü Külsüm, Hız. Ali'nin annesi Fâtıma bint Esed, Hız. Peygamber'in hanımlarından Sevde ve Hız. Ebû Bekir'in ailesi ile beraber Medîne'ye hicret ettiği bilinmektedir¹³. Hız. Fâtıma'nın Uhud Savaşı'na iştirak ettiği de rivâyetler arasındadır. Buna göre Hız. Fâtıma, 16 veya 20 yaşlarında iken on kadınla birlikte Uhud Savaşı'nda gâzilere yiyecek ve su taşımış, aynı zamanda yaralıları tedâvî etmiştir. Bu savaşta Hız. Peygamber'in dişi kırılmış ve yüzü kanamış, Hız. Fâtıma, babasının yüzündeki kanın dinmemesi üzerine bir hasır parçasını yakarak küllerini yaranın üzerine bastırmak sûretiyle kanı dindirmiştir¹⁴.

Hız. Fâtıma ile ilgili rivâyetlere en fazla konu olan hususlardan biri de Hız. Ali ile evliliğidir. Hız. Fâtıma ile önce Hız. Ebû Bekir, ardından Hız. Ömer evlenmek istemiştir. Ancak Hız. Peygamber her ikisine de olumsuz yanıt vermiştir. Bunun ardından Hız. Ali, Hız. Fâtıma'ya tâlip olmuştur. Bu talebin hem Hız. Peygamber hem de Hız. Fâtıma tarafından müsbet karşılanması neticesinde 624 senesinde evlilik gerçekleşmiştir¹⁵. Kaynaklarda Hız. Fâtıma'nın evlendiğinde 19 yaşında olduđu¹⁶ ve kendisi için oldukça mütevâzı bir çeyiz hazırlandığı belirtilmektedir¹⁷. Hız. Fâtıma 625 yılında Hız. Hasan'ı, bir yıl sonra da Hız. Hüseyin'i dünyaya getirmiştir. Daha sonraki yıllarda da Muhsin, Ümmü Külsüm, Zeyneb ve Rukiyye adlı çocukları doğmuştur¹⁸.

Hız. Ali, Hız. Fâtıma vefât edinceye kadar başka bir kadınla evlenmemiştir. Hız. Fâtıma henüz hayatta iken Mekke'nin fethinin ardından Ebû Cehil'in kızı olan Cüveyriye ile evlenmek istemişse de bunu öğrenen Hız. Peygamber, Hız. Ali'nin ikinci bir evlilik yapmasını uygun görmemiş, Hız. Fâtıma'yı boşaması durumunda bu evliliğe

¹² Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmâil el-Buhârî, *Sahih-i Buhârî*, Çev. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yay., İstanbul, 1987, *Kitâbu'l-Cizye ve'l-Muvâdea Maa Ehli'z-Zimme ve'l-Harb*, c. VI, hadis no: 2977; Ebu'l-Fazl Şihâbuddîn Ahmed bin Ali el-Askalânî (İbn Hâcer), *Fethu'l-Bârî*, Dâru'l-Kitâbi's-Selefiyye, Kâhire, t.y., c. I, s. 349.

¹³ Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 219; Mustafa Fayda, *Hulefâ-i Râşidin Devri*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 81; Uyar, a.g.e., s. 45.

¹⁴ Buhârî, *Sahih*, *Kitâbu'l-Cihâd*, c. VI, s. 2725-2726.

¹⁵ İbn Sa'd, a.g.e., c. X, s. 17-18; Ebû Abdillâh Muhammed el-Hâkim en-Nişâburî, *Hız. Zehrâ'nın Faziletleri*, Ter. Yalçın Atalık, Revak Yay., İstanbul, 2015, s. 35-36.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şulul, a.g.e., s. 517-518; Yusuf Ziya Yörükan, *İslâm Dini Tarihi Hız. Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar*, Ötüken Yay., İstanbul, 2006, s. 137.

¹⁷ İbn Sa'd, a.g.e., c. X, s. 17-18; Nisâbûrî, a.g.e., s. 68.

¹⁸ İbn Sa'd, a.g.e., c. X, s. 17-20; İbn Kesîr, a.g.e., c. V, s. 511; Zehebî, a.g.e., c. II, s. 119; İbn Hâcer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, c. VI, s. 243; Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 219.

onay verebileceğini ifade etmiştir¹⁹. Bazı yakın dönem kaynaklarına göre ise Hz. Fâtıma, Hz. Ali'ye dönemin şartlarına uygun olarak başka bir kadınla evlenmesi yönünde telkinde bulunmuş, ancak Hz. Ali bunu kabul etmemiştir²⁰. Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin evliliği, içinde buldukları fakirlik, sıkıntı ve acılar karşısında örnek bir dayanışma ve aile saâdeti görüntüsü çizmekle birlikte²¹, evliliklerinin ilk yıllarında aralarında küçük çaplı anlaşmazlıklar meydana gelmiş, ancak Hz. Peygamber'in arabuluculuğu neticesinde bu anlaşmazlıklar nihayete ermiştir²². Bu husustaki bir rivâyete göre Hz. Peygamber bir gün kızını ziyârete gitmiş, ancak Hz. Ali'nin evde olmadığını görmüştür. Evde bulunmama sebebini sorunca Hz. Fâtıma, aralarında bir tatsızlık olduğunu ve Hz. Ali'nin kızarak evden gittiğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin mescitte olduğunu öğrenerek yanına gitmiş ve birtakım telkinlerde bulunarak aralarını düzeltmiştir²³.

Vefâtının ardından Hz. Peygamber'in bıraktığı terekesi, Fedek²⁴ ve Hayber'deki hurmalıklar ile Medîne'de bulunan bir bahçeden ibârettir. Bu arazilerin gelirleri Hz. Peygamber hayatta iken amme işleri, yolcuların ve misafirlerin masrafları ile Hz. Peygamber'in ailesinin giderlerinde harcanmak üzere kullanılmaktadır. Hz. Peygamber'in vefâtı üzerine Hz. Fâtıma, Abbas b. Abdulmuttalib ile birlikte o esnâda halîfe olan Hz. Ebû Bekir'e gelerek babasının mirasından kendisine düşen payı istemiştir. Hz. Ebû Bekir peygamberlerin miras bırakmayacakları yönündeki hadisi²⁵ hatırlatarak Hz. Fâtıma'nın bu talebine olumsuz yanıt vermiş; ancak Hz. Peygamber'in ailesinin geçiminin eskiden olduğu gibi buralardan karşılanacağını bildirmiştir. Hz. Âişe ile birlikte bazı sahâbîlerin bu hadisi tasdik etmelerinin ardından miras talebinden vazgeçilmiştir²⁶. Bazı kaynaklar ise, Hz. Peygamber'in, Fedek arazisini kızı Fâtıma'ya bıraktığı görüşündedirler. Peygamberlerin miras bırakmayacakları yönündeki hadisin

¹⁹ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu'l-Humus*, c. VI, s. 2896.

²⁰ Harun Yıldırım, *Kadın Şahsiyetler ve Hanım Sahâbîler*, Mercan Kitap, İstanbul, 2015. s. 46; Cihan Aktaş, *Hız. Fâtıma*, Beyan Yay., İstanbul, 2017, s. 65.

²¹ Aktaş, *a.g.e.*, s. 65.

²² İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 25; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 268.

²³ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu's-Salât*, c. II, s. 538.

²⁴ Fedek, Şam'ın Hicaz karyelerinden olup Medîne'ye 2-3 günlük mesafededir. Fedek'te yerden fişkıran sular ve birçok hurma bahçeleri bulunmaktaydı. Rivâyetlere göre buraya Hz. Nuh'un torunu Fedek bin Ham gelip yerleştiği için bu isimle anılmaktadır. Bkz. Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru Sadr, Beyrut, 1993, c. IV, s. 238; Köksal, *a.g.e.*, c. XIII, s. 247.

²⁵ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Fadâili Ashâbi'n-Nebî*, c. VII, s. 3477.

²⁶ Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 120; Neşet Çağatay, *İslâm Tarihi (Başlangıçtan Abbasilere Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1993, s. 237; M. Bahâüddin Varol, *Siyasallaşma Sürecinde Ehli Beyt*, Yediveren Yay., Konya, 2002, s. 26-28; Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s. 219.

sahih olmadığını öne sürerek Hz. Ebû Bekir'in Fedek'i Hz. Fâtıma'ya vermemesini haksızlık olarak değerlendirmektedirler. Onlara göre Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'in bu tavrına gücenmiş ve vefât edinceye kadar onunla konuşmamıştır²⁷. Diğer bir rivâyete göre ise, Hz. Ebû Bekir, Hz. Fâtıma'yı vefâtından kısa bir süre önce ziyâret ederek gönlünü almıştır²⁸.

Hz. Muhammed, vefât ettikten sonra kendisine ilk kavuşacak kişinin kızı Fâtıma olduğunu bizzat haber vermiştir²⁹. Nitekim Rasûl-i Ekrem'in vefâtından takriben beş buçuk, altı ay sonra³⁰ Hicret'in on birinci senesinde, 22 Kasım 632 tarihinde 27 ya da 28 yaşında iken Hz. Fâtıma vefât etmiştir. 29 yaşında vefât ettiğine dair rivâyetler de mevcuttur. Hz. Fâtıma'yı Hz. Ali gasletmiştir³¹. Diğer bir rivâyete göre ise, vasiyeti üzere vücûdunu kimsenin görmemesi için Hz. Ali ile beraber Hz. Ebû Bekir'in hanımı Esmâ bint Umeys gasletmiştir³². Hz. Fâtıma'nın cenâze namazı Hz. Ali veya Hz. Abbas tarafından kıldırılmıştır. Hz. Fâtıma, henüz hayatta iken kadın cenâzelerinin erkeklerinki gibi üzerilerine örtülen bir kefenle sarılmış olarak herkesin gözü önünde bulunmasından rahatsız olduğunu Esmâ bint Umeys'e söylemiş ve o da cenâzelerin tabut içinde taşındığı bilgisini vermiştir. Bunun üzerine Hz. Fâtıma, kendi cenâzesinin de bu yöntemle taşınmasını vasiyet etmiştir. Nitekim cenâzesi Esmâ bint Umeys'in tarif ettiği şekilde tabut içerisinde taşınmıştır³³. Yine Hz. Fâtıma'nın vasiyeti üzere cenâzesi geceleyin Hz. Ali, Hz. Abbas ve oğlu Fazl tarafından Cennetü'l-Bakî'ye defnedilmiştir³⁴. Bazı kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın cenâze namazının Hz. Ebû Bekir

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Buhârî, *Sahîh, Kitâbu'l-Humus*, c. VI, s. 2881; İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. V, s. 285; İsmail Altun, "Hz. Ebûbekir ile Hz. Fâtıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şîî Yaklaşımlarının Analizi", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2012, S. 27, s. 1-27; Varol, *Siyasallaşma Sürecinde Ehli Beyt.*, s. 26-34; Ali Yardım, *Peygamberimizin Şemâili*, Damla Yay., İstanbul, 1997, s. 486.

²⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 26; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 121; Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 219.

²⁹ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu'l-Mağâzî*, c. IX, s. 4129; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 266.

³⁰ Ebu Nuaym Ahmed el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakatü'l-Aşfiyâ*, Mektebetü'l-Hancî, Kâhire, 1996, c. II, s. 43; Nişâburî, *Hz. Zehrâ'nın Faziletleri*, s. 41; Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 219.

³¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 27; Nişâburî, *Hz. Zehrâ'nın Faziletleri*, s. 74; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 121-128; Varol, *Siyasallaşma Sürecinde Ehli Beyt.*, s. 33; Şeblencî, *a.g.e.*, s. 169; Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 219.

³² Nişâburî, *Hz. Zehrâ'nın Faziletleri*, s. 77; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 129; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 266; Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 220.

³³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 27; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 128; İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara, 1988, c. XIII, s. 44.

³⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 28-30; Zehebî, *a.g.e.*, s. 127; İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. V, s. 511; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 267-268; Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 220.

tarafından kıldırıldığı yer almaktadır³⁵. Hz. Fâtıma'nın vefâtı üzerine Hz. Ali'nin şu mersiyeyi söylediği nakledilmiştir:

لكل اجتماع من خليلين فرقة / وكل الذي دون الفراق قليل
وان افتقادي واحداً بعد واحدٍ / دليلٌ على أن لا يدوم خليلٌ

“İki dostun (sevgilinin) her vuslatının bir de ayrılığı var / Ayrılık olmasa her şey ne kolay! / Birer birer sevdiklerimi kaybetmemde / Hiçbir dostun bâkî olmayacağına delil var³⁶..”

Hz. Fâtıma ile ilgili en önemli hususlardan biri de, Hz. Peygamber'in hayatta kalan erkek evlâdı bulunmamasından dolayı, soyunun kızı Fâtıma vâsıtasıyla devam etmiş olmasıdır³⁷. Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin evlatları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin vâsıtasıyla Hz. Peygamber'in soyundan gelenler, “seyyid” veya “şerif” unvanları ile anılmaktadır³⁸.

Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'den on sekiz hadis rivâyet etmiştir. Bu hadislerin tamamı *Kütüb-i Sitte*'de, ikisi ise sadece *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslîm*'de yer almaktadır³⁹. Kendisinden Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in hizmetkârı Ümmü Râfi ve Enes bin Mâlik, hadis rivâyetinde bulunmuşlardır⁴⁰.

2. HZ. FÂTİMA'NIN ŞAHSİYETİ

Hz. Fâtıma, ibadet hayatı ile birlikte iffet, sabır, tevâzu, cömertlik, edep, diğerkâmlık, cesâret gibi ahlâkî fazîletleri de şahsında barındırmak sûretiyle çağdaşları arasında temayüz etmiştir. Sâde yaşantısı ile de zamanının kadınlarına önderlik etmiş, şahsında topladığı üstün özellikler ve örnek ahlâkı ile hem yaşadığı devirdeki hem de kendisinden sonra gelen dönemlerdeki Müslümanlar için model olmuştur. Hz.

³⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 28; Nişâburî, *Hz. Zehrâ'nın Fazîletleri*, s. 72; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 267.

³⁶ Bkz. Nisâbûrî, *Hz. Zehrâ'nın Fazîletleri*, s. 39; Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, c. XLIII, s. 187.

³⁷ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, c. VII, s. 216; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 263.

³⁸ Seyyid ve şerif kavramları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt Kavramsal Boyut*, Yediveren Kitap, İstanbul, 2004; Mustafa Sabri Büyükaşçı, “Seyyid”, *DİA*, Ankara, 2009, c. XXXVII, s. 40-43, “Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2009, c. XXXIII, s. 86-129; Rüya Kılıç, *Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler*, Kitap Yay., İstanbul, 2016.

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hâfız Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr Suyûtî, *Müsnedü Fâtımatî'z-Zehrâ Radiyallâhu Anhâ*, Matbaatu'l-Azîziyye, Haydarabad, 1986, s. 1-160; Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s. 220. Hz. Fâtıma'nın rivâyet ettiği hadisler için bkz. Ebû Bişr Muhammed ed-Dûlâbî, *ez-Zürriyyetü't-Tâhîratü'n-Nebeviyye*, ed-Dâru's-Selefiyye, Kuveyt, 1986, s. 97-114.

⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 262; Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s. 220.

Fâtıma'nın örnek şahsiyetinin şekillenmesindeki en önemli etken, şüphesiz Hz. Peygamber'in yanında, nebevî terbiye altında yetişmiş olmasıdır⁴¹. Hz. Peygamber, Hz. Hatice'nin vefâtının ardından bazı gazâlarda bile yanından hiç ayrılmayan Hz. Fâtıma ile daha yakından ilgilenmiş, evlendikten sonra dahi onunla olan ilgisini kesmemeye ihtimam göstermiştir. Bir rivâyete göre Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'yi evliliklerinin ilk altı ayı boyunca sabah namazı için uyandırmıştır⁴². Nebevî terbiye altında yetişmiş olan Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in hem takvâyaya dayalı yaşamı, hayâ ve edebi vs. mânevî hasletlerini iktisap etmiş hem de konuşma ve yürüyüş tarzı gibi fiziksel özellikleri ile babasına en fazla benzeyen kişi olmuştur⁴³.

Hz. Fâtıma'nın oldukça sabırlı, kanaatkâr ve şükreden bir kimse olması, onun ön plana en fazla çıkan vasıflarındandır⁴⁴. Bir rivâyete göre, Hz. Fâtıma el değirmeninde sürekli un öğütmekten yorgun düşmüş, Hz. Ali ise kuyudan su taşımaktan şikâyet etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber'den ev işlerinde kendilerine yardım edecek bir hizmetçi talep etmeye karar vermişlerdir. Hz. Peygamber'e bu taleplerini iletmeleri üzerine, Hz. Peygamber savaş esiri olarak ellerinde bulunan köleyi, mescitte barınan fakir Müslümanların hizmeti için istihdam edeceğini bildirerek olumsuz yanıt vermiştir. Ardından kızı ve damadına evlerinde hizmetçi istihdam etmek yerine, yatağa girdiklerinde otuz üçer kez Subhanallah, Elhamdülillah ve Allahu Ekber demelerini, zira bu tesbîhâtın kendileri için daha hayırlı olacağını söylemiştir. Hz. Ali ve Hz. Fâtıma da Hz. Peygamber'in bu yöndeki tavsiyesine riâyet göstererek sabır ve kanaat yolunu tercih etmişlerdir⁴⁵.

Hz. Fâtıma ile ilgili önemli hususlardan biri de, Hz. Peygamber ile arasındaki karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı münâsebettir. Rivâyetlere göre Hz. Peygamber, özellikle Hz. Hatice'nin vefâtının ardından kızı ile yakından ilgilenmiştir. Öyle ki, onu görünce ayakta karşılamış, elini tutarak yanaklarından öpmüş, ona iltifat ederek yanına, hatta kendi yerine oturtmuştur. Hz. Fâtıma da babası ziyârete geldiğinde aynı şekilde

⁴¹ Tefvik Ebû İlm, *Hz. Fâtıma*, Ter. Burhan Başak, İnsan Yay., İstanbul, 2010, s. 39, 82-96.

⁴² Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 324, hadis no: 3421; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, c. VII, s. 218; Köksal, *a.g.e.*, c. IX, s. 262.

⁴³ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 363, hadis no: 4126; Muhammed bin Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbüri, *Müstedrek 'ala's-sahihayn*, Beyrut, 2002, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, c. III, s. 167, hadis no: 4732; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 120; İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 265. Zehebî, bu hadisin sahih olduğunu söylemektedir.

⁴⁴ Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 119.

⁴⁵ Buhârî, *Sahih, Kitâbu Fadâili Ashâbu'n-Nebî*, c. VII, s. 3471-3472.; İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 24; İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 267.

mukâbelede bulunmuştur⁴⁶. Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma'ya olan sevgisinin kanıtı niteliğinde olan diğer bir husus ise, Hz. Peygamber'in sefere çıkarken ziyâret ettiği en son kişi ile seferden döndüğünde ziyâret ettiği ilk kişinin kızı Fâtıma olmasıdır⁴⁷. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in, kadınlar arasında en sevdiği kişinin Hz. Fâtıma olduğunu ifade ettiği rivâyetler de mevcuttur. Bir gün Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber'in kadınlar ve erkekler arasında en çok kimi sevdiği sorulmuş, Hz. Âişe cevâben kadınlardan Fâtıma'yı, erkeklerden ise Ali'yi sevdiğini söylemiştir⁴⁸.

Hz. Fâtıma, cömertliği ve fakir Müslümanları kendi nefesine tercih etmesi yönüyle de İslâm büyükleri arasında mühim bir yere sahiptir. Bu husustaki meşhur bir rivâyete göre bir gün, Hz. Fâtıma ve Hz. Ali iftar için sofraya oturdukları esnâda bir fakir kapıyı çalmış ve onlardan, kendisini doyurmalarını istemiştir. Hz. Fâtıma ve Hz. Ali, kapıya gelen fakir Müslümanın talebini reddetmemiş ve kendileri gün boyu oruçlu olmalarına rağmen yiyeceklerini ona vermişlerdir. Bu durum üç gün üst üste aynı şekilde vukû bulmuştur⁴⁹.

Kaynaklarda Hz. Fâtıma'ya ait olduğu iddia edilen şiirler ve beyitler bulunmakta, bu şiirleri Hz. Peygamber'in vefâtının ardından söylediği ifade edilmektedir⁵⁰. Bu şiirlerden birkaçı şöyledir:

ماذا على من شم تربة أحمد / أن لا يشم مدى الزمان غواليا
صبت علي مصائب لو انها / صبت على الايام عدن لياليا

“Ahmed'in toprağını koklayana / Bir başka toprağı koklaması / Gerekmez hiçbir zaman/
Üzerime musibetler döküldü / Şâyet günlerin üzerine dökülseydi / Günler geceye
çevriliverirdi⁵¹.”

غبر آفاق السماء وكورت / شمس النهار واطلم العصران
والأرض من بعد النبي كئيبية / اسفا عليه كثيرة الاحزان

⁴⁶ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 363, hadis no: 4126.

⁴⁷ Ebu Dâvûd, *Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, c. IV, s. 87, hadis no: 4213.

⁴⁸ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 361, hadis no: 4122; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 263.

⁴⁹ Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, Ter. Suat Yıldırım vd., Akçağ Yay., c. XXII, s. 335-336; Hasan Basri Çantay, *Tefsîrlî Kur'an Meâli*, Risale Yay., İstanbul, 2014, s. 280.

⁵⁰ Kandemir, a.g.md., *DİA*, c. XII, s. 220.

⁵¹ Buhârî, *Sahîh*, *Kitâbu'l-Meğâzî*, c. XI, s. 4147; Zeynü'd-dîn Ahmed ez-Zebîdî, *Sahîh-ı Buhârî Muhtasarı ve Tecrîd-ı Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Çev. Kamil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1980, c. XI, s. 25-26; Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*, Ter. Ş. Abdülbâkî, Hisar Yay., İstanbul, 1984, c. II, s. 470-471.

فليبكه شرق البلاد وغربها / ولتبكه مضر وكل يمان
وليبكه الطود الأشم وجوه / والبيت ذو الأستار والاركان
يا خاتم الرسل المبارك صنوه / صلى عليك منزل القرآن

“Göğün ufukları karardı / Gündüzün güneşi dürüldü / Zaman ve yer karardı / Hz.
Peygamber'in ardından / Hüzünler saçlarını ağarttı / Ülkelerin doğusu ve batısı / Ağlasın
ağlasın şimdi / Mısır, Yemen ağlasın şimdi / Yüzlerde yaşlar süzölsün / Örtü sahibi Ka'be
ağlasın şimdi⁵².”

وا أبتاه ! من ربه ما ادناه
و ابتاه ! جنات الخلد مأواه
و ابتاه ! رب العرش يكرمه اذا أتاه
و ابتاه ! ربنا و الرسل تسلّم عليه حين تلقاه

“Ah babacığım! Rabbine ne kadar da yakın şimdi! Ah babacığım! Ebedi cenneti onun
yurdu şimdi! Ah babacığım! Huzuruna varınca arşın Rabbi ağırılıyor onu! Ah babacığım!
Rabbimiz ve bütün peygamberler karşılaştıklarında selâmlıyorlar onu!⁵³”

⁵² Zebîdî, *a.g.e.*, c. XI, s. 25; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 134. Zehebî bu şiirin Hz. Fâtıma'ya nisbet edildiğini, ancak bunun sahil olmadığını ifade etmektedir.

⁵³ Nişâburî, *Hz. Zehrâ'nın Faziletleri*, s. 39. Buhârî'de buna benzer ifadeler yer almaktadır. Bkz. Buhârî, *Sahih, Kitâbu'l-Meğâzî*, c. XI, s. 4146.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. FÂTİMA İLE İLİŞKİLENDİRİLEN ÂYET VE HADİSLER

Türklerin İslâm dinini kabul etmeleri ile beraber dinî bir karaktere bürünen ve neredeyse her alanında doğrudan veya dolaylı olarak İslâm dininin etkileri görülen Türk edebiyatı, İslâm'ın kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm ile Hz. Peygamber'in hadislerinden büyük oranda etkilenmiştir. Türk edebiyatı sahasında eser veren müellifler, Kur'ân âyetleri ile Hz. Peygamber'in hadislerinden bazen lafzen veya meâlen iktibas yoluyla istifâde etmişler, bazen de dolaylı bağlantı kurarak telmih unsurlarına yer vermişlerdir. Öyle ki Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler Türk edebiyatı açısından iki temel kaynak haline gelmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan birtakım âyetlerin bazı hâdiselere binâen nâzil olduğu, bazı hadislerin de muhtevâlarında İslâm tarihi açısından mühim kişileri ve olayları barındırdığı görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan sûrelerin nüzûl sebepleri ile ilgili hadisler ve esbâb-ı nüzûl üzerine yazılmış çeşitli eserler incelendiğinde Kur'ân-ı Kerîm'in müstakil herhangi bir sûresinin doğrudan Hz. Fâtıma hakkında nâzil olduğuna dair bir bilgiye rastlamak mümkün değildir⁵⁴. Ancak bazı kaynaklarda müstakil olarak Kevser sûresinin onun hakkında nâzil olduğu, bununla birlikte Âl-i İmrân sûresinin 61. âyeti, Ahzâb sûresinin 33. âyeti, Şûrâ sûresinin 23. âyeti, İnsan sûresinin 5-31. âyetleri, İsrâ sûresinin 1. ve 26. âyetleri, Duhâ sûresinin 5. ve Meryem sûresinin 5. âyetlerinin Hz. Fâtıma ile ilgili birtakım hususları ihtivâ ettiği öne sürülmektedir.

İslâm tarihinde mühim bir şahsiyet olarak ön plana çıkan Hz. Fâtıma'nın mezkûr âyetlerin yanı sıra doğumu, isim, sıfat, lakap ve künyeleri, Hz. Peygamber nezdindeki değeri, zühd ve takvâya dayalı hayatı ve birtakım ahlâkî özelliklerinin hadîs-i şeriflerde yer aldığı görülmektedir. Hz. Ali ile evliliği, Hz. Peygamber'in âhirete irtihâlinin akabinde içinde bulunduğu derin üzüntü, İslâm'ın ilk halîfesi Hz. Ebû Bekir ile yaşadığı Fedek Arazisi meselesi, insanlık tarihi boyunca yaşamış kadınlar arasındaki üstün konumu ve âhîret hayatındaki yüce makamı hadislerde yer alan diğer önemli hususlardandır.

⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebu'l-Hasen Ali bin Ahmed en-Nisâbûrî el-Vâhidî, *Esbâb-ı Nüzûl*, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991; Abdulfettah el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl (Sahâbe ve Muhaddislere Göre)*, Çev. Salih Akdemir, Ankara, 1996; H.Tahsin Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, Ülkü Yay., Konya, 1977.

Hız. Fâtıma ile bağlantılı olduğu öne sürülen sûre, âyet ve hadisler, Türk-İslâm edebiyatı sahasında yer alan müelliflerin kaleme aldıkları manzûmelerde gerek telmih gerekse de iktibas yoluyla sıklıkla yer almaktadır. Hız. Fâtıma hakkında telif edilmiş müstakil manzûm ve mensûr eserlerde de mezkûr âyet ve hadislerin mevcut olduğu görölmektedir.

1. Hız. FÂTİMA İLE İLİŞKİLENDİRİLEN ÂYETLER

Ehl-i Sünnet kaynaklarında Kur'ân-ı Kerîm'in herhangi bir sûresi veya âyetinin doğrudan Hız. Fâtıma hakkında nâzil olduğuna dair bir ibâre bulunmamaktadır. Ancak özellikle Şîf kaynaklarda Kevser, Âl-i İmrân, Ahzâb, Şûrâ, İnsan, İsrâ, Duhâ ve Meryem sûrelerinde yer alan bazı âyetlerin Hız. Fâtıma ile ilgili birtakım hâdiselerle ilişkilendirildiği ve bu durumun Türk-İslâm edebiyatı sahası şairlerinin kaleme aldıkları manzumelere de yansıldığı görölmektedir.

1.1. Kevser Sûresi 1. Âyet

Kur'ân-ı Kerîm'in en kısa sûresi olan Kevser sûresi, Mekke'de nâzil olmuştur ve 3 âyetten müteşekkildir. Adını ilk âyette geçen “كوثر” kelimesinden almıştır⁵⁵. Kevser kelimesi sözlükte “bolluk, bereket, iyilik, hayrın bolluğu, Cennette bir ırmak” vs. anlamlarına gelmektedir⁵⁶. Kaynaklarda bu sûrenin nüzûl sebebi olarak Hız. Peygamber'in erkek çocuklarının tamamının vefât etmesi üzerine Kureyş Kabilesi'nin Hız. Peygamber'in “ebter”⁵⁷ olduğu şeklinde dedikodu yapmaları gösterilmektedir⁵⁸. Sûreye adını veren Kevser ifadesinin de yer aldığı ilk ayet meâlen şöyledir: “Şüphesiz ki biz sana Kevser'i verdik”⁵⁹. Sûrenin nüzûl sebebi husûsunda ihtilaf bulunmamakla birlikte ilk âyette geçen كوثر kelimesinin anlamı ile ilgili olarak farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu ifade, tefsir kitapları ve esbâb-ı nüzûle dair hadis rivâyetlerinde “Cennette

⁵⁵ Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak (Kur'an-ı Kerîm'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, Fecr Yay., Ankara, 2006, c. I, s. 109; İlyas Üzüm, “Kevser Sûresi”, *DİA*, Ankara, 2002, c. XXV, s. 345.

⁵⁶ Serdar Mutçalı, *El-Mu'cemü'l-'Arabiyyi'l-Hadis*, Dağarcık Yay., İstanbul, 2012, s. 802.

⁵⁷ Kısır, soyu kesilmiş mânâsına gelmektedir. Bkz. Mutçalı, *a.g.e.*, s. 58.

⁵⁸ Vâhidî, *a.g.e.*, s. 494; İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri*, Ter. Bekir Karlığa-Bedreddin Çetiner, ÇağrıYay., İstanbul, 1993, c. XV, s. 8699-8700; Mehmed Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1969, c. XV, s. 6856; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, y.y., 1971, c. IX, s. 6172.

⁵⁹ Kevser, 108/1. Çalışmada yer alan ayet meallerinde Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin tarafından hazırlanan ve 2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan *Kuran-ı Kerim Meâli* esas alınacaktır.

bir ırmak, havuz, Hz. Muhammed'in ümmetinin bilginleri, peygamberlik, Kur'ân, İslâm, taraftarların çokluğu, fazîletlerin çok olması, ilim, şefâat, iyilik, neslin çokluğu, bereket, hayrın çokluğu" şeklinde izah edilmektedir⁶⁰. Bunların yanı sıra müstakil olarak yazılmış bazı Kevser sûresi tefsirleri ile bazı hadis rivâyetlerinde "كوثر" kelimesi, daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır⁶¹. Buna göre, "ilim ve amel bakımından zenginlik, iki dünyada elde edilen şeref, hayrın bolluğu" mânâları ile beraber "Cennette bulunan ve suyu baldan daha tatlı, süttten daha beyaz, kardan daha soğuk, kaymaktan daha yumuşak olan bir nehir⁶²" şeklinde detaylı olarak tarif edilmiştir. Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde, meşhûr ve sahîh olan görüşe göre kevserin, cennette bir havuz veya ırmak olduğu, Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'i, özellikle de Hz. Fâtıma ile doğrudan bir ilgisinin bulunmadığı görülmektedir⁶³. Ancak bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in neslinin Hz. Fâtıma vâsıtasıyla devam etmiş olması göz önünde bulundurularak, sûrenin ilk âyetinde geçen "كوثر" ifadesi Hz. Fâtıma'ya nisbet edilmekte, bazı tefsirlerde ise Hz. Peygamber'in neslini devam ettiren Hz. Fâtıma'ya ve onun soyundan gelenlere atıfta bulunmaktadır⁶⁴. Yapılan taramalar neticesinde Türk-İslâm edebiyatı sahasında kaleme alınan eserlerde Hz. Fâtıma ile Kevser sûresi arasında münasebet kurulan herhangi bir manzume tespit edilememiştir.

1.2. Âl-i İmrân Sûresi 61. Âyet (Mübâhele Âyeti)

Âl-i İmrân sûresinin 61. âyeti, Mübâhele âyeti olarak adlandırılır⁶⁵. Mübâhele, لَهْلَهْل fiilinden türemiş Arapça bir kelime olup lânetleşme mânâsına gelmektedir⁶⁶. Terim olarak ise bir tartışma esnâsında haksız ve yalancı olanın Allah'ın lânetine uğraması için

⁶⁰ Bkz. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri*, c. XV, s. 8710-8720; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhü'l-Beyân*, Damla Yay., İstanbul, 1997, c. X, s. 199-200; Said Havvâ, *el-Esas fi't-Tefsir*, Ter. M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yay., İstanbul, 1989, c. XVI, s. 413-414; Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kurân*, Ter. Vahdettin İnce, Kevser Yay., İstanbul, 2001, c. XX, s. 428-429.

⁶¹ Müellifi Yok, *Tefsîru Sûreti'l-Kevser*, Milli Kütüphane, 03 Gedik 17677/2, vr. no:19; Müellifi Yok, *Tefsîr-i Bazı Suver-i Kurân*, Milli Kütüphane, 06 Hk 3006, vr. no:83.

⁶² Buhârî, *Sahîh, Kitâbü't-Tefsir*, c. XI, s. 5050-5051; Tirmizî, *Sünen*, c. V, s. 466, hadis no: 3581.

⁶³ Yusuf Açıkkel, *Kur'an ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt*, Nobel Yay., İstanbul, 2009, s. 107.

⁶⁴ Ebüssuûd Efendi, *Ebüssuûd Tefsiri*, Çev. Ali Akın, Boğaziçi Yay., İstanbul, 2007, c. XII, s. 5862; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri*, c. XV, s. 8710-8711; Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kuran*, Çev. Muhammed Han Kayanî vd., İnsan Yay., İstanbul, 1969, c. VII, s. 267.

⁶⁵ Yazır, *a.g.e.*, c. II, s. 1130; Fayda, *a.g.md.*, *DİA*, c. XXXI, s. 425.

⁶⁶ Mutçalı, *a.g.e.*, s. 103.

bedduâ edilmesi şeklinde tarif edilir⁶⁷. tÂl-i İmrân sûresi genel itibariyle peygamberlik konusuna açıklık kazandırmak, peygamberlerin Allah'a, birbirlerine ve diğer insanlara karşı görev ve sorumluluklarını belirlemek ve onlar hakkındaki yanlış inanışları düzeltmek maksadıyla nâzil olmuştur⁶⁸. Sûrenin ilk seksen âyeti Necran⁶⁹ Hıristiyanlarından bir heyetin Hz. Peygamber ile yaptıkları tartışmaları ihtivâ etmektedir⁷⁰. Sûrenin 61. âyeti meâlen şöyledir: “Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki: “Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden duâ edelim de, Allah'ın lânetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım.” Rivâyetlere göre, Hz. Peygamber, Necran Hıristiyanlarına Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olmadığı husûsunda deliller getirir, onlar da bu hususta Hz. Peygamber'e muhâlefette ısrar ederler. Hz. Peygamber, onlara “Eğer getirdiğim delilleri kabul etmezseniz, şunu biliniz ki Cenâb-ı Hak bana, sizinle lânetleşmemi emretmiştir.” der. Bunun üzerine onlar, “Ey Ebu'l-Kâsım! Hele bir dur da, arkadaşlarımızın yanına varıp, bu husûsu aramızda konuştuktan sonra, tekrar sana gelelim.” derler. Gidip arkadaşlarıyla görüştiklerinde kraldan sonra gelen ve içlerinde söz sahibi olan kimseye: “Ey Abdu'l-Mesih, söyle bakalım ne dersin?” diye sorarlar. Bunun üzerine Abdu'l-Mesih, “Ey Hıristiyan topluluğu, Allah'a yemin ederim ki, siz Muhammed'in gönderilmiş bir peygamber olduğunu anladınız. Yine O'nun, sizin sahibiniz (Îsâ) hakkında hak olan sözü ve görüşü getirdiğine de yemin ederim. Yine Allah'a yemin ederim ki, herhangi bir peygamberle lânetleşmeye giren topluluğun ne yaşlısı sağ kalır

⁶⁷ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Çev. Sadettin Gümüş-Nedim Yılmaz, Yeni Şafak, İstanbul, 1995, c. I, s. 382; Mustafa Fayda, “Mübâhele”, *DİA*, Ankara, 2006, c. XXXI, s. 425.

⁶⁸ Emin Işık, “Âl-i İmrân”, *DİA*, Ankara, 1989, c. II, s. 307.

⁶⁹ Necran, Suudi Arabistan'ın güneybatısı, Yemen'in ise kuzeyinde yer alan, verimli topraklar ve ticaret yolları üzerinde kurulmuş tarihî bir şehirdir. Şehrin tarihi 4000 yıl öncesine dayanmaktadır. Bu bölge, tarihte Hıristiyanlık için kutsal yerlerden biri haline gelmiştir. Eski adı el-Uhdûd şeklindedir. Şehirde yaşayan Hıristiyanların maruz kaldıkları ağır işkenceler Kur'an'da Bürûc Sûresi'nin 4-9 âyetleri arasında zikredilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hamevî, *a.g.e.*, c. V, s. 266-272; J.S. Trimmingham, *Christianity Among the Arabs in Pre-Islamic Times*, London-New York, 1979, s. 294-307; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhîd Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, Ter. Ahmed Asrar, Pınar Yay., İstanbul, 1983, s. 589; Osman Güner, *Rasûlullah'ın Ehl-i Kitapla Münâsebetleri*, Fecr Yay., Ankara, 1997, s. 65; Mustafa L. Bilge, “Necran”, *DİA*, Ankara, 2006, c. XXXII, s. 507-508; Nuh Arslantaş, *Hz. Muhammed Döneminde Yahudiler*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul, 2016, s. 340.

⁷⁰ Ebû Câfer Muhammed bin Cerîr et-Taberî, *Taberî Tefsîri*, Ter. Kerim Aytekin-Hasan Karakaya, Hisar Yay., İstanbul, 1996, c. II, s. 277; Sâbûnî, *a.g.e.*, c. I, s. 382-383; Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, c. II, s. 347; Mustafa Fayda, “Hz. Muhammed'in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 1975, S. 2, s. 1-9; Fayda, *a.g.md.*, *DİA*, c. XXXI, s. 425; Halil Aldemir, “İhtilaf Çözümleme Yöntemi Olarak Mübâhele”, *İnsan ve Toplum Dergisi*, 2011, S. 2, c. I, s. 140.

ne de çocukları büyür, hepsi mahvolur. Yine yemin ederim ki, eğer siz bu işe girişerseniz, sizin soyunuz kurur ve tükenir. Ama bundan kaçınır, dininiz üzere yaşamaya devam eder ve bulunduğunuz hali sürdürmeye devam ederseniz, o adamlar (Muhammed) anlaşın ve memleketlerinize geri dönün!” şeklinde cevap verir. Bu esnâda, Hz. Peygamber de, üzerinde siyah kıldan bir örtü olduğu halde evinden dışarı çıkmıştır. Hz. Hüseyin’i kucağına almış, Hz. Hasan’ı elinden tutmuş, Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber’in, Hz. Ali de Hz. Fâtıma’nın peşindedir. Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Ben duâ ettiğim zaman siz “Âmin” deyiniz.” Bunun üzerine Necran’ın piskoposu, “Ey Hıristiyanlar, ben karşımda öylesine yüzler görüyorum ki, onlar Allah’tan, bir dağ yerinden oynatıp yok etmesini isteseler, muhakkak ki Allah o dağ yerinden götürür. Binâenaleyh, lânetleşmeyin, aksi halde helâk olursunuz. Yeryüzünde, kıyâmete kadar tek bir Hıristiyan kalmaz.” der. Bunun üzerine Hıristiyanlar “Ey Ebû’l-Kâsım, biz seninle lânetleşmemeye ve dinin husûsunda sana müdâhale etmemeye karar verdik.” derler⁷¹.

Hz. Peygamber ile Necranlı Hıristiyanlar arasında vukû bulan hâdise ile ilgili hadis rivâyetlerinden de anlaşılacağı üzere Allah, Hz. Peygamber’e Hz. İsâ hakkında kendisi ile tartışmaya devam etmeleri durumunda Necranlılarla lânetleşmesini, bu lânetleşme esnâsında kendisini, kadınlarını ve oğullarını çağırmasını emretmiştir. Hz. Peygamber Necranlılarla lânetleşmek için erkeklerden Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i, kadınlardan ise Hz. Fâtıma’yı yanına almıştır⁷². Kaynaklarda bu rivâyete istinâden âyette yer alan “kadınlarımız” ifadesi ile Hz. Fâtıma’nın kastedildiği belirtilmektedir⁷³.

⁷¹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, c. I, s. 291, 357-358; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’ân Tefsîri*, c. IV, s. 1264-1274; er-Râzî, *a.g.e.*, c. VI, s. 366-371; Mukâtil bin Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, Ter. M. Beşir Eryarsoy, İşaret Yay., c. I, s. 270-274; Taberî, *a.g.e.*, c. II, s. 277-278; Bursevî, *a.g.e.*, c. II, s. 14; Fayda, *a.g.md.*, *DİA*, c. II, s. 143-149; Abdülcabbar Adıgüzel, “Şîî-İmâmîyyenin Ehl-i Beyt Tasavvurları ve Dinî Referansları”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. II, S. 1, s. 135-136.

⁷² Tirmizî, *Sünen*, c. V, s. 121, hadis no: 3184.

⁷³ Şiiler, Hz. Peygamber’in Mübâhele âyetinde geçtiği üzere Necran Hıristiyanlarının karşısına Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i çıkarmasının Ehl-i Beyt’in faziletine delâlet ettiğini söylemekte ve Mübâhele Olayı’nın vukû bulduğu 21 Zilhicce gününü bayram olarak kutlamaktadırlar. Bkz. Allâme Şerefüddin, *Kur’an ve Hadisler Işığında Hz. Fâtıma*, Ter. Kadri Çelik, Kevser Yay., İstanbul, 1997, s. 1-6; Mustafa Fayda, *a.g.md.*, *DİA*, c. XXXI, s. 425. Şia inancında Ehl-i Beyt sâdece Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den ibârettir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt Kavramsal Boyut*, Yediveren Yay., Konya, 2004, s. 65-99; Adıgüzel, *a.g.m.*, s. 123; Yusuf Benli, “Şîî Düşüncede Ehl-i Beyt Tasavvurları”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, c. XVII, S. 4, s. 337-353; Enis Emir, *Kur’ân’da Ehl-i Beyt*, İmam Rızâ Dergahı Yay., İstanbul, 2016, s. 216-217.

Hız. Peygamber, Hız. Hatice ve Hız. Fâtıma'ya olan sevgisini ifade etmek maksadı ile kaleme aldığı dörtlükte Haydârî, öncelikle Hız. Peygamber'in aslının nur üstüne nur olduğunu söyleyerek özellikle tasavvuf ehli tarafından kabul gören ve âlemde ilk yaratılan varlığın nûr-ı Muhammedî olduğuna inanılan görüŖe iŖaret etmiŖtir. Ardından O'na duyulan muhabbete doyum olmayacağını söylemiŖtir. Ŗair, Hız. Hatice ve özellikle de Hız. Fâtıma ile beraber, Mübâhele âyetini ihtivâ eden ve الم âyeti ile baŖlayan Âl-i İmrân sûresini zikretmek sûretiyle ilgili hâdiseye telmihte bulunmuŖtur:

Nûru'n-'alâ nûrdur aslı zâtının
Doyub usanılmaz muhabbetinin
Hatice Fâtıma hâl-i hâzırın
Elif Lam Mîm Âl-i İmrân okunur⁷⁴

1.3. Ahzâb Sûresi 33. Âyet (Tathîr Âyeti)

Medîne döneminde nâzil olan Ahzâb sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in 33. sûresi olup, 73 âyetten ibârettir. Hizb kelimesinin cemîi olan ahzâb kelimesi "parça, kısım, cemaat, harp aleti" mânâlarına gelir⁷⁵. Sûrenin 20 ve 22. âyetlerinde İslâm tarihinin dönüm noktalarından birini oluŖturan Hendek SavaŖı'na (Ahzab SavaŖı) yer verilmesi dolayısıyla sûre bu adla anılmaktadır⁷⁶. Ahzâb sûresinde Müslümanlar, İslâm düşmanlarının İslâmiyet'i yıkmaya ve zayıf düşürmeye yönelik saldırılarına karŖı uyarılmaktadır. Sûrede ayrıca Hız. Peygamber'in şahsı ve aile hayatı ile ilgili iftira ve dedikodular neticesinde İslâmiyet'i gözden düşürmeye yönelik çabalardan bahsedilmektedir⁷⁷.

Ahzâb sûresinin 33. âyeti Tathîr âyeti olarak isimlendirilmiŖtir. Tathîr, sözlük mânâsı itibariyle "temizlemek, pak etmek" demektir⁷⁸. Âyetin ilgili kısmı meâlen Ŗöyledir: "*Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden ancak kiri (günahı) gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister.*"⁷⁹. Bu âyet, Hız. Peygamber, Ümmü Seleme'nin evinde bulunduğu sırada

⁷⁴ Mehmet Kômür, *Haydarî Dîvânı Hayatı YaŖam Felsefesi Ŗiirleri*, Demos Yay., İstanbul, 2010, s. 650.

⁷⁵ Mutçalı, *a.g.e.*, s. 202; Emin IŖık, "Ahzâb Sûresi", *DİA*, Ankara, 1989, c. II, s.195.

⁷⁶ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu (Türkçe Meal ve Tefsir)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2008, c. IV, s. 362.

⁷⁷ IŖık, "Ahzâb Sûresi", *DİA*, c. II, s.189; Duman, *a.g.e.*, c. III, s. 297-298; el-Kâdî, *a.g.e.*, s. 309-327; Karaman vd., *a.g.e.*, c. IV, s. 362-363.

⁷⁸ Mutçalı, *a.g.e.*, s. 577.

⁷⁹ Ahzâb, 33/33.

nâzil olmuştur. Âyetin nüzûlünün hemen ardından Hz. Fâtıma, Hz. Ali ile oğulları Hasan ve Hüseyin'i yanına çağırarak Hz. Peygamber, üzerlerine bir örtü örtmüş ve "Allahım! Bunlar benim Ehl-i Beyt'imdir. Onlardan günahları gider ve onları tertemiz kıl." şeklinde duâ etmiştir⁸⁰.

Söz konusu âyeti Hz. Fâtıma ile bağlantılı olarak iktibas eden Sâdık Ağazâde Sıdkî (ö. 1925), ilk olarak "فاطمة بضعة مني"⁸¹ hadisinden lafzî iktibasta bulunmak sûretiyle Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in bir parçası olduğunu ve babası nezdindeki kıymetini vurgulamaktadır. Ardından Tathîr âyetinde yer alan "يريد الله ليذهب عنكم الرجس" (Allah sizden günâhı gidermek istiyor.) ifadesinden kısmî iktibas yaparak Hz. Fâtıma'nın bu âyete mazhar olduğunu söylemektedir:

Hadîs-i bid'atün minnî eder mâhiyetin îmâ
Ve yüzhib ankümü'r-rics âyetinin mazharı Zehrâ⁸²

1.4. Şûrâ Sûresi 23. Âyet (Meveddet Âyeti)

Mekke döneminde nâzil olan Şûrâ sûresi, 53 âyetten müteşekkildir. Sûrede genel itibariyle Allah'ın varlığı ve birliği, nübüvvet ve âhiret hayatı konularına temas edilir. Sûrenin "İşte bu lütfunu Allah, iman edip de sâlih amel işleyen kullarına müjdelemektedir. (Rasûlüüm) De ki: Bunu duyurmama karşılık sizden (Allah'a) yakınlıkta sevgiden başka bir şey istemiyorum. Kim bir iyilik işlerse onun bu iyiliği karşısında alacağı sevabı artırırız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, güzel amele bol karşılık verendir"⁸³. meâlindeki 23. âyeti Meveddet âyeti olarak adlandırılır⁸⁴. "Meveddet" sevmek, sevgi beslemek ve muhabbet mânâlarına gelmektedir⁸⁵.

Rivâyete göre, müşrikler bir gün toplantı hâlinde iken içlerinden birisinin "Görüyor musunuz, Muhammed yaptığı şeye karşılık ücret istiyor" demesi üzerine bu ayet nâzil olmuştur⁸⁶. Âyette Kur'ân ve İslâm mesajının sevgi ve yakınlıktan başka

⁸⁰ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 314, hadis no: 4037.

⁸¹ "Fâtıma benim parçamdır." Bkz. Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Fadâilî Ashâbi'n-Nebî*, c. VII, s. 3477.

⁸² Sâdık Ağazâde Sıdkî, *Dîvân*, Besni Mevlana-Yûnus Emre ve Güzel Sanatları Sevenler Derneği Kütüphanesi, vr. no: 38b; Özgür Kazıcı, "Sadık Ağazade Sıdkî Efendi Dîvânı", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2011, s. 262.

⁸³ Şûrâ, 42/23.

⁸⁴ Duman, *a.g.e.*, c. II, s. 207-208; Bekir Topaloğlu, "Şûrâ Sûresi", *DİA*, Ankara, 2010, c. XXXIX, s. 239.

⁸⁵ Mutçalı, *a.g.e.*, s. 989. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Galip Gezgin, *Kur'an'da Sevgi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2003, s. 134-138.

⁸⁶ Ebüssuûd, *a.g.e.*, c. XI, s. 5193; Bursevî, *a.g.e.*, c. VII, s. 498; Canan, *a.g.e.*, c. II, s. 329.

herhangi bir ilkeye ve amaca dayanmadığı ifade edilir⁸⁷. Âyette geçen القربى ifadesi mânâsı itibari ile çeşitli ihtilafları beraberinde getirmiştir. Bazı âlimler lügat mânâsı yakınlık⁸⁸ olan bu ifadeyi Allah'a yakınlık⁸⁹, Allah'a yaklaştıracak sâlih amel⁹⁰, Rasûlullah sevgisi⁹¹, akrabâ sevgisi⁹², sıla-i rahim yapmak⁹³ şeklinde değerlendirirken, bazıları da Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve evlâdına has sevgi⁹⁴ şeklinde izah etmişlerdir. Bununla birlikte, âyetin genel mânâsı dikkate alındığında Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ine de işaret eden bu ifadenin, Allah'a yakınlık ve O'nu sevmek şeklinde izahı mâkul görünmektedir. Ancak Hz. Peygamber'in yakınlarına, akrabâ ve itresine⁹⁵ sevgi beslenmesi görüşü de doğru kabul edilmektedir⁹⁶.

İbn Abbas'tan nakledilen bir rivâyete göre Tathîr âyetinin nüzûlünün ardından bir kısım sahâbî Hz. Peygamber'e "Sevgisi bizlere vâcip olan akrabânız kimlerdir?" diye sormuş, Hz. Peygamber "Ali, Fâtıma ve evlatlarıdır." şeklinde cevap vermiştir⁹⁷. Hz. Peygamber Ehl-i Beyt'i sevmek husûsundaki bir başka hadîs-i şerifinde de "Allah'ı sizi rızıklandırdığından dolayı seviniz. Allah'ı sevdiğiniz için beni seviniz. Beni sevdiğinizden dolayı Ehl-i Beyt'imi seviniz."⁹⁸ buyurmuştur. Bu hadisler, Ehl-i Beyt'in Müslümanlar tarafından sevgi ve hürmet görmelerinin temel saiklerindedir.

Yapılan taramalar neticesinde söz konusu ayetle bağlantılı olarak değerlendirilebilecek iki beyite rastlanmıştır. İlki, 19. asır şairlerinden Molla Murad'a

⁸⁷ Topaloğlu, a.g.md., *DİA*, c. XXXIX, s. 239.

⁸⁸ Mutçalı, *a.g.e.*, s. 734.

⁸⁹ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, c. XIII, s. 7079; Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsir*, c. XIII, s. 132; Yazır, *a.g.e.*, c. VI, s. 4241; Çantay, *a.g.e.*, c. III, s. 29

⁹⁰ er-Râzî, *a.g.e.*, c. XIX, s. 447.

⁹¹ Ebussuud, *a.g.e.*, c. XI, s. 5193; Bursevî, *a.g.e.*, c. VII, s. 498-499.

⁹² İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, c. XIII, s. 7079; Taberî, *a.g.e.*, c. VII, s. 292; er-Râzî, *a.g.e.*, c. XIX, s. 447; Ebussuud, *a.g.e.*, c. XI, s. 5193; Yazır, *a.g.e.*, c. VI, s. 4241; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Ter. İ. Hakkı Şengüler vd., Hikmet Yay., İstanbul, 1970, c. XIII, s. 111; Emiroğlu, *a.g.e.*, c. X, s. 274-275.

⁹³ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, c. XIII, s. 7097.

⁹⁴ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, c. XIII, s. 7099; Taberî, *a.g.e.*, c. VII, s. 292; Şeblencî, *a.g.e.*, s. 394; Bursevî, *a.g.e.*, c. VII, s. 499; Duman, *a.g.e.*, c. II, s. 215; Hayreddin Karaman vd., *a.g.e.*, c. IV, s. 748; Çantay, *a.g.e.*, c. III, s. 29. İbn Kesîr, Taberî ve Zeki Duman, tefsirlerinde yakınlık ifadesinin bu mânâsına dikkat çekmekle birlikte âyetin nüzûlü ile Ehl-i Beyt kavramının teşekkülü arasında zaman farkı bulunduğunu ifade etmişler ve bu mânânın sıhhatine şüphe ile yaklaşmışlardır. Hayrettin Karaman ise Ehl-i Beyt'i sevmekle ilgili başka deliller bulunduğunu ve bu âyete böyle bir mânâ vermenin lüzumu bulunmadığını ifade etmiştir.

⁹⁵ İtre, Hz. Peygamber ile ilgili olarak kullanıldığında, Hz. Peygamber'in çocukları ile Hz. Ali ve çocuklarından ibâret olan Ehl-i Beyt'i ifade eder. Bkz. İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 2010, c. IV, s. 538.

⁹⁶ Açikel, *a.g.e.*, s. 132; el-Kâdî, *a.g.e.*, s. 343; Duman, *a.g.e.*, c. II, s. 215; el-Bedr, *a.g.e.*, s. 28-30.

⁹⁷ Canan, *a.g.e.*, c. IV, s. 232.

⁹⁸ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 316, hadis no: 4040.

(ö. 1848) aittir. Şair, Hz. Peygamber'in ailesini sevmenin farz olduğunu ve bunda şüphe bulunmadığını söylemekte, buna delil olarak da hem Şûrâ sûresini ismen zikretmekte hem de kısmî iktibas yapmak sûretiyle sûrenin 23. âyetine yer vermektedir. Nitekim mezkûr âyet nâzil olunca ashâb, Hz. Peygamber'e ailesinden kimleri sevmenin farz olduğunu sormuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber Ali, Fâtıma ve gözünün nûru olan Hasan ve Hüseyin'i sevmenin farz olduğunu bildirmiştir. Şair, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in sevilmesi durumunda Allah'ın da bizi seveceğini, onların düşmanlarına düşmanlık edilmesi halinde de âhiret hayatında kişinin yerinin cennet olacağını ifade etmektedir:

Sevmek âl-i Ahmed'i farz olduğunda şübhe yok

Sûre-i Şûrâ'da *fi'l-kurbâ*'ya ol nazrâkûnân

Nâzil olunca bu âyet sordı ashâb-ı Rasûl

Kimdir âlinden meveddet farz olan eyle beyân

Pes buyurdu ki 'Ali'dir birisi hem Fâtıma

İkisi dahı Hasan ile Hüseyin kurretân

Bunları sev ki seni sevsin Hudâ-yı lem-yezel

Düşmenine düşmen ol ki olasın cennet-mekân⁹⁹

Seyyid Nigârî (ö. 1886) ise, Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'yi sevmenin farz olduğunu söylemektedir. Nitekim beyitte geçen "burhân" kelimesi delil mânâsına gelmekte olup, "celî" vasfı ile Allah ve Peygamber'in bunları sevmesinin de âyet ve hadis ile bu farziyetin delili durumunda bulunduğunu ifade etmektedir:

Farzdur 'Alini Fâtımanı sevmek

Allah u Nebi sevdügi burhân celîmdir¹⁰⁰

1.5. İnsan Sûresi 5-31. Âyetler (Ebrâr Âyetleri)

Adını insanın yaratılmadan önceki hiçliğine ifade eden ve ilk âyette zikredilen insan kelimesinden alan sûre, muhtevâsı bakımından insanın yaratılışının ve kendisine

⁹⁹ Molla Murad, *Dîvân*, TBMM Kütüphanesi, İstanbul, h. 1290, s. 17.

¹⁰⁰ Seyyid Nigârî, *Dîvân*, Haz. Muzaffer Akkuş, Niğde Üniversitesi Yay., Niğde, 2001, s. 457.

verilen nimetlerin hikmetini kavramaya, Allah'ı tanıyıp O'nun verdiklerine şükretmeye, azâbından sakınmaya ve âhîret nimetlerini elde etmenin şartlarını gerçekleştirmeye bir çağrı niteliğindedir¹⁰¹. 31 âyetten müteşekkil sûrenin 5-31. âyetleri Ebrâr âyetleri olarak adlandırılmaktadır. Ebrâr kelimesi, hayır sahipleri, iyiler mânâsına gelmektedir¹⁰². Bazı kaynaklarda Hz. Fâtıma ve Hz. Ali ile ilgili olduğu belirtilen 8,9 ve 10. âyetler¹⁰³ meâlen şöyledir: “*Yoksula, yetime ve esire kendilerinin arzu ve ihtiyaçları varken seve seve yemek yedirirler. Doğrusu biz sizi sâdece Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve teşekkür de istemiyoruz. Çünkü biz yüzleri ekşiten ve asık suratlı yapan dehşetli ve kara bir günde Rabbimizden korkarız, derlerdi*¹⁰⁴.” İbn Abbâs'tan rivâyet edildiğine göre ilgili âyetlerin nüzûl sebebi olarak şu hâdise gösterilmektedir: Günün birinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hastalanırlar. Hz. Peygamber, bir grup ashâbıyla birlikte torunlarını ziyârete gelir. Bu ziyâret esnâsında Hz. Ali'ye oğullarının şifa bulması için bir adakta bulunmasını tavsiye eder. Bu tavsiye üzerine Hz. Ali ve Hz. Fâtıma, oğulları iyileştiği takdirde üç gün oruç tutacaklarını söyler. Bir süre sonra Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin iyileşirler. Hz. Ali adaklarını yerine getirmek maksadıyla bir miktar arpa satın alır. Hz. Fâtıma da satın alınan arpayı un değirmeninde öğütürerek ekmek pişirir. İlk oruç tuttıkları gün ekmekleri ile iftar edecekleri sırada kapıyı fakir bir Müslüman çalar ve “Bana bir şeyler verin yiyeyim. Allah da size Cennet nimetlerini nasip etsin.” der. Ekmeklerin hepsini fakire verirler. Kendileri de sâdece su ile iftar ederler. Ertesi gün yine oruç tutarlar. İftar edecekleri vakit bir yetim kapılarını çalar. Yiyeceklerini yetime verirler. Üçüncü gün yine iftar edecekleri vakit bir esir gelir. Yiyeceklerini esire verirler ve sâdece su ile iftar ederler¹⁰⁵. Üç gün bu şekilde iftar ederek oruç tutan Hz. Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin'i yanına alarak Hz. Peygamber'i ziyârete gider. Hz. Peygamber torunlarının açlıktan solan yüzlerini görür ve Hz. Ali'ye şöyle sorar: “Sizlerde müşâhede ettiğim bu hal nedir?” Sonra onları alarak Hz. Fâtıma'nın yanına giderler. Evinde ibadetle meşgul olan Hz. Fâtıma'nın çehresinde de açlık ve zayıflık belirtisi görülmektedir. Hz. Peygamber bu durumu görünce müteessir

¹⁰¹ Bkz. M. Kamil Yaşaroğlu, “İnsan Sûresi”, *DİA*, Ankara, 2000, c. XXII, s. 331; Duman, *a.g.e.*, c. II, s. 515- 516.

¹⁰² Yazır, *a.g.e.*, c. VIII, s. 5500.

¹⁰³ er-Râzî, *a.g.e.*, c. XXII, s. 335-336; Ebussuud, *a.g.e.*, c. XII, s. 5688-5689; Çantay, *a.g.e.*, c. III, s. 280; Şerefüddin, *a.g.e.*, s. 54-59.

¹⁰⁴ İnsan, 76/8-10.

¹⁰⁵ Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, s. 470.

olur. Bu hâdis e üzerine Cebrâil (a.s.), İnsan sûresini indirir ve Hz. Peygamber'e Allah'ın Ehl-i Beyt'e gönderdiği bu hediye nin mübârek olmasını müjdel er¹⁰⁶.

Hz. Fâtıma'nın cömertliği ve diğerkâmlığı, şairlerin onu tavsif ederken en çok kullandıkları özelliklerinin başında gelmektedir. Bu yönü ile Hz. Fâtıma şairler tarafından cömertliğin kaynağı, kapısına gelen fakirlerin yardımcısı ve her daim kollayıp gözeticisi olması, kendisi ihtiyaç içinde bile olsa onları geri çevirmemesi gibi vasıfları ile ele alınmıştır.

Behiştî (ö. 1571), hadiste geçen olayın fakir, yetim ve esir kimselerin yemek istemeye gelmeleri kısmı olmamakla birlikte manzum bir şekilde bir benzerini kaleme almıştır. Buna göre, Şî'r-i Yezdân¹⁰⁷ Hz. Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin hastalanmışlar, gül gibi yüzleri sararmıştır. Onların hastalığını haber alan Hz. Peygamber, torunlarını ziyârete gitmiştir. Ziyâret esnâsında Hz. Ali'ye Hasan ve Hüseyin'in sağlıklarına kavuşmaları için bir adakta bulunmalarını tavsiye etmiş, Hz. Ali de adak olarak üç gün oruç tutacağını söylemiştir. Bu adağına Hz. Fâtıma da katılmıştır. Üç gün oruç tuttuktan sonra Hasan ve Hüseyin sağlıklarına kavuşmuştur¹⁰⁸:

Hasanla Şîr-i Yezdânun Hüseyini

Cihânun anlar iken zîr ü zeyni

İkisi bir uğurdan haste oldu

İşidenler anı dem-beste oldu

Gül-i nev 'arz iderken deste deste

Sarardı ol iki rûy-ı huceste

Cihân fahrî işitdi ol belâyı

Göre vardı ol iki mübtelâyı

¹⁰⁶ er-Râzî, *a.g.e.*, c. XXII, s. 335-336; Çantay, *a.g.e.*, c. III, s. 280; Şerefüddin, *a.g.e.*, s. 54-55; Ateş, *a.g.e.*, c. X, s. 243. Süleyman Ateş, âyetin nüzûl sebepleri içerisinde bu hâdisenin rivâyet edildiğini beyan etmekle birlikte olayın Şiîler tarafından uydurulduğunu ifade eder.

¹⁰⁷ Hz. Ali'nin Farsça'da "Allah'ın arslanı" mânâsına gelen lakabıdır. Bkz. Meliha Yıldırım Sarıkaya, "Türk-İslâm edebiyatında Hz. Ali", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2004, s. 173.

¹⁰⁸ Behiştî'nin kaleme aldığı mesnevîde, bahsi geçen olayın dilencilerle ilgili kısmı bulunmamaktadır.

Sahâbe birle ol sâhib-saâdet
Varub anları itdiler ‘iyâdet

Hitâb idüp ‘Aliyy-i Murtazâya
Didi ger çâre istersen şifâya

Zirâ’at hâkine ilkâ-yı bezr it
Rızâ-yı Hakk içün bir nesne nezr it

Kulag urdı çü Haydâr ol kelâma
Hemân nezr eyledi üç gün sıyâma

Yanınca Fâtıma ol hûb sîret
Bile itdi ol üç gün savma niyyet

Bir iki gün geçüp bu hâlet üzre
İkisi dahı oldı sıhhat üzre¹⁰⁹

İsmail Sâdık Kemal Paşa (ö. 1892), kaleme aldığı beyitlerde ilgili hadisi muhtasar olarak izah etmekte, bununla birlikte Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın, iftar için hazırladıkları yemeklerini fakir, yetim ve esire vermelerinin Kur’an’da övgü ve senâ vesilesi olduğunu söylemektedir:

Cenâb-ı Fâtımâ ile sıyâmı nezr iderek
Şa‘îr hubzı bulunmuş idi berâ-yı gıdâ

Gelüp gurûbda miskîn ile yetîm ü esîr
Rızâ-yı Hakk içün ol hubzı itdiler i’tâ

Sıyâmı aç yatarak tutdılar üç gün
Cenâb-ı Hak dahı Kur’ânı içre kıldı senâ¹¹⁰

¹⁰⁹ Behiştî, *Heşt Behişt*, Haz. Emine Yeniterzi, Kitabevi Yay., İstanbul, 2001, s. 115-118.

¹¹⁰ Melek Dikmen, *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmail Sâdık Kemal Paşa ve Âsâr-ı Kemâl’i*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2016, c. II, s. 49.

1.6. İsrâ Sûresi 1. Âyeti

İsrâ sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in on yedinci sûresi olup adını ilk âyette yer alan ve gece yürüyüşü mânâsına gelen “أسرى” kelimesinden almıştır¹¹¹. 111 âyetten müteşekkil olan sûre Mekke'de nâzil olmuştur¹¹². Sûrede Hz. Peygamber'in Mekke'den Kudüs'e götürülüşünden bahseden İsrâ olayı, İsrâiloğullarının kötülükleri nedeniyle başlarına gelen yıkım ve işgal, birtakım dinî ve ahlakî emirler, yeniden dirilme ve âhiret, Allah'ın ilmi, ilk insanın yaratılışı, şeytanın isyan etmesi, mü'min ve müşriklerin bazı özellikleri ele alınmıştır¹¹³.

Sûrenin ilk âyeti meâlen şöyledir: “*Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir*”¹¹⁴.” Hadis kaynaklarında İsrâ sûresinin ilk âyetinde yer alan gece yolculuğu hâdisesinin, Hz. Peygamber'in Mi'râc'ı ile ilgili olduğu bildirilmektedir¹¹⁵. Ayrıca Mi'râc esnâsında vukû bulan birtakım olaylarla ilgili olarak da çok sayıda hadis rivâyeti mevcuttur¹¹⁶.

Sûrenin ilk âyeti mânâ ve muhtevâ itibariyle doğrudan Hz. Fâtıma ile ilgili değildir. Bununla beraber, âyetin bazı Şîâ kaynaklarında yer alan tefsirlerinde Hz. Peygamber'in Mi'râc'da Cennet'i ziyâreti esnâsında yediği bir meyve ile Hz. Fâtıma'nın dünyaya gelişi arasında irtibat kurulmaktadır. Buna göre, Hz. Peygamber Mi'râc'da Cennet'i ziyâreti sırasında yaprakları beyaz ve meyvesi hoş olan bir ağacın altında durmuş ve bu ağacın meyvesinden kendisine ikrâm edilmiştir. Bu meyve Hz. Peygamber'in sulbünde nutfeye dönüşmüştür. Yeryüzüne döndüğünde Hz. Hatice ile bir araya gelmiş ve Hz. Hatice, Hz. Fâtıma'ya hâmile kalmıştır¹¹⁷.

Hz. Peygamber'in Mi'râc esnâsında cennette ikram edilen meyveyi yemesi, meyvenin sulbünde nutfeye dönüşmesi ve dünyaya rücu etmesinin ardından Hz.

¹¹¹ Bkz. Mutçalı, *a.g.e.*, s. 427; Duman, *a.g.e.*, c. I, s. 457; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kuran-ı Kerim'in Türkçe Meal-i Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yay., 1960, İstanbul, c. IV, s. 1844; Karaman vd., *a.g.e.*, c. III, s. 456.

¹¹² Bkz. M. Kamil Yaşaroğlu, “İsra Sûresi”, *DİA*, Ankara, 2001, c. XXIII, s. 177; Duman, *a.g.e.*, c. I, s. 457.

¹¹³ Bkz. Karaman vd., *a.g.e.*, c. III, s. 456-457.

¹¹⁴ İsrâ, 17/1.

¹¹⁵ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Menâkıbi'l-Ensâr*, c. VIII, s. 3632.

¹¹⁶ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Menâkıbi'l-Ensâr*, c. VIII, s. 3635-3641; *Kitâbu Bed'i'l-Halk*, c. VII, s. 3024-3029.

¹¹⁷ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 6; Seyyid Murtazâ Hüseyinî, *Ehl-i Sünnet Kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın Faziletleri*, Ter. Muhammed Tâhir, Kevser Yay., İstanbul, 2008, s. 11-15.

Hatice'nin Hz. Fâtıma'ya hâmile kalması vb. hâdiseler dîvân şairlerinin kaleme aldığı beyitlere de konu olmuştur. Şairler, Mi'râc hâdisesinde ve sonrasında vukû bulan bu tür olaylara şiirlerinde yer vermişler, Hz. Fâtıma ile Mi'râc olayı arasındaki bu bağlantıyı telmih unsuru olarak kullanmışlardır.

Hâfi'nin *Zâdü'l-Meâd (Kitabü Mevlüdü'n-Nebi)* adlı eserinde yer aldığı üzere Hz. Peygamber, Mi'râc esnâsında cenneti ziyâret etmiş ve orada bulunan Rıdvân adlı melek kendisine bir elma ikram etmiştir. Hz. Peygamber bu elmanın yarısını yemiş ve dünyaya döndüğünde hanımı ile bir araya gelmiştir. Bu birliktelik neticesinde Hz. Hatice, Fâtıma'ya hâmile kalmıştır. Hz. Peygamber, bu hâdisle bağlantılı olarak Hz. Fâtıma'nın insan nev'inden bir hûri olduğunu beyan etmiştir. Şair, Hz. Peygamber'in cenneti görmeyi arzuladığı zaman Hz. Fâtıma'yı öptüğünü, cennet elması yemek istediği zaman ise Hz. Fâtıma'nın dilini emdiğini belirtmektedir:

Dahi didi viridi Rıdvân-ı cinân
Elüme bir elma şâkk idüb hemân

Nimet-i dâr-ı naîmîdi çün ol
Nısfın elmanun yidim didi Rasûl

Yidiğüm dem şehvetüm oldu ziyâd
Fâtıma Hâtûn'a oldur asl u zâd

Hem hadîsinde buyurmuşdur Rasûl
Fâtıma hûrî-yi insî diyü ol

Cennet istedükçe her dem Mustafâ
Gönline andan gelüben iştiâ

Fâtımanun ağzına alub dilin
Sorub anunla su yidürdi dilin

Sîb-i cennet lezzetin dâim tamâm
Andan alurdi Rasûl-i nîknâm¹¹⁸

¹¹⁸ Hâfi, *Zâdü'l-Meâd (Kitabü Mevlüdü'n-Nebi)*, Haz. Secaattin Tural, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2011, s. 545.

1.7. İsrâ Sûresi 26. Âyet

Mekkî sûrelerden olan İsrâ sûresinin 26. âyetinin Medîne’de nâzil olduğu rivâyet edilmektedir¹¹⁹. “*Akrabâya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver*¹²⁰.” meâlindeki âyet, doğrudan Hz. Fâtıma ile bağlantılı görünmese de kaynaklarda belirtildiğine göre Hz. Peygamber, bu âyetin nüzûlünün ardından Hz. Fâtıma’yı çağırarak Fedek arazisini kendisine bağışlamış ve şöyle buyurmuştur: “Ey Fâtıma, Fedek senindir. Bu, Allah’ın senin ve neslin için belirlediği semâvî bir paydır. Buna engel olana yazıklar olsun¹²¹.” Yapılan taramalar neticesinde ilgili âyet ile Hz. Fâtıma arasında münasebet kurulan bir manzumeye tesadüf edilmemiştir.

1.8. Duhâ Sûresi 5. Âyet

Kur’ân-ı Kerîm’in 93. sûresi olan Duhâ sûresi, Mekke’de nâzil olmuştur ve 11 âyetten müteşekkildir. Adını ilk âyette yer alan ve kuşluk vakti anlamına gelen “ضحى”¹²² kelimesinden almıştır. Vahyin bir müddet kesilmesi üzerine Mekkeli müşrikler arasında çıkan, “Rabbi Muhammed’i terk etti, ona küstü” şeklindeki dedikodulardan dolayı Hz. Peygamber’in üzüntü duyması üzerine nâzil olmuştur¹²³.

Sûrenin 5. âyeti meâlen şöyledir: “*Ve elbette yakında Rabbin öyle şeyler verecek ki sana, sonunda razı olacaksın*¹²⁴. Sünnî kaynaklarda yer almamakla beraber Duhâ sûresinin 5. âyetinin nüzûl sebebi ile ilgili olarak Hz. Peygamber ile Hz. Fâtıma arasında geçen bir diyalog gösterilir¹²⁵. Buna göre Hz. Peygamber bir gün kızı Hz. Fâtıma’nın devetüyünden bir abaya bürünüp buğday öğüttüğünü görür ve ağlamaya başlar. Akabinde kızına “Ey Fâtıma, dünya acılarına sabret ki yarın âhiretin bol nimetlerine kavuşasın.” buyurur. Bunun üzerine Duhâ sûresinin 5. âyeti nâzil olur¹²⁶. Hz. Fâtıma ile mevzubahis âyetin ilişkilendirildiği bir manzume tespit edilememiştir.

¹¹⁹ Karaman vd., *a.g.e.*, c. III, s. 456. Karaman, âyetin Medîne’de nâzil olduğu yönünde rivâyetler olduğunu zikretmekle birlikte Mekke’de nâzil olması ihtimalinin daha yüksek olduğunu ifade etmiştir.

¹²⁰ İsrâ, 17/26.

¹²¹ Müslîm, *Sahîh, Kitâbu'l-Cihâd ve's-Siyer*, c. VIII, s. 5056; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, c. IX, s. 4724; Muhammed bin Süleyman er-Rûdânî, *Cem’ul-Fevâid*, Mektebetü İbni Kesîr-Dâru İbn Hazm, Lübnan, 2009, c. III, s. s. 155, hadis no: 7049.

¹²² Mutçalı, *a.g.e.*, s. 544.

¹²³ Bkz. İbn Kesir, *a.g.e.*, c. XV, s. 8498-8500; Razi, *a.g.e.*, c. XXIII, s. 205-206; Emin Işık, “Duhâ Sûresi”, *DİA*, Ankara, 1994, c. IX, s. 546; Emiroğlu, *a.g.e.*, c. XIV, s. 59.

¹²⁴ Duhâ, 93/5.

¹²⁵ Hüseyinî, *a.g.e.*, s. 24.

¹²⁶ Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 2008, c. XII, s. 422, hadis no: 35475.

1.9. Meryem Sûresi 96. Âyet

Mekkî sûrelerden olan Meryem sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in 19. sûresi olup 98 âyetten ibârettir. Hz. Peygamber'in risâletinin beşinci veya altıncı yılında nâzil olmuştur¹²⁷. Adını, sûrede kendisinden geniş şekilde bahsedilen Hz. Meryem'den alır. Sûre tevhid inancı, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve amellerin karşılığına dâir konuları ihtivâ etmektedir. Sûrenin yaklaşık üçte ikisini peygamberlerle ilgili kıssalar oluşturmaktadır¹²⁸. Kaynakların çoğunda Meryem sûresinin, husûsen de 96. âyetinin Hz. Fâtıma ile bağlantılı olduğuna dair bir ibâre yer almamakla birlikte, bazı Şia kaynaklarında ilgili ayet ile Ehl-i Beyt arasında bağlantı kurulduğu görülmektedir¹²⁹. Ayet meâlen şöyledir: “*O kimseler ki imân ettiler ve güzel amellerde bulundular. Muhakkak ki Rahmân onlar için kalplerde bir sevgi vücûda getirmiştir*”¹³⁰. Ehl-i Beyt ile ilgili âyetleri ihtivâ ettiğinin iddia edilmesi, özellikle Alevî-Bektaşî şairlerin şiirlerinde sûreye yer vermelerine sebep olmuş; şairler, gerek telmîhen Hz. Meryem'den gerekse de iktibas yoluyla sûrenin âyetlerinden istifâde etmişlerdir.

Haydârî, kaleme aldığı bir beyitte ilk âyetinden iktibas yapmak sûretiyle Meryem sûresinin Ehl-i Beyt'in ismet sıfatını hâiz olması ve mâsûmiyeti husûsunda nâzil olduğunu söylemekte, bununla birlikte Hz. Hatice ve Fâtıma'yı da aşk nurlarının ışığı olarak tavsif etmektedir. Şairin, iffeti ile ön plana çıkmış olan Hz. Meryem ile yine iffet ve mâsûmiyeti ile tebâruz etmiş bulunan Hz. Fâtıma arasında dolaylı olarak bağlantı kurduğu görülmektedir:

Ehl-i Beyt'in ismetine nâzil oldu Kâf-Hâ

Hem Hadîce Fâtımadır pertev-i envâr-ı aşk¹³¹

2. HZ. FÂTİMA İLE İLGİLİ HADİSLER

Hz. Fâtıma'nın, Hz. Peygamber nezdinde son derece mühim bir konuma sahip olduğu ve aralarındaki münâsebetin derinliği bütün Müslümanlar tarafından kabul

¹²⁷ Bkz. Emiroğlu, *a.g.e.*, c. VII, s. 364; M.Kamil Yaşaroğlu, “Meryem Sûresi”, *DİA*, Ankara, 2004, c. XXIX, s.242.

¹²⁸ Bilmen, *a.g.e.*, c. IV, s. 2003; Yaşaroğlu, *a.g.md.*, s. 242; Karaman vd., *a.g.e.*, c. III, s. 586; Duman, *a.g.e.*, c. I, s. 357.

¹²⁹ Bkz. Şablencî, *a.g.e.*, s. 393.

¹³⁰ Meryem, 19/96.

¹³¹ Kömür, *a.g.e.*, s. 273.

görmektedir. Nitekim Hz. Fâtıma, annesinin vefâtının ardından babasının en büyük destekçisi olmuş, evlendikten sonra bile yakın münâsebetini devam ettirmiştir. Hz. Fâtıma, Mekkeli müşrikler babasına eziyet ederken hep onun en yakınında yer almış, beraberinde cihatlarla katılmış, en zor zamanlarında yanından hiç ayrılmamış, kısacası Hz. Peygamber'in hayatının birçok aşamasında aktif rol üstlenmiştir. Hz. Peygamber-Hz. Fâtıma münâsebetindeki en önemli hususlardan biri de, şüphesiz Hz. Fâtıma'nın, oğulları Hasan ve Hüseyin vâsıtası ile babasının neslini devam ettiren kişi durumunda bulunmasıdır. Bu sâiklerle Hz. Fâtıma babasının derin sevgi ve teveccühüne mazhar olmuştur. Bu durum, onu İslâm tarihinde önemli bir konuma getirmiş ve hakkında birçok hadis rivâyet edilmiştir. Nitekim Hz. Fâtıma'nın mevzubahis olduğu hadisler genellikle onun dünyaya gelişi, fiziksel özellikleri, mânevî yaşantısı, Hz. Peygamber nezdindeki konumu, Hz. Ali ile evliliği, âhîret hayatındaki durumu, cömertliği, sabrı vs. konular etrafında yoğunlaşmaktadır. En meşhur rivâyetlere göre Hz. Fâtıma cennet kadınlarının efendisi, Hz. Peygamber'in bir parçası ve en sevdiği insandır. Hz. Peygamber'den sonra insanların en doğru sözlüsüdür. Kemal mertebesine ermiş az saydaki kadından biridir. Dünyaya gelmiş en şerefli dört kadın arasında yer alır. Mânevî ilim ve hikmet sahibidir. Hz. Peygamber ile beraber cennete ilk girecek kimselerdendir.

Hz. Fâtıma ile ilgili olarak rivâyet edilen hadislerin bir kısmı hem Ehl-i Sünnet hem de Şia kaynaklarında müşterek rivâyet edilmiş olmakla birlikte sâdece Şia kaynaklarında yer alan hadisler de mevcuttur. Ehl-i Sünnet kaynaklarında yer alan hadisler genelde Hz. Fâtıma'nın kadınların en hayırlısı olması, Hz. Ali ile evliliği, Hz. Peygamber'in ona duyduğu derin sevgi ve gösterdiği teveccüh gibi hususlara dâirken, Şia kaynaklarında Hz. Fâtıma ile ilgili aşırı ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın nurdan yaratılması¹³², Hz. Hatice ona hâmile iken annesi ile konuşması¹³³, kıyâmete kadar olmuş ve olacak her şeyi bilmesi, Hz. Ali ile olan evliliğinin Allah tarafından kararlaştırılması, nikâhlarının Allah tarafından kıyılması¹³⁴, cennete girecek ilk kişi olması¹³⁵ ve onu sevenlerin âhîrette elde edeceği yüksek merteye vb. rivâyetler ön plana çıkmaktadır.

¹³² Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 12.

¹³³ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 2.

¹³⁴ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 105,124.

¹³⁵ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 44.

Hız. Fâtıma, Müslüman Türk milletinin Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisinin bir tezâhürü olarak Türk-İslâm edebiyatı sahasında kaleme alınan dîvânlarda sıkça yer almıştır. Müslüman Türk şairler, yazdıkları beyitlerde Hz. Fâtıma'yı genellikle kadınların en hayırlısı, Hz. Ali'nin zevcesi ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olması yönüyle ele almışlar, cömertliği ve sabrı başta olmak üzere sahip olduğu mânevî değerleri ve erdemleri de ön plana çıkarmışlardır. Şairler şiirlerinde Hz. Fâtıma'yı ele alırken hadislerden gerek telmih gerekse iktibas yoluyla sıkça faydalanmışlardır.

2.1. Hz. Fâtıma, Kadınların En Fazîletlisidir

Hız. Fâtıma, zühd ve takvâ üzerine binâ ettiği hayatı ve bünyesinde barındırdığı iffet, kanaatkârlık, diğerkâmlık, tevâzu, cesâret vb. üstün ahlâkî vasıfları ile tekaddüm etmiş, bu yönü ile insanlık tarihinin en fazîletli kadınlarından olma pâyesine erişmiştir. Nitekim bu husus Hz. Peygamber'in bir hadisinde şöyle karşılık bulmuştur: “*Cennet ehli kadınların en fazîletlisi Hüveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fâtıma, Muzâhim kızı ve Fir'avn'un eşi Asiye ile İmrân kızı Meryem'dir*¹³⁶.” Şia kaynaklarında ise, Hz. Fâtıma'nın geçmiş ve gelecek kadınların hepsinden üstün olduğuna dair rivâyetler göze çarpmaktadır¹³⁷.

Söz konusu rivâyete işaret eden İsmail Sâdık Kemal Paşa, kadınların en hayırlısının dört kişi olduğunun hadislerde belirtildiğini, kadınlar arasında üstün bir konumu bulunan Hz. Fâtıma'nın da bu dört kadından biri olarak zikredildiğini söylemektedir:

Cenâb-ı Fâtıma mevlidce sonradır lîkin

Cemî-i nisveye tercîh olunur hattâ

Cemî-i nisvenin içinde dört olup efdal

Birisi o idüğün eyledi hadîs inbâ¹³⁸

Süleyman el-Celvetî, *Mevlid*'inde cennet yoluna ulaşmak isteyenlerden Fâtıha okumak sûretiyle kendisini yâd etmelerini, akabinde başta Hz. Âişe olmak üzere

¹³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, 1. baskı, 2001, c. IV, s. 409, hadis no. 2668; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, c. II, s. 650, hadis no: 4160.

¹³⁷ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 20.

¹³⁸ Dikmen, *a.g.e.*, c. II, s. 39.

hadislerde en hayırlı dört kadın olarak yer alan Hz. Fâtıma, Hz. Havvâ, Hz. Asiye ve Hz. Meryem ile bütün annelerin ruhları için Fâtiha ve salavât okunmasını talep etmektedir:

Her kim ister bula cennet yolunu

Fâtihayla yâd ide ben kulunu

*Muzaff Süleyman el-Celvetî rûhiçün Hazret-i 'Âişe Siddika Fâtımatü'z-Zehrâ Havvâ Ana Asiye Ana Meryem Ana cümle analar rûhiçün ruhları şâd ola el-Fâtiha ma'a's-salavât*¹³⁹

Sâdık Ağazâde Sıdkî; hayru'n-nisâ demek sûretiyle Hz. Peygamber'in kızı Zehrâ'nın diğer kadınlara üstünlüğünü dile getirdiğini söylemektedir. Buna binâen Hz. Fâtıma'yı ihtiyaç içerisinde bulunan kadınların kendisine ilticâ etmekten gurur duydukları bir kimse olarak vasıflandırmaktadır:

Dedi fahrü'r-Rasûl hayrü'n-nisâ şân-ı azîminde

Havâtîn-i cihânın mültecâ-yı mefhari Zehrâ¹⁴⁰

Karamanlı Aynî (ö. 1490), Hz. Fâtıma'yı kadınların bihteri yani en üstün ve iyisi olarak tavsif etmekte, buna bağlı olarak da kadınların en hayırlısı şeklinde adlandırıldığını söylemektedir:

Bihteridür Fâtıma hâatunların

Ol sebebdin dinilür hayru'n-nisâ¹⁴¹

Şeyh Hasan Haydar (ö. 1901), Hz. Fâtıma'ya salât ve selâm getirdiği beyitinde onu edep incisi ve kadınların en hayırlısı olarak nitelendirmek sûretiyle iffetli yaşantısını ve özellikle de mü'min kadınlar nezdindeki mertebesini vurgulamaktadır:

Es-salâtü ve's-selâm ey gencine-i dürr-i hayâ

Es-salâtü ve's-selâm ey Fâtıma hayrü'n-nisâ¹⁴²

¹³⁹ Timuçin Aykanat, "Süleymân el-Celvetî ve Mevlûdi'n-Nebî", *Turkish Studies International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish and Turkic*, 2018, c. 13/28, s. 157.

¹⁴⁰ Sâdık Ağazâde Sıdkî, *a.g.e.*, vr. no: 38; Kazıcı, *a.g.t.*, s. 262.

¹⁴¹ Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara, 1997, s. 6.

¹⁴² Haydar Şeyh Hasan er-Rufâi el-Keyâlî, *Dîvân*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 168, vr. 25a.

2.2. Hz. Fâtıma, Ehl-i Beyt'tendir

“Ehl-i Beyt” ifadesi, ilk dönemlerden itibâren İslâm âlimleri arasında tartışma konusu olmuş ve kapsamı ile nitelikleri husûsunda günümüze kadar süregelen ihtilaflar meydana gelmiştir. Ehl-i Beyt terkîbi, “ev halkı, aynı nesebden gelen kimseler, ev sâkinleri veya baba tarafından olanlar” mânâlarına gelmektedir¹⁴³. Bu ifade, Kur’ân-ı Kerîm’de üç yerde geçmekte olup, âyetlerin ikisinde Hz. Muhammed¹⁴⁴ ile Hz. İbrahim’in hanımları¹⁴⁵; diğesinde ise Hz. Musa’nın ev halkı¹⁴⁶ kastedilmektedir¹⁴⁷. Kaynaklarda “Ehl-i Beyt” kavramı ile ekseriyetle Hz. Peygamber’in hanımları, kızları ve hatta Selman-ı Fârisî’nin de kastedildiği ifade edilmekle birlikte özellikle Şia telakkisinde Ehl-i Beyt’in sâdece Hz. Fâtıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den müteşekkil olduğu ileri sürülmektedir¹⁴⁸.

Hz. Peygamber, Ümmü Seleme’nin evinde bulunduğu sırada Ahzâb sûresinin “*Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden ancak kiri (günahı) gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister.*” meâlindeki 33. âyeti nâzil olmuştur. Hz. Peygamber, âyetin nüzûlünün hemen ardından Hz. Fâtıma, Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin’i yanına çağırarak üzerlerine bir örtü örtmüş ve “Allahım! Bunlar benim Ehl-i Beyt’imdir. Onlardan günahları gider ve onları tertemiz kıl.” şeklinde duâ etmiştir. O esnâda orada bulunan Ümmü Seleme “Yâ Nebiyallah! Ben de onlarla beraber miyim?” diye sormuş, Hz. Peygamber ise “Acele etme, sen hayır üzeresin.” buyurmuştur¹⁴⁹. Hz. Âişe’den nakledilen rivâyete göre ise, bir sabah Hz. Muhammed, üzerinde yünden siyah nakışlı bir kumaştan örtü (aba) olduğu hâlde evden çıkar. O sırada Hz. Hasan gelir, onu örtünün altına alır. Ardından Hz. Hüseyin gelir, onu da örtünün altına alır. Sonra sırasıyla Hz. Fâtıma ve Hz. Ali gelir.

¹⁴³ Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, *DİA*, Ankara, 1994, c. X, s. 498; Açıkkel, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁴⁴ Ahzâb, 33/33.

¹⁴⁵ Hûd, 11/73.

¹⁴⁶ Kasas, 28/12.

¹⁴⁷ M. Zeki Duman, “Kuran-ı Kerim’de Ehl-i Beyt”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri, 2001, S. 11, s. 37-58.

¹⁴⁸ Bkz. İbn Kesîr, *a.g.e.*, c. XII, s. 6518-6526; Taberî, *a.g.e.*, c. VI, s. 494-495; Razi, *a.g.e.*, c. XVIII, s. 260-261; Şeblencî, *a.g.e.*, s. 389; Süleyman Uludağ, “Âl-i Abâ”, *DİA*, Ankara, 1989, c. II, s. 307; Öz, *a.g.md.*, *DİA*, c. X, s. 499; İzzet Derveze, *Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı*, Ter. Mehmet Yolcu, Düşün Yay., İstanbul, 2011, c. I, s. 582-584; Açıkkel, *a.g.e.*, s. 62-63, 74-75; Karaman vd., *a.g.e.*, c. IV, s. 382; Duman, *a.g.m.*, s. 37-58; Orhan Yılmaz, “Tathir Âyeti ve Rivâyetler Bağlamında Ehl-i Beyt Kavramının Kapsamı”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013/2, c. II, s. 4; Abdulmuhsin bin Hamed el-Abbâd el-Bedr, *Fadlu Ehli’l-Beyt ve Uluvvü Mekânetihim ‘Inde Ehli’s-sünneti ve’l-Cemâa (Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaate Göre Ehl-i Beyt’in Fazîleti ve Yüce Makamı)*, Ter. Mustafa Öztürk, Guraba Yay., İstanbul, 2013, s. 9-20; Vecdi Akyüz, *Kur’an’da Siyasi Kavramlar*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1998, s. 158-161.

¹⁴⁹ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 314, hadis no: 4037.

Hız. Peygamber, onları da örtünün altına alır. Sonra Tathîr âyetini okuyarak, bu dört kişinin Ehl-i Beytten olduğunu söyler¹⁵⁰. İslâm tarihinde bu hâdisa *Kisa Hâdisesi*; Hız. Fâtıma, Hız. Ali, Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin de “ehl-i kisâ” veya “Âl-i Abâ” şeklinde adlandırılmıştır. Bu tabir aynı zamanda, pençe-i Âl-i Abâ veya hamse-i Âl-i Abâ olarak da bilinmektedir.

Hâşım Baba (ö. 1783), bir manzûmesinde Kisâ Hâdisesi’ne işaret ederek peygamberlerin şâhı olan Hız. Muhammed’in Hız. Fâtıma, Hız. Ali, Hasan ve Hüseyin’i abasının altına almak sûretiyle şereflendirdiğini ve “Bunlar benim Ehl-i Beyt’imdir.” dediğini ifade etmektedir:

Fâtıma Haydar Hasanla hem Hüseyin şânına

Hâülâ’i Ehl-i Beytî didi şâh-ı enbiyâ¹⁵¹

Ali Emîrî Efendi (ö. 1924), Âl-i Abâ olarak nitelendirilen beş şerefli kimsenin başta Cenâb-ı Mustafâ olmak üzere Murtazâ lakabı ile maruf Hız. Ali, Hız. Peygamber’in iki torunu Hasan ve Hüseyin ile Zehrâ lakaplı kızı Fâtıma’dan ibâret olduğunu ifade etmektedir:

Budur Âl-i Abâ-yı hamsenin esmâ-yı zî-şânı

Cenâb-ı Mustafâ vü Murtazâ sıbteyn ile Zehrâ¹⁵²

Bendî Mustafa Baba, Hız. Hasan ve Hüseyin’i hikmet denizinden çıkan tertemiz incilere benzetmekte ve bu incilerin Hız. Zehrâ’ya ait olduğunu söylemektedir. Nitekim Hasan ve Hüseyin; Hız. Peygamber’in gözünün nûru, Şâh-ı Merdân Ali’nin tertemiz sermâyeleridir. Hız. Zehrâ’nın sevgili çocukları oluşu, “ciğer-gûşe-i Zehrâ” terkîbi ile ifade edilmiştir:

Bular pâkîze-i güherdir ki çıkdı bahr-ı hikmetden

¹⁵⁰ Müslîm, *Sahih*, c. X, s. 6224, hadis no: 2424. Bu hâdisa ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Takiyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrızî, “Ehl-i Beyt’in Fazîleti”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ter. M. Mahfuz Söylemez, C. XLIII, Ankara, 2002, S. 2, s. 415-430; Adil Yavuz, “Kisâ’ Hadisi Rivâyetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, S. 19, s. 153-177; Emine Öztürk, “Hız. Fâtıma Kültü”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, Temmuz-Aralık 2010, S. 4, s. 130-131. Bazı kaynaklarda ilgili âyetin Hız. Muhammed’in eşleri hakkında nâzil olduğu kaydedilmiştir. Bkz. el-Bedr, *a.g.e.*, s. 26-27.

¹⁵¹ Hâşım Baba Bandırmalızâde Mustafa Üsküdârî Celvetî, *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, 06 Mil Yz 3623/1, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, vr. no. 18.

¹⁵² Sefer Serin, “Diyarbakırlı Ali Emîrî Dîvânı İnceleme Metin”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gaziantep, 2007, s. 39.

Hasan ile Hüseyin ki bil lü'lü-i ey Zehrâdır

Ciğer-güşe-i Zehrâ Mustafâ'nın kurretü'l-'aynı
Nakd-i pâk-i Şâh-ı Merdân ki bunlar Âl-i Abâdır¹⁵³

Ayıntablı Hamdi Baba (ö. 1908) ise, ilk mısradaki tecâhül-i ârif yapıp pence-i abânın kim olduğunu sormakta, akabinde bunların Ali ve Fâtıma ile Şebbîr ve Şebber lakaplı Hasan ve Hüseyin olduklarını söylemek sûretiyle cevabı kendisi vermektedir. Aslı Şepper ve Şüpeyr olan bu iki kelime Süryanice olup Hz. Harun'un iki oğlunun isimleridir. Bu isimler Hz. Muhammed tarafından torunları Hasan ve Hüseyin'e verilmiştir¹⁵⁴:

Nedir pence-i abâ bildin mi ey cân
Ali hem Fâtıma Şebbîr ü Şebber¹⁵⁵

2.3. Hz. Fâtıma, Ehl-i Beyt'ten Hz. Muhammed'e İlk Kavuşacak Kişidir

Hadis rivâyetlerinde Hz. Peygamber'in âhirete irtihâlden hemen önce yatağında hasta yatarken Hz. Fâtıma ile aralarında geçen bir diyaloga sıkça yer verilir. Buna göre Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in yürüyüşüne benzer bir yürüyüşle gelir ve yanına oturur. Hz. Peygamber kızına bir şeyler fısıldar ve Fâtıma ağlamaya başlar. Ardından bir şeyler daha fısıldar. Bu kez Hz. Fâtıma tebessüm eder. Orada bulunan Hz. Âişe, Hz. Fâtıma'ya “Bugüne kadar böylesine üzüntüyle sevinci bir arada görmemiştim. Rasûlullah sana ne söyledi?” der. Hz. Fâtıma, o an bu sırrı açıklamak istemez. Hz. Peygamber'in vefâtının ardından kendisine bu hâdise hatırlatılınca şöyle cevap verir: “Hz. Peygamber ilk olarak “Cebrâil yılda bir kez Kur'an'ı sunmak için gelirdi. Ama bu yıl iki kez geldi. Bu ecelimin yaklaştığına işarettir.” buyurdu. Ben de bu söz üzerine ağladım. İkinci kez ise kulağıma “Ehl-i Beyt'im içinde bana ilk kavuşacak olan sensin. Acaba cennet hanımlarının seyyidesi veya mü'min hanımların seyyidesi olmak istemez misin?” dedi. Bunun üzerine güldüm¹⁵⁶.” Hz. Fâtıma'nın Cennet hanımlarının en üstünü olması ile ilgili Huzeyfe'nin bir hadis rivâyeti ise şöyledir: “Hz. Peygamber'i akşam ile

¹⁵³ Hatice Çelik, “Bendî Mustafa Baba Dîvânı (İnceleme-Metin)”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum, 2010, s. 97.

¹⁵⁴ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul, 2004, s. 253.

¹⁵⁵ Ayıntablı Hamdi Baba, *Dîvân*, Haz. Halil İbrahim Yakar, Palet Yay., Konya, 2012, s. 79.

¹⁵⁶ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu'l-Menâkıb*, c. VII, s. 3393-3394.

yatsı namazı arasında ziyâret etmişim. Bana şöyle dedi: “Allah seni, anneni ve babanı bağışlasın. Bu gördüğüm melek, bu geceden önce yeryüzüne aslâ inmemiş bir melektir. O, bana Rabbinin selâmını ulaştırmak ve Fâtıma’nın cennet hanımlarının en üstünü, Hasan ve Hüseyin’in cennet gençlerinin efendileri olduğunu müjdelemek için gelmiştir¹⁵⁷.”

Yazıcıoğlu Mehmed (ö. 1451), *Muhammediyye* adlı eserinde Hz. Muhammed’in, kızı Fâtıma’ya Ehl-i Beyt’ten kendisine ilk kavuşacak kişinin kendisi olduğunu bizzat haber verdiğine dair hadisi şöyle aktarmıştır:

Gel dedi bana yakın ya Fâtıma

Ömrüm az kaldı erişdi hâtıme

Geldi çün katına etti iltizâm

Sırr ile kulağına dedi kelâm

Ağladı ağlayacak emr eyledi

Geri kulağına bir söz söyledi

Başını kaldıruban güldü bu kez

Şâd olub katımıza geldi bu kez

Âişe dedi ki sorduk ne dedi sana kelam

Dedi ki bugün ömrüm olusar ihtimâm

Ağladığım ol idi sonra sevindirdi beni

Dedi Allah’tan diledim verdi Hayyu lâ-yenam

Cümle ehlimden sen evvel eresin bana dedi

Güldüğüm ol idi kim gönlüm tuttu ona nizâm¹⁵⁸

İsmail Sâdık Kemal Paşa’nın mevzûbahis hadisi aktardığı beyitlerine göre, Hz. Peygamber kızına gizli bir şeyler söylemiş, bunun üzerine Hz. Fâtıma önce ağlamış, ardından neşelenmiştir. Bu durumun hikmeti sorulduğunda babasının vefât edeceğini

¹⁵⁷ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 127, hadis no: 3781.

¹⁵⁸ Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye*, Haz. Amil Çelebioğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara, 1996, c. II, s. 266.

duyunca ağladığını, ailesinden ilk kavuşacak kişinin kendisi olduğunu müjdeleyince de sevindiğini söylemiştir:

Hazret-i Fâtımaya gizlüce ba'âzı sohbet
Söyleyüp itdi bükâ sonra da oldı handân

Hikmeti sorılıcak didi ki kendi fevtin
Bana ihbâr buyurdı ana oldum giryân

Sonra bana ehlimden sen geleceksin evvel
Buyurup itdi bu tebşîri beni pek şâdân¹⁵⁹

Yusuf Fâhîr Baba (ö. 1967), Hz. Fâtîma'ya hitâben kaleme aldığı beytinde onu, Hz. Muhammed Mustafa'nın şerefli nutfesi ve dünyadaki seyyitlerin efendisi olarak tavsif etmekte ve cennet kadınlarının efendisi olduğuna dair rivâyet edilen hadise istinâden cennetin sultanı olduğunu söylemektedir:

Sen Muhammed Mustafâ'nın nutfe-i zî-şânısın
Seyyidü's-sâdât-ı 'âlem cennetin sultânısın¹⁶⁰

İshâk b. Hasan Tokâdî er-Rızâî (ö. 1679), Betül lakabı ile beraber zikrettiği Hz. Fâtîma'yı saâdet ehli şeklinde tavsif ederek onun âhirette cennete girme bahtiyarlığına ereceğini ve cennet kadınlarının efendisi olacağını ifade etmektedir:

Betül-i Fâtîma ehl-i saâdet
Kılur Cennet nisâsına siyâdet¹⁶¹

Hz. Peygamber'in, vefâtının ardından ailesinden kendisine ilk kavuşacak kişinin kızı olduğuna dair haberi gerçekleşmiş ve babasından altı ay sonra Hz. Fâtîma vefât etmiştir. İsmail Sâdık Kemal Paşa, bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Vefât-ı Hazret-i Fahr-i rusûlden altı mâh
Mürûr idince vefât itdi Hazret-i Zehrâ¹⁶²

¹⁵⁹ Dikmen, *a.g.e.*, c. I, s. 356.

¹⁶⁰ Bünyamin Çağlayan, "Kerbelâ Mersiyeleri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1997, s. 425.

¹⁶¹ İshak bin Hasan Tokâdî er-Rızâî, *Manzûmetü'l-Leâlî*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, t.y., y.y., s. 15.

2.4. Hz. Fâtıma'nın Dünyaya Gelişi

Hz. Fâtıma'nın doğum tarihi Sünnî kaynaklara göre Hz. Muhammed'in nübüvvetinden öncedir. Bunun yanı sıra Sünnî kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın doğumu ile ilgili menkabevî olaylara yer verilmediği görülür¹⁶³. Ancak Şia kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın nübüvvetten sonra Mi'râc hâdisesinin hemen ardından dünyaya geldiği yer almaktadır¹⁶⁴. Buna göre, Hz. Peygamber Mi'râcda iken kendisine cennet gezdirilmiş, bu esnâda yaprakları beyaz ve meyvesi hoş olan bir ağacın altında durmuş ve bu ağacın meyvesinden yemiştir. Akabinde yediği meyve Hz. Peygamber'in sülbünde nutfeye dönüşmüş, yeryüzüne döndüğünde Hz. Hatice ile bir araya gelmiş ve Hz. Hatice, Hz. Fâtıma'ya hâmile kalmıştır. Bu olay hadis kaynaklarında şöyle yer almaktadır: “Mi'râc'a götürüldüğümde beni cennete dâhil ettiler ve ben cennet ağaçlarından bir ağacın yanında durdum; öyle bir ağaçtı ki cennette onun gibi güzel, yaprakları beyaz ve meyvesi hoş olan bir ağaç görmemiştim. Onun meyvesinden alıp yedim, bu benim sülbümde nutfeye dönüştü. Yeryüzüne döndüğümde Hatice ile bir araya geldim ve o, Fâtıma'ya hâmile kaldı. O zamandan beri ne zaman cennet kokusu arzulasam Fâtıma'yı kokluyorum¹⁶⁵.” Enes bin Mâlik'in annesi Ümmü Süleyme ile Ebû Talha el-Ensârî'nin hanımı Ümmü Süleym ise hâdiseyi şöyle nakletmişlerdir: “Rasûlullah'ın kızı Fâtıma aslâ hayız ve nifas kanı görmemiştir. Rasûlullah İsrâ yolculuğuna çıkarıldığında cennet meyvelerinden yemiş, cennetin suyundan içmiştir. Dönünce de Hatice ile birleşmiş ve Hatice, Fâtıma'ya gebe kalmıştır¹⁶⁶.” Başka bir rivâyete göre ise Cebrâil, Hz. Muhammed'e cennetteki meyvelerden getirmiş, Hz. Muhammed de bu meyvelerden yemiştir. Akabinde Hz. Hatice ile bir araya gelmiş ve böylelikle Hz. Fâtıma doğmuştur¹⁶⁷.

Müellifi meçhul olan *Destân-ı Ejderhâ* adlı eserde Hz. Peygamber'in melekler vâsıtası ile gönderilen cennet meyvesini yemesi ve akabinde Hz. Fâtıma'nın dünyaya gelmesi hâdisesi farklı bir üslupla aktarılmaktadır:

¹⁶² Dikmen, *a.g.e.*, c. II, s. 40.

¹⁶³ Bağdâdî, *a.g.e.*, c. X, s. 17; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s.119; Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s. 219.

¹⁶⁴ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s.7.

¹⁶⁵ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 6; Şeyh Sadûk, *èlle'-ş-Şerâi'*, Dâru'l-Murtazâ, Beyrut, 2006, c. I-II, s. 182; Hakîm, *Müstedrek*, c. III, s. 169, hadis no. 4738. Zehebî, *Telhisü'l-Müstedrek* adlı eserinde bu hadisin uydurma olduğunu söylemektedir.

¹⁶⁶ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 6, 19; Hâtib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf, Dâru'l-Gurbi'l-İslâmî, Beyrut, 2002, c. XIV, s. 288, hadis no: 4202; Şeyh Sadûk, *a.g.e.*, c. I-II, s. 182. Hâtib el-Bağdâdî, bu rivâyetin sabit olmadığını söylemektedir.

¹⁶⁷ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s.7.

Elmayı gönderdi Hakk Çalap Muhammed'e
Uçmakdan getirmişler idi Ahmed'e

Aldı Rasûl elmayı dişledi
Allah ana Fâtıma'yı bağışladı¹⁶⁸

Mehmed Şemseddin'in (ö. 1936), Hz. Fâtıma hakkında kaleme aldığı müstakil mevlidine göre ise Cebrâil, cennetten iki elma getirmiş, elmalardan birisini Hz. Muhammed, diğerini Hz. Hatice yemiş ve Hz. Fâtıma bunun neticesinde dünyaya gelmiştir:

Bazı râvîler rivâyet itdiler
Şöyle arz-ı hikâyet itdiler
Aldı dü-elma cinândan Cebrâil
Yâ Habîballâh didi emr-i Celîl
Bu gice eyle tenâvül birini
Hadîce Kübrâya vir diğerini
İşte andan halk olınmışdır Betûl
Yani Zehrâ nûr-ı çeşmân-ı Rasûl¹⁶⁹

2.5. Hz. Fâtıma'nın Soyundan Gelenler Cehenneme Gitmeyecektir

Hz. Fâtıma'ya Arap lîsânında “ف ط م” kökünden müştak olan ve “(sütten) kesen, ayıran” mânâsına gelen¹⁷⁰ Fâtıma isminin verilmesi husûsunda çeşitli hadis rivâyetleri mevcuttur. Buna göre Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma'ya neden böyle isimlendirildiğini bilip bilmediğini sorar. Akabinde “Çünkü Allah kıyâmette Fâtıma ve onun soyundan gelenleri cehennem ateşinden kesmiş, ayırmıştır.” buyurur¹⁷¹.

¹⁶⁸ Namık Aslan, “Hz. Ali Cenkmeleri Bağlamında Bir Eser (Destan-ı Ejderha ve Bazı Motifleri Üzerine)”, *Millî Folklor Dergisi*, Ankara, 2016, S. 111, s. 216.

¹⁶⁹ Hakan Yekbaş, *Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*, Asitan Yay., Ankara, 2012, s. 472.

¹⁷⁰ Mutçalı, *a.g.e.*, s. 707.

¹⁷¹ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 20; Hakîm, *Müstedrek*, c. III, s. 165, hadis no. 4726; Şebencî, *a.g.e.*, s. 166. Şebencî, bu hususla ilgili olarak Hz. Abbas'ın rivâyetine yer vermekte ve Hz. Peygamber'in, Ehl-i Beyt'inden hiç kimsenin cehenneme girmemesinden dolayı hoşnut olacağını söylemektedir. Bkz. Şebencî, *a.g.e.*, s. 399.

Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö. 1780), Hz. Peygamber tarafından dünyada iken cennete girecekleri müjdelenen ve kaynaklarda aşere-i mübeşşere olarak isimlendirilen on kişi¹⁷² ile beraber Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in de cennetlik olduklarını söylemekte, bunların haricindekilerin kesin olarak cennete gideceklerine dair hüküm vermenin yanlış olduğunu ve bu husûsu yalnız Allah'ın bileceğini belirtmektedir:

Aşere-i mübeşşere ve Fâtıma Hasan Hüseyin
Bu ümmetten bulara cennet ile neşhedü billâh
Ve gayrı kimseye aynıyle cennetlik denilmez kim
O gayba hükm olur gaybı ne bilsin kimse gayrullah¹⁷³

2.6. Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin Evliliği

İslâm tarihi açısından önem arz eden Hz. Ali-Hz. Fâtıma evliliği, aralarında rivâyet farkları bulunmakla birlikte hem Ehl-i Sünnet hem de Şia tarafından kabul edilen hadislere konu edilmiştir. Ehl-i Sünnet kaynaklarında yer alan rivâyetlere göre, ilk olarak Hz. Ebû Bekir, Hz. Fâtıma ile evlilik talebini Hz. Peygamber'e bildirir. Ancak Hz. Peygamber, kızı hakkında ilâhî hükmü beklediğini beyan ederek Hz. Ebû Bekir'in bu talebini geri çevirir. Ardından Hz. Ömer, Hz. Fâtıma ile evlenmek istediğini ifade eder. Hz. Peygamber, ona da aynı şekilde mukâbelede bulunur. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in müsbet yanıt bulamamasının ardından yakınları Hz. Ali'ye Hz. Fâtıma ile evliliğe tâlip olması husûsunda ısrarcı olurlar. Hz. Ali, reddedilmekten çekindiği için önce kabul etmek istemez. Ancak ısrarlar üzerine Hz. Peygamber'i ziyâret eder ve Hz. Fâtıma'ya tâlip olduğunu bildirir. Hz. Ali'nin bu talebi üzerine Hz. Peygamber, kızına fikrini sorar ve neticede evliliğin yapılmasına karar verilir. Hz. Ali'nin mihir olarak vermek üzere atı ve zırhından başka bir şeyi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber, atın ona lazım olacağını, ancak zırhını satarak evliliğin gerçekleşmesi için gereken mihiri karşılayabileceğini ifade eder. Hz. Ali, zırhını satmak üzere çarşıya gider. Hz. Osman, zırhı Hz. Ali'den satın alır. Ancak âlîcenaplığının bir göstergesi olarak satın aldığı zırhı düğün hediyesi olarak geri verir. Bu olayın Hz. Peygamber tarafından işitilmesi üzerine

¹⁷² Yusuf Ziya Yörükan, *a.g.e.*, s. 51; Aşere-i Mübeşşere ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Aydınli-İsmail Lütfi Çakan, "Aşere-i Mübeşşere", *DİA*, Ankara, 1991, c. III, s. 547; Sami Şahin, *Hadislerde Aşere-i Mübeşşere Dünyada İken Cennetle Müjdelenenler*, Asitan Yay., İstanbul, 2012.

¹⁷³ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Dîvân-ı İlahiyat*, Haz. M. Kayahan Özgül, Ankara, 2013, s. 474-475.

Hız. Peygamber'in duâsına mazhar olur. Ardından Hız. Fâtıma ile Hız. Ali'nin nikâhları kıyılır. Hız. Fâtıma'nın çeyizi ve Hız. Ali'nin ev eşyasının azlığı da bu evlilikle ilgili rivâyetlerde dikkat çeken diğere bir husus olmuştur¹⁷⁴. Şia kaynaklarında ise Hız. Ali-Hız. Fâtıma evliliğinin Allah tarafından murat edildiğı, nikâhlarının Allah tarafından kıyıldığı ve meleklerin de nikâh şahitliğı yaptığı telakkîsi yer almaktadır. Bu nikâhın Mi'râc esnâsında Sidretü'l-Müntehâ'da kıyıldığı da Şia rivâyetleri arasındadır¹⁷⁵. Alevî-Bektaşî kaynaklarında yer alan bir rivâyete göre ise Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ali, aynı anda Hız. Fâtıma ile evlenmek isterler. Bu durum karşısında Hız. Peygamber kızını Kur'ân-ı Kerîm'i önce hatmedene vereceğini söyler. Hız. Ali üç İhlâs ve bir Fâtıha okuyarak hatim yaptığını söyler¹⁷⁶ ve Hız. Fâtıma ile evlenmeye hak kazanır¹⁷⁷.

Türk-İslâm edebiyatında müellifler eserlerinde Hız. Fâtıma ile Hız. Ali'nin evlilik bağına işaret ederken genellikle Hız. Fâtıma'yı Hız. Ali'nin eşi olarak ele almışlar ve "zevce-i Haydar, zevce-i Şîr-i Hudâ, zevce-i sâki-i Kevser vb." terkîblerle sıkça tavsif etmişlerdir. Bazı şairler de Şia inancında yer bulan ve Hız. Ali-Hız. Fâtıma nikâhının Allah katında meleklerin şahitliğinde kıyıldığına yönelik telakkîye de zaman zaman eserlerinde yer vermişlerdir. Hız. Ali-Hız. Fâtıma evliliğinin şairlerin manzûmelerinde yer bulmasının yanı sıra bu hususla ilgili olarak az sayıda da olsa müstakil mensur eserlerin de kaleme alındığı ve bu tür eserlerin "Tezvîc-i Fâtıma" şeklinde isimlendirildiğı müşâhede edilmektedir¹⁷⁸.

Hız. Fâtıma ile Hız. Ali'nin evliliğı husûsundaki diğere bir rivâyet ise şöyledir: Bir gün Rasûl-i Ekrem'in huzuruna vardım. Bana "Yâ Ali" diye seslendiler. Ben de: "Buyrun ey Allah'ın Rasûlü!" dedim. Rasûlullah: "Evlenmeye rağbetin var mı?" diye sordu. Ben de cevaben: "Allah Rasûlü daha iyi bilir." dedim. Hazret-i Peygamber, bana: "Ey Ali, müjde! Allah beni mahzun etmekte olan senin evlenme işini kendi üzerine aldı." buyurdu. Ben: "Bu iş nasıl oldu ey Allah'ın Rasûlü?" dediğimde şöyle buyurdular: "Cebrâil cennet sümbülü ve cennet karanfili ile bana geldi ve onları bana verdi. Ben onları alıp kokladım ve Cebrail'e "Ey Cebrâil, bunun sebebi nedir?" diye

¹⁷⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 17-18.

¹⁷⁵ Meclîsî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 105,124; Haydar Kaya, *Alevî Bektaşî Erkanı Evradı ve Edebiyatı*, Engin Yay., İstanbul, 1993, s. 26-27.

¹⁷⁶ "İhlâs sûresi Kur'an'ın üçte biridir." şeklindeki hadis rivâyeti için bkz. Müslîm, *Sahih, Kitâbu Salâti'l-Musâfirîn ve Kasrihâ*, c. IV, s. 2272.

¹⁷⁷ Hız. Fâtıma ve Hız. Ali evliliğı husûsunda ayrıntılı bilgi için bkz. Şaban Çiftçi, *Günümüz Alevî Bektaşî Kültüründe Hadis*, Hilal Ofset, Isparta, 2011, s. 283-293.

¹⁷⁸ Tezin Hız. Fâtıma ile İlgili Eserler isimli üçüncü bölümünde Tezvîc-i Fâtıma türündeki eserlerle ilgili detaylı bilgi verilecektir.

sordum. Cebrâil şöyle dedi: “Allah Teâlâ cennette bulunan meleklerle ve diğer cennet ehline bütün cennetleri ağaç, nehir, meyve ve saraylarıyla beraber süsleyip donatmalarını, cennet rüzgârlarına çeşitli güzel kokularla esmelerini, cennet hûrilerine de “Tâ-Hâ (Tâ-Hâ sûresi)”, “Tâ-Sîn (Neml sûresi)” ve “Hâ-Mîm-Ayn-Sîn-Kâf (Şûrâ sûresi)” ile başlayan sûreleri okumalarını emretti. Daha sonra bir münâdiye şöyle nidâ etmesini söyledi: “Ey benim meleklerim ve ey cennetimin sâkinleri! Şahit olun ki, Muhammed’in kızı Fâtıma’yı, Ali bin Ebî Tâlib ile evlendirdim. Bu işten dolayı hoşnut ve razıyım. Bu ikisi birbirlerindedir.” Sonra Allah, melekler içinde belâgatte üstüne olmayan Rahil adlı meleğe bir hutbe okumasını emretti. O da yer ve gök ehlinin okuyamadığı bir hutbe okudu. Ardından bir münâdiye şöyle seslenmesini emretti: “Ey benim meleklerim ve ey benim cennetimin sakinleri! Muhammed’in habîbi Ali bin Ebû Tâlib’i ve Muhammed’in kızı Fâtıma’yı tebrik edin. Çünkü ben, onlara hayır ve bereket verdim.” Rahil: “Ey Rabbim! Cennette ve katında gördüğümüzden başka onlara verdiğin bereket nedir?” dedi. Allah-u Teâla şöyle buyurdu: “Onlara ihsân ettiğim bereketimden bazıları şudur ki onları sevgim üzere bir araya topluyor ve yaratıklarına hüccetim olarak kılıyorum. İzzet ve celâlime and olsun onlardan öyle bir nesil ve evlatlar vücûda getireceğim ki onları yeryüzünde hazînedârlarım ve hikmetimin madenleri kılacağım. Peygamber ve rasûllerden sonra onlarla yaratıklarına delil göstereceğim.” Öyleyse müjde ey Ali! Ben de Allah Teâla’nın evlendirmesi üzerine kızım Fâtıma’yı seninle evlendirdim. Hz Ali: “Allahım! Bana verdiğin nimete şükretmemi bana ilham et!” Rasûl-i Ekrem de: “Âmin” dedi¹⁷⁹.

Nakşibendî Mehmed Murad, asıl itibari ile Şia inancında yer alan Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın nikâhının öncelikle Allah katında kıyılması olayına manzûmesinde yer vermiştir. Buna göre Allah, Beytü’l-Ma’mûr’da¹⁸⁰ toplanan meleklerle Muhammed kızı Fâtıma’yı Ali’ye nikâhladığını söylemiş ve meleklerden bu nikâha şahitlik etmelerini istemiştir. Şair, ayrıca Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın nikâhının bu şekilde kıyıldığı husûsunda hiçbir şüphenin bulunmadığını da ifade etmiştir:

¹⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Meclisî, *Bihârü’l-Envâr*, c. XLIII, s. 52-79; Muvaffak bin Ahmed El-Harezmi, *el-Menâkıb*, Müessesü’l-Neşri’l-İslâmiyye, Kum, h. 1411, s. 335-355.

¹⁸⁰ Beytü’l-Ma’mûr’un, yedinci kat semada bulunduğu ve içinde meleklerin ibadet ettikleri bir mabed olduğu rivâyet edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Küçük, “Beytü’l-Ma’mûr”, *DİA*, Ankara, 1992, c. VI, s. 94-95; Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed el-Gazzâlî, *Mükâşefetü’l-Kulûb Kalplerin Keşfi*, Çev. Salih Uçan, Çelik Yay., İstanbul, 2016, s. 199.

Didi kim Beyt-i Ma'mûrda melekler hâsıl oldular
Buyurdı cümlesin mazhârına Rabb-i bî-hemtâ

Nikâh itdim Alf'yi Fâtıma bint-i Muhammed'e
Olun şâhid biliniz böyle itdi Rabbimiz kat'a¹⁸¹

Nakşibendî Mehmed Murad'ın, konu ile ilgili diğer bir beytine göre Hz. Peygamber, meleklerin Beyt-i Ma'mûr'da toplandıklarını ve Fâtıma ile Ali'nin nikâhının burada kıyıldığını söylemiştir:

Melekler Beyt-i Ma'mûre bugünde cem olmuşlar
Nikâh olmuş Aliye duhterim Fâtımatü'z-Zehrâ¹⁸²

Nakşibendî Mehmed Murad, Hz. Ali-Hz. Fâtıma nikâhının Allah katında kıyıldığını beyan etmesinin ardından Hz. Fâtıma'nın alacağı mehir husûsuna değinmiştir. Buna göre Hz. Peygamber nikâhın Allah'ın emri üzere gerçekleştiğini söylemiş ve kızına mehir olarak talebinin ne olduğunu sormuştur. Hz. Fâtıma ise dünya malına karşı bir rağbetinin bulunmadığını, mehir olarak âhiret günü ümmet-i Muhammed'in günahkâr olanlarına şefâat etmeyi arzuladığını söylemiş ve bu arzusunun kabul edilmesi halinde Allah'ın kendisine bir senet vermesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kızının talebini Cebrâil'e iletmiş ve Cebrâil, bu talebin kabul edildiğine dair senedi getirmiştir:

Nikâh emri tamâm oldu buyurdu server-i 'âlem
Kızım mehrin ne olsun söyle gel ey duhter-i e'nâ

Cevabında buyurdı Fâtıma ey validî erham
Bilürsin yok dilimde mâl-ı dünya hem ve mâ-fihâ

Şefâat murâdım ümmetin isyânına Hakdan
Senet virsün şefâ'at itmeğe hem Rabbi'l-a'lâ

Beyân itdi Rasûlullah murâdın Cibrîle hem
Getürdi bir sened Hakdan murâdı üzre pek a'lâ¹⁸³

¹⁸¹ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁸² Molla Murad, *a.g.e.*, s. 14.

Yazıcıoğlu Mehmed Bican, *Muhammediyye* adlı eserinin *Vefât-ı Fâtıma* kısmında Hz. Fâtıma-Hz. Ali evliliği husûsunu ele alırken Hz. Fâtıma'nın dünyalık mehir yerine Muhammed ümmetinin günahkârları için âhiret günü şefâatçi olmayı talep ettiğini, Cenâb-ı Allah'ın da Cebrâil vâsıtası ile haber göndererek onun bu isteğini uygun bulduğunu ifade etmiştir. Zira kaynaklarda yer alan rivâyete göre Hz. Fâtıma, peygamber kızı olması hasebi ile başka insanlar ile kendisi arasında fark olması gerektiğini düşünerek dünyalık bir mehir istememiş, bunun yerine günahkâr ümmet için âhiret günü şefâatçi olmayı talep etmiştir¹⁸⁴:

Dedim olmazam ben bu cihân mehrine
Dedi pes Rasûl yâ kızım eyledin çünki âr
Dilerven olam kıyâmet gününde şefi'
Buların suçun ben dileyem edem i'tizâr
Gelip dedi Cebrâil Allah selâm eyledi
Ne kim dedise Fâtıma eyle olsun bu kâr¹⁸⁵

Şah Hatâyî (ö. 1524), günahlarının mağfiret olunması amacı ile Cenâb-ı Hakk'a niyâzda bulunmakta, bu esnâda Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Muhammed Mehdî ve Hz. Ali'nin katırı Düldül'ü niyâzının makbûliyeti için vesile kılmaktadır. Şair, Hz. Fâtıma'nın ezelden beri Hz. Ali'nin zevcesi olduğunu söyleyerek nikâhlarının yeryüzünde kıyılmadan önce Allah katında kıyıldığına dair inanca işaret etmektedir:

Bendeyem şâha ezel nûr-ı sıfâtın hakkıçün
Sâki-i mahşer Muhammed Mustafâ'nın hakkıçün
Mahremi Şâhın ezelden Fâtıma bint-i Nebi
Düldül-î Kamber Aliyye'l-Murtazâ'nın hakkıçün
Ya İlâhî! Bu Hatâyî'nin günâhın afv kıl
Sâhib-i zamân Muhammed Mehdî'nin hakkıçün¹⁸⁶

¹⁸³ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁸⁴ Cemal Ögüt, *Hz. Fâtımatü'z-Zehra*, Bahar Yay., İstanbul, t.y., s. 50.

¹⁸⁵ Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 295-296.

2.7. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in Bir Cüz'üdür

Hz. Peygamber'i anlatan kaynaklarda kızına gösterdiği sevgi ve teveccüh ile ilgili çok sayıda hadis rivâyeti mevcuttur. Bu rivâyetlerin çoğunluğu, Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber nezdindeki müstesnâ konumu üzerine yoğunlaşmaktadır. Konuyla ilgili en meşhur hadislerinden birisi: “Şüphesiz ki Fâtıma benim bir parçamdır. Ona eziyet eden bana eziyet eder. Onun canını sıkan şey benim canımı sıkar¹⁸⁷.” meâlinedir. Bu rivâyetten iktibasta bulunan şairlerden biri Sâdık Ağazâde Sıdkî'dir. Sıdkî, ilgili rivâyetten hareketle Hz. Peygamber'in, kızı Fâtıma'nın kendi nezdindeki kıymetini beyan ettiğini söylemiş ve onu Hz. Peygamber'in gözünün nûru şeklinde tavsif etmiştir:

Bid'atün minnî dedi şânında Fahrü'l-enbiyâ
Kurretü'l-'ayn-i Rasûl-i kibriyâdır Fâtımâ¹⁸⁸

Sukûtî (ö. 1896), kadınların en hayırlısı olan kızı Fâtıma hakkında âlemlerin övünç kaynağı olan Hz. Peygamber'in “Benim bir parçamdır.” buyurduğunu nakletmektedir:

Fâtıma Hayru'n-nisâya biz'ate minnî didi
Ol Nebî-i fahr-i âlem Şâfi-i mahşerdir¹⁸⁹

Nakşibendî Mehmed Murad da, Hz. Peygamber'in “Fâtıma benim bir cüz'ümdür. Onu öfkeliendiren beni öfkeliendirir.” şeklindeki hadisini manzum şekilde kaleme almıştır:

Buyurdu bir gün ol server ki cüzdür Fâtıma benden
Anı iğzâb iden iğzâb ider bilsün beni hâ¹⁹⁰

Sâdeddin Sırrî Efendi (ö. 1936), Hz. Fâtıma'yı yaratılmışların övücü olan Hz. Peygamber'in bir cüz'ü olarak tavsif etmiştir. Ehl-i Beyt'in en hayırlı kadını olan Hz. Fâtıma'nın dünyada gün yüzü görmediğini, oldukça sıkıntılı bir hayat sürdüğünü söylemiştir:

¹⁸⁶ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Hatayı Dîvânı Şah İsmail Safevi Edebi Hayatı ve Nefesleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi, Ankara, t.y., s. 161.

¹⁸⁷ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Fadâili Ashâbi'n-Nebî*, c. VII, s. 3477.

¹⁸⁸ Sâdık Ağazâde Sıdkî, *a.g.e.*, vr. no: 15b; Kazıcı, *a.g.t.*, s. 262.

¹⁸⁹ Murtazâ Sukûtî, *Dîvân*, Haz. Nurgül Özcan, Kitapsal Yayın, y.y., 2011, s. 158.

¹⁹⁰ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 10.

Âh yüzbin âh kim dünyâda bir gün görmedi
Bid'a-i Fahri'l-beşer Hayru'n-nisâ-yı Ehl-i Beyt¹⁹¹

Sukûtî, Hz. Hüseyin'e hitaben annesi Fâtıma'nın şânında söylenen rivâyeti söz konusu etmiş, Hz. Hüseyin'i ise kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'nın gözünün nûru şeklinde nitelendirmiştir:

Mâderin şânında gelmiş bid'atü minnî bugün
Nûr-ı ayn-ı Fâtıma hayrû'n-nisâsın yâ Hüseyin¹⁹²

Sâdık Ağazâde Sıdkî de, hadisten lafzî iktibas yapmış, ayrıca Tathîr âyeti olarak adlandırılan “(Allah) sizden günahı gidermek (ve tertemiz yapmak istiyor.)” meâlindeki Ahzâb sûresinin 33. âyetinin Hz. Fâtıma hakkında nâzil olduğunu ifade etmiştir:

Hadîs-i bid'atün minnî eder mâhiyetin îmâ
Ve yüzhib 'ankümü'r-rics âyetinin mazharı Zehrâ¹⁹³

Pir Muhyiddîn, Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma'yı kendisinin bir parçası olarak nitelendirdiğini söylemiş ve Hz. Fâtıma'nın gönüle huzur bahşeden yönünü vurgulamıştır:

Fâtıma didi bir cüz'ümdürür
Dâimâ gönlüm açan kızımdurur¹⁹⁴

2.8. Hz. Fâtıma'nın Cennete Girişi

Hz. Fâtıma'nın cennete girişi ile ilgili olarak kaynaklarda çeşitli rivâyetler yer almaktadır. Bir rivâyete göre Hz. Ali, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Kıyâmet günü bir görevli perdelerin arkasından şöyle seslenir: Ey cemâat, Muhammed'in kızı Fâtıma geçinceye kadar gözlerinizi kapatın, başlarınızı indirin, ona

¹⁹¹ Kahraman Özkök, *Osmanlı Dönemi Şeyhlerinden Kerbelâ Mersiyeleri*, Revak Yay., İstanbul, 2014, s. 16.

¹⁹² Sukûtî, *a.g.e.*, s. 250.

¹⁹³ Sâdık Ağazâde Sıdkî, *a.g.e.*, vr. no: 38b; Kazıcı, *a.g.t.*, s. 262.

¹⁹⁴ Pîr Muhyiddîn, *Şefâatname*, Haz. Meliha Yıldırım Sarıkaya, Önsöz Yay., İstanbul, 2012, s. 365.

bakmayın¹⁹⁵”. Hz. Fâtıma’nın cennete girmesi husûsundaki diğer bir rivâyette ise şöyle ifade edilmektedir: “Ey mahşer topluluğu! Gözlerinizi kapatın ki Fâtıma sırattan geçecektir. O anda Fâtıma yetmiş bin câriye ve hûri ile sırattan geçer, cennete girer¹⁹⁶.”

Nakşibendî Mehmed Murad, kaleme aldığı bir manzumede bu hadiseyi şöyle ifade etmektedir:

Buyurmuşdur Rasûlullâh kıyâmet oldukda
Nidâ eyler münâdîler sebîle tolar arsa-i penhâ
Buyuyur ehl-i cum’a gün bu men tenkîs-i re’siyle
Geçicek Fâtıma bint-i Muhammed râd u berk emsâ
Yürür nice rikâbında kenîzek gibi yetmiş bin
Cinânın hûr-ı aynı böyle gider cennete Zehrâ¹⁹⁷

Sâdık Ağazâde Sıdkî’nin beytine göre ise, Hz. Fâtıma mahşer yerine ayak basınca Cenâb-ı Hak orada bulunan insanlara bizzat kendisi nidâ ederek Hz. Fâtıma’ya hürmet etmeleri maksadı ile gözlerini kapatmalarını söyleyecektir:

Gelir halka nidâ göz yummana ta’zîm için Hak’dan
Kudûmuyla müşerref eyledikde mahşer-i Zehrâ¹⁹⁸

2.9. Hz. Peygamber Sefere Çıkacağı Zaman En Son Hz. Fâtıma’ya Uğrardı

Hz. Peygamber’in, kızı Hz. Fâtıma’ya olan sevgi ve teveccühü ile ilgili olarak şöhret bulmuş ve Enes b. Mâlik’ten rivâyet edilmiş olan bir hadis şöyledir: “Peygamberimiz kızı Fâtıma’yı çok severdi. Bir sefere çıkacağı zaman en son ona uğrar, dönüşünde ise önce onun yanına giderdi¹⁹⁹.”

Nakşibendî Mehmed Murad, Hz. Peygamber’in gazâ dönüşünde ilk olarak kızı Zehrâ ile torunları Hasan ve Hüseyin’i ziyâret ettiğini, onları öpüp hasret giderdiğini şu şekilde ifade etmektedir:

¹⁹⁵ Hâkim, *Müstedrek*, c. III, s. 166, hadis no. 4728; Meclisî, *Bihârü’l-Envâr*, c. XLIII, s. 220. Zehebî, bu hadisin mevzu olduğunu söylemektedir.

¹⁹⁶ İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, c. VII, s. 220; Meclisî, *Bihârü’l-Envâr*, c. XLIII, s. 221; Nişâburî, *Hz. Zehrâ’nın Fazîletleri*, s. 10; İbrahim Canan, *a.g.e.*, c. XIII, s. 44.

¹⁹⁷ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁹⁸ Sâdık Ağazâde Sıdkî, *a.g.e.*, vr. no: 38b; Kazıcı, *a.g.t.*, s. 262.

¹⁹⁹ Ebu Dâvûd, *Sünen*, c. IV, s. 87, hadis no: 4213.

Gazâdan avdet idince Rasûl-i Kibriyâ ey yâr
Büyünundan olurdu binti Zehrâ hazrete ahvâ
Ziyâret eyler idi duhter-i pâkîzesin levlâ
Hasan ile Hüseyin'i hem görürdü cedd-i a'lâ²⁰⁰

2.10. Hz. Peygamber'in En Sevdiği Kişi

Hz. Peygamber'in Hz. Fâtîma'ya olan sevgi ve teveccühü ile ilgili bir rivâyete göre, Hz. Âişe'ye insanların içinde Rasûlullâh'ın en çok kimi sevdiği sorulmuş, Hz. Âişe de Hz. Peygamber'in insanlar içinde en çok Hz. Fâtîma'yı sevdiğini söylemiştir²⁰¹. Başka rivâyetlerde ise, Hz. Peygamber'in, kızı Hz. Fâtîma kendisini ziyârete geldiğinde ayağa kalktığı, onu öptüğü ve derin muhabbetinin bir tezâhürü olarak ona yerini verdiği ifade edilmektedir²⁰².

Nakşibendî Mehmed Murad'ın beyitlerinde Hz. Peygamber ve Hz. Fâtîma'nın birbirlerine olan karşılıklı sevgi ve hürmetleri ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Buna göre, Hz. Fâtîma, babasının en kıymetli çocuğu durumundaydı. Hz. Peygamber onu diğer Ehl-i Beyt'inden daha çok sever ve üstün tutar, ona daha fazla teveccüh gösterirdi. Hz. Fâtîma babasını ziyârete gittiğinde Hz. Peygamber ayağa kalkar, onu öper, kızının oturması için hırkasını serer ve kızına yer verirdi. Hz. Peygamber de kızının evine ziyârete gidince Hz. Fâtîma babası için ayağa kalkar, onu öper ve babasına aynı şekilde mukâbelede bulunurdu:

Rasûlün efdal-i evlâdı oldı Hazret-i Zehrâ
Ki cümle Ehl-i Beyt'inden iderdi kadrini a'lâ
Kıyâm iderdi geldikde öperdi vech-i pâkinden
Ridâsın bast iderdi hem mekânında virirdi câ
Rasûl-i Kibriyâ da vardığı dem beytinde anın
Kıyâm idüb öperdi eyler idi mislini icrâ²⁰³

²⁰⁰ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 12.

²⁰¹ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 184, hadis no: 3873.

²⁰² Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 183, hadis no: 3872.

²⁰³ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 11.

Nakşibendî Mehmed Murad'ın başka bir beyitinde de Peygamber nezdinde en sevgili kimsenin Hz. Fâtıma olduğu şeklindeki hadise şöyle işaret edilmektedir:

Suâl itdi birisi Hazret-i Âişe'den bir gün
Nisâdan sevgili kimdir Rasûle söyle gel cânâ
Cevâbı pür-savâba eylediler Hadîcedür dahı
Didi kim Fâtıma bint-i Muhammed'dür ehabb ana²⁰⁴

2.11. Hz. Peygamber'in Vefâtının Ardından Hz. Fâtıma

Hz. Peygamber'in âhirete irtihâli ashâbı arasında büyük üzüntüye yol açmış, özellikle Hz. Fâtıma'yı derinden sarsmıştır. Hadis kaynaklarında yer aldığı üzere Hz. Fâtıma babasının vefâtının ardından üzüntüsünün tesiriyle “Eyvah babacığım, Rabbinin davetine icabet eden baba! Eyvah babacığım, yeri Firdevs cenneti olan baba!” şeklinde ağıtlar yakmıştır. Ayrıca Hz. Fâtıma babasının defîn işlemlerinin tamamlanmasından sonra Enes b. Mâlik'i görmüş ve ona: “Ey Enes! Rasûlullah'ın üzerine toprak dökmeye gönlünüz nasıl râzı oldu?”²⁰⁵ diyerek babasının vefâtından duyduğu derin üzüntüyü ifade etmiştir.

Hoca Ahmed Yesevî (ö. 1166), hikmetlerinden birinde Hz. Peygamber'in vefâtı üzerine Hz. Fâtıma'nın içine düştüğü hüznü dile getirmektedir. Zira Hz. Peygamber'in vefâtı esnâsında melekler yeryüzüne inmişler ve âlem Hz. Peygamber'in nûru ile dolmuştur. Ardından Hz. Fâtıma babasının vefâtı ile yetim kaldığı için gözyaşı dökmüştür:

Âsmândagi ferîşteler yerge indi
Peygamberin nûrı ile âlem toldı
Babam teyu Fâtıma giryân kıldı
Babasudun yetim bolub kalmak için²⁰⁶

²⁰⁴ Molla Murad, *a.g.e.*, s.11.

²⁰⁵ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu'l-Meğâzî*, c. IX, s. 4146; Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Süleym Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğnî'n-Neşr ve't-Tevzi', 2000, c. I, s. 223, hadis no: 88.

²⁰⁶ Hoca Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, Haz. Hayati Bice, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2010, s. 143.

Süleyman Çelebi (ö.1422), *Vesiletü'n-Necât* adlı mevlidinde “kurratü'l'ayn” (gözümün nûru) diye başlarını okşayıp seven dedelerinin vefâtı üzerine torunları Hasan ve Hüseyin'in çok üzüldüklerini, Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Âişe ve kızı Hz. Fâtıma'nın da Hz. Peygamber'in vefâtına son derece müteessir olup gözyaşı döktüklerini belirtmektedir:

Hasret ile dir Hüseyin ile Hasan
N'idevüz biz i dede gitdün çü sen

Gitdünüz siz bizi kim okşayısar
Kurretü'l-'ayneyn bize kim diyiser

Fâtımayla Âişe kılub figân
Dirler idi el-amân u el-amân²⁰⁷

Fuzûlî (ö.1556), Hz. Peygamber'in vefâtı üzerine Hz. Fâtıma'nın duyduğu derin hüznü ifade ederken feleğin Fâtıma'nın kara bağrını lâle goncası gibi kan içinde bıraktığını, hayatı boyunca kanla dolu yüreğinde binlerce gizli yara bulunduğunu söylemektedir:

Veh ki devrân-ı felek Fâtıma-i Zehrânın
Gonçe-i lâle gibi kıldı kara bağrını kan

Biz zamân geçmedi eyyâm-ı hayâtından kim
Dil-i pür-hûnuna yandırmadı bin dâğ-ı nihân²⁰⁸

2.12. Mehdî, Hz. Fâtıma'nın Soyundan Gelecektir

İslâm inancında, âhir zamanda zuhûr edeceğine ve zulümle dolan dünyada adâleti hâkim kılacağına inanılan bir kurtarıcının geleceği beklentisi bulunmaktadır. Bu kurtarıcı Mehdî olarak adlandırılmakta ve Hz. Fâtıma'nın neslinden geleceğine inanılmaktadır. Bu telakkîye göre Mehdî beş, yedi ya da dokuz yıl hüküm sürecek ve bütün Müslümanları hâkimiyeti altına alacaktır²⁰⁹. Bu hâkimiyetin ardından da kıyâmet

²⁰⁷ Süleyman Çelebi, *Mevlid*, Haz. Necla Pekolcay, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1993, s. 98.

²⁰⁸ Fuzûlî, *Hadikatü's-Süedâ Erenler Bahçesi*, s. 118.

²⁰⁹ İbn Mâce, Sünen, Kitâbü'l-Fiten, Dâru'l-Hadâreti ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Riyad, h. 1436, s. 633, hadis no: 4083.

kopacaktır. Sünnî kaynaklarda Mehdî ile ilgili rivâyetlerin sayısı 40 civarında iken, Şia kaynaklarında bu sayı 200'e ulaşmaktadır. Mehdî ile ilgili bir hadiste şöyle buyrulmaktadır:“Mehdî benim zürriyetimdir. Kızım Fâtıma'nın evlatlarındandır²¹⁰.”

Elvân-ı Şirâzî, kaleme aldığı *Gülşen-i Râz* mesnevîsinde âhir zamanda zuhûr edeceğine inanılan Mehdî'nin bir takım özelliklerini zikretmektedir. Buna göre Mehdî, Hz. Peygamber'in bâtinî manada aynası hükmündedir. Döneminin en yüce mertebeye sahip velîsi olacak, ona müsâvî bir velî artık dünyaya gelmeyecektir. Dünyayı şer'î kurallara göre yönetecektir. Âhir zamanda gelecek olan Mehdî, nesep itibari ile de Hz. Fâtıma'nın neslinden olacaktır:

Rasûlun bâtinî âyinesidir

Kıyâs itgil kim anun nesidür

Rasûlüdür velîliğine hâtem

Şerîat içre âmildür âlem

Bunun gibi velî bir dahı olmaz

Anun gibi bu mülke kimse gelmez

Velî olmaz cihânda andan ulu

Verilmez bundan özgeye bu ulu

Anun birisi Mehdî-yi zamândur

Rasûlün elidür şâh-ı cihândur

Olur ol Fâtıma oğlanlarından

Bu deryânındur ol gevherlerinden

Ulusı olısar âhir zamânun

Kesîrüdür göğün şekk ü gümânun²¹¹

²¹⁰ Ebu Dâvûd, *Sünen*, c. IV, s. 107, hadis no: 4284; İbn Mâce, *Sünen*, *Kitâbü'l-Fiten*, s. 346, hadis no: 4086.

²¹¹ Elvân-ı Şirâzî, *Gülşen-i Râz*, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8087, vr. no: 32b.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. FÂTIMÂ'NIN İSİM, KÜNYE, LAKAB VE SIFATLARI

İslâm Tarihi kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın çok sayıda isim, sıfat, lakab ve künyeleri zikredilmektedir. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda Sünnî ve Şîî kaynaklar arasında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Sünnî kaynaklarda ekseriyetle Fâtıma ismi ile birlikte Zehrâ ve Betül adlarından söz edildiği hâlde²¹², Şia kaynaklarında birtakım ayet ve hadislerle ilişkilendirilerek altmışa yakın isim ve lakap zikredilmektedir. Bunlardan en meşhur olanları Fâtıma, Betül, Zehrâ, Kevser, Sıddîka, Hisân, Hurre, Seyyide, Azrâ, Havrâ, Mübâreke, Tâhire, Zekiyye, Râziye, Merziye, Muhaddese, Mansûre, Meymûne, Ma'sûme, Seyyidetü'l-Kübrâ, Meryemü'l-Kübrâ ve Sıddîkatü'l-Kübrâ isimleridir²¹³. Hz. Fâtıma, bu isimlerinin yanı sıra Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olması sebebiyle Ümmü'l-Hasaneyn, Şii düşüncede yer alan İsnâaşere telakkîsine dayalı olarak Ümmü'l-Eimme ve Hz. Peygamber ile aralarındaki hususi münâsebetten dolayı Ümmü Ebîhâ²¹⁴ lakaplarıyla da anılmıştır.

Sünnî ve Şîî inancın tesiriyle Türk-İslâm edebiyatı sahasında telif edilen eserlerde Hz. Fâtıma'nın çeşitli isim, künye ve lakaplara yer verildiği, birtakım fiziksel, mânevî ve ailevî husûsiyetleri ile tavsif edildiği görülmektedir. Bunlardan bir kısmı Hz. Fâtıma hakkında rivâyet edilen hadislerde yer almakla birlikte, çoğunluğu onun bahsi geçen özelliklerinden hareketle müellifler tarafından kullanılmıştır.

1. HZ. FÂTIMA'NIN İSMİ

Fâtıma ismi Arap lisânında “ف ط م” kökünden türemiş olup “kesen, ayıran” mânâlarına gelmektedir²¹⁵. Hz. Fâtıma'ya bu ismin verilmesi husûsunda kaynaklarda çeşitli rivâyetler yer almaktadır. Buna göre, Hz. Peygamber bir gün, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma ile birlikte bulunduğu esnâda kızına “Niçin Fâtıma diye adlandırıldığını biliyor musun?” diye sorar. Bu soruya Hz. Ali mukâbelede bulunarak “Niçin böyle

²¹² İbn Hacer, *a.g.e.*, c. VIII, s. 262; Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s. 221.

²¹³ Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s. 221. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Şeyh Sadûk, *a.g.e.*, c. I-II, s. 177; Kazvîni, *a.g.e.*, s. 47-90.

²¹⁴ Hz. Fâtıma, fiziksel özellikleri ve mânevî yaşantısı bakımından Hz. Peygamber'e çok benzemesinden ötürü babasının annesi mânâsına gelen bu künye ile anılmıştır. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 262; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 119; Said Havvâ, *El-Esas fi's-Sünne (Hadislerle İslâm Tarihi)*, Çev. M. Ahmed Varol vd., Hikmet Neşriyat, c. V, s. 31; Uyar, *a.g.e.*, s. 45; Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s.219.

²¹⁵ Mutçalı, *a.g.e.*, s. 707.

adlandırılmıştır?” der. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Allah onu ve neslini kıyâmet günü cehennem ateşinden ayırmıştır.” buyurur²¹⁶. Bir başka rivâyette ise, Hz. Fâtıma doğduğunda Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber’in kızına Fâtıma ismini koyması için bir meleği görevlendirdiği ve Hz. Fâtıma’nın hayız ve nifas gibi kadınlara mahsus birtakım hâllerden uzak olmasına istinâden bu şekilde isimlendirildiği yer almaktadır²¹⁷.

Türk-İslâm edebiyatı sahasında telif edilen eserlerde Hz. Peygamber’in kızından bahsedilirken en fazla kullanılan isminin “Fâtıma” olduğu görülmektedir. Şairler, kaleme aldıkları beyitlerde Hz. Fâtıma’yı zikrederken bu ismi hem müstakil olarak hem de farklı terkîblerle birlikte kullanmışlardır. Nitekim edebî metinlerde Hz. Fâtıma ismi zikredilirken bazen yalnızca Fâtıma bazen de Hazret-i Fâtıma, Fâtıma Ana/Fatma Ana, Cenâb-ı Fâtıma, Fâtıma Hanım, Fâtıma-i Gülizâr, Fâtıma Âlî Cenâb vb. terkîblerle kullanıldığı görülmektedir.

Hacı Nûreddin Efendi, *Maktel-i Hüseyin* isimli eserinde yer alan beyitte Hz. Fâtıma’dan “Rasûlullah’ın kızı Fâtıma” şeklinde bahsetmektedir:

Didiler bilmek istersen bizi
Fâtımâdır ol Rasûlullâh kızı²¹⁸

Süleyman Nahifî (ö. 1738), *Mevlûdü’n-Nebî* adlı mesnevîsinde Hz. Muhammed’in kızları olan Zeynep, Gülsüm, Rukiyye ve Fâtıma’nın ruhlarına selâm göndermekte ve makamlarının cennet olması için Allah’a niyâzda bulunmaktadır. Şairin, Hz. Muhammed’in diğer üç kızını sâdece isimleri ile zikretmekle beraber, Hz. Fâtıma’yı cömertliği ve Hasan ve Hüseyin’in annesi olması yönüyle ön plana çıkardığı görülmektedir:

Sonra olup çâr-benât-ı kirâm
Oldu ol duhterlere ferhunde nâm

Zeyneb ü Gülsüm ü Rukiyye dahi
Fâtıma ümmü’l-Hasaneyn-i sahî

²¹⁶ Meclisî, *Bihârü’l-Envâr*, c. XLIII, s. 12; Hakîm, *Müstedrek*, c. III, s. 165, hadis no. 4726; Nişâburî, *Hz. Zehrâ’nın Fazîletleri*, s. 26-27; Şeblencî, *a.g.e.*, s. 166.

²¹⁷ Meclisî, *Bihârü’l-Envâr*, c. XLIII, s. 6, 19; Şeyh Sadûk, *a.g.e.*, c. I-II, s. 180; Hâtib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. XIV, s. 288, hadis no: 4202. Hâtib el-Bağdâdî, bu rivâyetin sabit olmadığını söylemektedir.

²¹⁸ Hacı Nureddin Efendi, *Maktel-i Hüseyin*, Haz. Mehmet Karaarslan, Önsöz Yay., İstanbul, 2002, s. 101.

Cümlesinin rûhuna olsun selâm
Eyleyeler adn-i berîni makâm²¹⁹

Yûnus Emre, kaleme aldığı bu dörtlükte tâbiîn neslinden Yemenli bir zahid olan ve annesine bağlılığı ile bilinen Üveys el-Karânî'nin ziyâret maksadıyla Hz. Peygamber'in evine gelmesi olayına yer vermiştir. Kaynaklarda yer aldığı üzere Üveys el-Karânî, Yemen'e gelen Müslümanlar vâsıtası ile İslâm dinine girmiştir. Yemen'de deve çobanlığı yaparak ve hurma çekirdeği toplayarak geçimini sağlamaktadır. Müslüman olmasının akabinde Medîne'ye giderek Hz. Muhammed'i ziyâret etmeyi arzulamakta, ancak annesinin yaşlılığı dolayısı ile bu arzusunu yerine getirememektedir. Üveys el-Karânî bir gün annesinden kısa süreliğine izin almış ve Medîne'ye gitmiştir. Hz. Peygamber'in evine vardığında O'nu evde bulamamış, ancak kızı Fâtıma ile görüşmüş ve aynı gün Yemen'e geri dönmüştür. Yûnus Emre'nin de şiirinde belirttiğine göre Hz. Peygamber eve geldiğinde kapıda Üveys'in nurunu müşâhede etmiş ve kızı Fâtıma'ya eve gelenin kim olduğunu sormuştur. Hz. Fâtıma, cevâben eve Yemenli Üveys adında birisinin geldiğini söylemiştir²²⁰:

Peygamber mescitten evine döndü
Üveysin nûrunu kapıda gördü
Sordu Fâtıma'ya eve kim geldi
Yemen ellerinde Veysel Karânî²²¹

Hasan Kenzî (ö. 1680), kaleme aldığı bu dörtlükte Hz. Peygamber'in cemâlini görmeyi temennî etmekte ve bu arzusunun yerine gelmesi için kızı Fâtıma, Hz. Ali ve torunları Hasan ile Hüseyin'i vesile kılmaktadır:

²¹⁹ Adem Ceyhan, "Süleyman Nahîfi'nin Mevlidü'n-Nebî Mesnevîsi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2000, S. 14, s. 139.

²²⁰ Üveys el-Karânî'nin hayatı ve ilgili hâdise husûsunda geniş bilgi için bkz. Ferîdüddîn Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Haz. Mehmed Zahid Kotku, Nuruosmaniye Matbaası, İstanbul, 1964, s. 8; Ebu'l-Mevâhib Abdulvehhâb eş-Şârânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, çev. Abdülkadir Akçiçek, Tokar Yay., İstanbul, 1968, c. I, s. 93; Ahmet Yaşar Ocak, *Veysel Karani ve Üveysilik*, Dergah Yay., İstanbul, 1982, s. 45-99; Nejdî Tosun, "Veysel Karani", *DİA*, Ankara, 2013, c. XLIII, s. 73-74.

²²¹ Hayri Selçuk, *Yûnus Dîvânı*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1979, s. 142; Ahmet Eğilmez, *Yûnus Emre Hayatı ve Açıklamalı Dîvânı*, Gelenek Yay., İstanbul, 2016, s. 395. Yûnus Emre'ye ait olduğu söylenen bu şiir Mustafa Tatçı tarafından hazırlanan Yûnus Emre Dîvânı'nda Bursalı Âşık Yûnus'a ait olarak gösterilmekle beraber "Sordu Âişe'ye eve kim geldi" şeklindedir. Bkz. Mustafa Tatçı, *Yûnus Emre Dîvân-ı İlâhîyât*, Kapı Yay., İstanbul, 2012, s. 830.

Duhterin Fâtıma hürmetiyçün
'Aliyyü'l-Mürtezâ rif'ati için
Hasan u Hüseyin izzeti için
Göster cemâlini yâ Rasûlallâh²²²

Farsça ağırlıklı olarak söylediği na't-ı şerifinde Eşref Paşa (ö. 1894), hata ve günahlar sebebi ile yakıcı ve dehşetli kıyâmet gününde zelil duruma düşmemek için günahkârların şefâatçisi ve bütün muhtaçların yardımcısı olarak nitelendirdiği Hz. Peygamber'den şefâat istemektedir. Bununla birlikte, Hz. Peygamber açısından mühim bir konumda bulunan Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin ile diğer Ehl-i Beyt mensupları ve sahâbeye tevessül ederek, şefâat talebinin Hz. Peygamber nezdinde makbul olmasını dilemektedir:

Be-Haydarî-i 'Ali vü be-hürmet-i ashâb
Be-Fâtıma be-Hüseyn ü Hasan be-âl-i harem
...
Bırakma hâk-i mezelletde rûz-ı sûz u güdâz
Eyâ şeffî'-i usât u meded-res-i âlem²²³

Tevhîde Hanım (ö. 1901), *Dîvânı*'nda İslâm Tarihinin en meyas hâdiselerinden olan Kerbelâ Vak'ası'na yer vermektedir. Buna göre Hz. Hüseyin'in Kerbelâ Çölü'nde şehit edilmesi esnâsında üzerinde bulunan gömlek mahşer meydanına getirilecek ve oğlunun kanlı gömleğini gören Hz. Fâtıma figân etmeye başlayacaktır. Bununla birlikte şair, Hz. Hüseyin'in şehâdetinde büyük rol oynayan Şimr'in Allah'ın huzûruna çıkacak yüzü olmadığını söylemekte ve onu mel'un olarak nitelendirmektedir. Böyle birinin cennete girmemesi için de Allah'a niyâzda bulunmaktadır:

Kanlı pireheni gelince mahşerin meydânına
Ehl-i mahşer hayran kalır Fâtıma efgânına
Ne yüz ile varıcak bilmem Hakk'ın dîvânına

²²² Mustafa Tatcı, "Mutasavvıf Şair ve Bestekâr Ayaşlı Hasan Kenzî Efendi Hayatı ve Şiirleri", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan*, S. XXVIII, c. IV, İstanbul, 2006, s. 245.

²²³ Eşref Paşa, *Dîvân*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, h. 1278, s. 4; Serap Urğun Doğan, "Eşref Paşa Dîvânı", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2010, s. 101.

Ya İlâhi koyma Şibr-i mel'ûnu cinânına
Nûr-ı Hakk'a karışıp gitti o dem mehpâreler
Haşre dek kan ağlasınlar âşık-ı âvâreler²²⁴

İbrahim ibni Bâlî, manzûmesinde Hz. Fâtıma ve Hz. Âişe'nin dünya ve âhiret hayatındaki üstün konumlarını ele almaktadır. Buna göre dünyada ve âhirette mânevî merteye itibariyle benzeri olmayan iki kadından ilki Zehrâ lakabı ile tanınan Hz. Fâtıma, diğeri ise Hümeyrâ lakaplı Hz. Âişe'dir. Hz. Fâtıma, peygamberler arasında seçkin bir konumda yer alan Hz. Muhammed'in kızı olduğu için, Hz. Âişe ise Hz. Peygamber'in hanımlarından, dolayısı ile Ehl-i Beyt'inden olmakla üstün bir mevki elde etmiştir:

Şol iki seyyide kim ra'ye-gâne
Dü hâtun-ı beşerdür dû-cihâne
Birisi Fâtımadur örf-i Zehrâ
İkinci Âişe dirler Humeyrâ
Birisi nesl-i Nebiyy-i müctebâdır
Birisi Ehl-i Beyt-i Mustafâdır²²⁵

Kenzî, Hazret-i Fâtıma'nın kokusunu yaseminin kokusuna, oğulları Hasan ile Hüseyin'in kokusunu ise ambere teşbih etmektedir. Hz. Fâtıma'nın yasemin çiçeğine teşbihinde koku ilgisinin yanında renginin beyaz oluşu da dikkat çekmektedir. Bu husûsu Hz. Fâtıma'nın saf ve temiz oluşunun, mâsûmiyetinin ifadesi olarak düşünmek de mümkündür:

Râyiha-yı Fâtıma açılmış yâsemindir
Anber kokusu ise Hüseyin ile Hasandır²²⁶

Mustafa Fevzi Efendi, Kerbelâ Vak'ası'nın meydana geldiği yeri gördüğünü ve işitenin gönlünü yakan bu hâdiseden dolayı içindeki yaranın tazelendiğini söylemektedir. Bununla birlikte şair, Hz. Fâtıma'nın gözünün nûru olan Hz. Hüseyin

²²⁴ Tevhîde Hanım, *Dîvân*, Haz. Gürol Pehlivan vd., Manisa Belediyesi Kültür Yay., Manisa, 2007, s. 52.

²²⁵ İbrahim ibni Bâlî, *Hikmetname*, Haz. Mustafa Altun, yy, İstanbul, 2003, s. 27.

²²⁶ Kenzî Abdülaziz Şenol, *Divan Noktanın Sonsuzluğu*, Haz. Saim Öztan vd., Pan Yay., İstanbul, 2002, s. 206.

başta olmak üzere Hz. Peygamber'in bütün ailesine binlerce kez salât ü selâm getirerek Ehl-i Beyt'e olan sevgi ve hürmetini ifade etmektedir:

Tâzelendi vakâ-yı dil-sûz-i deşt-i Kerbelâ
Çünkü gördüm ben seni ey mevzi-i re'y-i a'lâ
Es-salâ ey nûr-i çeşm-i Fâtıma sâd es-salâ
Ve's-selâm ey hânedân-ı Mustafâ'nın ecmeli²²⁷

1.1. Hazret-i Fâtıma

Sözlükte “yakında/yanında olmak, önünde bulunmak” mânâlarına gelen “hazret”²²⁸ kelimesi tasavvufî bir terim olarak ilâhî ya da kevnî bir hakikat ve bunun âlemdeki tecellîleri mânâsına gelmektedir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî tarafından geliştirilen hazret teorisinin etkisi, dinî ve siyâsî hayat üzerinde de derinlemesine görülmüştür. Buna istinâden *hazret* kelimesi, saygı, hürmet ve yücelik ifade etmek kasdı ile Allah, peygamberler, sahâbeler, melekler, pâdişahlar ve devletin ileri gelenleri için kullanılmıştır²²⁹. Müslüman Türkler, İslâm dini açısından mühim şahsiyetlerin başında gelen peygamberler, dört halife ve sahâbeleri “Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. Ali, Hz. Fâtıma” vs. şeklinde zikretmektedirler. Türk-İslâm edebiyatı müellifleri de saygı ve hürmetin bir ifadesi olarak din büyüklerinin isimlerini zikrederken eserlerinde hazret ifadesine çokça yer vermişlerdir.

Yenişehirli Avnî (ö. 1883), Hz. Hüseyin'in şehâdeti ile neticelenen Kerbelâ Vak'ası'na işaret ettiği beyitlerde öncelikle Hz. Hüseyin'i Hz. Fâtıma'nın sevgili bir dânesi olarak nitelendirmekte; onun parçası ve evlâdı oluşuna işaret etmektedir. Ardından Hz. Hüseyin'i kendisi de bir Müslüman olan Yezîd'in hunharca şehit etmesi hâdisesini işiten bir kimsenin bu durum karşısında Yezîd ve ailesine lânet edeceğini ifade etmektedir:

Hazret-i Fâtıma'nın sevgili bir dânesi
Allah Allah ne cesâretle şehîd etti Yezîd

²²⁷ Özkök, *a.g.e.*, s. 118.

²²⁸ Mutçalı, *a.g.e.*, s. 213.

²²⁹ Mehmet Demirci, “Hazret”, *DİA*, Ankara, 1998, c. XVII, s. 147.

Bu ta'addîyi düşündükce demezler mi aceb
La'enallâh Yezîdâ ve 'alâ âl-i Yezîd²³⁰

Şeref Hanım (ö. 1861), beyitlerinde Kerbelâ Vak'ası'nda Hz. Fâtîma'nın gözbebeği ve Rasûlullah'ın torununun canına kast eden kişiyi câhil ve kendini bilmez olarak nitelendirmektedir. Hz. Peygamber'den bile çekinmeden torununu şehit eden bu kâtilin utanması olmayan, kâfir ve dinsiz/imansız kimse olduğunu söylemektedir:

Hazret-i Fâtımanın merdüm-i çeşmânına sen
Nice dikdin çıkası gözlerini ey nâdân
Cedlerinden de mi hiç eylemedin havf ü hirâs
Aceb ey kâfir-i bî-dîn ü hayâ vü îmân²³¹

Kul Yusuf (ö. 1789), Hz. Hüseyin'in şehâdetinin ardından hayatta kalan kadınların bitkin ve üstleri perişan vaziyette develere bindirildiklerini ve Cebrail'in Hz. Muhammed'i bu durumdan haberdâr ettiğini söylemektedir. Hz. Fâtîma'nın, evlâdının başına gelen bu elim hâdiseyi duyması ile beraber üzüntüyle yanıp yakılmasından ise endişe duymaktadır. Hz. Fâtîma hakkında sorduğu husus aslında cevabını bildiği bir sorudur:

Ehl-i Beyt'in hâli zaîf olunca
Üryân olub develere binince
Muhammed'e Hak'dan Cibrîl gelince
Hazret-i Fâtîma yanar mı bilmem²³²

1.2. Fatma Ana/Fâtîma Ana/ Fâtîme Zehrâ Ana

Müslüman Türk milleti, "Onun hanımları, mü'minlerin anneleridir"²³³ meâlindeki âyetin bir tezâhürü olarak Hz. Peygamber'in hanımlarının yanı sıra kızı Hz. Fâtîma'ya da büyük bir saygı ve hürmet göstermektedir. Bu durumdan hareketle Hz. Fâtîma, hem Ehl-i Sünnet mensupları hem de Alevî/Bektaşî meşrep kimseler tarafından

²³⁰ Lokman Turan, "Yenişehirli Avnî Bey Dîvânı'nın Tahlili Tenkitli Metin Encümen-i Şuara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1998, c. I, s. 607.

²³¹ Şeref Hanım, *Dîvân*, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, İstanbul, h. 1292, s. 23.

²³² İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, c. II, s.111.

²³³ Ahzâb, 33/6.

ekseriyetle “Fatma Ana/Fâtıma Ana” ismiyle anılmaktadır. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber’in kızı, özellikle de bu kültürde önemli bir yere sahip olan Hz. Ali’nin hanımı ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’in annesi olmasının yanısıra, cömertliği, yardımseverliği, bereket kaynağı olması, doğumların rahat gerçekleşmesi maksadıyla kendisine tevessül edilmesi vb. yönleri ile önemli bir yere sahip olmuş, Alevî/Bektaşî inancında önemli bir mânevî konum olan analık en fazla Hz. Fâtıma’ya yakıştırılmıştır²³⁴. Bu bağlamda şairler kaleme aldıkları şiirlerde Hz. Fâtıma’yı zikrederken onu “Fâtıma Ana/Fatma Ana/Fâtıme Zehrâ Ana” şeklinde isimlendirmeyi tercih etmişlerdir. Bunun yanı sıra Fatma Ana/Fâtıma Ana vasfının ekseriyetle Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile ilgili manzûmelerde kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Yûnus, ilâhisinde Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’in şehâdetleri vesilesiyle Hz. Fâtıma ve onları seven âşıkların hüznünü dile getirmektedir. Anneleri Fâtıma’nın merhametini ve onlara olan muhabbetini ifade etmek üzere şairin “Fatma Ana kuzuları” ibâresini kullanması da dikkat çekicidir:

Şehitlerin ser-çeşmesi evliyânın bağı başı
Fatma Ana gözü yaşı Hasan ile Hüseyin’dir

Kerbelâ’nın yazıları şehit oldu gâzileri
Fatma Ana kuzuları Hasan ile Hüseyin’dir²³⁵

Müştak Baba (ö. 1832), kaleme aldığı dörtlükte Hz. Hüseyin’in şehid edildiği Kerbelâ Vak’ası’nın Muharrem ayında vukû bulduğunu, bu elim hâdise karşısında Fâtıma Ana’nın oğlu için figân ederek gözyaşı döktüğünü söylemektedir. Şair, gönlüne hitâben Muharrem ayında meydana gelen bu hâdise dolayısı ile gözlerinden kanlı yaşlar akıtmasını ve yasa ortak olmasını istemektedir:

Sabâh-ı haşredek Fâtıma Ana
Ciger-köşem deyu başlar figâne

²³⁴Bkz. Nimet Okan, *Canların Cinsiyeti Alevilik ve Kadın*, İletişim Yay., İstanbul, 2016, s. 51-52; Satı Kumartaşoğlu, “Fatma Ana Üzerine Anlatılan Efsaneler”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Ocak 2015, c. III, S. VI, s. 107-113; Caner Işık, “Türk Kültür Mirasında Bir Kült Olarak Hz. Fâtıma”, *Sufî Araştırmaları*, 2017, S. 17, s. 18-21.

²³⁵Mustafa Tatçı’nın çalışmasında bu şiir Bursalı Âşık Yûnus’a atfedilerek verilmiştir. Bkz. Tatçı, *Yûnus Emre Dîvân-ı İlâhîyât*, s. 694.

Gözünden kanlar aksın dâne dâne
Muharremdir meded ey dil Muharrem²³⁶

Pir Sultan Abdal ise Fâtıma Ana'nın Kerbelâ Vak'ası'nın gerçekleşeceğini rüyasında gördüğünü belirtmektedir. Şair, Hz. Fâtıma'nın rüyasını Hz. Ali'ye anlattığına işaret ederek Hz. Ali'nin duydukları karşısında gözyaşlarına boğulduğunu ve köleleri Kanber'in onun gözyaşlarını silerek tesellî etmeye çalıştığını ifade etmektedir. Şair, Hz. Hüseyin'i bir altın karşılığında şehit eden kişiyi keşîş olarak tavsif etmek sûretiyle bu hâdiseyi gerçekleştirenin Müslüman olarak kabul edilemeyeceğine vurgu yapmaktadır:

Fatma Ana evvel gördü düşünü
Ali ağladı Kanber sildi yaşını
Keşîş bir altuna aldı başını
İmâm Hüseyinin yasıdır deyu²³⁷

Dedemoğlu, Yezîd'in adamlarının Kerbelâ Çölü'nde kana kana su içtikleri halde Hz. Hüseyin'e bir yudum bile su vermediklerini, Hz. Hüseyin'in zâlimce şehit edilmesi karşısında Fâtıma Ana ile birlikte gökteki melekler ve yerdeki insanların dahi gözyaşı döktüklerini ifade etmektedir:

Bir su vermediler ol âdil hâna
İçtiler yezitler hem kana kana
Çok figân eyledi hem Fatma Ana
Gökde melek yerde insân ağladı²³⁸

Hüseyin Nazmi Kâzmî Efendi (ö. 1991), Habîb-i Kibriyâ'nın sevgili kızı Fâtıme Zehrâ Ana'nın tertemiz rûhunun hatırı için Kerbelâ'da şehit olanların arkasından hüznlenerek gözyaşı dökmek gerektiğini ifade etmektedir:

...
Ol Hâbîb-i Kibriyâ'nın sevgili bir dânesi

²³⁶ Müştak Baba, *Dîvân*, Haz. Mehmed Kemal Gündoğdu, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1997, s. 208.

²³⁷ Öner Yağcı, *Pir Sultan Abdal Yaşamı ve Şiirleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2011, s. 103.

²³⁸ Özmen, *a.g.e.*, c. III, s. 152.

Rûh-i pâk-i Fâtîme Zehrâ Ana'nın aşkına
Ağla âşık ağla durma yan şehidler aşkına²³⁹

1.3. Cenâb-ı Fâtîma

Lügatte “bir şeyin yakını, çevresi” veya “bir şeyin uzağı” şeklinde zıt mânâlar ifade eden “cenâb” kelimesi, Türk İslâm kültüründe Allah, Peygamber, bazı din büyükleri ve pâdişahlar için kullanılan bir saygı ifadesi olup “hazret” ile aynı mânâyı taşımaktadır²⁴⁰. Şiirlerde Hz. Fâtîma için de bu hürmet ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

Hersekli Arif Hikmet Bey (ö. 1903), kaleme aldığı beyitte Hz. Hüseyin'e seslenmekte ve babasının Şâh-ı Merdân Hz. Ali, annesinin ise Cenâb-ı Fâtîma olması dolayısı ile Hz. Hüseyin'in seçilmiş bir evlat olduğunu dile getirmektedir:

Şâh-ı Merdân vâlidin ümmün Cenâb-ı Fâtîma
Öyle bir necl-i güzînsin yâ Hüseyin'i-bin-i 'Ali²⁴¹

Bektaşî meşrep bir şair olan ve *Dîvân*'ında Ehl-i Beyt sevgisini yoğun bir şekilde işleyen Mehmed Ali Hilmi Dede Baba (ö. 1907), Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesine işaret etmekle birlikte, onu kadınların en hayırlısı olan Cenâb-ı Fâtîma'nın sevgili oğlu ve Hz. Peygamber'in neslinden gelenlerin efendisi olarak tavsif etmektedir:

Cân-ı şîrin-i Cenâb-ı Fâtîma hayrû'n-nisâ
Seyyidü's-sâdât-ı ekremdir Hüseyin-i Kerbelâ²⁴²

Şeref Hanım ise Zülfikâr adlı kılıcın sahibi Hz. Ali ile yüksek mânevî mertebelere ulaşmış Cenâb-ı Fâtîma'nın evlatları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in suikast sonucu katledilmelerinin kabul edilemez olduğunu vurgulamakta, buna sebep olan alçaklara ise gece gündüz lânet ettiğini söylemektedir:

²³⁹ Özkök, *a.g.e.*, s. 180.

²⁴⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Cenâb”, *DİA*, Ankara, 1993, c. VII, s. 346.

²⁴¹ Hersekli Arif Hikmet Bey, *Dîvân*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, h. 1335, s. 90.

²⁴² Mehmet Ali Hilmi Dede Baba, *a.g.e.*, s. 47.

İmâmeyn-i hümâmeyne olur mu sû-i kâsd etmek
Le'îmâna hediye la'netim leyl ü nehâr olsun

Peder mâder o iki şâh-ı âlî-câha el-insâf
Cenâb-ı Fâtımayla zât-ı sâhib Zülfikâr olsun²⁴³

Tevfik (ö. 1844), Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'i Âl-i Abâ'nın en seçkin mensubu olarak nitelendirmekte, annesinin ise kadınların en hayırlısı olan Cenâb-ı Fâtıma olduğunu ifade etmektedir:

Mâderin olmuş Cenâb-ı Fâtıma hayru'n-nisâ
Zübde-i Âl-i Abâsın yâ Hüseyin ibn-i Ali²⁴⁴

Kadîmî (ö. 1957), Hz. Peygamber'in torununu boynundan öpmeye kıyamadığı halde, akıldan yoksun kimselerin Allah'tan korkmadan ona saldırdıklarını söylemektedir. Şair, Hz. Hüseyin'in şehâdetinde ön planda olan Şemr'in Hz. Hüseyin'in tertemiz başını bedeninden ayırdığını ve oğlunun başına gelen bu hâdise karşısında Cenâb-ı Fâtıma'nın derece üzüldüğünü ifade etmektedir. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in şehâdetine sebep olan Şemr'in ellerinin kırılması, başını vücudundan ayırdığı için Mervan'ın gözlerinin kör olması, tabutlarının yanarak cesetlerinin iz bırakmayacak şekilde yok olması yönünde bedduâda bulunmaktadır:

Kıyamazken o nâzik gerdanı bûs etmeye Rasûl
Hudâ'dan korkmadan saldırdılar hâric-i ez-ukûl

Ayırıp re's-i pâkini bedenden ol Şemîr fusûl
Cenâb-ı Fâtıma oldu bu halden gâyetle melûl

Kırılınsın ellerin Şemîr kör olsun gözlerin Mervân
Tutuşsun âteşin tabut içinde kalmasın nişân²⁴⁵

Şiirlerinde Şîlik, Hurûfilik ve Bektaşîliğe meyilli olduğu görülen Eşref Paşa²⁴⁶, Cenâb-ı Fâtıma redifli medhiyesinde Hz. Fâtıma'yı din ve imanın ışığı, kalp hazînesinin

²⁴³ Şeref Hanım, *a.g.e.*, s. 40.

²⁴⁴ Çağlayan, *a.g.t.*, s. 416.

²⁴⁵ Kadîmî Baba, *Dîvân*, Haz. Mü'mine Çakır, Akçağ Yay., Ankara, 2015, s. 192.

mücevheri, iki cihandaki yardımcısı ve kale gibi sağlam sığınağı şeklinde nitelendirmektedir:

Pertev-i îmân u dînîmdir Cenâb-ı Fâtıma
Cevher-i kalb-i hazînemdir Cenâb-ı Fâtıma
Gavs-ı dâreyn-i muînîmdir Cenâb-ı Fâtıma
Merca u hısn-ı hasînîmdir Cenâb-ı Fâtıma²⁴⁷

1.4. Fâtıma Bint-i Rasûl

Ali Emîrî Efendi, Hz. Hasan'ın medhiyesine dair kaleme aldığı beyitte Hz. Fâtıma'yı Hz. Peygamber'e nisbetle "Rasûl'ün kızı Fâtıma" mânâsına gelen Fâtıma bint-i Rasûl şeklinde zikretmiştir. Şair, Hz. Hasan'ı öncelikle Rasûl'ün kızı Fâtıma'nın gözünün nûru şeklinde tavsif etmiş, ardından parlak bir inci tanesine benzeterek seçkin bir kimse olduğunu söylemiştir:

Nûr-i dîde-i Fâtıma bint-i Rasûl
Gevher-i rahşân Hasan-ı müctebâ²⁴⁸

Tüfekçizâde Salih Baba (ö. 1907), öncelikle Hz. Peygamber'in âhirete irtihâlinin ardından hilâfet görevini icrâ eden ve çâr-yâr olarak isimlendirilen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye karşı duyduğu derin sevgisini dile getirmektedir. Ardından Kerbelâ'da uzun süre susuz bırakılan ve akabinde şehit olan Ehl-i Beyt mensuplarını Fâtıma bint-i Rasûl'ün gözünün nurları şeklinde tavsif etmektedir:

Sevmişiz cân u gönülden çâr-yâr-ı serveri
Ol Ebûbekr ü Ömer Osmân Alî-yi Hayderi
Fâtıma bint-i Rasûlün dîde-i enverleri
Biz şehîd-i Kerbelâyız cümle atşân bizdedir²⁴⁹

²⁴⁶ Aksoyak, *a.g.m.*, s. 2.

²⁴⁷ İsmail Hakkı Aksoyak, "Eşref Paşa'nın Müşterek Şiirlerinde Ehl-i Beyt ve On İki İmam Sevgisi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 2004, S. 30, s. 5.

²⁴⁸ Serin, *a.g.t.*, s. 45.

²⁴⁹ Salih Baba, *Salih Baba Dîvânı*, Haz. Şeyheddin Yalçınkaya, Semerkand Yay., İstanbul, 2015, s. 136.

1.5. Fâtıma Bint-i Nebî

“Fâtıma bint-i Rasûl” terkîbinin yanında şiirlerde “Fâtıma bint-i Nebî” şekli de görülmektedir. Âdile Sultan (ö. 1899), Hz. Fâtıma’ya olan sevgi ve muhabbetini dile getirdiği beyitte onu aşk derdinin çâresi, kimsesizlerin sultanı olarak nitelendirmekte ve böylece Hz. Fâtıma’nın en önemli özelliklerinden olan yardımseverlik ve sehâvet yönüne atıfta bulunmaktadır. Fâtıma bint-i Nebî’nin kadınların en hayırlısı olduğunu söylemek sûretiyle onun diğer kadınlar nezdindeki kıymeti ve mertebesine vurgu yapmaktadır:

Derd-i aşkın çâresi bî-keslerin sultânı kim
Fâtıma bint-i Nebî hayrû’n-nisâdır sevdiğim²⁵⁰

1.6. Fâtıma Bint-i Muhammed

Molla Murad, Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın nikâhının Allah tarafından Beyt-i Ma’mûr’da ve meleklerin şahitliğinde kıyıldığına yönelik olan ve genelde Şia inancında karşılık bulan telakkîye yer vermektedir. Buna göre melekler Beyt-i Ma’mûr’da iken Allah’ın “Ali ile Fâtıma bint-i Muhammed’i nikâhladım.” şeklindeki hitabına mazhar olmuşlar ve bunun üzerine Allah tarafından semada kıyılan bu nikâha şahitlik etmişlerdir:

Didi kim Beyt-i ma’mûrda melekler hâsıl oldular
Buyurdı cümlesin mazharına Rabb-i bî-hemtâ

Nikâh itdim Ali’yi Fâtıma bint-i Muhammed’e
Olun şâhid biliniz böyle itdi Rabbimiz kat’â²⁵¹

Bahrî, ilk olarak Hz. Hüseyin’i Hz. Peygamber’in inci tanesi olarak nitelendirmekte ve madeninin Fâtıma olduğunu söylemek sûretiyle Hz. Fâtıma’nın oğlu olduğuna işaret etmektedir. Yoluna canını bile fedâ kılabileceğini belirterek Hz. Hüseyin’e olan sevgisini dile getirmektedir. Ardından annesinin “Fâtıma bint-i

²⁵⁰ Adile Sultan, *Dîvân*, Kültür Bakanlığı Yay., Haz. Hikmet Özdemir, Ankara, 1996., s. 396.

²⁵¹ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 12.

Muhammed Mustafâ” olduğunu, kelimelerin kendisinin medhinde yetersiz kalacağını belirtmektedir:

Dürr-i pâk-i Mustafâ’sın ma’denin Fâtımâ
Râhına fedâ-yı cânım yâ Hüseyin-i Kerbelâ

Fâtıma bint-i Muhammed Mustafâ ümmdür sana
Medhine âciz zebânım yâ Hüseyin-i Kerbelâ²⁵²

2. HZ. FÂTIMÂ’NIN KÜNYELERİ

Hiz. Fâtıma; Hiz. Muhammed nezdindeki değeri, Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin’in annesi olması ve Şîilerin On İki İmam telakkisine istinaden çeşitli künyelerle anılmıştır. Bu künyelerin başında “Ümmü Ebîhâ, Ümmü’l-Hasaneyn ve Ümmü’l-eimme” gelmektedir. Türk-İslâm edebiyatı sahasında telif edilen manzumelerde, şairlerin Hiz. Fâtıma’ya sıkça kullanılan isim ve sıfatlarının yanı sıra sahip olduğu künyelerle de yer verdikleri görülmektedir.

2.1. Ümmü Ebîhâ

Hiz. Fâtıma’nın en çok bilinen künyelerinin başında “Ümmü Ebîhâ” gelmektedir. Sahâbînin ittifakla belirttiğine göre Hiz. Fâtıma, insanlar arasında Hiz. Peygamber’e gerek fiziksel gerekse de mânevî özellikleri bakımından en çok benzeyen kimsedir²⁵³. Bu sebeple Hiz. Fâtıma’ya “babasının annesi” mânâsına gelen “Ümmü Ebîhâ” künyesi verilmiştir. Kaynaklarda Hiz. Fâtıma’ya bu lakabın bizzat babası tarafından verildiğine dair rivâyetler yer almaktadır²⁵⁴. Bununla birlikte Hiz. Peygamber’in, kızını anne sevgisi ile sevmesinden dolayı bu adı aldığı da belirtilmektedir²⁵⁵.

Türk-İslâm edebiyatı sahasında telif edilen dîvânlarda Hiz. Fâtıma’ya nisbet edilen birçok isim, künye, lakap ve sıfat yer almakla birlikte, yapılan dîvân taramaları

²⁵² Bahruddîn el-Halvetî, *Dîvân-ı Bahrî*, Konya Büyükşehir Belediyesi Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi, Arşiv No: 10868, vr.no: 57.

²⁵³ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 363, hadis no: 4126; Nisâbüürî, *Müstedrek ‘ala’s-sahîhayn*, c. III, s. 167, hadis no: 4732; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 120; İbn Hâcer, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, c. VIII, s. 265.

²⁵⁴ Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, c. VIII, s. 262; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 119; Havvâ, *El-Esas fî’s-Sünne (Hadislerle İslâm Tarihi)*, c. V, s. 31; Uyar, *a.g.e.*, s. 45; Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s.219; Hüseyinî, *a.g.e.*, s. 23.

²⁵⁵ Bkz. M. Yaşar Kandemir, *a.g.m.*, *DİA*, c. XII, s. 219; Şulul, *a.g.e.*, s. 234.

neticesinde bu künyenin doğrudan veyahut telmîhen yer aldığı bir manzûme tespit edilememiştir.

2.2. Ümmü'l-Hasaneyn

Hız. Fâtıma'nın en sık kullanılan künyelerinden olan “Ümmü'l-Hasaneyn”, Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin'in annesi olmasına istinâden verilmiş olup, “iki Hasan'ın annesi” mânâsına gelmektedir.

Hâce Muhammed Lutfî (ö. 1956), dörtlüğünde kadınların en hayırlısı olan Hız. Fâtımatü'z-Zehrâ'yı Ümmü'l-Hasaneyn lakabı ile zikretmektedir. Bununla birlikte Hız. Fâtıma'yı “Allah'ın birtakım tecellilerini kendinde barındıran kişi” mânâsına gelen “zarf-ı Hudâ” şeklinde vasıflandırmaktadır:

Fâtımatü'z-Zehrâ hayru'n-nisâdır
Ümmü'l-Hasaneyn hem zarf-ı Hudâdır
Evlâd-ı Peygamber Hakk'a fedâdır
Ağlar gözü gönlü al kan iledir²⁵⁶

Süleyman Nahîfî, *Mevlidün-Nebî* adlı eserinde yer alan beyitlerde Hız. Peygamber'in şerefli dört kızının Zeyneb, Gülsüm, Rukiyye ve iki Hasan'ın cömert annesi Fâtıma olduğunu söylemektedir. Ardından Hız. Peygamber'in kızlarının ruhlarına selâm yollamakta ve makamlarının Adn cenneti olması için duâ etmektedir:

Sonra olub çâr-benât-ı kirâm
Oldu ol duhterlere ferhunde nâm

Zeyneb ü Gülsüm ü Rukiyye dahî
Fâtıma ümmü'l-Hasaneyn-i sahî

Cümlesinin rûhuna olsun selâm
Eyleyeler adn-i berîni makâm²⁵⁷

²⁵⁶ Hâce Muhammed Lutfî, *Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, Damla Yay., İstanbul, 2011, s. 146.

²⁵⁷ Ceyhan, *a.g.m.*, s. 139.

2.3. Ümmü'l-Eimme

Şia inancında yer alan On İki İmam, Hz. Peygamber'in soyundan gelmiştir. Buna istinâden Hz. Fâtıma'ya "İmamların annesi" mânâsına gelen "Ümmü'l-Eimme" künyesi verilmiştir.

Karamanlı Aynî (ö. 1490/94), Hz. Fâtıma'nın "İmamların Annesi" olduğunu ve bu yönü ile de kadınlar arasında en yüksek konuma ulaşarak kadınların en hayırlısı namını elde ettiğini söylemektedir. "Mâderem" ifadesi, samimiyetin ve hürmetin ifadesi olarak dikkat çekmektedir:

Fâtıma ümmü'l-e'imme oldı hakk
Ya'ni ol hayrû'n-nisâdur mâderem²⁵⁸

3. HZ. FÂTİMA'NIN LAKAPLARI

Hz. Fâtıma, sahip olduğu birtakım fizikî/mânevî özellikleri ve hadîs-i şeriflerde kendisi hakkında zikredilen hususiyetlerine istinaden "Zehrâ, Betül, Hayru'n-nisâ ve Fahru'n-nisâ" lakabları ile de anılmaktadır. Türk-İslâm edebiyatı şairlerinin kaleme aldıkları manzumeler incelendiğinde bu lakablara ve bunları ihtivâ eden çeşitli terkiblere sıklıkla yer verdikleri görülmektedir.

3.1. Zehrâ

Hz. Fâtıma'nın kaynaklarda en sık rastlanılan lakaplarından olan Zehrâ; "parlak, beyaz ve aydınlık yüzlü kadın" mânâsına gelmektedir²⁵⁹. Nitekim Hz. Fâtıma'nın yüzünün son derece parlak, nurlu ve beyaz olduğu husûsu ile ilgili olarak Hz. Âişe'nin "Ben karanlık gecede Fâtıma'nın yüzünün aydınlığı ile iğneye iplik geçirirdim." dediği rivâyet edilmiştir²⁶⁰. İslâm Tarihi ve hadis kaynaklarının yanısıra Türk-İslâm edebiyatına dair eserlerde de Hz. Fâtıma, yüzünün nurlu oluşu ve ay gibi parlaması yönü ile ele alınmış, Hz. Fâtıma'nın yüzünün parlaklığı ile ilgili Hz. Âişe'ye atfedilen ifadeye sıkça yer verilmiştir. Böylelikle Hz. Fâtıma, manzûmelerde bazen yalnız Zehrâ

²⁵⁸ Mermer, *a.g.e.*, s. 102.

²⁵⁹ Kandemir, *a.g.md.*, c. XII, *DİA*, s. 219; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 1370.

²⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şeyh Sadûk, *a.g.e.*, c. I-II, s. 178-179; Muhammed bin Süleyman el-Halebî, *Nuhbetü'l-Leâlî Li Şerhi Bed'i'l-Emâlî*, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 85.

lakabı ile zikredilmekte, zaman zaman da Fâtımatü'z-Zehrâ, Hazret-i Zehrâ, Cenâb-ı Zehrâ vb. terkîbler ile göze çarpmaktadır.

Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye*'sinde Hz. Fâtıma'yı dünyevî ilgilerden uzak, zühd ve takvâ ehli, âhîret hayatına yönelmiş bir kadın olarak nitelendirmiş, yüzünün son derece parlak ve nurlu olmasına istinâden ona Zehrâ lakabının verildiğini söylemiştir. Şair, bu hususta Hz. Âişe'nin rivâyet ettiği Fâtıma'nın yüzünün parlaklığı ile iğneye iplik geçirdiği şeklindeki rivâyete, başka ışık kaynağına ihtiyaç duymadan iplik eğirebildikleri şeklinde yer vermektedir:

Rivâyet iderler sahîh dinle ey bahtiyâr
Kim ol âhîret hâtunı Fâtıma gülizâr

Lakab virdiler ana Zehrâ deyu zîrâ ol
Kim ay yüzünün nûrına gark olurdu diyâr

Şu denli idi kim hikâyet eder Âişe
Ki nûrunda iplik eğirir idik yokdu nâr²⁶¹

İbrahim İbn Bâlî, Hz. Âişe ve Hz. Fâtıma'yı zikrettiği beyitlerde her ikisini de eşi benzeri bulunmaz kadınlar olarak tavsif etmekte, hem dünyada hem de âhîrette insanların efendileri olacaklarını söylemektedir. Bunlardan ilki olan Fâtıma, Zehrâ lakabı; Âişe ise Hümeyrâ (kırmızıcık) lakabı ile bilinmektedir:

Şol iki seyyide kim ra'ye-gâne
Dü hâtun-ı beşerdür dü cihâne

Birisi Fâtımadır örf-i Zehrâ
İkinci Âişe dirler Hümeyrâ²⁶²

Ali Emîrî Efendi, Hz. Peygamber'in annesi Hz. Âmine'yi izzet tacı, hanımı Hz. Hatice'yi İslâm'ın ilk yıllarında Hz. Peygamber'e ve dolayısı ile İslâm'a yaptığı yardımlar ve fedâkârlıklardan ötürü dinin yardımcısı, kızı Hz. Fâtıma'yı ise yüzünün nurlu oluşu ve parlaklığına matuf olarak Zehrâ şeklinde tavsif etmekte, sevgi ve

²⁶¹ Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 294.

²⁶² İbrahim ibn Bâlî, *a.g.e.*, s. 27.

hürmetinin bir göstergesi olarak onlara yüzlerce selâm göndermektedir. Akabinde Hz. Peygamber'in abasının altına aldığı ve İslâm Tarihinde “Âl-i Abâ” olarak adlandırılan kimselerin başta Hz. Peygamber olmak üzere, Murtazâ, Zehrâ ve oğulları Hasan ile Hüseyin olduğunu söylemektedir:

Tâc-ı izzet Âmine Zehrâ'ya benden sâd selâm
Hazret-i Kübrâ Hadîce avn-ı dîne sâd selâm

Budur Âl-i Abâ-yı hamsenin esmâ-yı zî-şânı
Cenâb-ı Mustafâ vü Murtezâ sıbtayn ile Zehrâ²⁶³

Karamanlı Aynî'nin ifade ettiğine göre, Hz. Peygamber, kendisine bile verilmeyen beş ihsânın Hz. Ali'ye verildiğini söylemiştir. Bu ihsânlar hanımı Hz. Zehrâ, bineği Düldül, kılıcı Zülfikar, zehirlenerek şehit edilen Hz. Hasan ile Kerbelâ'da susuz bırakılan, zulme uğrayan ve neticede şehit olan Hz. Hüseyin'dir:

Beş ihsân virdi mahlûkun birine virmedi Allah
Muhammed virmedi didi bana dahı ol ihsânı
Biri Zehrâ biri Düldül biri hem Zülfikâr oldu
Biri Mesmûmıdur anun biri Mazlûm-u atşânı²⁶⁴

Hâce Muhammed Lutfî, beyitlerinde Hz. Hüseyin'in Kerbelâ Vak'ası neticesinde hunharca şehit edilmesinden dolayı duyduğu derin hüznü dile getirmekte, Allah'ın seçkin kulu ve habîbi olan Hz. Peygamber'in torununu severken öptüğü boynuna hançer vuran talihsiz mel'ûnun hem dünyada hem de âhirette mahcup olması yönünde bedduâda bulunmaktadır. Hz. Muhammed Mustafa, Haydar-ı Kerrâr ve Zehrâ'nın Kerbelâ şehitleri için gözyaşı döktüklerini, ancak bu elim hâdise karşısında Allah'ın takdirine rızâ göstermek ve sabretmekten başka çare bulunmadığını söylemektedir:

O bûsegâh-ı muhtâr-ı İlâhî gerdene hançer
Çeken mel'ûn-i bed-ahter dü-âlem şerm-sâr olsun

²⁶³ Serin, *a.g.t.*, s. 39.

²⁶⁴ Mermer, *a.g.e.*, s. 284.

Döker kan gözleri Zehrâ berâber Hayder-i Kerrâr
Muhammed Mustafâ ağlar bugün sabr ihtiyâr olsun²⁶⁵

Fahrî-i Celvetî (ö. 1799), Kerbelâ Çölü'nde boynu kesilerek şehit edilen Hz. Hüseyin ile yakınlarının çöl şartlarında uzun müddet susuz bırakılmalarına işaret etmektedir. Buna göre göğün en yüksek katı olan arşta sâkîlik ile vazifeli melekler, Hz. Hüseyin ile yakınlarının susuz kalmalarından son derece müteessir olmuş ve üzüntülerinden feryat etmişlerdir. Oğlunun başına gelen elim hâdisenin verdiği hüznle Hz. Zehrâ'nın ciğeri yanmış, döktüğü kanlı gözyaşları sel olmuş ve Hz. Peygamber'in kabrini kırmızıya boyamıştır:

‘Alem çekdi o şâh-ı Kerbelâ çün deşt-i bî-dâda
Melâik sâki-i arşda başladı nâlân u feryâda

Rasûlün ravzasın hûn-âb-ı gamm-ı gark-ı seyl eyledi
Tahammül kalmadı âh-ı ciğer-sûzıyla Zehrâda²⁶⁶

Kemâhî, Muharrem ayı içerisinde Hz. Hüseyin için bir mersiye kaleme almış ve Kerbelâ'da yaşanan elim hâdisenin bu ayda vukû bulduğunu, yaratılmışların en hayırlısı olan Hz. Peygamber, Murtazâ ve Zehrâ'nın Hz. Hüseyin için bu ayda gözyaşı döktüklerini söylemiştir. Hz. Hüseyin'in şehit edildiği, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hz. Fâtîma'nın ise gözyaşına boğulduğu Muharrem ayında kaleminin mahzun olduğunu ve neşeli sözler yazamayacağını belirtmiştir:

Hâme-i bî-hurremem yazma meserretten kelâm
Ağladı bu ayda Zehrâ Murtazâ Fahrü'l-enâm²⁶⁷

Kemâhî (ö. 1924), *Mersiye-i Berây-ı Kerbelâ* adlı mersiyesinde kan saçan kaleminden Kerbelâ Vak'asını haber vermesini istemektedir. Âl-i Abâ'nın suskunu olarak tavsif ettiği Hz. Hüseyin'in kendisine yapılan zulüm karşısında çektiği âhın ateşiyle herşeyin yanıp kavrulmasını, cehennemin de Hüseyin'in çektiği âhın ateşinden

²⁶⁵ Hâce Muhammed Lutfî, *a.g.e.*, s. 342.

²⁶⁶ Ahmet Alkan, “Fahrî-i Celvetî: Hayatı, Eserleri ve Dîvânının Tenkitli Metni”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 89.

²⁶⁷ Kemâhî Kemâleddîn Ebu'l-Kemal Muhammed, *Dîvân*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2401, vr. no: 73.

dolayı gözyaşı dökerek sevinmesini istemektedir. Şair, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da uğradığı zulümden dolayı şehit olmasının yedi kat gökleri hüzne boğduğunu ifade etmekte ve bu elim hâdise sebebiyle Hz. Muhammed, Aliyyü'l-Murtazâ ve Zehrâ'nın yardıma gelmemeleri karşısında sitem etmektedir:

Hâme-i hûn-bâr haber vir mâcerâ-yı Kerbelâ
N'oldu hâl u şânı şöyle hâmuş-ı Âl-i Abâ
Âteş-i âhıyla ihrâk eylesin Hak mâsivâ
Eşk-i çeşmiyle sevinsün turmasun nâr-ı lazâ
Dâhil-i dârü'l-gumûm oldu bütün seb'-i semâ
Nerde kaldı Mustafâ Zehrâ 'Aliyyü'l-Murtazâ²⁶⁸

Muhammed Lutfî, Kerbelâ Vak'ası'nda Hz. Peygamber'in torunu ve Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'in başı kesilerek şehit edilmesini gülün dalından koparılıp yere düşmesine benzetmekte, bu duruma göklerin bile ağladığını söylemektedir. Meydana gelen elim hâdise karşısında Hüseyin'in babası Hz. Ali ile annesi Zehrâ kanlı gözyaşı dökmüşler, bu durumu müşâhede eden Hz. Peygamber de gözyaşlarına boğulmuştur:

Bugün hûn-bâr olur elbet gözü Hayder-i Kerrârın
Görür Zehrâyı hûn-efşân Rasûl-i âli-şân ağlar
Bugün evlâd-ı Hayder hem dahi ahfâd-ı Peygamber
Döküldü gül gibi yerler yüzüne âsumân ağlar²⁶⁹

Üsküdarî Osman Şemsî'nin (ö. 1893) Kerbelâ Vak'ası ile ilgili olarak kaleme aldığı mersiyesine göre âhirete irtihâl etmiş bulunan peygamberlerin şahı Hz. Muhammed, Haydar ve Zehrâ'nın, Hüseyin'in başına gelen elim hâdiseye muttali olduklarını ve Hüseyin'i Cenâb-ı Hakk'ın âhuret yurdundaki nehirlerine davet ederek ona kırmızı şarap dolu bir kadeh sunduklarını ifade etmektedir:

Olub meşhûd hem şâh-ı Rusûl u Haydar ü Zehrâ
İmâm-ı Kerbelâyâ sundular bir câm-ı pür-sahbâ

²⁶⁸ Necla Türkyılmaz, "Kemahlı İbrahim Hakkı ve Dîvânı", Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2014, s. 72.

²⁶⁹ Hâce Muhammed Lutfî, *a.g.e.*, s. 178.

Dediler cânımız soldurmasun gel rûyun istiğnâ
Buyur enhâr-ı lâ-mekâna ey gül-i ra'nâ
Leb-i lâ'linle lâyük cûybâr-ı Kerbelâ olmaz²⁷⁰

Kutup Osman Fazlî (ö. 1691), Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i öncelikle Mekke ve Medîne'nin emirleri olarak vasıflandırmakta, ardından Hz. Ali ve Hz. Zehrâ'nın evlâdı olduklarını söylemektedir:

Ol kurretü'l-ayneyn vü emîrû'l-hameyni
Yani ki o Zehrâ vü Ali'nin veledeni²⁷¹

Virânî, Hz. Peygamber'in bûsegâhı olan Hüseyin'in boynunun kılıçla kesildiğini söylemekte ve bu durumu Zehrâ'nın gül bahçesindeki gonca gülün koparılmasına benzetmektedir:

Rasûlün bûse-gâhın tîg-i kahr-ı mâcerâ kıldın
Kopardun gonca-i nevrestesin gülzâr-ı Zehrânun²⁷²

Kadîmî, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi hâdisesinin müsebbibi olan yüzü kara Yezîd'in mü'minlerin kalplerinde derin bir hüzne sebep olduğunu vurgulamaktadır. Oğlunun başına gelen bu kanlı hâdisenin, Hz. Zehrâ'nın ciğerini yaktığını, Hüseyin'in aldığı kılıç darbelerinden dolayı vücûdunun parça parça olduğunu söylemekte ve Hz. Ali'den oğlunun imdâdına yetişmesini istemektedir:

Hüseyin mâtemi yakdı kulûb-ı mü'minânı âh
Edip âzürde dilleri o dinsiz hem o rû-siyah
Ciğerin yakdı Zehrânın bu hûn-âlûd cefâ billâh
Vücûdu çâk çâk oldu yetiş imdâdına ey şâh²⁷³

Et-Tâmmetü'l-Kübrâ adlı müseddesinde Şirzâd, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in başı kesilerek şehit edilmesi hâdisesinden o esnâda vefât etmiş bulunan Hz. Zehrâ'nın

²⁷⁰ Osman Şems Efendi, *Kerbelâ Mersiyyeleri Mersiyye-i Cenâb-ı Şehidü'ş-Şühedâ*, Haz. Selâmi Şimşek, Buhara Yay., İstanbul, 2016, s. 67.

²⁷¹ Kadri Erdem, "Kutup (Seyyid) Osman Fazlî Divânı", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008, s. 216.

²⁷² Gelibolulu Mustafa Âli, *Divân*, Haz. İsmail Hakkı Aksoyak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2018, s. 454.

²⁷³ Kadîmî Baba, *a.g.e.*, s. 193.

haberinin olması ihtimaline karşı endişe duymaktadır. Bu elim hâdiseye muttalî olması durumunda ise, Hz. Zehrâ'nın çekeceği âh ile kudsi âlemin ateşler içinde kalacağını söylemektedir. Zira üzüntüsünden dolayı atacağı nara kâinatı sarsacak, çektiği âh ise, gökyüzüne ateş saçacaktır:

Eyvâh eğer bu işden Zehrâ olursa âgâh
Eyler cihânı-ı kudsî ma'rûz-ı şûle-i âh
Bir na'ra ile sarsar hep kâinatı billâh
Mazlûmenin bu âhı âteş saçar semâya
Düşdü Hüseyin atından sahrâ-yı Kerbelâya
Cibrîl git haber ver Sultân-ı Enbiyâya²⁷⁴

Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in sırasıyla zehirlenerek ve Kerbelâ'da şehit edilmesine işaret eden Şeref Hanım, bu hâdiseye sebep olan kâfirlerin, şehit ettikleri kişilerin Hz. Peygamber'in mübârek torunları olduklarını hiç hatırlarına getirmediklerinden yakınmaktadır. Nitekim şair, babaları Allah'ın arslanı Hz. Ali, anneleri ise Hz. Zehrâ olan Hasan ve Hüseyin'in hunharca şehit edilmeleri karşısında hayrete düşmekte ve bu durumu büyük bir edepsizlik ve rezillik olarak nitelendirmektedir:

İki şehzâdeye kasd eyledi kâfir demedi
Nesl-i Peygamber ü evlâd-ı muazzamdır bu

Pederi şîr-i Hudâ mâderi olsun Zehrâ
Ne cesâret ne fezâhat nasıl âdemdir bu²⁷⁵

Haydarî (ö. 1942), güzellik itibariyle sevgilinin yüzünü ay gibi parlak ve güzel yüzlü olan Hz. Zehrâ'ya benzetmektedir. Nitekim sevgilinin ay gibi parlakan yüzü, güneşin etrafı aydınlatması gibi ışıklar saçmaktadır. Beyitte Zehrâ, mâh, âfitâb, enver ve münevver kelimelerinin tenâsüplü kullanıldığı görülmektedir:

²⁷⁴Şirzâd, *İlâveli Vâveylâ Yâhud Mesâib-i Kerbelâ*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Talat Bayrakçı Koleksiyonu, Demirbaş No. 988, Dersaadet Matbaası, İstanbul, h. 1327, s. 9.

²⁷⁵Şeref Hanım, *a.g.e.*, s. 20.

Melâhatda sıfâtı zât-ı Zehrâya müşâbihtir
Münevver mâh-cemâlin âfitabdır enverin gördüm²⁷⁶

Seyyid Hamza Nigârî (ö. 1886), Hz. Hüseyin'in kâtillerinin nesline seslenmekte ve onları Hz. Zehrâ'nın ailesinin kâtili olan Şimrân'ın torunları, kendilerini ise Hz. Hüseyin'in şehâdetinden dolayı hüznölenen Hz. Mustafa'nın mâtemdarları olarak nitelendirmektedir:

Siz kâtil-i Âl-i Zehrâ biz mâtem-dâr-ı Mustafâ
Siz Şimrânî biz hüznânî siz bir taraf biz bir taraf²⁷⁷

Nâilî (ö. 1666), Dîvânı'nda Hz. Hüseyin ile ilgili olarak *Der-Menkabe-i Kurretü'l-'Ayn-i Rasûl-i Müctebâ Şehîd-i Kerbelâ Hazret-i Hüseyin* adlı bölüme yer vermektedir. Buna göre Hz. Hüseyin ile Hz. Hasan kardeş olup, Hz. Peygamber'in yanında yetişmişlerdir. Onlar, mübârek imam Hz. Ali ile Hz. Zehrâ'nın göz nurudurlar:

Hasan birâderi perverde-i kinâr-ı Rasûl
Fürûğ-ı nûr-ı dü-çeşm-i 'Alî imâm-ı saîd
Sipehbud-ı süedâ nûr-ı dîde-i Zehrâ
Ki levh-i arşa olunmuş müessiri²⁷⁸

Ayıntablî Mahremî (ö. 1911), Hz. Hüseyin'i Murtazâ'nın göz nûru ve Zehrâ'nın bağının gülü olarak tavsif etmekte ve boynunun kesilip kan revan içinde kaldığını söyleyerek Kerbelâ Vak'ası'na işaret etmektedir:

Nûr-ı ayn-ı Murtazâ hem bâğ-ı Zehrânın gülü
Kana müstağrak olunca cümle insan ağlasın²⁷⁹

Aşkî Mustafa (ö. 1871/77), kendisine mânevî ihsânlarda bulunması maksadı ile Allah'a niyâzda bulunmakta, duâsının kabulü için ise başta Hz. Zehrâ olmak üzere Hz. Ebû Bekir Siddîk, Hz. Ömer Fâruk ve bütün mânevî büyüklere tevessül etmektedir:

²⁷⁶ Kömür, *a.g.e.*, s. 331.

²⁷⁷ Nigârî, *a.g.e.*, s. 459.

²⁷⁸ Nâilî, *Dîvân*, Haz. Haluk İpekten, Akçağ Yay., Ankara, 1990, s. 44.

²⁷⁹ Ayıntablî Mahremî, *Dîvân*, Haz. Halil İbrahim Yakar, Palet Yay., Konya, 2012, s. 61.

Beni bahş eyle Zehrâya dahı Sıddîk u Fârûka
Te vessül eyledüm sâdâta cümle pür-figân yâ Rab²⁸⁰

3.1.1. Fâtîmâtü'z-Zehrâ

Leyla Hanım (ö. 1848), Fâtîmâtü'z-Zehrâ'nın ayak bastığı yollardaki tozları sürme gibi gözlerine çekmek istediğini söylemekte ve bu tozların işlediği hata ve günahlardan dolayı gönlünde hissettiği isyan sızısına devâ olacağını söylemektedir. Sürmenin gözdeki hastalıklar için bir tedâvî yöntemi oluşu düşünülecek olursa, şairin isyan hastalığı ile zikretmesi gönül gözünün hastalıklarına deva olacağı düşüncesini akla getirmektedir:

Renc-i isyâna devâdır çekeyim kuhl-âsâ
Dîdeme hâk-i reh-i Fâtîmâtü'z-Zehrâyı²⁸¹

Nakşibendî Mehmed Murad, mahşer günü Hz. Ali ile beraber haşrolmak için Cenâb-ı Hakk'a niyâzda bulunmakta ve âhiret günü kadınların en hayırlısı olan Fâtîmâtü'z-Zehrâ'ya komşu olmayı talep etmektedir:

İlâhî rûz-ı mahşerde Ali ile bizi haşr it
Dahı hayru'n-nisâ Fâtîmâtü'z-Zehrâ'ya eyle câr²⁸²

Molla Murad, Hz. Peygamber'in gözünün nûru, kadınların en hayırlısı ve tertemiz kızı olan Fâtîmâtü'z-Zehrâ'ya tevessül etmekte ve Hz. Peygamber'den kendisine şefâat etmesini ve günahlarının bağışlanmasını talep etmektedir:

Dahi ol duhter-i pâkîze hayrü'n-nisâ hakkı
Buyurdun nâm-ı pâkinde anın Fâtîmâtü'z-Zehrâ

Bizi ol kurretü'l-ayna bağışla yâ Rasûlallah
Nigâh u iltifât eyle şefâat kıl bîkr-i bîkrâ²⁸³

²⁸⁰ Melek Bıyık Yapa, "Aşkî Mustafa Dîvânı Edisyon Kritik", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s. 36.

²⁸¹ Leyla Hanım, *Dîvân*, Haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yay, İstanbul, 2003, s. 181.

²⁸² Molla Murad, *a.g.e.*, s. 10.

²⁸³ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 4.

Hâce Muhammed Lutfî, Aliyyü'l-Murtazâ'nın hanımı Fâtımatü'z-Zehrâ'nın başına gelen her türlü belâya sabırla karşılık verdiğini, rızâ gösterdiğini, buna mukâbil cennetin en yüksek makamlarından olan Firdevs ile mükâfatlandırılacağını söylemektedir:

Belâya sabreden kazaya rızâ
Cennet-i a'lâdır sabrına cezâ
Fâtımatü'z-Zehrâ câr-ı Murtazâ
Firdevs ravzasına mülâkat eyler²⁸⁴

3.1.2. Fâtımâ Zehrâ/ Fâtımâ-i Zehrâ

Kemahlı İbrâhim Hakkı (ö. 1924), *ez- Lisân-ı Şâh-ı Şehîdân-ı Kerbelâ* adlı mersiyesinde Hz. Hüseyin'in şehâdetinden hemen önce düşmanlarına söylediği birtakım sözlere yer vermiştir. Buna göre Hz. Hüseyin yılanı benzettiği düşmanına annesinin Hz. Peygamber'in gözünün nûru ve kadınların en hayırlısı Fâtma Zehrâ olduğunu söylemekte ve hal böyle iken kendisini katletmeye cesâret etmesini şaşkınlık ve sitemle karşılamaktadır:

Mâderimdür mâr-ı a'dâ kurratü'l-aynu'r-Rasûl
Fâtıma Zehrâ lakab hayrû'n-nisâ bilmez misiz²⁸⁵

Molla Murad işlemiş olduğu kusurlardan dolayı gönlünün perişan halde ve mahcûbiyet içerisinde bulunduğunu söylemektedir. Akabinde peygamberlerin şâhı olan Hz. Muhammed'e seslenerek kendisine merhamet etmesini niyâz etmekte, niyâzının makbûliyetine vesile olmaları için ise Hz. Peygamber'in torunları Hasan ve Hüseyin, damadı Haydar-ı Kerrâr lakaplı Ali, kızı Fâtıma-i Zehrâ, amcaları Hamza ve Abbas ile Câfer-i Tayyâr'a tevessül etmektedir:

Eyâ Şâh-ı Rusûl rahm it dil-i âvâre gelmişdir
Murâd ardında turmuşdur mukarrâr şermle ammâ

²⁸⁴ Hâce Muhammed Lutfî, *a.g.e.*, s. 201.

²⁸⁵ Kemâhî, *a.g.e.*, vr. 30.

Be câh-ı kurre-i ayn-ı tu-nâm-ân-ı Hasan bâşed
Diğer kurre kûyen-deş Hüseyin-i Kerbelâ isrâ

Be hakk-ı Hamza vü Abbâs bi-hakk-ı Cafer-i Tayyâr
Be-hakk-ı Haydar-ı Kerrâr be-hakk-ı Fâtıma-i Zehrâ²⁸⁶

Leyla Hanım, Hz. Ali'nin kılıcından çekinmeden oğlu Hüseyin'i Kerbelâ'da katleden kişiye hayıflanmakta, Fâtıma-i Zehrâ'dan utanmadan ve Allah'tan korkmadan böyle bir katli gerçekleştirmesinden dolayı sitem etmektedir:

İhtirâz eylemeyüb seyf-i Aliden kat'â
Ne cesâretle hücum itdi sefih-i bed-hâh

Katı bî-dîn idi havf eylemeyüb Mevlâdan
Hiç âr eylemedi Fâtıma-i Zehrâdan²⁸⁷

3.1.3. Fadimetü'z-Zehrâ

Fâtıma ismi Anadolu halk kültüründe zaman zaman Fadime, Fâtıme vb. şekillerde kullanılmakta ve bu isimlendirme özellikle halk şairlerinin söyleyişlerinde açıkça görülmektedir. Sevilen ve hoşlanılan kişilere ya da kendisine yapılan iyilik karşısında memnûniyetin dile getirilmesi maksadıyla Fadime Ana'ya komşu olması için duâ edilmektedir²⁸⁸.

20. yüzyıl halk ozanlarından olan Bayburtlu Hicrânî Baba (ö. 1968), 1940'lı yıllarda meydana gelen kıtlık günlerinde ziyâret ettiği bir köyde aç susuz vaziyette iken bir evin kapısını çalar ve yiyecek ister. Evde ikamet eden kadın kendisinin de çok fakir olduğunu söyleyerek bu talebi reddeder. Ancak Hicrânî Baba'nın ısrarı üzerine yemek hazırlar ve Baba'nın karnını doyurur. Ardından yolda yemesi için bir poğaçaya verir. Bu durum karşısında son derece memnun olan Hicrânî Baba, ev sahibi kadının yaptığı ikramlardan ötürü teşekkür mâhiyetinde yukarıdaki dörtlüğü terennüm eder²⁸⁹. Şair, yedirdiği yemeklerden ve yolda yemek üzere verdiği poğaçadan dolayı öylesine

²⁸⁶ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 5.

²⁸⁷ Leyla Hanım, *a.g.e.*, s. 160.

²⁸⁸ Hikmet Tanyu, "Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El İle İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay., Ankara, 1982, c. IV, s. 486.

²⁸⁹ Kayaoğlu-Kırtan, *a.g.e.*, s. 749-750.

memnun olmuştur ki ev sahibi kadının âhirette Fadimetü'z-Zehrâ'ya komşu olması için duâda bulunur ve onu âhîret kardeşi olarak kabul ettiğini ifade eder:

Sen yedirdin bacı eyledin hacı
Cebime indirdin yağlı pağacı
Fadimetü'z-Zehrâya komşu olasın
Ben seni eyledim âhîret bacı²⁹⁰

3.1.4. Hazret-i Fâtımâ Zehrâ

Cemil Mahmud Bey (ö. 1914), annesinin ölümü karşısında büyük bir hüzne gark olmuş, üzüntüsünden adeta kan ağlamıştır. Şair, annesinin vefâtını harman yerinde tozun toprağın savrulup gitmesine benzetmektedir. Çektiği derin elemin yanı sıra annesinin mübârek rûhunun azap görmemesi ve cennet nurlarına mazhar olması için Allah'a niyâzda bulunmaktadır. Ayrıca annesinin mânevî yaşantı itibari ile daima Hz. Fâtıma Zehrâ'ya uymaya çalıştığını söylemekte ve ondan annesine şefâatçi olmasını talep etmektedir. Manzûmede Hz. Fâtıma'nın mü'min hanımlara örnekliliği de dikkat çekmektedir:

Hecr-i mâder bizi kan ağlatarak gitti meded
Hirmen-i ömre esip gerd-i ecel gitti meded

Dilerim Hazret-i Hakk'dan dahı her rûz-ı şa'bân
Ola firâk-ı azîm ana delîl ü bürhân
Görmeye rûy-ı azâb ol rûh-ı pâki bir ân
Vermeye nâr-ı cahîm Hazret-i Rabb-i Mennân
Eylesin rûhunu Hakk mazhar-ı envâr-ı cinân

Kıl meded eyle şefî Hazret-i Fâtıma Zehrâ
Oldu hep sana mutî Hazret-i Fâtıma Zehrâ²⁹¹

²⁹⁰ Taceddin Kayaoğlu-Mahmut Kırtan, *Şirinsiz Ferhat Leylasız Mecnun Bayburtilu Hicrani*, Fide Yay., İstanbul, 2006, s. 750.

²⁹¹ Cemil Mahmud Bey, *Dîvân*, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 171, vr. no. 66.

3.1.5. Fâtımâtü'z-Zehrâ Bacı

Harâbî (ö. 1918), yaratılan ilk kadın olan Hz. Havvâ ile Hz. Peygamber'in ilk eşi Hz. Hatice ve Fâtımâtü'z-Zehrâ'dan Kurân'ı Kerim'de övgüyle bahsedildiğini söylemektedir. Şair, içerisinde yetiştiği Alevî kültürünün de bir yansıması olarak mukaddes kabul edilen mezkûr kadınlar için Bacı lakabını kullanmıştır²⁹²:

Vâlidemiz Havvâ Bacı değil mi?
Hadîcetü'l-Kübrâ Bacı değil mi?
Fâtımâtü'z-Zehrâ Bacı değil mi?
Kur'an'da bunların var senâları²⁹³

3.1.6. Fâtımâ Hatun-ı Zehrâ

Münîrî (ö. 1521), kaleme aldığı manzum *Siyer-i Nebi'nin Güftâr-ı Fâtımâtü'z-Zehrâ der-Mersiyye-i Rasûl Aleyhi's-selâm* adlı bölümünde Hz. Fâtıma'yı yüzü ay gibi parlayan kadın mânâsına gelen hâtun-ı Zehrâ terkîbi ile zikretmekte ve babasının vefâtı neticesinde Hz. Fâtıma'nın duyduğu derin hüzne şöyle işaret etmektedir:

Bu kerre Fâtıma hâtun-ı Zehrâ
Diyüp vâ hasretâ didi dirigâ

Kanı ol şâhibâz-ı kâbe kavseyn
Ki merdüm içre yokdur zâtına ayn²⁹⁴

3.1.7. Fâtımâ Zehrâ Güzin

Haydarî'nin Hz. Fâtıma ile Hz. Hüseyin'in övgüsüne yer verdiği beyitlerde Hz. Peygamber'in gözünün nûru olan Fâtıma Zehrâ Güzîn, gerek babasının gerekse mü'min kadınların nezdinde seçkin bir konuma sahip olmasıyla ön plana çıkarılmıştır:

Pâk-dâmendir Hüseyin bahr-i tayyibât-ı tâhirîn
Kurretü'l-'ayn-u Nebîdir Fâtıma Zehrâ Güzîn

²⁹² Alevî kültüründe kadına bakış açısı hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Seyit Derviş Tur, *Erkannâme Alevîliğin İslâm'da Yeri ve Alevî Erkanları*, Can Yay., Almanya, 2002, s. 323-328.

²⁹³ Ahmed Edip Harâbî, *Dîvân*, Haz. Dursun Gümüsoğlu, Can Yay., İstanbul, 2013, s. 214.

²⁹⁴ Yılmaz Top, "Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebi'si 6-7. Cilt İnceleme Metin", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s. 946.

Birisi ol Hayderî cem-i nîsâ el-mü'minîn
Birisi 'amm-i umûmî nesl-i âl-i seyyidîn²⁹⁵

3.1.8. Hazret-i Zehrâ

Mevlevî şairlerden Sâkîb Dede (ö. 1735), Hz. Zehrâ'yı yetimler deryâsının eşsiz inci tanesi olarak nitelendirmekte, ay gibi parlayan cemâlinin etrafında meleklerin pervâne olduklarını ifade etmektedir:

Dür-i yektâ-yı deryâ-yı yetîmî Hazret-i Zehrâ
Ki şem'-i cem'ine etmiş Hudâ pervâne hûrâyı²⁹⁶

Ali Emîrî Efendi, zehrâ kelimesinin parlak anlamı ve inci arasında bağ kurmakta, Hz. Zehrâ'yı yüzünün nûru sebebiyle Allah'ın kudretinin tecellisi olarak yarattığı bir inci tanesine benzetmektedir. Bununla birlikte şair, Hz. Zehrâ'nın merhametinin tasavvur edilebilenin çok üstünde olduğunu söyleyerek onun Müslümanlara karşı son derece merhametli ve diğerkâm olmasına vurgu yapmaktadır:

Dürr-i sadef-i kudret idi Hazret-i Zehrâ
Mâ fevk-i tasavvurda idi ref'et-i Zehrâ²⁹⁷

Nakşibendî Mehmed Murad, Hz. Peygamber'in çocukları arasında fazîlet bakımından en üst konumda bulunan kişinin Hz. Zehrâ olduğunu, bütün Ehl-i Beyt mensupları arasında da en fazla teveccüh gösterdiği ve kıymet verdiği kişinin yine Hz. Zehrâ olduğunu belirtmektedir²⁹⁸:

Rasûlün efdal-i evlâdı oldı Hazret-i Zehrâ
Ki cümle Ehl-i Beyt'inden iderdi kadrini a'lâ²⁹⁹

Leyla Hanım, Kerbelâ'da katledilerek kendisine şehitler şâhı lakabı tevdi edilen Hz. Hüseyin'in annesi Hz. Zehrâ'ya seslenmekte ve onu mahşer günü aciz ve bîçâre düşmüş kimselerin yardımcısı olarak tavsif etmektedir. Şair, Hz. Hakk'ın her bir kuluna

²⁹⁵ Haydarî, *a.g.e.*, s. 458

²⁹⁶ Arı, *a.g.e.*, s. 88.

²⁹⁷ Serin, *a.g.t.*, s. 41.

²⁹⁸ Bu hususta rivâyet edilen bir hadis için bkz. Hakîm, *Müstedrek*, c. III, s. 167, hadis no. 329/4731.

²⁹⁹ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 11.

çeşit çeşit ihsânlarda bulunduğunu, bizlere ise ihsân olarak Hz. Zehrâ'yı verdiğini söylemektedir:

Ey mâder-i şâh-ı şühedâ Hazret-i Zehrâ

Mahşerde muîn-i fukarâ Hazret-i Zehrâ

Her bir kuluna Hazret-i Hakk etti bir ihsân

Sensin bize ihsân-ı Hudâ Hazret-i Zehrâ³⁰⁰

Müseddes mersiyesinde Şeref Hanım, Hz. Hüseyin'in dedesinin zengin-fakir, pâdişah-köle herkesin tâbi olduğu Hz. Muhammed, annesinin Hz. Zehrâ, babasının ise Allah'ın arslanı Hz. Ali olduğunu belirterek, bu denli üstün konuma sahip kimselerin torunu ve evlâdı olan Hüseyin'e insanların yaptıkları zulme sitem etmektedir. Bunu yapanları dinsiz ve utanmaz kâfirler olarak tavsif etmek sûretiyle Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in katledilmesinden duyduğu derin hüznü dile getirmektedir. Bu elim vak'a karşısında duyulan derin hüznü göstermek kasdı ile yaka yırtıp, feryâd u figân etmek ve derin bir âh çekerek âlemi yıkmak gerektiğini ifade etmektedir:

Cedd-i âlîlerinin bendesi her şâhu gedâ

Mâderi Hazret-i Zehrâ pederi Şîr-i Hudâ

Nic' olur öyle zevâta bu cefâ vü bu ezâ

Dâd elinden senin ey kâfir-i bî-dîn ü hayâ

Yakalar çâk ederek nâle vü feryâd edelim

Yıkalım âlemi bir âh ile berbad edelim³⁰¹

Müsemmen "*Mersiye-i Cenâb-ı Şehîd-i Kerbelâ*" başlıklı şiirinde Baharzâde Ferîde Hanım (ö. 1903), Hazret-i Hüseyin'in acıması olmayan bir kâtil tarafından günlerce susuz bırakıldığını ve akabinde katledildiğini, babası Hz. Ali'nin mahşer günü oğluna bu kötülüğü yapanlarla hesaplaşacağını belirtmektedir. Ardından şair, kâtile "eşek" şeklinde hitap ederek mahşer günü Hazret-i Zehrâ ile karşılaştığında vereceği cevabı sormaktadır:

...

³⁰⁰ Leyla Hanım, *a.g.e.*, s. 233.

³⁰¹ Şeref Hanım, *a.g.e.*, s. 49.

Leb-teşne şehîd itdi Hüseyin şâhı o gaddâr
Kor mı size bu işleri ol Haydar-ı Kerrâr
Gör sâki-i Kevser sana mahşerde ne eyler
Ya Hazret-i Zehrâya cevâbın nedir ey har³⁰²

“Kâfir Yezîd” redifli gazelinde Haydarî, Kerbelâ’da Hz. Hüseyin’in boynu kesilerek şehit edilmesine sebep olan Yezid’e sitem etmekte ve bu zulmü yaparken babası Haydar-ı Kerrâr’dan neden korkmadığını, mahşer günü Hz. Zehrâ’nın huzûruna vardığında ne şekilde özür beyân edeceğini sormaktadır:

Hayder-i Kerrârdan havf etmedin mi ey lâîn
Hançer urdun şâh gerdânına kâfir Yezîd
Hazret-i Zehrâ’dan çün öZRÜN nedir rûz-i cezâ
Varır isen mahşerin dîvânına kâfir Yezîd³⁰³

Hâce Muhammed Lutfî, Kerbelâ Vak’ası hakkında kaleme aldığı beyitlerinde feleğe seslenmekte ve Hz. Peygamber’in torunlarını belâ deryasına saldığını, alçaklar ordusunun ise bu duruma seyirci kaldığını söylemektedir. Şair, vukû bulan hâdisenin Hz. Müctebâ, Aliyyü’l-Murtezâ ve Hz. Zehrâ’nın ciğerini yaktığını ifade etmektedir:

Evlâd-ı Peygamberi saldın belâ deryasına
Leşker-i ehl-i şekâ ederdî seyrân ey felek
Mürtezâyı Müctebâyı Hazret-i Zehrâ’yı hem
Yakdı âteş-i ciğer eyledi büryân ey felek³⁰⁴

Hüseyin Vassâf (ö. 1929), *Kasîde-i İstişfâ’iyye*’sinde Allah’ın Habîbi olan Hz. Peygamber’den başka sığınılacak kapı bulunmadığını söylemektedir. Hz. Peygamber’in kapısında bir Kıtmîr olduğunu, Hz. Zehrâ’nın hatırı için bu kapıdan uzaklaştırılmamasını talep etmektedir:

³⁰² Baharzâde Feride Hanım, *Dîvân*, Haz. Bünyamin Çağlayan, Kişisel Yayın, Ankara, 2006, s. 37.

³⁰³ Kömür, *a.g.e.*, s. 142.

³⁰⁴ Hâce Muhammed Lutfî, *a.g.e.*, s. 307.

Kapından başka yokdur mültecâ mahbûb-ı Rahmânım
Dâhil-i bâb-ı ihsânım inâyet yâ Rasûlallâh

Beni dûr etme cânânım bi-hakk-ı Hazret-i Zehrâ
Senin kıtmîr-i bâbındır himâyet yâ Rasûlallâh³⁰⁵

Matlau'l-Belâ Der-Menkabet-i Mihr-i Sipihri Kerbelâ adlı mersiyesinde Keçecizâde İzzet Molla (ö. 1829), Hz. Hüseyin için güneşin yastık, ayın yatak, arş-ı âzâmın ise oda olduğunu, Hz. Hüseyin'in ebeveyni Hz. Ali ve Hz. Zehrâ'dan ümid edilen zerre kadar ihsânın bile ay ve güneşten daha değerli bulunduğunu söylemektedir. Şair bu düşüncesini pekiştirmek amacıyla, eline ay ve güneşi para olarak verseler bile Hz. Peygamber'in ihsânına mazhar olmaması halinde bir kıymet teşkil etmeyeceğini belirtmektedir:

Mihr bâlin mâh bister arş-ı a'zâm hacle-gâh
Vâlidindir Hazret-i Zehrâ'ya hem-ser rûz u şeb

Vâlideyninden ümîd-i zerre-i ihsân eden
Mihr ü mâhi neylesin ey bedr-i enver rûz u şeb

Mihr ü mâh nakd olsa dest-i İzzete bir pul mudur
Ceddinin ihsânına olmazsa mazhar rûz u şeb³⁰⁶

Nehcî (ö. 1680), Hz. Zehrâ'nın göz nûru olan Hasan ve Hüseyin'i, İslâm pazarını şereflendiren iki mücevher olarak nitelendirmektedir:

İki gevherle hem virdi şeref bâzâr-ı İslâma
Hasan biri Hüseyin ol nûr-ı çeşm-i Hazret-i Zehrâ³⁰⁷

3.1.9. Zehrâ-yı İsmet

Tâhir Olgun (ö. 1951), Hz. Hüseyin'e niyâzda bulunmakta ve Hz. Ali'nin kölesi Kanber misâli kapısında bende olmayı talep etmektedir. Bu talebinin kabul olması

³⁰⁵ Hüseyin Vassâf, *Mevlid Şerhi Gülzâr-ı Aşk*, Haz. Mustafa Tatcı vd., Dergah Yay., Ankara, 2006, s. 72.

³⁰⁶ Keçecizâde İzzet Molla, *Dîvân*, Bulak Matbaası, Mısır, h. 1255, s. 14.

³⁰⁷ Besnili Mustafa Nehcî Dede, *Dîvân*, Haz. Üzeyir Aslan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017, s. 62.

maksadıyla Hz. Hüseyin nezdinde yüce kıymetleri bulunan ve peygamberlerin şâhı olan dedesi Hz. Muhammed, babası Murtazâ-yı kibriyâ, annesi Zehrâ-yı ismet ile kardeşi Hasan'a tevessül etmektedir:

Cedd-i kudsî hilkatın şâh-ı risâlet aşkına
Murtazâ-yı kibriyâ Zehrâ-yı ismet aşkına
Dâder-i ekrem o sermest-i şehâdet aşkına
Eyle Tâhir bendeni bâbında bir Kanber Hüseyin³⁰⁸

3.1.10. Zehrâ Nebâhat

Hz. Fâtıma, şairler tarafından bazen “şan ve şeref sahibi kadın”³⁰⁹ mânâsına gelen “Nebâhat” sıfatı ile de vasıflandırılmıştır. Nitekim Alevî-Bektaşî tekke şairlerinden olan Yanbolulu Ali Turâbî Baba (ö. 1868), beyitlerinde Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'i velâyet kapısının şâhı ve Hz. Peygamber'in gözünün nûru şeklinde tavsif etmekte, mübârek dedesinin ise iki cihanın sultanı Hz. Muhammed, annesinin şan ve şeref sahibi Zehrâ olduğunu söylemektedir:

Ey şeh-i der-i velâyet yâ Hüseyin ibn-i Ali
Kurretü'l-ayn-ı risâlet yâ Hüseyin ibn-i Ali

Cedd-i pâkin Hazret-i Sultân-ı kevneyn-i Rasûl
Mâderin Zehrâ Nebâhat yâ Hüseyin ibn-i Ali³¹⁰

3.1.11. Zehrâ-yı İffetkâr

Mûsâ Kâzım Paşa (ö. 1948), Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da hunharca şehit edilmesinden dolayı duyduğu derin üzüntü karşısında hayıflanmaktadır. Öyle ki, Hz. Hüseyin'in şehâdeti ile birlikte Zehrâ-yı iffetkâr'ın gözünün nûru sönmüştür:

Söndü nûr-ı dîde-i Zehrâ-yı iffetkâr hayf
Muntafî oldu çerâğ-ı sîne-i Kerâar hayf

³⁰⁸ Çağlayan, *a.g.t.*, s. 408.

³⁰⁹ Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 953.

³¹⁰ Yanbolulu Ali Turâbî Baba, *Dîvân*, Tophane-i Âmire Matbaası, İstanbul, h. 1294, s. 96.

Bûse-gâh-ı Ahmed-i Muhtâr olan câ-yı latîf
Oldu yâ Râb arsa-i şemşîr-i âteş-bâr hayf³¹¹

3.1.12. Zehrâ-yı Minhâr

“Minhâr” kelimesi, Arapça olup lügatte “misâfir kabul eden, misâfirperver” mânâlarına gelmektedir. Haydarî, Hz. Ali’yi kadınların en hayırlısı ve iffetlisi (Betül) olan, cömertliği ve misâfirperverliği ile tekaddüm etmiş bulunan Zehrâ-yı minhâr’ın eşi olarak nitelendirmektedir:

Zevc-i Zehrâ-yı minhâr hayr-i nisvân-ı Betül
Ey çerâğ-ı çârem-i çarh-ı melâhat yâ Ali³¹²

3.1.13. Zehrâ-yı Ekrem

Mûsâ Kâzım Paşa’nın mersiyesine göre, Hz. Zeyneb, Kerbelâ Çölü’nde ağabeyi Hz. Hüseyin’in başının kesildiğini görünce dedesi ve annesinin kabirlerinin bulunduğu Medîne’ye doğru yönelmiş ve başlarına gelen bu musîbetten dolayı şikâyette bulunmuştur. Ardından Rasûl’ün parçası ve imamların nûru Zehrâ-yı Ekrem’den kendilerini görüp gözetmesini, nazarını üzerlerinden eksik etmemesini talep etmiştir:

Fi’l-cümle arz-ı maksad edüp Fahr-i ‘Âleme
Döndü o gamla dedi ki Zehrâ-yı ekreme

Yâ biz’ate’r-Rasûl eyâ Kurrete’l-ümem
Bizden nigâh-ı lütfunu lütfunla kılma kem³¹³

3.1.14. Cenâb-ı Zehrâ

Serbestzâde Ahmed Hamdî İskilîbî (ö. 1939), Hz. Peygamber’in abâsının altına girmek sûretiyle Âl-i Abâdan olan ve annesi Cenâb-ı Zehrâ’nın kucağında nazlı bir şekilde büyütülen Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da katledilerek şehitlik tahtına oturduğunu söylemektedir:

³¹¹ Musa Kazım Paşa, *Aşkın Hazîneleri Makalid-i Aşk Kerbelâ Mersiyesi*, Haz. Cemil Çiftçi, Kevser Yay., İstanbul, 2011, s. 144.

³¹² Kömür, *a.g.e.*, s. 488.

³¹³ Musa Kazım Paşa, *a.g.e.*, s. 117-118.

Oldu evreng-i şehâdet şeref-i Âl-i Abâ
Nâz-perverde-i âgûş-ı Cenâb-ı Zehrâ³¹⁴

3.1.15. Cenâb-ı Fâtımâ Zehrâ

Hüseyin Vassâf, hem dünyada hem de âhirette baş tacı olduğunu ifade etmek sûretiyle, Cenab-ı Fâtıma Zehrâ'ya duyduğu derin sevgi ve muhabbeti dile getirmekte, kendisini kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'dan ayırmaması için Allah'a niyâzda bulunmaktadır:

Cenâb-ı Fâtıma Zehrâ iki âlemde ser-tâcım
Beni hayrû'n-nisâdan dûr u mehcûr etme yâ Rabbî³¹⁵

3.2. Betül

Hz. Fâtıma'nın en sık kullanılan lakaplarından birisi Betül'dür. Lügatte kesmek, koparmak, ayırmak vs. mânâlarını ihtivâ eden “بتل” filinden müştak olan “بتول” kelimesi, “erkeğe shevi bakımdan rağbeti olmayan, namuslu, temiz, bakire kadın” mânâlarına gelmektedir. Bununla birlikte aynı kökten müştak “تبتل” fiili iffetli olmak, namuslu bir yaşam sürmek, insanlardan uzaklaşıp kendisini Allah'a vermek mânâsında kullanılmaktadır³¹⁶. Bazı kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın Betül şeklinde adlandırılmasının çeşitli sebeplerinin bulunduğu yer almaktadır. Bunlardan ilki eşi benzerinin bulunmaması, kendi zamanının kadınlarından fazîlet, din ve asalet bakımından üstün, dünyadan kopmuş ve tamamiyle Allah'a yönelmiş olmasıdır³¹⁷. Hz. Fâtıma'ya Betül denilmesinin diğer bir sebebi birtakım özelliklerinin Hz. Meryem ile benzerlikler taşımasıdır. Nitekim Kur'an'da ve hadislerde en çok övülen kadınların başında gelen Hz. Meryem³¹⁸ iffet, ismet ve takvâ gibi fazîletleri kendinde toplamış bir şahsiyet olup fiziksel ve mânevî temizliği, kendisini Allah'a kulluğa adanmış olması, iffet ve namusunu muhafaza etmesi sebebiyle “البتول” şeklinde isimlendirilmiştir. Hz. Meryem

³¹⁴ Serbestzâde Ahmed Hamdî İskilîbî, *Dîvân*, Haz. İsmail. Güleç, Pan Yay., İstanbul, 2004, s. 9.

³¹⁵ Hüseyin Vassâf, *Dîvân*, s. 449.

³¹⁶ Mutçalı, *a.g.e.*, s. 58; Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 104.

³¹⁷ Hüseyinî, *a.g.e.*, s. 23.

³¹⁸ Hz. Meryem'in methedildiği âyet ve hadisler için bkz. Âl-i İmrân, 3/42; Tahrîm, 66/12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 409, hadis no. 2668; Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, c. II, s. 650, hadis no: 4160.

mânevî bakımdan zamanının en üstün kadını konumundadır³¹⁹. Hz. Fâtıma da fazîlet, mânevî yaşantı ve ahlâkî özellikleri itibariyle muasırı kadınlar arasında üstün bir konuma sahip olup takvâ, iffet, ismet ve asaletinin üstünlüğü bakımından Hz. Meryem'e benzemektedir. Bunların yanısıra özellikle Şia kaynaklarında yer alan bir rivâyete göre, Hz. Peygamber'e kızına neden Betül ismini verdiği sorulmuş, Hz. Peygamber diğer kadınlar için beğenilmeyen bir durum olan hayız ve nifastan münezzeh bulunması, meleklerin bütün fazîletlerine ve cennet hûrilerinin vasıflarına sahip olması münâsebetiyle kızına Betül ismini verdiğini ifade etmiştir³²⁰.

Şehrî (ö. 1660), Harem-i Şerîf'i ziyâret etmeyi arzulamakta ve bu hususta yaptığı duâsının kabulü için Allah'a yalvarmaktadır. Duâsının makbûliyeti için Şehper, Şehîr ve Betül'ü vesile kılmakta, Cenâb-ı Allah'tan duâsını reddederek zavallı kulunu mahzun bırakmamasını dilemektedir:

Yâ Râb duâ-yı hayrumı eyle kabul
Bulsun Harem-i Şerîfî te'sîre vusûl
Red itme o dermendânı nev-meydâne
Yâ Rab be-hakk Şehper ü Şehîr ü Betül³²¹

Manzum *Siyer-i Nebi*'sinde Münirî, Tebük Gazvesi'ne ayrıntılı olarak yer vermektedir. Buna göre seferden dönüşlerinde ordu ile beraber konakladıkları bir bölgede Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi yanına çağırarak sevinçli bir şekilde kendilerinden önce Medîne'ye dönmesini ve kızı Fâtıma ile torunları Hasan ve Hüseyin'e selâm götürmesini istemiştir. Hem torunlarını hem de sevgili kızı Betül'ü çok özlediğini ve bir an önce onlara kavuşmak istediğini ifade etmiştir. "Ezhereyn" ifadesi iki parlak cisim, ay ve güneş" anlamına gelmektedir. Şair, Hz. Fâtıma'nın lakabı olan Zehrâ ile aynı kökten müştak "ezhereyn" vasfını kullanmak sûretiyle, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i ay ve güneşe benzetmiş ve onların yüce konumlarına işaret etmiştir:

³¹⁹ Ömer Faruk Harman, "Meryem", *DİA*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 241; Mahmut Ay, "İşarî Tefsirlerde Hz. Meryem", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2011, S. 25, s. 124.

³²⁰ Hz. Fâtıma'ya atfedilen bu özellikler ekseriyetle Şia kaynaklarında yer almaktadır. Bu hususla ilgili olarak bkz. Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 19; Şeyh Sadûk, *a.g.e.*, c. I-II, s. 180; Nisâbûrî, *Hz. Fâtıma'nın Fazîletleri*, s. 37-38.

³²¹ Malatyalı Şehrî, *Dîvân*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017, s. 130.

Buyurdu Murtazâya zât-ı a'zâm
Ki var sen önce şehre şâd u hurrem

Selâm it Fâtımayla ezhereyne
Ki müştâkam ol iki nûr-ı 'ayne

Bi-aynih hem ciğer-gûsem Betûle
Hak inşaallâh irgüre vusûle³²²

Arpaemînzâde Mustafa Sâmi (ö. 1734), Allah'a niyâz etmekte ve Hz. Peygamber'in kızı kadri yüce Betül ile damadı Hz. Ali başta olmak üzere Ehl-i Beyt'in diğer mensuplarının hatırı için duâlarının makbûliyetini talep etmektedir:

Yâ Rab be kadr-i ref'-i Betül ü be-Ehl-i Beyt
Yâ Rab be sıhr-i cây-nişîn-i Muhammedî
...
Eyle kabul Sâmi-i zârun niyâzını³²³

Hâşim Baba, beyitinde Hz. Peygamber'in “Şüphesiz ki Fâtıma benim bir parçamdır. Ona eziyet eden bana eziyet eder.”³²⁴ şeklindeki hadisine telmihte bulunmaktadır. İlgili hadisten hareketle de Betül ismiyle zikrettiği Hz. Fâtıma'ya eziyet edenleri Hâricî ve münafık olarak nitelendirmektedir. Bu iddiasına delil olarak ise seçilmiş mânâsına gelen “Müctebâ” lakaplı Hz. Muhammed'in bu hadisini göstermektedir:

Hâricîdir hem münafık bil Betüle cevr iden
Şâhidim ashâb-ı Kur'an kavlı-i pâk Müctebâ³²⁵

Safâyî Ali Dede, gözlerden kan akıncaya kadar yaş dökmek gerektiğini, zira Betül'ün göz nûru olan Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edildiğini söylemektedir:

³²² Top, *a.g.t.*, s. 902.

³²³ Arpaemînzâde Mustafa Sâmi, *Dîvân*, Haz. Fatma Sabiha Kutlar, Yeni Zamanlar Dağıtım, Ankara, 2004, s. 258.

³²⁴ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Fadâili Ashâbi'n-Nebî*, c. VII, s. 3477.

³²⁵ Hâşim Baba, *a.g.e.*, vr. no. 18.

Eşk-rîz ol ol kadar kim çeşmin olsun lâle-reng
Kurretü'l-ayn-ı Betül oldu şehîd-i Kerbelâ³²⁶

Cinanî (ö. 1595), Molla Efendi adında bir kişinin vefât eden zevcesi hakkında mersiye kaleme almıştır. Beyitten anlaşıldığına göre merhume, Hz. Zehrâ ile aynı adı taşımakta, bunun da ötesinde ahlaki özellikleri bakımından Hz. Peygamber'in kızı Betül'e benzemektedir:

Fi'l-mesel hulk ile mânend-i Betül olmuş idi
Nâm ile oldu ise n'ola semiyy-i Zehrâ³²⁷

Vuslatî Ali Bey (ö. 1688), Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i anneleri Betül'ün iki gonca gülü, Hz. Peygamber'in ise kıymetli incileri olarak tavsif etmekte, Cennet meclislerini aydınlatan nur olduklarını söylemektedir:

Dü-gül-gonca-i âl-i bâğ-ı Betül
Dü-dürr-i girân-kadr-i genç-i Rasûl
Cinân bezmine oldu pertev-fiken
Celî-nûr-rûy-ı Hüseyin ü Hasen³²⁸

Lebîb (ö. 1768/69), ilk olarak Hazret-i Hüseyin'i Peygamberler Sultanı'nın kana bulanmış ciğerpâresi ve cennetin en yüce makamında bulunan bahçenin gülü olarak nitelendirmektedir. Ardından Betül'ün ailesinden olan bu değerli kimsenin ciğerinin yanmaması ve parlak renkli kırmızı kadehinin heder olmaması gerektiğini ifade ederek Hz. Hüseyin'in başının kesilmek sûretiyle katledilmesine işaret etmekte ve Kerbelâ Vak'ası'ndan duyduğu hüznü dile getirmektedir:

Hûn-ı mahkûn-ı ciğer-pâre-i Sultân-ı Rusûl
Gül-i rûy-ı seped-i bağçe-i huld-i berîn

³²⁶ Safâyi Ali Dede, *Dîvân*, Haz. Ramazan Ekinci, Gece Kitaplığı, İstanbul, 2016, s. 52.

³²⁷ Cihan Okuyucu, *Cinânin Hayatı Eserleri Divânının Tenkitli Metni*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1994, s. 221.

³²⁸ Vuslatî Ali Bey, *Gazânâme-i Çehrin*, Haz. Mustafa İsen-İsmail Hakkı Aksoyak, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 2003, s. 52.

Kalmaya seri ciğer-suhte-i âl-i Betül
Gel ke'si heder olmaya o la'l-i rengîn³²⁹

Fasih Ahmed Dede (ö. 1699), Fâtıma Hanım isimli bir yakınının vefâtı sebebi ile kaleme aldığı beyitlerde onu iffetli bir gül olarak nitelendirmekte ve dünya gülistanını terk ettiğini söyleyerek vefâtına işaret etmektedir. Şair, Fâtıma Hanım'ın âhirette mekânının cennet olması maksadıyla, ismini taşıdığı Hz. Betül'ün hürmetine Allah'a niyâzda bulunmaktadır:

Berâyı Fâtıma Hanım

Fâtıma Hanım ol gül-i iffet

Eyledi terk-i gülistân-ı cihan

Yâ İlâhi be-hakk-ı rûh-ı Betül

İde gülşen-serây-ı huld-ı mekân³³⁰

Kafzade Faizî (ö. 1622), Hz. Hüseyin'in annesinin Betül, babasının Haydar, dedesinin Hz. Muhammed olduğunu, kendisinin ise tevâhid sırlarına dair birtakım gizli mânevî hazînelere vâkıf bulunduğunu belirtmektedir:

Betül-i mâder ü Haydar peder Muhammed cedd

Emin-i sırr-ı ahad vâkıf-ı künûz-ı rumuz³³¹

3.2.1. Hazret-i Betül

Kâzım Mûsa Paşa, Kerbelâ Vak'ası'nda Hz. Hüseyin'in mübârek başının kesilmesi hâdisesini dile getirmektedir. Buna göre, yaptıklarından utanmaz kimseler Hz. Hüseyin'in dedesi Hz. Muhammed ve annesi Betül tarafından öpüp koklanan boynunu kılıçla vurmak sûretiyle kesmişlerdir. Şair, annesi Hz. Betül ile babası Murtazâ'nın oğulları Hüseyin'i başı kesilmiş vaziyette görmeleri durumunda son derece büyük bir üzüntüye kapılacaklarını vurgulamaktadır:

³²⁹ Diyarbakırlı Lebib, *Dîvân*, Haz. Orhan Kurtoğlu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017, s. 195.

³³⁰ Fasih Ahmed Dede, *Dîvân*, Haz. Mustafa Çıpan, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 2003, s. 254.

³³¹ Kâfzâde Fâizî, *Dîvân*, 06 Mil Yz A 795/1, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, vr. no. 34b.

Tîğ urdu bûsegâh-ı Betül ü Muhammed'e
Devletlü başın almağa ol bî-hayâ Hüseyin

Bî-ser yatur turâb-ı siyâh içre el-meded
Perverde-i kenâr-ı Habîb-i Hudâ Hüseyin

Al kan içinde böyle gelip Hazret-i Betül
Bu hâl ile göreydi seni Murtazâ Hüseyin³³²

3.2.2. Cenâb-ı Betül

Selânikli Meşhurî Ahmed Efendi (ö. 1857), Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Cenâb-ı Betül'ün sevgili yavruları, Hz. Peygamber'in kendileri ile gözümün nûru diyerek iftihar ettiği torunları olduğunu söylemektedir. Şaire göre varlık âlemine kendilerine bu kadar büyük şeref bahşedilmiş başka kimse gelmemiştir. Bunlardan ilki Hz. Hasan olup, felek ona denk birisini henüz görmemiştir. Diğerisi ise herkesin saygı, hürmet ve teveccühüne mazhar olan Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyin'dir:

Ya'ni can-pâre-i Cenâb-ı Betül
Kurre-i ayn-ı iftihâr-ı Rasûl

İki sultan ki gelmemiş aslâ
Kevne onlar gibi şeref-bahşâ

Ol ikinin biri İmam Hasan
Görmemiş mislini bu çarh-ı köhen

Biri de Hazret-i Hüseyin-i şehîd
Cümle âlem onu eder temcîd³³³

3.2.3. Hazret-i Fahrü'l-Betül

Tâhir Olgun'un kaleme aldığı manzûmeye göre, Hz. Hüseyin mübârek dedesi Hz. Muhammed'in omuzuna aldığı abanın altına girmekle müşerref olmuştur. O, aynı

³³² Koniçeli Kazım Musa Paşa, *Dîvân*, 06 Mil Yz A 2243, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, vr. no. 9.

³³³ Selânikli Meşhûrî Ahmed Efendi, *Dîvân*, Haz. Yaşar Aydemir-Halil Çeltik, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017, s. 101.

zamanda babası Hz. Ali'nin kucağına ve annesi Hz. Fahrü'l-Betül'ün çoşan gönlüne aydınlık vermiş, onlar için sevinç kaynağı olmuştur. Şair, Hz. Hüseyin'in nur gibi aydınlık olan bedenini ziynete benzetmiştir:

Cedd-i pâkin nâil olmuşdur rübûb-ı dûşuna
Fer verirdin vâlid-i zî-şânının âgûşuna
Hazret-i Fahrü'l-Betülün sîne-i pür-cûşuna
Cism-i pür-nûrundu el-hak zînet-i zîver Hüseyin³³⁴

3.2.4. Betül-i Zehrâ

Edirneli Kâmî (ö. 1724), Hz. Hüseyin'den söz ettiği beyitinde Mi'rac hâdisesine telmîhen Hz. Muhammed'i "Şâh-ı İsrâ" şeklinde tavsif etmekte, Hz. Hüseyin'in ise Şâh-ı İsrâ'nın ciğerparesi ve Betül-i Zehrâ'nın inci tanesi olduğunu söylemektedir:

Ol filze-i kebd-i Şâh-ı İsrâ
Dürr-i sadef-i Betül-i Zehrâ³³⁵

Haydarî, Hz. Hüseyin'in babası olan Hz. Ali'nin evliyânın şâhı olduğunu ifade etmektedir. Hz. Fâtıma ise beyitte en bilinen lakapları olan Betül Zehrâ şeklinde zikredilmiş olup kadınların en hayırlısı ve cennet kadınlarının efendisi olduğu yönündeki hadislere mebni olarak da "seyyidü'l-insa" şeklinde tavsif edilmiştir. "Seyyidü'l-insâ" terkîbi aslında "seyyidü'n-nisâ" şeklinde olup vezne uygun hale getirmek için bu şekilde kullanılmıştır:

Hem Aliyye'l-Murtezâdır şah-velîdir pederin
Seyyidü'l-insâdurur Betül Zehrâdır mâderin³³⁶

3.2.5. Zehrâ-yı Betül

Kadîmî Baba'nın Kerbelâ Vak'ası'na telmihte bulunduğu beyitlerine göre Hz. Hüseyin susuzluktan bîtab düşmüş hâlde iken Kerbelâ Meydanı'na sancağını dikmiştir. Ardından kendisini Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin nûru, annesi Zehrâ-yı Betül'ün inci

³³⁴ Çağlayan, *a.g.t.*, s. 406.

³³⁵ Edirneli Kâmî, *Divân*, Haz. Gülgün Erişen Yazıcı, Ankara, 2010, s. 348.

³³⁶ Kömür, *a.g.e.*, s. 99.

tanesi ve Kur'ân-ı Kerîm'in ise vârisi olarak nitelendirmiş ve halîfelik hakkının kendisinde bulunduğunu söylemiştir:

Kerbelâ meydanına dikdi alem atşan-ber-atşan
Benim peygamberin hem de Ali'nin nûru bir sultan

Benim Zehrâ-yı Betül'ün goncesi lü'lü-i mercan
Benim dedi hilâfet sahibi hem vâris-i Kur'an³³⁷

Vahyî (ö. 1718), Âişe isimli bir yakınının Allah'ın İrci'î³³⁸ emri üzerine günahlarından mağfiret olunmuş bir halde âhirete irtihâl ettiğini söylemektedir. Merhume için Cenâb-ı Hak'tan rahmet ve mağfiret dileyen şair, cennette Zehrâ-yı Betül'e komşu olmasını talep etmektedir:

Âişe kadın o mahdûme-i ismet-pîrâ
İrci'î emri ile eyledi azm-i ukbâ

Nazar-ı rahmet ü gufrân ile ma'mûre idüp
Hem civâr eyleye Zehrâ-yı Betül'e Mevlâ³³⁹

Abdurrahman Sâmi Niyâzî Saruhânî (ö. 1934), Hz. Hüseyin'in babasının evliyânın önderi Hz. Ali, annesinin ise Zehrâ Betül olduğunu, Allah'ın Habîbi Hz. Muhammed tarafından da çok sevildiğini ifade etmektedir:

Vâlidin Şâh-ı velâyet mâderin Zehrâ Betül
Sen ciğer-pâre-i Mahbûb-ı Hudâ'sın yâ Hüseyin³⁴⁰

Aşkî Mustafa, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da katledildiği ay olan Muharrem'in geldiğini ve bu ayda baş gözünün ötesinde can gözüyle yaş döktüğünü söylemektedir. Bu ay geldiğinde Ahmed-i Muhtâr ile beraber Zehrâ-yı Betül ve Allah'ın Arslanı Hz. Ali'nin de gözyaşı döktüğünü belirtmektedir:

³³⁷ Kadîmî Baba, *a.g.e.*, s. 121-122.

³³⁸ Fecr, 89/28.

³³⁹ Vahyî, *Dîvân*, Haz. Hakan Taş, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017, s. 238.

³⁴⁰ Abdurrahman Sâmi Niyâzî Saruhânî, *Dîvân-ı Sâmi*, Şahinler Vakfı Akyol Neşriyat ve Matbaacılık, İzmir, 1980, s. 186.

Mâh-ı mâtem geldi dostlar dîde kan ağlar bugün
Sanma kim çeşm-i hazînim tende cân ağlar bugün

Rûh-i pâk-i Ahmed-i Muhtar u Zehrâ-yı Betül
Şîr-i Yezdân Ali ol kahraman ağlar bugün³⁴¹

3.2.6. Hazret-i Zehrâ Betül

Haydarî, Hz. Zehrâ Betül'ün Müslümanlar nezdinde son derece kıymetli olduğunu söylemekte, Hz. Hasan ve Hüseyin'i ise mânevî bakımdan âlemdeki en büyük ve kıymetli kimseler olarak nitelendirmektedir:

Hazret-i Zehrâ Betül cânı içre candır
Şah Hasan ile Hüseyin âlemin sultânıdır³⁴²

3.2.7. Betül-ü Fâtıma

İshak bin Hasan Rızâî, Betül-ü Fâtıma'nın cennette kadınların efendisi olmak sûretiyle âhîret saâdeti ve bahtıyarlığını kazananlar zümresinden olacağını söylemektedir³⁴³:

Betül-ü Fâtıma ehl-i saâdet
Kılur Cennet nisâsına siyâdet³⁴⁴

Hanyalı Nûrî (ö. 1815), Hazret-i Ali'yi Betül-i Fâtıma'nın zevcesi, evliyânın önderi ve Peygamberlerin övüncü Hz. Muhammed'in damadı olarak nitelendirmektedir:

Sensin ol zevc-i Betül-i Fâtıma ümmü'l-kitâb
Pişvâ-yı evliyâ dâmâd-ı Fahru'l-enbiyâ³⁴⁵

³⁴¹ Yapa, *a.g.t.*, s. 124; Cemil Çiftçi, *Dîvân Şiirinde Kerbelâ Ağıtları*, Kevser Yay., İstanbul, 2008, s. 263.

³⁴² Kömür, *a.g.e.*, s. 406.

³⁴³ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu'l-Menâkıb*, c. VII, s. 3393-3394; Hakîm, *Müstedrek, Kitâbu Marifeti's-Sahâbe*, c. III, s. 164.

³⁴⁴ İshak bin Hasan Tokâdî er-Rızâî, *a.g.e.*, s. 15.

³⁴⁵ Abdullah Aydın, *a.g.t.*, s. 586.

3.2.8. Betül-i Pâkîze

Haydarî, Hz. Hatice, Ali ve Fâtîma'ya yer verdiği beyitinde sembolik bir dil kullanarak sevdiğinin yanağını Hz. Hatice ve Hz. Ali'ye, kaşını ise Betül, Pakize ve Zehrâ lakapları ile zikrettiği Hz. Fâtîma'ya benzetmiştir:

Arızin hattı Hatîce hem dahı Kerrârdır
Şol Betül Pâkîze kaşın Zehrâdır sevdiğim³⁴⁶

3.2.9. Hayrû'l-Betül

Bir kadın şair olması hasebiyle Leylâ Hanım, mânevî rehber ve örnek şahsiyet olarak kabul ettiği Hz. Fâtîma'yı Hayru'l-Betül lakabı ile zikretmekte ve onun hatırına kusurlarının bağışlanmasını ve yüzünün nûrundan mahrum kalmamayı talep etmektedir. Şair, Habîbullah'ın kızı Hz. Fâtîma'nın isyan eden kimseler ve günahkârlar için bir lütuf olduğunu ve kendisinin de günahkâr bir kimse olarak âhirette Hz. Fâtîma'dan şefâat umduğunu söylemektedir:

Bağışla cürmümi Hayrû'l-Betüle
Gözümden nûr-ı veçhin itme mestur

Usâta âdeti lütf u 'atâdır
Şefîim bint-i mahbûb-ı Hüdâ'dır³⁴⁷

3.2.10. Betül-i Meryem

Mevlevî şairlerden olan Sâkîb Dede, Hz. Zehrâ'yı küçük yaşta öksüz, genç yaşta da yetim kalmasına binâen yetimler deryâsının eşsiz incisi olarak vasıflandırmaktadır. Şaire göre melekler onun nûru etrafında pervâne olmaktadır. Hz. Fâtîma, fitrat itibariyle Hz. İsâ'nın annesi Meryem'e benzemektedir ki her ikisi de "Betül" vasfı ile anılmaktadır. O, hikmet çadırının gelinidir. Kays'ın akli olsaydı bu denli âşık olduğu Leyla'yı Hz. Meryem'e fitraten benzemek, hikmet sahibi olmak gibi üstün meziyetlere sahip bulunan Hz. Betül'e kul, köle yapardı:

³⁴⁶ Kömür, *a.g.e.*, s. 339.

³⁴⁷ Leyla Hanım, *a.g.e.*, s. 165.

Dürr-i yektâ-yı deryâ-yı yetimi Hazret-i Zehrâ
Ki şem'-i cem'ine itmiş Hudâ pervâne hûrâyı

Betül-i Meryemî fitrat arûs-ı hacle-i hikmet
Olaydı akli Kaysun kul iderdi ana Leylâ'yı³⁴⁸

3.2.11. Betül-i Pâk-i Dâmen

“Pâk-dâmen” terkîbinin kelime anlamı “eteği temiz” olmakla birlikte mecazen “namuslu, iffetli, mâsûm” anlamında kullanılmaktadır. “Benzersin” redifli gazelinde Haydarî, mahbûbunu iffetli olma bakımından Hz. Hüseyin'in hanımlarından olduğu rivâyet edilen Şehribanu'ya, Hz. Peygamber'in en büyük kızı Zeyneb'e ve yine iffeti ile tebâruz etmiş olan Betül-i pâk-dâmen lakaplı Hz. Fâtîma'ya benzetmektedir:

Mukaddes mülk-i ismette müşâbih Şehribânûya
Betül-i pâk-i dâmen Zeyneb ü Zehrâ'ya benzersin³⁴⁹

3.2.12. Betül-i Mehlikâ

Yesârî, beyitlerinde Kerbelâ Vak'ası'nda şehit olan Hz. Hüseyin'e duyduğu derin üzüntüyü dile getirmektedir. Şairin sızlayan yarası dünyevî bir hüznün neticesi değil, Kerbelâ'da şehit olan Hz. Hüseyin sebebiyledir. Ölenlerin arkasından ağlamak, feryat etmek her ne kadar İslâmî açıdan hoş karşılanmasa da Hz. Hüseyin'in vefâtına ağlamak, hadîs-i şerifte de sabit olduğu üzere, câizdir. Bu hüznün, kalb-i selim olanların kalplerine parlaklık ve güzellik verir. Zira o, yüzü ay gibi parlak olan Betül'ün evlâdıdır. Hz. Hüseyin'in şehâdete ulaştığı Muharrem'i mahzun olarak geçirmek mü'minlere sevap kazandırsa da her daim bu hüznü hissetmek kalbin cilalanmasına vesile olacaktır:

Dem-â-dem sızlayan yârem değildir dünyevi hülyâ
Tâ lâhûtiyyete ermiş şehîd-i Kerbelâdandır

³⁴⁸ Ahmet Arı, *Mevlevilikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sakıb Dede ve Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 89.

³⁴⁹ Kömür, *a.g.e.*, s. 592.

Anıp âh eylemek mü'min için câiz görülmüştür
Sorarsan aslını yâhu hadîs-i Mustafâdandır

Ana âh eylemek revnak verir kalb-i selîmâna
Ki zîrâ kendisi hem de Betül-i mehlîkâdandır

Muharrem mâhını mahzun geçirmek pek sevâb amma
Dem-â-dem ağlamak mü'min kulûbüne cilâdandır³⁵⁰

3.2.13. Betül-i parsâ

Hiz. Fâtîma'nın Betül lakabı, Hafî'nin şiirinde “pârsâ” vasfı ile birlikte zikredilmiştir. Bu unvan; “dinine çok bağlı, zâhit, âbit, takvâ sahibi kimse” anlamına gelmektedir. Hâfî'ye göre Hiz. Peygamber; Hiz. Ali, Fâtîma, Hasan ve Hüseyin'e işaret ederek onların Ehl-i Beyt olduklarını, onlara olan derin sevgi ve muhabbetinin bir terennümü olarak da ruhen ve bedenen onları katiyyen terk etmeyeceğini söylemiş, Ehl-i Beyt'in günahlarını mağfîret etmesi için Allah'a niyâzda bulunmuştur. Hiz. Peygamber'in bu duâsından sonra, zühd ve takvâsı ile tebârüz etmiş bulunan kızı Betül-i parsâ yerinden kalkmış, odasına çekilerek ibadetle meşgul olmuştur:

Bu cemâ't Ehl-i Beyt'imdür benim
Bunları terk eylemez cân u benim

Bunların kalbini pâk it riciden
Kim Sana ısmarladım bunları ben

Böyle didikde Hâbîb-i Kibriyâ
Turdı yirinden Betül-i parsâ

Hücre sine varuban kıldı namaz
İki rekât sıdkile itdi niyâz³⁵¹

³⁵⁰ Çağlayan, *a.g.t.*, s. 420.

³⁵¹ Hâfî, *a.g.e.*, s. 207.

3.2.14. Betül-i Ezvâc

Haydarî'nin beyitine göre kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtıma, aynı zamanda eşlerin en iffetlisi olup, Ehl-i Beyt'in nûrudur. Hz. Ali ise hakikat denizinin incisi, hazînelerin yatağıdır:

Hayrû'n-nisâ Betül-i ezvâc nûr-ı Ehl-i Beyt
Ey dürr-i bahr-i hakâik gevher-i kân yâ Ali³⁵²

3.2.15. Fatıma Zehrâ Betül

“La ilahe illallah” zikrinin ehemmiyetini vurguladığı müseddesinde Haydarî, bu cümlelerin, Hz. Peygamber'in mübârek sözü ve Hz. Fâtıma'ya ilham edilen kelimelerin ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in ailesi ve evlâdına kavuşmak arzusunda bulunan kimse bu sözü çokça tekrar etmelidir. Şair, son olarak özellikle Alevî kültüründe çokça kullanılan ve Hz. Ali hakkında yazılan şiirlerde de sıkça yer alan “Lâ fetâ illâ ‘Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr³⁵³” ifadesine yer vermiştir:

Bu kelâmdır nutk-ı pâk-i Hazret-i fahr-i Rusûl
Bu kelimedir hatt-ı vahy-i Fâtıma Zehrâ Betül
Oku bu ismi dilersen âl-i evlâda vusul
İşte râh-ı istikâmet o şeh budur doğru usûl
Lâ ilâhe illallâhdır güneşden âşikâr
Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ zülfikâr³⁵⁴

Nesimî, Hz. Fâtıma'yı Zehrâ ve Betül lakapları ile birlikte zikretmiş, Hz. Hasan ve Hüseyin'i Hz. Peygamber'in gözünün nûru olarak tavsif etmiştir. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi ise Şeber ve Şebir olarak isimlendirilen Hasan ve Hüseyin'in kapısı olarak adlandırmıştır:

Fâtıma Zehrâ Betül-i kurratü'l-aynü'r-Rasûl
Bâb-ı Şeberr ü Şebirsiz yâ Muhammed yâ Ali³⁵⁵

³⁵² Kömür, *a.g.e.*, s. 501.

³⁵³ “Ali gibi bir yiğit, Zülfikâr gibi keskin bir kılıç bulunmaz.” mânâsına gelen ibâre hakkında ayrıntılı bilgi için Meliha Y. Sarıkaya, “Zülfikâr (Türk Edebiyatı)”, *DİA*, Ankara, 2013, c. XLIV, s. 554-556.

³⁵⁴ Kömür, *a.g.e.*, s. 156.

3.2.16. Fâtımâ-i Ekmele'l-Betül

İsmâil Paşazâde Hakkı Beg, terkîb-i bendinde mahşer günü Âl-i Abâ ile birlikte haşredilmek için Allah'a tazarruda bulunmaktadır. Bu yakarışı sırasında Hz. Fâtıma'ya tevessül eden şair, onun iffetli kadınların en üstünü ve en fazîletlisi olduğuna da işaret etmektedir:

...

Yâ Râb be zât-ı Fâtıma-i ekmele'l-Betül

Yâ Râb be sıdk-ı Bahîre-i efdale'n-nisâ

...

Hakkî-i zârı Âl-i Abâile haşr kıl³⁵⁶

3.3. Hayru'n-Nisâ

Hz. Fâtıma zühd ve takvâ üzerine kurduğu hayatı, iffeti, zor durumlardaki sabırlı ve vakur duruşu, babasına yapılan haksızlıklar karşısındaki cesâreti vb. husûsiyetleri ile Hz. Peygamber'in övgüsüne sıklıkla mazhar olmuştur. Nitekim bu hususta rivâyet edilen meşhur bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmaktadır: “Kadınların en fazîletlisi Hüveylid kızı Hatice, Muhammed kızı Fâtıma, Muzâhim kızı ve Fir'avn'un eşi Asiye ile İmrân kızı Meryem'dir.”³⁵⁷ Mevzûbahis hadîs-i şerife istinâden, hadis metninde yer alan ve kadınların en hayırlısı mânâsına gelen “hayru'n-nisâ” ifadesi Hz. Fâtıma'nın en meşhur lakaplarından birisi hâline gelmiştir. Türk-İslâm edebiyatı müellifleri de, eserlerinde Hz. Fâtıma'ya yer verirken onun kadınların en hayırlısı olması husûsuna sıklıkla yer vermişler ve Fâtıma ismi ile birlikte hayru'n-nisâ lakabını çokça kullanmışlardır.

Karamanlı Aynî, kadınların en iyisi ve en üstününün Hz. Fâtıma olduğunu, bu sebepten hayru'n-nisâ lakabı ile anıldığını söylemektedir:

Bihteridür Fâtıma hâatunların

Ol sebebdan dinilür hayru'n-nisâ³⁵⁸

³⁵⁵ Neşîmî, *Dîvân*, Haz. Hüseyin Ayan, Akçağ Yay., Ankara, 1990, s. 429.

³⁵⁶ İsmâil Paşazâde Hakkı Beg, *Dîvân*, Hüdavendigar Vilâyeti Matbaası, Bursa, h. 1292., s. 6.

³⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 409, hadis no. 2668; Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, c. II, s. 650, hadis no: 4160.

³⁵⁸ Mermer, *a.g.e.*, s. 82.

Âdile Sultan, mânevî bakımdan aşk derdine düşmüş kişilerin devâsı, kimsesiz, fakir ve ihtiyaç sahiplerinin sultanı olarak nitelendirdiği Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma'nın kadınların en hayırlısı olduğunu belirtmektedir. Kendisi de bir kadın olması hasebiyle, bu durum Hz. Fâtıma'nın mânevî rehberliği ve örneğine bir işaret olarak da değerlendirilebilir:

Derd-i aşkın çâresi bî-keslerin sultânı kim
Fâtıma bint-i Nebî hayrû'n-nisâdır sevdiğim³⁵⁹

Hz. Fâtıma'ya olan sevgisini ifade ettiği beyitte Hüseyin Vassâf, onun iki âlemde baş tacı olduğunu söylemektedir. Ayrıca hem dünyada hem de âhirette kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'dan ayrı düşmemek için Allah'a niyâzda bulunmaktadır:

Cenâb-ı Fâtıma Zehrâ iki âlemde sertâcım
Beni hayrû'n-nisâdan dâr u mehcûr etme yâ Rabbî³⁶⁰

Nakşibendî Mehmed Murad, mahşer günü Hz. Ali ile beraber haşr olmak için Cenâb-ı Hakk'a yalvarmakta ve âhiret günü kadınların en hayırlısı olan Fâtımatü'z-Zehrâ'ya komuşu olmayı talep etmektedir:

İlâhî rûz-ı mahşerde 'Ali ile bizi haşr it
Dahî hayrû'n-nisâ Fâtımatü'z-Zehrâya eyle câr³⁶¹

Haydarî, sembolik ifadelerle yer verdiği beyitlerde mahbubunun cemâlini “Lâ ilâhe illallah”a benzetmektedir. Buna göre sevgilinin yüzünde Cenâb-ı Hakk'ın vahdetine dair sırlar tecellî etmektedir. Dolayısı ile sevgilinin yüzüne bakan orada lahuti birtakım sırlar müşahade edecektir. Sevgilinin gözleri ise kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'nın yüzündeki nur gibi ışıldamaktadır. Şair, birini fahru'n-nisâ, diğerini ise hayru'n-nisâ şeklinde adlandırdığı sevgilinin gözlerinin güzelliğini, İmam Rızâ'nın yaratılışındaki güzelliğe benzetmekte ve buna binâen onlara büyük bir hürmet atfetmektedir:

³⁵⁹ Adile Sultan, *a.g.e.*, s. 396.

³⁶⁰ Hüseyin Vassâf, *Dîvân*, s. 449.

³⁶¹ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 4.

Lâ ilâhe illallâhdır cemâlin lâ-mehâl
Neyyir-i fahrü'n-nisâ hayrü'n-nisâdır gözlerin

Birisi fahrü'n-nisâdır birisi hayrü'n-nisâ
İzz ü iclâl hüsn-i hulk-ı Rızâdır gözlerin³⁶²

Yusuf Fâhir Baba'nın beyitlerine göre Cenab-ı Hakk, Betül'e "Ey Habibimin gözünün nûru! Ey kadınların en hayırlısı Fâtıma!" şeklinde nida etmiş, oğlu Hüseyin'in Kerbelâ'da başına gelen musîbete tahammül göstermesini istemiştir. Bu durumun kaderin bir tecellîsi olduğunu, Kerbelâ'da şehit olmasının Hüseyin'in kendi nezdindeki kıymetini arttıracığını söylemiştir:

Sem'ine geldi Betülün şöyle bir kudsî nidâ
Ey Habîbim nûr-ı aynı Fâtıma Hayrü'n-nisâ

Bu belâya kıl tahammül böyle takdir-i kazâ
Bu şehâdetir sebep bak kadrinin i'lâsına³⁶³

Sirişk-i Mâtem adlı eserinde yer alan kasidesinde Sivaslı Ali Şâdi, Hz. Hüseyin'in bütün yaratılmışlar üzerinde tecellî eden hakîkatlerin özü olduğunu söylemekte ve onu kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'nın evinde geceleri parlayan kıymetli taşâ benzetmektedir:

...
Ey nûkte-i hakâik-i eşbâh-ı mümkünât
Ey şeb-çerâğ-ı hücre-i Hayru'n-nisâ Hüseyin³⁶⁴

Kendisi de Hz. peygamber'in neslinden olan Bahrî'nin beyitlerine göre gül gibi pembe yanaklı Hz. Mustafa, aşk sırlarının bülbülüdür. Hz. Murtaşâ ise mana Döldülü'nün binicisidir. Kadınların en hayırlısı Hz. Fâtıma'nın parlayan bir inci tanesi olmak şair için bir övünç sebebidir. Şair, Âl-i Abânın neslinden gelmesi dolayısıyla

³⁶² Kömür, *a.g.e.*, s. 277.

³⁶³ Şimşek, *a.g.m.*, *V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, c. II, s. 356.

³⁶⁴ Ali Şâdi, *Sirişk-i Mâtem*, Osmanlı Meziyyet-i İktisâdiyye Matbaası, İstanbul, h. 1236, s. 16; Mehtap Erdoğan, "Sivaslı Ali Şâdi ve Kerbelâ Mersiyelerini İhtiva Eden Sirişk-i Mâtem Adlı Eseri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Adıyaman, 2009, S. 2, s. 64.

Allah'a şükretmekte, O'ndan gelen her şeye rızâ gösterdiğini ve böylece Allah'ın birliğini terennüm edenler arasına katıldığını söylemektedir:

Bülbül-i esrâr-ı aşkım gülizârım Mustafâ
Düldül-i mânâ vücûdum şehsüvârım Murtazâ

Dürr-i Zehrâyım bana fahrim durur hayru'n-nisâ
Dînîm îmânım Hasan ile Hüseyin-i Kerbelâ

Cedd-i a'lâmdır bihamdillâh benim Âl-i Abâ
Dâhil-i vahdet-serâ oldum olup mahz-ı rızâ³⁶⁵

Ehl-i Beyt'e olan sevgisi herkesçe bilinen Fuzûlî'nin beyitlerine göre çimenlikteki erguvanın her bir yaprağı Aliyyü'l-Murtazâ'yı sürekli medheden dil mesabesindedir. Narin bir çiçek olan ve aynı zamanda Rasûlullah'ın kızı Fâtıma'nın sembolü durumunda bulunan yasemin ise, ömrünü boşa geçirmemekte ve ihlaslı bir şekilde özünü kadınların en hayırlısı Hz. Fâtıma'nın ayak bastığı toprak eylemektedir:

Sahn-ı çemende erguvan her bergini etmiş zebân
Tekrar eyler her zaman medh-i 'Aliyyü'l-Murtazâ

Zâyi geçirmez yâsemin ömr-i latif ü nâzenîn
İhlâs ile eyler özin hâk-i reh-i Hayru'n-nisâ³⁶⁶

Harâbî, Hz. Ali ve Oniki İmam'ın övgüsüne dair kaleme aldığı kadisesinde öncelikle Hz. Peygamber'in bûsegâhı olan Hüseyin'in boynunun kesilmesi karşısında bütün peygamberler, velîler ile Hz. Hüseyin'in annesi ve kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'nın duyduğu hüzne işaret etmektedir. Ardından sabâ rüzgârına seslenerek Kerbelâ Çölü'ne gidip Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'den bir haber getirmesini istemektedir:

...
Evliyâ vü enbiyâ Hayru'n-nisâ'nın hâlini
Eyle tahkik bûse-gâh-ı Mustafâ'nın hâlini

³⁶⁵ İvona Stojanovska, "Bahrî Dîvânı ve İncelemesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 58.

³⁶⁶ Fuzûlî, *Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî*, Hurşid Matbaası, Dersaadet, h. 1315, s. 79.

Eyle sabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lutf et Hüseyin ibn-i ‘Ali’den bir haber³⁶⁷

Hâce Muhammed Lutfî, Kerbelâ Vak’ası’nın vukû bulduğu Muharrem ayında olduklarını belirterek, Hz. Hüseyin’in dedesinin Allah’ın nûru, babasının Allah’ın arslanı Haydar, annesinin ise kadınların en hayırlısı Zehrâ olduğunu söylemektedir:

Ceddim benim nûr-i Hüdâ
Hayder Babam şîr-i Hüdâ
Zehrâ Anam hayrû’n-nisâ
Bugün mâh-ı Muharremdir³⁶⁸

3.3.1. Hazret-i Hayru’n-nisâ

Bektaşî-meşrep bir şair olan Mebnî Baba, kaleme aldığı beyitlerde Hz. Hüseyin’e “Şâhım” şeklinde seslenmekte ve ona olan muhabbetini ifade etmektedir. Buna göre Hüseyin’in dedesi Hz. Muhammed Mustafa tertemiz, kusursuz ve günahsızdır. Babası Hz. Ali seçilmiş, beğenilmiş ve kendisinden râzı olunmuş kimsedir. Annesi Hz. Fâtıma ise kadınların en hayırlısıdır.

Cedd-i pâkindir Muhammed Mustafa şâhım Hüseyin
Hem atandır şâh-ı Aliyyü’l-Murtazâ şâhım Hüseyin
Mâderindir Hazret-i Hayrû’n-nisâ şâhım Hüseyin³⁶⁹

Nev’î (ö. 1599), Ehl-i Beyt’e olan sevgi ve muhabbetini dile getirdiği terkîb-i bendde Hz. Fâtıma’yı kadınların en hayırlısı olarak vasıflandırmakta ve Hz. Hayru’n-nisâ’nın evlâdına dil uzatanların dilsiz kalmaları yönünde bedduâda bulunmaktadır:

Evlâd-i pâk-i Hazret-i Hayrû’n-nisâ için
Her kim dil uzada göreyin ola bî-zebân³⁷⁰

³⁶⁷ Harâbî, *a.g.e.*, s. 149.

³⁶⁸ Hâce Muhammed Lutfî, *a.g.e.*, s. 163.

³⁶⁹ Mebnî Mehmed Baba Edirnevî, *Dîvân*, 06 Mil Yz Fb 169/4, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, vr. no. 105.

³⁷⁰ Süleyman Solmaz, “Nev’î ve Ehl-i Beyt Hakkında Yazdığı Terkîb-i Bend”, *Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, Malberg, Almanya, 2015, S. 11, s. 32.

Mehmed Ali Hilmi Dede Baba, Hz. Hüseyin'i, kendisine muâdil bir yiğit bulunmayan Aliyyü'l-Murtazâ ile kadınların en hayırlısı Hz. Fâtıma'nın tertemiz, günahsız çocuğu olarak nitelendirmektedir:

Vâlidindir lâ fetâ illa 'Aliyyü'l-Murtazâ
Necl-i pâk-i Hazret-i Hayru'n-nisâsın yâ Hüseyin³⁷¹

Mûsâ Kâzım Paşa, Hz. Hüseyin'i Hayber'in kapısını açan Haydar'ın göz nûru, Hz. Hayru'n-nisâ'nın ise, bedenine canlılık veren hayat kaynağı olarak nitelendirmektedir:

Ey nûr-ı çeşm-i Haydar-ı Hayber-güşâ Hüseyin
Vey rûh-ı cism-i Hazret-i Hayru'n-nisâ Hüseyin³⁷²

Osman Şems Efendi, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'i şehit eden münafıkların, yaptıkları bu kötülükten dolayı âhîret günü son derece mahcup bir vaziyette cehennemın en alt tabakasına gireceklerini, buna mukâbil mü'minlerin cennette Hz. Hüseyin'e misafir olacaklarını söylemektedir. Bu müjde karşısında ise Hazret-i Hayru'n-nisâ'nın son derece mutlu olacağı ve Allah'a hamd edeceğini belirtmektedir:

Ol münâfıklar olup nîrân-ı esfelde hacîl
Mü'minîn olsun sana Cennetde mihmân yâ Hüseyin

Ol râzı Hazret-i Hayru'n-nisâ bu müjdeden
Eyleye hamd-i Hudâ mesrûr u şâdân yâ Hüseyin³⁷³

3.3.2. Hayru'n-nisâu'l-âlemîn

Yusuf Fâhir Baba kadınların en hayırlısı Hz. Fâtıma'nın, oğlu Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesinden duyduğu acıdan dolayı mahşer günü Allah'a şikâyetle bulunacağını söylemektedir. Buna göre Hz. Fâtıma, oğlu Hüseyin'in şehit edildiği esnâda üzerinde bulunan kanlı gömleğini hissettiği derin üzüntünün delili olarak Allah'a takdim edecektir. Hz. Fâtıma'nın feryâd u figânına şahit olan melekler de üzüntülerinden gözyaşı dökceklerdir:

³⁷¹ Mehmet Ali Hilmi Dede Baba, *a.g.e.*, s. 408.

³⁷² Musa Kâzım Paşa, *a.g.e.*, s. 129.

³⁷³ Osman Şems Efendi, *a.g.e.*, s. 87.

Fâtıma hayrû'n-nisâü'l-âlemîn tekrar yine
İştikâ vü ıztırâbın nakledip mâ-ba'dine
Kanlı başla gömleği Allah'a verdi beyyine
Ağladı hattâ melekler âh u vâveylâsına³⁷⁴

3.3.3. Hayr-i Nisvân-ı Betül

Haydarî, Hz. Ali'yi kadınların en hayırlısı, iffeti ve yüzünün parlaklığı ile tebârüz etmiş olan Fâtıma'nın kocası olarak vasıflandırmaktadır:

Zevce-i Zehrâ-yı minher hayr-i nisvân-ı Betül
Ey çerâğ-ı çârem-i çarh-ı melâhat yâ Ali³⁷⁵

3.3.4. Betül Fâtıma-i Hayru'n-nisâ

Hâşim Baba, “Kasîde-i Mersiye-i Hânedân-ı Nebevî” başlıklı kasidesinde Hz. Fâtıma'nın Hasan ve Hüseyin'in annesi oluşunu “ümmü sıbteyn” olarak ifade etmekte ve “tâc-ı eşref” tabiri ile ona olan saygı ve hürmetini ifade etmektedir. Ardından Hz. Ali'nin hanımı (zevce-i Haydar) ve kadınların en hayırlısı olduğunu vurgulamaktadır:

Es-salât ey ümm-ü sıbteyn tâc-ı eşref ve's-selâm
Zevce-i Haydar Betül Fâtıma-i Hayru'n-nisâ³⁷⁶

3.3.5. Fâtımâ Hayru'n-Nisâ

Kadîmî, dertlerinden kurtulmak niyâzında bulunmakta, duâsının makbûliyeti için ise, yaratılmışlar arasında en seçkin konumda bulunan Hz. Muhammed, cennette mü'minlere Kevser suyunu dağıtacak olan Aliyyü'l-Murtazâ³⁷⁷ ve kadınların en hayırlısı Hz. Fâtıma'yı vesile kılmaktadır.

Derdimi ref et Muhammed Mustafa aşkına
Sâkî-i Kevser Aliyyü'l-Murtazâ aşkına

³⁷⁴ Şimşek, *a.g.m.*, *V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, c. II, s. 355.

³⁷⁵ Kömür, *a.g.e.*, s. 488.

³⁷⁶ Hâşim Baba, *a.g.e.*, vr. no. 18.

³⁷⁷ Şii/Alevî/Bektâşî inançlarına göre Hz. Ali, cennette Kevser suyunu dağıtacak olan kişidir. Buna istinâden özellikle edebî eserlerde sâki-i Kevser şeklinde adlandırılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İlyas Üzümlü, “Şâh-ı Merdân Murtazâ Ali: Kültürel Alevî Kaynaklarına Göre Hz. Ali Tasavvuru”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2004, S. 11, s. 75-104.

Duhter-i pâkîzesi hem Hazret-i Peygamber'in
Pâk-i ismet Fâtıma hayrû'n-nisâ aşkına³⁷⁸

Cemâleddin Uşşâkî'nin (ö. 1751) beyitlerine göre Hz. Hasan ile Hüseyin'in dedeleri peygamberlerin imamı/önderi Hz. Mustafa, babaları evliyânın önderi Hz. Ali, anneleri ise kadınların en hayırlısı Hz. Fâtıma'dır:

Cedd-i pâki Mustafâdır hem İmâm-ı Enbiyâ
Atası Şâh-ı Velâyetdür İmâm-ı Evliyâ

Vâlidesi anların Fâtıme-i Hayru'n-nisâ
Çağırurlar yâ Rasûlallâh şefâat el-amân³⁷⁹

Ma'rifi tarikatı şeyhlerinden olan Ferdî Baba, hakikat yoluna bağlı kimselerin Hz. Hüseyin için canlarını fedâ edeceklerini söylediği beytinde Hazret-i Hüseyin'i Fâtıma Hayru'n-nisâ'nın gönlündeki yara şeklinde tavsif ederek Kerbelâ Hâdisesi'ne işaret etmektedir:

Bende-i râh-ı hakikat can fedâ eyler sana
Bağrı başı Fâtıme Hayru'n-nisâsın yâ Hüseyin³⁸⁰

Sukûtî, Hz. Peygamber'in ayağının tozuna yüzünü sürerek huzûruna geldiğini söylemekte ve mânevî bakımdan içinde bulunduğu menfi durumdan kurtulmak için Hz. Peygamber'den yardım talep etmektedir. Şair, Hz. Peygamber'e seslenerek Fâtıma Hayru'n-nisâ'nın hatırı için, işlemiş olduğu hata ve günahları görmezden gelmesini istirham etmektedir:

Hâk-i pây-i devletine yüz sürüp geldim aman
Sen meded kıl Fahr-i 'Âlem hâlîme gâyet yaman

Fâtıma Hayru'n-nisâ aşkına ey Zât-i pâk
Zenb-i isyânıma bakma ey Şehinşâh-ı cihân³⁸¹

³⁷⁸ Kadîmî Baba, *a.g.e.*, s. 343.

³⁷⁹ Kemal Üçüncü, "Cemâleddin Uşşâkî Dîvânı (Metin İnceleme)", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 1998, s. 349; Özkök, *a.g.e.*, s. 175.

³⁸⁰ Atabey Kılıç, "Ma'rifi Tarikati Şeyhi Ferdî Baba ve Aruzla Yazılmış Şiirleri", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, İstanbul, 2001, S. 12, s. 132; Özkök, *a.g.e.*, s. 11; Cemil Çiftçi, *a.g.e.*, s. 245.

Bektaşî tarikatı mensubu bir şair olan Hafız Baba (ö. 1917), Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyin’i Âl-i Abânın en seçkini ve kadınların en hayırlısı Hz. Fâtıma’nın oğlu olarak nitelendirmekte ve kendisine salat ü selâm getirmektedir:

Mâderi hayru’n-nisâ Fâtıma müctebâ Âl-i Abâ
Es-salâtü vesselâm ey şâh-ı şehîd-i Hüseyin-i Kerbelâ³⁸²

3.3.6. Zehrâ Fâtıma Hayru’n-nisâ

Kethüdâzâde el-Hac Mehmed Ârif Efendi (ö. 1849), Hz. Hüseyin’i Habîb-i Kibriyâ namı ile mâruf Hz. Peygamber’in gözünün nûru, Şâh-ı Merdân ve Murtazâ lakapları ile meşhur Hz. Ali ile kadınların en hayırlısı Fâtıma Zehrâ’nın sevgili oğlu ve Âl-i Abânın en seçkin mensubu olarak nitelendirmektedir:

Kurretü’l-‘ayn-i Habîb-i Kibriyâsın yâ Hüseyin
Nûr-ı çeşm-i Şâh-ı Merdân-ı Murtazâsın yâ Hüseyin
Hem ciğer-pâre-i Zehrâ Fâtıma Hayru’n-nisâ
Ehl-i Beyt-i Müctebâ Âl-i Abâsın yâ Hüseyin³⁸³

Celvetiyye şeyhi ve aynı zamanda bir şair olan Yusuf Nizâmeddin Efendi (ö. 1752), *Mersiyye-i Şâh-ı Şehîd-i Kerbelâ* adlı mersiyesinde Hz. Hüseyin’in Murtazâ nâmıyla bilinen Hz. Ali ile kadınların en hayırlısı Fâtıma Zehrâ’nın asil oğulları olduğunu söylemektedir:

Ya’ni yâ Necl-i necib-i Murtazâ ibn-i ‘Alî
İbn-i Zehrâ Fâtıma Hayru’n-nisâdır ol velî³⁸⁴

³⁸¹ Sukûfî, *a.g.e.*, s. 401.

³⁸² Halil İbrahim Şahin, *Karyağdı Baba Bektaşî Tekkesi Postnişini Hafız Baba ve Dîvânı Üzerine Bir İnceleme*, Altınpost Yay., Ankara, 2013, s. 281.

³⁸³ Beyitler Kethüdâzâde El-Hâc Mehmed Ârif Efendi’ye aittir. Bkz. Emin Efendi, *Menâkıbnâme-i Kethüdâzâde El-Hâc Mehmed Ârif Efendi*, Haz. Hasan Gürkan-Hür Mahmut Yücer, İnsan Yay., İstanbul, 2009, s. 82.

³⁸⁴ Selâmi Şimşek, “Bandırmalı Şeyh Yusuf Nizameddin Efendi ve Mersiyye-i Şâh-ı Şehid-i Kerbelâ’sı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2006, S. 30, s. 77.

3.3.7. Membâ-ı Hayru'n-nisâ

Nesîmî, mâsûm olduğunu söylemek sûretiyle Hz. Fâtîma'yı günahsız, hatadan berî, yani ismet sıfatına sahip; Hz. Hatice'yi ise hürmet gören, kıymetli ve şerefli kimse olarak tavsif etmektedir. Öyle ki şair kadınların övünç kaynağının Hz. Hatice, en hayırlısının ise, Hz. Fâtîma olduğunu söylemektedir:

Fâtîma ma'sûm oluptur hem Hatîce muhterem
Mâder-i fahrü'n-nisâdır menbâ-ı hayrû'n-nisâ³⁸⁵

3.3.8. Hayrun'nisâ-yı Ehl-i Beyt

Sâdeddin Sırrî, insanların övünç kaynağı Hz. Muhammed'in bir parçası ve Ehl-i Beyt'in en hayırlı kadını olan Hz. Fâtîma'nın dünya hayatında hiç gün yüzü görmediğini, hayatının devamlı sûrette sıkıntı içinde geçtiğini söyleyerek bu durum karşısında duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir:

Âh yüz bin âh dünyada bir gün görmedi
Bid'a-i Fahrü'l-beşer Hayru'n-nisâ-yı Ehl-i Beyt³⁸⁶

3.3.9. Hayru'n-nisâ-i zü'l-kerem

Şeyh Yusuf Nizâmeddîn Efendi, *Mersiyye-i Şâh-ı Şehîd-i Kerbelâ* adlı mersiyesinde Hz. Hüseyin ile Kerbelâ'da onu öldürmek kasdı ile gelenler arasında geçen konuşmaya yer vermektedir. Buna göre Hz. Hüseyin kendisini öldürmeye gelenlere hitâben, annesinin kerem sahibi ve kadınların en hayırlısı Hz. Fâtîma, dedesinin ise Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed olduğunu söylemiştir. Ardından Hz. Peygamber'e iman ettiklerini söyleyip Müslüman olan kimselerin kendilerini öldürmeye çalışarak O'nun getirmiş olduğu şer'î kanunlara muhâlif iş yapmaları karşısında duyduğu şaşkınlığı dile getirmiştir:

Vâlidemdir Fâtîme Hayru'n-nisâ-i zü'l-kerem
Hazret-i Mahbûb-ı Hak Mahmûd-ı efhamdır dedem

³⁸⁵ Nesîmî, *a.g.e.*, s. 69.

³⁸⁶ Özkök, *a.g.e.*, s. 180.

Siz nasıl Müslümsünüz ki ana var îmânınız
Sonra da şer’-i Nebîye karşı pür-isyansınız³⁸⁷

3.4. Fahru’n-Nisâ

Fahru’n-nisâ lakabı kadınların övüncü mânâsına gelmekte olup, Hz. Fâtıma’nın diğer kadınlara kıyasla sahip olduğu üstün konumunun bir tezâhürü olarak Türk-İslâm edebiyatı müellifleri tarafından sıklıkla kullanılmaktadır.

Şeyh Hasan Haydar, Hz. Peygamber’in abasının altına girmekle müşerref olan Hz. Hüseyin’i vefa bağının goncası, kadınların iftihar Hz. Fâtıma’nın ciğerinin köşesi olarak nitelendirmektedir:

Gonca-ı bâğ-ı vefâ ciğer-kûşe-i fahrü’n-nisâ
Yâdigâr-ı Murtezâ Âl-i Abâsın yâ Hüseyin³⁸⁸

İsyânî, Hz. Fâtıma hakkında mâder kelimesini kullanırken, Hz. Hatice için “ümm-i pâk” terkîbini kullanmıştır. Hz. Hüseyin’in anneanesi hakkında şairin “ümm-i pâk” demesi, Hz. Peygamber’in tertemiz eşleri olan ezvâc-ı tâhirâtın mü’minlerin annesi (ümmehât-ı mü’minîn) olmasından mülhem olmalıdır:

Ümm-ü pâkin Hadîce mâderindir Fâtıma
Zâde-i kudsiyye-i fahrü’n-nisâsın yâ Hüseyin³⁸⁹

3.4.1. Hazret-i Fahru’n-nisâ

Kadîmî, Kerbelâ Vak’ası’na işaret ettiği beyitlerde Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi üzerine kadınların iftihar Hz. Fâtıma’nın üzüntü ve kederden figân ederek yakasını yırttığını söylemektedir. Bu elim hâdisenin müsebbibi olarak gördüğü Yezid’e ise Huda’nın gül bahçesinin servisi olan Hz. Hüseyin’e yaptığı eziyetlerden ötürü binlerce kez lânet etmektedir:

Nâleden âh u figândan kopdu tûfân-ı belâ
Eyledi çâk-ı girîbân Hazret-i Fahrü’n-nisâ

³⁸⁷ Şimşek, “Bandırmalı Şeyh Yusuf Nizâmeddin Efendi ve Mersiyye-i Şâh-ı Şehid-i Kerbelâ’sı”, s. 77.

³⁸⁸ Haydar Şeyh Hasan er-Rufâi el-Keyâlî, *a.g.e.*, vr. no. 41b.

³⁸⁹ Özmen, *a.g.e.*, c. V, s. 191; Çağlayan, *a.g.t.*, s. 404.

Sâd-hezerân lânet olsun ol Yezid'in canına
Serv-i gülzâr-ı Hudâya eylediler çok ezâ³⁹⁰

Haydarî, aşkın ateşinde yanmakta olduğunu söyleyerek Hz. Ali'den yardım talep etmekte, bu talebinin kabul edilmesi için ise kadınların iftiharî ve en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'yı vesile kılmaktadır:

Hazret-i Fahrü'n-nisâ hayrû'n-nisânın hakkiyçün
Aşk oduna yana geldim yâ Ali senden meded³⁹¹

Alevî geleneğinde sıkça rastlanan Muhammed-Ali ikilemesine³⁹² yer verdiği beyitte Haydarî, Hz. Muhammed'i kâinatın kendisi ile övündüğü kimse, Hz. Ali'yi ise kadınların iftiharî Hz. Fâtıma'nın sevgilisi olarak vasıflandırmaktadır:

Hazret-i Fahrü'n-nisânın can-nişîni Ehl-i Beyt
Mefhar-ı fahr-i dünyâsın yâ Muhammed yâ Ali³⁹³

Haydarî, Hz. Ali'yi yiğitlerin şâhı, âhirette kevser suyunu ikram edecek kişi ve mü'minlerin emiri olarak vasıflandırmakta, bununla birlikte kadınların iftiharî ve en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'nın sevgilisi olmasına da vurgu yapmaktadır:

Hazret-i Fahrü'n-nisâ hayrû'n-nisâyâ can-nişîn
Şâh-ı Merdân sâkî-i kevser emirü'l-mü'minîn³⁹⁴

Bektaşî-meşrep bir şair olan Azbî Mustafa (ö. 1747), Kerbelâ Çölü'nde Hz. Hüseyin ve diğer yakınlarının kanını Ceyhun Nehri misâli akıtanların büyük bir zulme sebep olduklarını, böyle bir katliam gerçekleştirerek kadınların övücü Hz. Fâtıma'yı hüzne boğdukları için ise ömür sermâyelerini heder ettiklerini ifade etmektedir:

Ey keremsiz zulmü sen mazluma kânun eyledin
Kerbelâ deşinde hûnu misl-i Ceyhûn eyledin

³⁹⁰ Kadîmî Baba, *a.g.e.*, s. 197.

³⁹¹ Kömür, *a.g.e.*, s. 494.

³⁹² Alevi inancında yer alan Hakk-Muhammed-Ali üçlemesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Saffet Sarıkaya, "Aleviliğin Temel İnançları", *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara, Ocak-2004, S. 158, s. 4-7; İbrahim Arslanoğlu, "Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 2001, S. 20, s. 33-134.

³⁹³ Kömür, *a.g.e.*, s. 461.

³⁹⁴ Kömür, *a.g.e.*, s. 507.

Ömrünün sermâyesini hâk ile yeksân edüp

Hazret-i Fâhrü'n-nisâ'nın bağırını hûn eyledin³⁹⁵

Şiirlerinde Ehl-i Beyt sevgisi yoğun olarak görülen Hacı Ali Ârif Efendi, Kerbelâ Vak'ası'nın müsebbibi olarak gördüğü Yezid'e yaptığı zulmün karşılığı olarak âhirette göreceği muameleyi hatırlatmaktadır. Nitekim mahşer günü Hz. Hüseyin'in mübârek dedesi Hz. Muhammed, velîlerin önderi olan babası Hz. Ali ve kadınların iftihar kaynağı annesi Hz. Fâtıma, çocuklarına yapılan bu zulüm karşısında Yezid'e husumet besleyecek ve bu zulmün hesabını soracaktır:

Ne dersin ey Yezîd ey it yarın yevmü'l-cezâ yok mı

Husûmet eylemez mi cedd-i pâki Mustafâ yok mı

Şeh-i sırr-ı velayet ol 'Aliyü'l-Murtazâ yok mı

Ana mâder değil mi Hazret-i Fâhrü'n-nisâ yok mı

Bu kadar âl u evlâda hakâret eyledin bî-hâd

Yevm-i mahşerde aceb fasl-ı kazâ yok mı³⁹⁶

3.4.2. Mâden-i Fâhrü'n-nisâ

Haydarî, Hz. Fâtıma'yı yüzünün nurlu ve parlak oluşuna istinâden, ay ve güneşe benzetmiş, bununla birlikte kadınların övüncü ve en hayırlısı olmasına vurgu yapmıştır:

Ma'den-i fâhrü'n-nisâ hayrü'n-nisâdır mihr ü mâh

Hem Ali Zeyne'l-abâdır menbâ-ı feyz-i ilâh³⁹⁷

3.4.3. Fariü'n-nisâ

Haydarî, kaleme aldığı beyitlerde Hz. Hüseyin'in Muharrem ayında Kerbelâ'da şehit edilmesi hâdisesine yer vermektedir. Buna göre Hz. Hüseyin şehit edildiği dedesi Hz. Muhammed Mustafa ile babası Hz. Aliyü'l-Murtazâ gözyaşına boğulmuştur. Kadınların övünç kaynağı ve en hayırlısı Hz. Fâtıma ise, bu elim hâdiseye karşısında derin

³⁹⁵ Azbî Mustafa Kütahyavî, *Dîvân*, 06 Mil Yz A 2872, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, vr. no. 57.

³⁹⁶ Mustafa Sefa Çakır, "Hacı Ali Ârif Efendi ve Dîvânçesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2015, S. 53, s. 33.

³⁹⁷ Kömür, *a.g.e*, s. 92.

bir hüzne boğulmuş ve eline aldığı taşla bağrına vurarak gözyaşı dökmüştür. Beyitte geçen “fariü’n-nisâ” ifadesi “fahru’n-nisâ” terkîbinin galat hali olmalıdır:

Geldi ol mâh-ı Muharrem Mustafa ağlar bugün

Âh idüb cân-ı gönülde Mürtezâ ağlar bugün

Derd ile fariü’n-nisâ feryâd eder zâr-ı hüzn

Daşıyla bağrın döğer Hayrü’n-nisâ ağlar bugün³⁹⁸

3.4.4. Hazret-i Fahrü’n-nisâ

Haydarî, Ehl-i Beyt’in ikâmetgâhının kadınların övünç kaynağı ve en hayırlısı Hz. Fâtıma’nın makamı olduğunu, bu makamın da âlemin geleceğini teşkil ettiğini söylemektedir. Şair, Fâtıma’nın makamını âlemin geleceği olarak vasıflandırarak Hz. Muhammed’in neslinin kızı Fâtıma vâsıtası ile devam edeceğine işaret etmektedir:

İkâmetgâh-ı Ehl-i Beyt çün istikbâl-i âlemdir

Makâm-ı Hazret-i Fahrü’n-nisâ hayrü’n-nisâdır bu³⁹⁹

3.4.5. Fâtıma Fahrü’n-nisâ

Mevlevî-meşrep bir şair olan Mislî İsmail Hakkı, ay ve güneşin nûrunu iki cihanın nûru olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in yüzündeki nurdan aldıklarını ve onların sırrına Hz. Hatice ve Hz. Fâtıma’nın vakıf bulunduğunu söylemektedir. Şair, kalp gözü kör olanların Kaf ve Nûn⁴⁰⁰ sırrının mânâsını çözemeyeceklerini ifade etmektedir:

Nûr-ı veçhinden senin bir şem’âdır şems ü kamer

Sırrına mahrem Hadîce Fâtıma Fahrü’n-nisâ

³⁹⁸ Kômür, *a.g.e.*, s. 367.

³⁹⁹ Kômür, *a.g.e.*, s. 380.

⁴⁰⁰ Kâf u Nûn, "Allah bir varlığın veya olayın gerçekleşmesini istediği zaman 'ol' (kün) der, o da hemen oluverir" meâlindeki âyetlerden yola çıkarak (bkz. el-Bakara 2/117; Al-i İmrân 3/4 7, 59) kevn masdarının emir sigasından müştak bir terim olup kelam, tasavvuf ve edebiyatta Allah'ın yoktan mutlak manada yaratmasını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Özellikle Alevî ve Bektaşî edebiyatında bu ifadeye sıkça rastlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İskender Pala, “Kün”, *DİA*, Ankara, 2002, c. XXVI, s. 552-553.

Kalbi â'mâlar ne bilsin Kâf u Nûn'un sırrını
Dü-cihân nûru Hasan Şâh-ı Hüseyin-i Kerbelâ⁴⁰¹

3.4.6. Zehrâ Fâtıma Fahrü'n-nisâ

Şeyh Hasan Haydar manzûmede Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'inden olan ve Âl-i Abâ olarak da isimlendirilen Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'e karşı sevgi besleyenlere seslenmektedir. Buna göre Ehl-i Beyt'i sevenler Kerbelâ'da zulme uğrayan Hüseyin'in haline üzülererek gözyaşı dökmeli, âh u figân ederek yakalarını yırtmalıdırlar. Zira kadınların övünç kaynağı olan Hz. Fâtıma Zehrâ'nın ciğerinin köşesi, sevgili oğlu Hüseyin'in kanı Kerbelâ'da dökülmüş ve şehit edilmiştir:

Ey muhibb-i hânedan ü Ehl-i Beyt âl-i aba
Çâk-ı girîbân edüben kılalım âh u fizâ
Kerbelâ'da çağrışır mahdûm-ı a'zâm-ı Murtazâ
El-meded yâ cedd-i pâk Ahmed Muhammed Mustafâ
Neylediler gör bize yâ ceddî ol bî-dîn Yezîd
Asla hürmet kılmadılar zâtıma kavm-i pelîd

Kasd edip hûn-ı Hüseyne eyledi sûsen şehîd
Âh ciğer-kûşe-i Zehrâ Fâtıma fahrü'n-nisâ⁴⁰²

4. HZ. FÂTIMÂ'NIN SIFATLARI

Hz. Fâtıma, Türk-İslâm edebiyatında telif edilen manzum eserlerde yer alan isim, künye ve lakablarının yanı sıra çok sayıda sıfat ile birlikte de zikredilmiştir. Hz. Fâtıma'nın bu sıfatları almasında Hz. Muhammed ile Hz. Hatice'nin kızı, Hz. Ali'nin hanımı, Hz. Hasan ve Hüseyin'in annesi olması, mânevî yaşantısı, yardımseverliği vb. hususiyetlerinin etkili olduğu görülmektedir.

⁴⁰¹ Mislî İsmâil Hakkı, *a.g.e.*, s. 153-154.

⁴⁰² Haydar Şeyh Hasan er-Rufâi el-Keyâlî, *a.g.e.*, vr. no. 19a.

4.1. Hz. Muhammed'in Kızı Olması Yönüyle

Hz. Fâtıma, Hz. Muhammed'in en küçük çocuğu olup, nesebi onun vâsıtası ile devam etmiştir. Bununla birlikte Hz. Muhammed ile kızı arasında derin bir sevgi bağı olduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber'in kızına olan sevgisi hadîs-i şeriflerde de açıkça görülmektedir. “Fâtıma, benim parçamdır. Onu üzen beni üzer⁴⁰³.” ve “Hz. Peygamber'in en sevdiği kimseler, erkekler arasında Ali, kadınlar arasında da Fâtıma'dır⁴⁰⁴.” şeklindeki rivâyetler Hz. Peygamber'in kızına olan sevgi ve muhabbetinin bir göstergesi niteliğindedir. Türk-İslâm edebiyatı müellifleri, Hz. Fâtıma'yı Hz. Peygamber'e olan soybağı yönüyle, özellikle de aralarındaki sevgi bağına istinâden çeşitli şekillerde vasıflandırmışlardır.

4.1.1. Bint-i Rasûl

Âşık Hıfzî, müsemmen mersiyesinde Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinde rolü bulunan Yezid'in bu hâdisıyla beraber büyük bir fitneye sebep olduğunu söyleyerek ona lânet etmektedir. Şair, Hz. Hüseyin'i Ahmed-i Muhtâr lakaplı Hz. Muhammed'in göz nûru şeklinde tavsif etmekte, babasının Hz. Kerrâr, annesinin ise Rasûl'ün kızı Hz. Zehrâ olduğunu söylemektedir:

Çün bilirdi nûr-ı çeşm-i Ahmed-i Muhtâr idi
Vâlidî Âl-i cenâb-ı Hazret-i Kerrâr idi
Mâderi bint-i Râsûl Hazret-i Zehrâ idi
Dâder-i pâki Hasan hulku Rızâ Hünkâr idi
Nesli peygamberliğin kim ayâ inkâr eyledi
Şân-ı âsı anın gündendahi ızhâr idi
Bir azîm fitne uyandırdı Yezîd-i bi-hayâ
Söyle vallâhi sezâdır cânına lânet sezâ⁴⁰⁵

Hüseyin Vassâf, Şeyh el-Hâc Ali Behçet Efendi'nin hanımı olan ve Miraç gecesinin sabahında vefât eden Fâtıma Zehrâ Hanım'ın vefâtına dair bir manzûme kaleme almıştır. Buna göre edebli ve kanaatkâr bir hanım olan Fatma Zehrâ, Nakşibendi

⁴⁰³ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Fadâili Ashâbi'n-Nebî*, c. VII, s. 3477.

⁴⁰⁴ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 184, hadis no: 3873; Hakim, *Müstedrek*, c. III, s. 167, hadis no. 329/4731.

⁴⁰⁵ Çağlayan, *a.g.t.*, s. 386.

tarikâtı mensubudur. Hem Hz. Rasûl'ün kızı Fâtîma'nın soyundan gelmesi hem de onunla aynı adı taşıması yönüyle Hz. Fâtîma'ya nisbetle anılmıştır. Ayrıca mü'min hanımlar için örnek insan oluşuna vurgu yapılması da dikkat çekicidir:

Harîm-i pâk şeyh Behcet Efendi
Fâtîma Zehrâ Hanım nâm-ı bülendi

Anın var nisbeti bint-i Rasûle
Kanaat-kâr-ı edîbe Nakşibendi

Mübârek leyle-i Mi'râc sabahı
Visâle erdi atdı kayd u bendi⁴⁰⁶

İlmiye sınıfına mensup bir şair olan Nâlî Mehmed Efendi (ö. 1675), *Tuhfetü'l-Emsâl* adlı eserinde Hz. Rasûl'ün kızı Fâtîma'nın ciğer parelerinin başlarına gelecek olan musîbetlere râzî olduklarını söylemektedir. Buna göre Kerbelâ'da katledilen Hz. Hüseyin şehitler bağının goncası olmuş, Hz. Hasan ise zehir kadehinden yudumlamak sûretiyle şehit edilmiştir:

Hurd u ciğer-pâre-i bint-i Rasûl
Eylediler câm-ı kazâyı kabul

Gonce-i bâğ-ı şühedâ gül-kefen
Sâgar-ı sem-nûş Hüseyin ü Hasan⁴⁰⁷

4.1.2. Fâtîma bint-i Rasûl

Sukûtî, Hz. Rasûl'ün kızı Fâtîma'yı peygamberlerin en üstününün nuru şeklinde nitelendirmekte ve mahşer günü mü'min kadınlara şefâat edeceğine işaret ederek medet ummaktadır:

Fâtîma bint-i Rasûldür nûr-ı pâk-ı enbiyâ
Mü'menâtdır şefkatini olmuş revâ senden meded⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, s. 449.

⁴⁰⁷ Nâlî Mehmed Efendi, *Tuhfetü'l-Emsâl*, Haz. Bâhir Selçuk, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017, s. 45.

⁴⁰⁸ Sukûtî, *a.g.e.*, s. 146.

Ali Emîrî Efendi, Hz. Hasan hakkında kaleme aldığı na'tında onu "Rasûl'ün kızı Fâtıma'nın gönlünün nûru" şeklinde vasıflandırmaktadır:

Nûr-ı dil-i Fâtıma bint-i Rasûl
Güher-i rahşân Hasan-ı Müctebâ⁴⁰⁹

Halvetiyye tarikatı mensubu bir şair olan Aydî (ö. 1865), Hazret-i Peygamber'in "Ali'den daha üstün bir yiğit yoktur." meâlindeki hadisinden kısmî iktibas yapmış ve Hazret-i Ali'nin cömertlerin sultanı olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Hazret-i Peygamber'in kızı Fâtıma ile Hazret-i Ali'nin evliliğini de iki denizin birleşmesine benzetmiştir:

Lâ fetâ tahtına sultân-ı sehâ Hayder-i Kerrâr
Fâtıma binti Rasûl ile olursun bahreyn⁴¹⁰

4.1.3. Bint-i Rasûl Fâtımatü'z-Zehrâ

Cemâleddin Uşşâkî'nin kaleme aldığı beyitlere göre Hz. Hüseyin, Hz. Peygamber'in gözünün nûru ve şehitlerin en üstünüdür. Hz. Hüseyin'in annesi Hz. Rasûl'ün kızı Fâtımatü'z-Zehrâ'dır:

Kurretü'l-'ayn-i Rasûlsün server ü şâh-ı şehîd
İsteyen ol ders-i ledün ol bahre dalsın yâ Hüseyin

Vâlden bint-i Rasûl Fâtımatü'z-Zehrâdur
Atan Şah 'Ali'den dersini alsın yâ Hüseyin⁴¹¹

4.1.4. Bint-i Rasûl-i Müctebâ

Yusuf Fâhir Baba'nın kaleme aldığı mersiyyeye göre Hz. Rasûl-i Müctebâ'nın kızı Fâtıma, oğlu Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesinden dolayı son derece hüznlenmiş, başını döğmüş, saçlarını yolmuş ve kendilerine isâbet eden bu belâ karşısında kanlı gözyaşları dökmüştür. Hz. Fâtıma'nın, oğlu Hüseyin için bu denli kederlenmesi ve gönül yakıcı şikâyeti Allah'ın yüce katına kadar ulaşmıştır:

⁴⁰⁹ Serin, *a.g.t.*, s. 45.

⁴¹⁰ Aydî, *Dîvân*, Haz. Ömer Asım Aksoy, Desen Matbaası, Ankara, 1954, s. 38.

⁴¹¹ Özkök, *a.g.e.*, s. 173.

Baş döğüp saçlar yolup bint-i Rasûl-i müctebâ
Kanlı yaşlarla dedi âh mihnetâ vâh mihnetâ
Erdi bu muhrik şikayet bî-tevakkuf işte tâ
Zât-ı pâk-i Zü'l-Celâl'in südde-i vâlâsına⁴¹²

4.1.5. Hazret-i Bint-i Rasûl-i Müctebâ

Mersiye-i Muharremiye adlı mersiyesinde Zihnî (ö. 1891/92), Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesinden duyulan derin üzüntüyü dile getirmektedir. Manzûmede Hz. Hüseyin ilk olarak cennet ehli gençlerin efendisi ve Allah'ın sevgilisinin torunu, akabinde ise Rasûl-i Mücteba'nın kızının göz nûru olarak zikredilmiştir:

Seyyidü'ş-şibân-ı ehlü'l-cenne mahdûmü'l-kerîm
Zât-ı mahbûb-ı İlâhînin hafî-i ekremi
Nûr-ı çeşm-i Hazret-i bint-i Rasûl-i müctebâ
Şâh-ı iklim-i velâ şîr-i Hudâ'nın hem-demi⁴¹³

4.1.6. Hazret-i Bint-i Rasûl

Âdile Sultan, Hz. Ali'yi, Nebi gülistanının gülü, kadınların en hayırlısı ve aynı zamanda Rasûl'ün kızı olan Fâtıma Zehrâ'nın zevci ve Mustafa'nın mübârek neslinin şâhı olarak tavsif etmiştir:

Hazret-i bint-i Rasûlün zevcidir
Şehsâr-ı nesl-i pâk-i Mustafâ
Yani ol verd-i gülistân-ı Nebî
Fâtımâ Zehrâ zihî Hayrû'n-nisâ⁴¹⁴

4.1.7. Bint-i Mahbûb-ı Hudâ

Leyla Hanım, Hayrû'l-Betül şeklinde zikrettiği Hz. Fâtıma'ya seslenerek suçlarını bağışlamasını ve yüzünün nûrundan kendini mahrum bırakmamasını talep

⁴¹² Şimşek, *a.g.m.*, *V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, c. II, s. 355.

⁴¹³ Zihnî-i Çermikî, *Dîvân*, Tatyos Divitciyan Matbaası, İstanbul, h. 1291, s. 14.

⁴¹⁴ Adile Sultan, *a.g.e.*, s. 225.

etmektedir. Şair, günahkâr kullara lütufta bulunmayı Hz. Fâtıma'nın âdeti olarak görmekte ve âhirette onun şefâatini ummaktadır:

Bağışla cürmümi Hayrî'l-Betül
Gözümde nûr-ı veçhin itme mestur
Usâta âdeti lütf u 'atâdır
Şeffim bint-i mahbûb-ı Hudâdır⁴¹⁵

4.1.8. Bint-i Rasûl-i Hudâ

Hanyalı Nûrî, Huda'nın Rasûlü'nün kızı olarak zikrettiği Hz. Fâtıma'yı ümmetin annesi ve mana kevseri şeklinde tavsif etmektedir. Şair, âhret saadetine ulaşmış iki kişinin annesi mânâsına gelen “ümm-i saidân” terkîbi ile de Hz. Fatımâ'nın Hasan ve Hüseyin'in annesi olmasına işaret etmektedir:

Mâder-i ümmet cenâb-ı kevser-i ma'nâ
Bint-i Rasûl-i Hudâ vü ümm-i sa'idân⁴¹⁶

4.1.9. Bint-i Fahr-i İns ü Cân

Diyarbakır Valisi Sarı Abdurrahman Paşa'nın Fâtıma Zehrâ adını verdiği yeni doğan kızı hakkında bir manzûme kaleme alan Lebîb, inci tanesi gibi bir kız bağışladığı için cihanın yaratıcısı olan Allah'a yüzlerce kez şükretmektedir. Bununla birlikte Paşa'nın kızının insanların ve cinlerin övücü olan Hz. Peygamber'in kızı ile adaş olduğunu, yaratılış ve karakter itibarıyla de ona benzediğini ifade etmektedir. Beyitlerde Hz. Fâtıma'nın numûne-i imtisâl oluşuna vurgu vardır:

Sâd şükür bir dürre-i yektâ-yı hallâk-ı cihân
Kıldı saht-ı sabt-ı âsaf-ı Cem-dâstân
Duhter-i sâd-ahter-i hûrâ-reviş Zehrâ-menîş
Hürmet-ârâyîş semiyy-i bint-i fahr-i ins ü cân⁴¹⁷

⁴¹⁵ Leyla Hanım, *a.g.e.*, s. 165.

⁴¹⁶ Abdullah Aydın, “Hanyalı Osman Nuri ve Dîvânı”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 199.

⁴¹⁷ Diyarbakırlı Lebîb, *a.g.e.*, s. 259.

4.1.10. Bint-i Fahr-i Kevneyn

Nebzî, ilk olarak Hz. Ali'nin Hulefâ-i Râşidîn'in dördüncüsü olduğunu söylemektedir. Ardından iki cihanın övünç kaynağı olan Hz. Peygamber'in kızı ile evlenerek O'nun damadı olmakla şereflendiğini de belirtmektedir:

Ali irişdi dördünci şecâatle tutup dehri
Saâdetle olupdı ol fütüvvet kişverinde şâh
Bu dahı oldı dâmâd aldı bint-i Fahr-i kevneyni
Sipih-r-i izz ü rif'atde mukârin oldı mihr ü mâh⁴¹⁸

4.1.11. Bint-i Mustafa

Şeyh Hâlid (ö. 1931), Âl-i Abâdan, özellikle de Hz. Mustafa'nın kızı Fâtıma'dan kendisini kapısından mahrum etmemesini talep etmektedir:

Dahîlek yâ Âl-i Abâ
Husûsan bint-i Mustafâ
Kapından mahrum eyleme
Meded yâ Hazret-i Zehrâ⁴¹⁹

4.1.12. Bint-i Muhammed

Âşık Dertli, Hz. Ali'yi Hz. Fâtıma'nın zevci ve Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olarak nitelemiştir. Ardından Hz. Peygamber'in sırrına aşına olduğunu ifade ederek Şia inancında yer alan Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin Âdem yaratılmadan binlerce sene önce nur olarak birlikte mevcut oldukları inancına⁴²⁰ işaret etmiştir:

Zevc-i bint-i Muhammed ibn-i amm-i Mustafâ
Tâ ezelden oldu sırr-ı Nebiye âşinâ
...⁴²¹

⁴¹⁸ Amasyalı Nebzî, *Dîvân*, Haz. Sait Okumuş, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015, s. 156.

⁴¹⁹ Şeyh Hâlid, *a.g.e.*, s. 262.

⁴²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. İlyas Üzüm, "Yeşil Kubbede Asılı Kandil: Nûr-i Muhammedî, Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilikte Hz. Muhammed Tasavvuru", *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, c. XII, S. 33, s. 205-233; Doğan Kaplan, "Alevilikte Hz. Muhammed Tasavvuru: Bir Ten İki Baş ya da İki Ten İki Baş Sembolizminin Kültürel Temeli", *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı I-II*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011, c. I, s. 147-159.

⁴²¹ Şemseddin Kutlu, *Dertli*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 88.

4.1.13. Duhter-i Pâkîze

“Pâkîze” kelimesi Farsça kökenli olup temiz, namuslu, lekesiz vb. mânâlarına gelmektedir⁴²². Müstakil kadın adı olarak kullanılmasının yanı sıra kadın adlarının yanında sıfat olarak da kullanılmaktadır. Klâsik Türk şiirinde Hz. Fâtıma’nın ismi, zâhiri ve bâtinî bakımdan tertemiz ve günahsız oluşuna işaretle bu sıfatla sıkça yan yana gelmiştir.

Molla Murad, Hz. Peygamber nezdinde mühim bir yere sahip olan Hz. Fâtıma’ya tevessül ederek⁴²³ Hz. Peygamber’den şefâat talep etmektedir. Şair, Hz. Fâtıma’yı tertemiz, iffetli kız mânâsına gelen “duhter-i pâkîze” ve en yaygın lakaplarından olan “hayru’n-nisâ” ile vasıflandırmaktadır:

Dahi ol duhter-i pâkîze hayrû’n-nisâ hakkı
Buyurdun nâm-ı pâkinde anın Fâtımatü’z-Zehrâ
Bizi ol kurretü’l-ayna bağışla yâ Rasûlallâh
Nigâh u iltifât eyle şefâat kıl bikr-i bikrâ⁴²⁴

Molla Murad, başka bir manzumesinde Hz. Peygamber’in gazadan dönünce kızı Zehrâ’yı görmeyi arzuladığını ve ilk olarak da tertemiz, pak olan kızını ve torunları Hasan ile Hüseyin’i ziyâret ettiğini ifade etmektedir⁴²⁵:

Gazâdan avdet idince Rasûl-i Kibriyâ ey yâr
Bûyunundan olurdu bint-i Zehrâ hazrete ahvâ
Ziyâret eyler idi duhter-i pâkîzesin levlâ
Hasan ile Hüseyin’e hem görürdi cedd-i a’lâ⁴²⁶

⁴²² Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 998.

⁴²³ Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber’in yaşadığı devirden itibâren Müslümanların nezdinde bir ilticâ kapısı olagelmiştir. Sahâbî, Hz. Peygamber’e doğrudan iletemedikleri birtakım taleplerini Hz. Fâtıma vâsıtası ile iletmışlerdir. Bu gelenek Türk-İslâm edebiyatı müellifler arasında da kabul görmüş, şairler Hz. Peygamber’den şefâat talebinde bulunmak kasdıyla şiirler kaleme almışlar ve bu şiirlerinde Hz. Fâtıma’yı vesile kılmışlardır.

⁴²⁴ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 4.

⁴²⁵ Bu hususla ilgili hadis için bkz. Ebu Dâvûd, *Sünen*, c. IV, s. 87, hadis no: 4213.

⁴²⁶ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 12.

Kadîmî, dertlerinden kurtulmak kasdıyla Allah'a niyâzda bulunmaktadır. Niyâzının kabulü için Hz. Peygamber'in günahlardan arınmış, tertemiz kızı ve kadınların en hayırlısı Hz. Fâtîma'ya tevessül etmektedir:

Derdimi ref et Muhammed Mustafanın aşkına
Sâkî-i Kevser Aliyyü'l-Murtezânın aşkına

Duhter-i pâkîzesi hem Hazret-i Peygamber'in
Pâk-i ismet Fâtımâ hayrû'n-nisâ aşkına⁴²⁷

4.1.14. Duhter-i Mustafa

Der-Menkabet-i Çâr-Yâr-ı Güzin adlı manzûmesinde Keçecizâde İzzet Molla, Hz. Ali'yi "Mustafa'nın kızının kocası" olarak zikretmiştir. Bununla birlikte Murtazâ lakaplı Hz. Ali, Hz. Peygamber'in neslinden gelenlerin önderi, insanların hidâyetine sebep olan, seçkin ve örnek alınan kimse olarak tavsif edilmiştir:

Odur hem-ser-i duhter-i Mustafâ
Odur âl-i evlâdına pişvâ
Odur müctebâ vü odur Murtazâ
Odur mühtedâ vü odur muktedâ⁴²⁸

4.1.15. Duhter-i Pâkîze Zehrâ

Rıfâi-Ma'rifî tarikatı mensubu olan Hasan Rüşdî (ö. 1919), Hz. Hüseyin'e Kerbelâ şehidi şeklinde seslenirken onu Hz. Peygamber'in tertemiz kızı Zehrâ'nın gülü ve Ehl-i Beyt'in seçkin mensubu olarak nitelendirmektedir:

Duhter-i pâkîze Zehrâ'nın gülüsün yâ Hüseyin
Ehl-i Beyt-i müctebâsın ey şehîd-i Kerbelâ⁴²⁹

⁴²⁷ Kadîmî Baba, *a.g.e.*, s. 343.

⁴²⁸ Keçecizâde İzzet Molla, *Mihnetkeşân*, y.y., t.y., İstanbul, s.191.

⁴²⁹ Hasan Rüşdî, *Dîvân*, Haz. M. Adnan Başoğlu-Necdet Okumuş, Emek Matbaacılık, Manisa, 2003, s. 41.

4.1.16. Duhter-i Pâkize-i Fahrü'l-Enam

Hüseyin Vassâf, kadınların en hayırlısı olan Cenâb-ı Fâtıma'ya olan sevgisini dile getirmekte ve onu yaratılmışların övüncü olan Hz. Peygamber'in gözünün nûru ve tertemiz kızı olarak vasıflandırmaktadır:

Duhter-i pâkize-i Fahrü'l-enâmdır nûr-ı 'ayn
Ol Cenâb-ı Fâtıma hayrû'n-nisâdır sevdiğim⁴³⁰

4.1.17. Duhter-i Saîde-i Sultân-ı Enbiyâ

Muharrem Efendi'nin *Mersiye*'sinde yer aldığı üzere Peygamber torunları Kerbelâ'da uğradıkları zulmü hak etmemişler, şehit edildikleri gün Medîneli Müslümanlar bu katliamdan dolayı yaşadıkları derin üzüntüyle gözyaşlarına boğulmuşlardır. Kerbelâ Vak'ası'nda hayatta kalan Hz. Fâtıma'nın sevgili kızı, Hz. Peygamber ile beraber Hz. Fâtıma'nın da medfun bulunduğu Bakî Kabristanı'na gözyaşları içerisinde gelmiş, annesine "Ey enbiyalar serverinin mübârek kızı ve evliyâlar önderinin merhametli hanımı" şeklinde seslenerek başını kaldırmasını ve gelen Kerbelâ şehitlerine bakmasını istemiştir:

...
Lâyık mı hânedânın ide böyle hâr u zâr
Âvâh ki kopdı gulgûle ol gün Medîne'de
Göz kalmadı ki olmaya mâtemle eşk-bâr
Andan Bâki'a vardı ol dürdâne-i Betül
Giryân u zâr dedi ki yâ buk'atü'r-Rasûl

Ey duhter-i sa'îde-i Sultân-ı Enbiyâ
Vey hem-ser-i şefika-i sâlâr-ı evliyâ
Kaldır ser-i mübârekini gör ki geldiler
Mihnet-keşân-ı bâdiye vü kerb-i Kerbelâ⁴³¹

...

⁴³⁰ Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, s. 265.

⁴³¹ Çağlayan, *a.g.t.*, s. 216.

4.1.18. Duhter-i Ağnâ

Molla Murad'ın kaleme aldığı beyitlere göre Hz. Peygamber, Cenâb-ı Hakk'ın emrine boyun eğerek Hz. Ali ile Fâtıma'yı nikâhlamıştır. Nikâhın kıyılmasının ardından Hz. Peygamber, kızına “ey en zengin kızım” şeklinde hitap etmiş ve mehir olarak talebini sormuştur. Hz. Fâtıma, dünya malında gözü olmadığını söyleyerek, mehir olarak Hakk'a karşı isyan eden Muhammed ümmetine âhîret günü şefâatçi olmayı talep etmiştir. Hz. Peygamber, kızının bu isteğini Cebrâil'e iletmış ve Cebrâil, Allah katından bu talebin kabul edildiğine dair bir senet getirmiştir. Burada Hz. Fâtıma'nın zenginliğinden murad, dünya malına tamah etmeyişi, gönlünün zenginliğidir:

Nikâh itdim dahi ben emr-i Hakka inkıyâd itdim
Hüdânın emr ü hükmi bilmiş olun böyledir zîrâ

Nikâh emri tamâm oldu buyurdu server-i 'âlem
Kızım mehrin ne olsun söyle gel ey duhter-i ağnâ

Cevâbında buyurdu Fâtıma ey vâlidî erham
Bilürsin yok dilimde mâl-ı dünyâ hem ve mâ-fihâ

Şefâat muradım ümmetin isyanına Hakdan
Senet virsün şefa'at itmeğe hem Rabbi'l-a'la

Beyan itdi Rasûlullah muradın Cibriyle hem
Getürdi bir sened Hakdan muradı üzre pek a'la⁴³²

4.1.19. Fâtıma-i Mustafa

Keçecizâde İzzet Molla, “Fâtıma-i Mustafâ” terkîbi ile Hz. Mustafa'nın Fâtıma'sının gözünün nûru şeklinde tavsif ettiği Hüseyin'e seslenerek kendisine şefâat etmesini talep etmektedir:

Sun arz-ı halini ol şehenşâh-ı ekreme
Mebzûldür gedâlara nakd-i inâyeti

⁴³² Molla Murad, *a.g.e.*, s. 12.

Ey nûr-i çeşm-i Fâtıma-i Mustafâ Hüseyin
Mesrur kıl nigâh-ı şefâatle İzzet'i⁴³³

4.1.20. Verd-i Gülistân-ı Nebi

Âdile Sultan, Hz Fâtıma'yı Nebi gülistanının gülü ve kadınların en hayırlısı olarak tavsif etmektedir. Nitekim Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in gül bahçesinin daimi açan tek gülüdür:

Yani ol verd-i gülistân-ı Nebî
Fâtımâ Zehrâ zihî Hayrû'n-nisâ⁴³⁴

4.1.21. Gonca-i Bâğ-ı Muhammed

Âşık Kemterî'nin kaleme aldığı beytinde, kendisine lütuf ve ihsânda bulunması için Allah'a niyâzda bulunurken vesile kıldıklarından birisi de Hz. Muhammed'in bahçesinin goncası ve kadınların en hayırlısı Fâtıma'dır:

Ey Hudâ lutf et bize ol Mustafâ'nın aşkına
Sıhr-ı Peygamber èAliyye'l-Mürtezâ'nın aşkına

Gonce-i bâğ-ı Muhammed Fâtıma hayrû'n-nisâ
Dâder-i Şâh-ı Şehîdân-ı Kerbelânın aşkına⁴³⁵

4.1.22. Gonca-i Bâğ-ı Risâlet/ Ciğerkuşe-i Ahmed

Şeyh Hasan Haydar, *Hutbe-i Mersiye-i İmâmeyn* adlı mersiyesinde Hz. Fâtıma'yı selâmlayarak ona olan derin sevgi ve muhabbetini dile getirmektedir. Buna göre Hz. Fâtıma risâlet bağının goncası, İslâm gülistanının bülbülü ve Hz. Peygamber'in ciğेरinin köşesi, sevgili yavrusudur:

Gonca-i bâğ-ı risâlet bülbül-i gülzâr-ı dîn
Neyyir-i evc-i hakikat pertev-i nûr-i mübîn
Ciğerkuşe-i Ahmed mazhâr-ı sırr-ı emîn

⁴³³ Keçecizâde İzzet Molla, *Mihnetkeşan*, s. 188

⁴³⁴ Adile Sultan, *a.g.e.*, s. 225.

⁴³⁵ Özmen, *a.g.e.*, c. IV, s. 619.

Es-salâtü ve's-selâm ey gencine-i dürr-i hayâ
Es-salâtü ve's-selâm ey Fâtıma hayrû'n-nisâ⁴³⁶

4.1.23. Rasûlün Efdal-i Evlâdı

Molla Murad'ın beyitlerinde Hz. Peygamber ve Hz. Fâtıma'nın birbirlerine olan karşılıklı sevgi ve hürmetleri ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Buna göre, Hz. Fâtıma, babasının en kıymetli çocuğu olup, Hz. Peygamber tarafından diğer Ehl-i Beyt mensuplarına kıyasla daha çok sevilmiş, üstün tutulmuş ve kendisine daha fazla teveccüh gösterilmiştir⁴³⁷:

Rasûlün efdal-i evlâdı oldı Hazret-i Zehrâ
Ki cümle Ehl-i Beyt'inden iderdi kadrini a'lâ⁴³⁸

4.1.24. Bint-i Güzîn

Ali Emîrî Efendi, Hz. Fâtıma'yı şan ve şeref sahibi Hz. Peygamber'in seçkin kızı olarak vasıflandırmış, bu akrabâlık bağının da Hz. Fâtıma için çok yüce bir bağ olduğunu ifade etmiştir. Ardından Hz. Fâtıma'nın, şan ve şeref sahibi babasına olan sevgisinin çokluğu vurgulanmış ve simasının Hz. Peygamber'e benzediği de belirtilmiştir:

Peygamber-i zî-şânın odur bint-i güzîni
Fikr et ne kadar âlî idi nisbet-i Zehrâ

Peygamber-i zî-şânı severdi o kadar kim
Dîdârı idi âyine-i rü'yet-i Zehrâ

Nûr-i edeb ü zühd ile olmuşdu muhammer
Tâ rûz-ı ezelden beri mâhiyyet-i Zehrâ⁴³⁹

⁴³⁶ Haydar Şeyh Hasan er-Rufâî el-Keyâlî, *a.g.e.*, vr. no. 24b.

⁴³⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 262; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 119; Said Havvâ, *El-Esas fi's-Sünne (Hadislerle İslâm Tarihi)*, c. V, s. 31; Uyar, *a.g.e.*, s. 45; Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s. 219.

⁴³⁸ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 11.

⁴³⁹ Serin, *a.g.t.*, s. 42.

4.1.25. Muhammed Mustafâ'nın Nutfe-i Zî-şânı

Yusuf Fâhir Baba, Hz. Fâtıma'yı Hz. Muhammed'in şerefli nutfesi, dünya efendilerinin efendisi ve cennetin sultanı olarak nitelendirmektedir. Şair, nutfe-i zî-şân ifadesi ile Hz. Muhammed'in Mirac yolculuğu esnâsında Cennette kendisine ikram edilen meyveden yemesi ve Hz. Hatice ile bir araya gelmesinin ardından Hz. Fâtıma'nın doğması hâdisesine işaret etmektedir. Ayrıca Hz. Fâtıma ile oğlu Hüseyin'i kendisinin misâfiri olarak nitelendirmekte ve Kerbelâ Vak'ası'ndan dolayı Hz. Fâtıma'nın döktüğü gözyaşının cehennem ateşini bile söndüreceğini söylemektedir:

Sen Muhammed Mustafâ'nın nutfe-i zî-şânısın
Seyyidü's-sâdât-ı âlem Cennetin sultânısın
Sen ve oğlun işte şimdi zâtımın mihmânısın
Katre-i çeşmin sebeptir düzâhın itfâsına⁴⁴⁰

4.1.26. Zî-neseb

Yusuf Fâhir Baba, kalem aldığı dörtlükte Kerbelâ Vak'ası ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in kızı olmak sûretiyle şerefli bir nesebe sahip olan Fâtıma Betül'e Allah'ın seslenişine yer vermektedir. Şaire göre Cenâb-ı Hak, "Ey Betül, ey Fâtıma, ey seyyide, ey zî-neseb" nidâlarını kullanmıştır. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da düştüğü elem verici duruma üzülen ve matem tutan âşıkları affedeceğini, onlar ile kendisinin arasına kimsenin giremeyeceğini söylemiştir. Bu olay, Hz. Hüseyin için gözyaşı döken âşıkların Allah'ın mağfiretine kavuşmaları için vesile olacaktır:

Ey Betül ey Fâtıma ey seyyide ey zî-nesep
Ben Hüseyin'in aşkına mâtem tutan uşşâkı hep
Afv ü gufrân etmeye bu vakâyı kıldım sebep
Kimseler girmez benimle onların arasına⁴⁴¹

⁴⁴⁰ Şimşek, a.g.m., V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı, c. II, s. 356.

⁴⁴¹ Selâmi Şimşek, "Son Dönemde Üsküdar'da Yetişmiş Bir Sûfi-Şair: Yusuf Nizameddin Fâhir (Ataer) Baba, Hayatı, Eserleri ve Mersiyeleri", V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı, İstanbul, s. 356.

4.1.27. Ciğerkûşe/Ciğerkûşe-i Muhammed

Pir Muhyiddîn, *Şefâatname*'sinde yer alan beyitlerinde Hz. Peygamber'in Hz. Âişe husûsundaki bir hadisine yer vermektedir. Buna göre Hz. Peygamber vefâtından sonra din ile ilgili meselelerin Hz. Âişe'ye sorulacağını, akabinde ise kızı Fâtıma'nın kendisinin bir parçası olduğunu, onu çok sevdiğini⁴⁴² belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in sevgili yavrusu Fâtıma dururken din işleri ile ilgili meseleleri cevaplamaktan hayâ edeceğini söylemiştir:

Âişe hakkında demiş Mustafa
Ne buyurmuş işit ol kân-ı safâ

Gün gele siz beni görmeyesiz
Din hükmini Ayışeden sorasız

Fâtıma didi bir cüzümdürür
Dâima gönlüm açan kızımdurur

Ol dem Ayişe dir yâ Rasûl
Evvel beni söyletme pür-usûl

Fâtımadan hicablar gelür bana
Utanıram söyleyimezem sana

Yâ Rasûl ben söylemezem erken
Ciğer-kûşen Fâtıma durur iken⁴⁴³

Şeyh Hasan Haydar, Hz. Fâtıma'yı Hz. Muhammed'in can parçası, ciğerinin köşesi, sevgili yavrusu ve yüzü ay gibi parlayan anne olarak nitelendirmektedir:

Ciğerkûşe-i Muhammed Fâtıma mâder-i Zehrâ
Hazret-i Hatîcetü'l-Kübrâ el-fahrü'n-nisâ⁴⁴⁴

⁴⁴² Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Fadâili Ashâbi'n-Nebî*, c. VII, s. 3477.

⁴⁴³ Pir Muhyiddîn, *a.g.e.*, s. 365.

⁴⁴⁴ Haydar Şeyh Hasan er-Rufâi el-Keyâlî, *a.g.e.*, vr. no. 140a.

4.1.28. Muhammed'in Bergüzârı

“Bergüzâr” kelimesi Farsça bir isim olup “hediyeye, yadigâr, hatıra” mânâlarına gelmektedir⁴⁴⁵. Bu kelime ekseriyetle müstakil kadın ismi olarak kullanılmakla beraber adların yanında sıfat olarak da gelmektedir. Şairler, manzûmelerinde Hz. Fâtıma'yı zaman zaman “Hz. Muhammed'in bergüzârı” şeklinde tavsif ederek nebevî neslin devamını sağlamasına işaret etmişlerdir.

Pir Sultan Abdal, Hz. Fâtıma'yı Alevî-Bektaşî kültüründe sıkça kullanılan Fatma Ana şeklinde zikretmekte ve Hz. Ali'nin hanımı olduğunu söylemektedir. Ayrıca Hz. Ali'nin, Fâtıma'yı Hz. Muhammed'in yadigârı olarak gördüğünü ve haksızlıklara karşı koruduğunu ifade etmektedir:

Fatma Ana Şah Ali'nin gelini
Mîrâca inerken öptü elini
Haksızlara koklatmazdı gülünü
Muhammed'in bergüzârı bu deyü⁴⁴⁶

4.1.29. Baz'a-i fahr-i Rusûl

Eşref Paşa, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesinden duyduğu derin üzüntüyü dile getirdiği mersiyesinde Muharrem ayının matem ayı olduğunu, bu ayda Yezid kavmi tarafından kanı dökülen Hüseyin ve zulme uğrayan akrabâları için ah u zar etmek gerektiğini söylemektedir. Manzûmede Hz. Fâtıma, Hüseyin'in şan ve şeref sahibi annesi ve Peygamberlerin övünç kaynağı olan Hz. Muhammed'in parçası olarak nitelendirilmiştir:

Baz'a-i fahr-i Rasûl vâlide-i mâcidesi
Kurbet-i şâh-ı risâletle mükerrerdir bu⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 99.

⁴⁴⁶ Yağcı, *a.g.e.*, s. 129.

⁴⁴⁷ Eşref Paşa, *a.g.e.*, s. 21.

4.1.30. Baz'a-i Ahmed

Lebib, *Mersiye-i Kurretü'l-Ayni'n-Nebi vü Nûr-ı Çeşmân-ı Zehrâ ve 'Ali Radiyallâhu Anhu* adlı mersiyesinde Hz. Hüseyin'in dedesinin Peygamber, babasının Ali, annesinin ise Ahmed (s.a.v.)'in parçası Fâtıma olduğundan mı bu kadar zulme maruz kaldığını sorgulamakta, seçkin bir mücevher olarak nitelendirdiği Hüseyin'in bu zulmü hak etmediğini söylemektedir:

Suç mudur anın yohsa ceddi Peygamber idiği
Ya Ali-zâdelik ol şaha kabahat mi hemân

Mâderi baz'â-i Ahmed idiginden mi aceb
Bu kadar zulme sezâ gördüler ehl-i tuğyân

Âh layık mı idi öyle güzîde gevher
Hâk u hûnun arasında düşüp olsun galtân⁴⁴⁸

4.1.31. Bid'a-tü'r-Rasûl

Mekâlid-i Aşk adlı eserinde Kâzım Paşa, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilişi ve akrabalarının uğradığı zulmü dramatik bir şekilde ele almıştır. Buna göre Hz. Ali ve Fâtıma'nın büyük kızları olan ve hâdise esnâsında orada bulunan Zeyneb, Hz. Hüseyin'i yerde yatar vaziyette görmüş ve Medîne istikâmetine doğru dönerek Rasûl'un parçası olan annesi Fâtıma'ya içinde buldukları elim durumdan dolayı şikâyette bulunmuştur:

Mazlumlukla haşre dek ibkâ-yı nâm eden
Bu husrev-i lebîb Hüseyin değil midir?
Döndü o hâl ile yine ser-i Murtazâ
Kıldı Cenâb-ı Fâtıma'ya arz-ı iştikâ
Yâ bid'atü'r-Rasûl bak ehl-i recâyâ bak
Bîgâneler elinde esir âşinâyâ bak⁴⁴⁹

⁴⁴⁸ Çağlayan, *a.g.t.*, s. 240; Lebib Mehmed Efendi, *Mersiye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, t.y., y.y. s. 2.

⁴⁴⁹ Musa Kâzım Paşa, *a.g.e.*, s. 108.

4.1.32. Kurretü'l-Ayn

Molla Murad, Hz. Peygamber'den gözünün nûru (kurretü'l-ayn) olarak nitelendirdiği Hz. Fâtıma'nın hatırı için şefâat talep etmektedir:

Bizi ol kurretü'l-ayna bağışla yâ Rasûlallâh
Nigâh u iltifât eyle şefâat kıl bikr-i bikrâ⁴⁵⁰

4.1.33. Kurratü'l-'Aynu'r-Rasûl

Kemahlı İbrahim Hakkı, Hz. Hüseyin ile Kerbelâ'da onu öldürmeye kast edenler arasında geçen bir konuşmaya yer vermektedir. Buna göre Hz. Hüseyin düşmanlarına hitâben annesinin Hz. Peygamber'in göz nûru ve kadınların en hayırlısı Fâtıma olduğunu, kendisine de Fâtıma Zehrâ denildiğini söylemiş, hal böyleyken kendisini katletmeye kalkanlara sitem etmiştir:

Mâderimdir mâr-ı a'dâ kurratü'l-aynu'r-Rasûl
Fatma Zehrâ lakab hayrû'n-nisâ bilmez misin⁴⁵¹

4.1.34. Kurretü'l-'Ayn-u Nebî

Haydarî'nin Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve Hz. Hüseyin'in övgüsüne yer verdiği manzûmeye göre Hz. Hüseyin bütün güzellikleri kendinde toplamış bir denizdir. Bununla birlikte son derece iffetli bir kişiliğe sahiptir. Fâtıma Zehrâ Güzîn, Hz. Peygamber'in gözünün nûru olup bütün mü'min kadınlar arasında seçkin bir konumda bulunmaktadır:

Pâk-i dâmendir Hüseyin bahr-i tayyibât-ı tâhirîn
Kurretü'l-'ayn-u Nebîdir Fâtıme Zehrâ Güzîn
Birisi ol Hayderî cem-i nisâ el-mü'minîn
Birisi amm-i umûmî nesl-i âl-i seyyidîn⁴⁵²

⁴⁵⁰ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 4.

⁴⁵¹ Kemâhî, *a.g.e.*, vr. no. 30.

⁴⁵² Kömür, *a.g.e.*, s. 458.

4.1.35. Nûr-ı ‘Ayn

Yusuf Fâhir Baba'nın Kerbelâ Vak'ası hakkında kaleme aldığı dörtlükte Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Fâtıma'ya hitabına yer vermektedir. Buna göre Allah, Hz. Fâtıma'ya “Ey Habibimin gözünün nûru, ey kadınların en hayırlısı” şeklinde seslenmiş ve Kerbelâ'da oğlunun başına gelen musîbet karşısında sabırlı olmasını, ilâhi takdirin bu yönde cereyan ettiğini, zira Hz. Hüseyin'in şehit olması ile yüce mertebelere nail olacağını söylemiştir:

Sem'ine geldi Betülün şöyle bir kudsî nidâ
Ey Habibim nûr-ı aynı Fâtıma hayrû'n-nisâ
Bu belâyâ kıl tahammül böyle takdir-i kazâ
Bu şehâdetdir sebep bak kadrinin i'lâsına⁴⁵³

4.1.36. Zübde-i Âl-i Muhammed

Seyyid Nigârî, kadınların önderi konumunda bulunan ve Hz. Muhammed ailesinin en seçkin mensubu olan Hz. Fâtıma'ya sevgi ve hürmet göstermeyi dünya hayatında elde edeceği hükümdarlıktan bile değerli görmektedir:

Saltanat zevkinden artukdur bana kim subh u şâm
Zübde-i âl-i Muhammed şeh-nisâ manzûriyam⁴⁵⁴

4.1.37. Nesl-i Nebiyy-i Müctebâ

İbrahim ibni Bâlî, dünya ve âhiret kadınları arasında eşi benzeri bulunmayan iki kadın bulunduğunu, bunlardan ilkinin Zehrâ olarak bilinen ve peygamberlerin en seçkini Hz. Muhammed'in kızı Fâtıma, ikincisinin ise Hz. Muhammed'in Ehl-i Beyt'inden olan ve Hümeyrâ lakabı ile tanınan Âişe olduğunu söylemektedir:

Şol iki seyyide kim ra'ye-gâne
Dü hâtun-ı beşerdür dü cihâne

⁴⁵³ Şimşek, a.g.m., V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı, c. II, s. 354.

⁴⁵⁴ Nigârî, a.g.e., s. 333.

Birisi Fâtımadır örf-i Zehrâ
İkinci Âişe dirler Hümeyrâ

Birisi nesl-i Nebiyy-i müctebâdır
Birisi Ehl-i Beyt-i Mustafadır⁴⁵⁵

4.1.38. Filze-i Kebd-i Şâh-ı İsrâ

Bir rivâyete göre Hz. Peygamber, Mirac esnâsında cenneti ziyâret etmiş ve orada bulunan bir ağaçtan ikram edilen meyveyi yemiş, Mirac hâdisesinin ardından dünyaya dönünce Hz. Hatice ile birleşmesi neticesinde Hz. Fâtıma'nın dünyaya gelmiştir⁴⁵⁶. Kâmî, bu hâdiseye telmîhen Hz. Fâtıma'yı, Şâh-ı İsrâ olarak adlandırılan Hz. Muhammed'in ciğerinin parçası olarak nitelendirmiştir:

Ol filze-i kebd-i şâh-ı İsrâ
Dürr-i sadef-i Betül-i Zehrâ⁴⁵⁷

4.1.39. Tuhfe-i Mahbûb-i Hudâ

Şeyhî Efendi'nin (ö. 1522) aşağıda yer alan beyitlerine göre mahşer günü bütün mazlumlar Hz. Peygamber'in sancağının altında toplanacaklar, bu taifenin en önünde de manzûmede Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'in hediyesi (tuhfe-i mahbûb-i Hudâ) olarak tavsif edilen Hz. Fâtıma yer alacaktır. Hz. Fâtıma'nın bir elinde, zehirlenerek şehit edilen oğlu Hasan'ın elbisesi, diğer elinde de başı kesilerek şehit olan oğlu Hüseyin'in kanlı gömleği bulunacaktır. Şair, Hz. Peygamber'in hediyesi olarak nitelendirmek sûretiyle Hz. Fâtıma'nın nebevî neslin devam ettiren kızı olmasına işaret etmiştir:

Ol livâ altına vara ol ân
Cümle mazlumlar eyâ şâh-ı cihân
Gireler cennete ol fevc-i 'azîm
Varıcak ide melekler ta'zîm

⁴⁵⁵ İbrahim ibn Bâlî, *a.g.e.*, s. 27.

⁴⁵⁶ Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 6; Şeyh Sadûk, *a.g.e.*, c. I-II, s. 182; Hakîm, *Müstedrek*, c. III, s. 169, hadis no. 4738.

⁴⁵⁷ Kâmî, *a.g.e.*, s. 348.

Fâtıma tuhfe-i mahbûb-i Hudâ
Radıyallâhu teâlâ anhâ

Önlerince gide ol tâifenün
Ağulı donı elünde Hasan'un

Kanlı gönleği Hüseyin'ün ol dem
Bir elinde ola kıpkırmızı dem⁴⁵⁸

4.2. Hz. Hatice'nin Kızı Olması Yönüyle

Hz. Fâtıma, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile yaptığı evlilik neticesinde dünyaya gelen en küçük çocuklarıdır. Henüz üç yaşında iken annesi Hz. Hatice vefât etmiştir. Bazı kaynaklarda ise Hz. Fâtıma'nın bu esnâda yedi veya dokuz yaşında olduğu nakledilmektedir⁴⁵⁹. Kardeşleri Kâsım, Abdullah, Rukıyye, Zeyneb ve Ümmü Külsüm'ün de vefâtı ile nebevî nesil Hz. Fâtıma vâsıtası ile devam etmiştir⁴⁶⁰. Hz. Hatice ve kızı Fâtıma, Hz. Peygamber'in hadisinde ifade ettiği en fazîletli dört kadın arasındadır⁴⁶¹.

Türk-İslâm edebiyatı şairleri, manzûmelerinde Hz. Hatice ile kızı Fâtıma'yı sıkça birlikte zikretmişlerdir. Bu bağlamda bazen Hz. Fâtıma'nın, Hz. Hatice'nin kızı olduğu doğrudan ifade edilmiş, ekseriyetle ise anne-kız münâsebeti dolaylı olarak ele alınmıştır.

Mevlevî şairlerden olan Misli İsmail Hakkı, Hz. Muhammed Mustafa ile Hz. Ali'yi dinim imanım şeklinde nitelendirerek onlara olan sevgisini dile getirmekte ve On İki İmam'ın yolunda canını çekinmeden vereceğini söylemektedir. Şair, Hz. Hatice'yi zâhir ve bâtın nurlarının gözbebeği/kaynağı; Hz. Zehrâ'yı ise başındaki mutluluk tacı olarak tavsif etmektedir:

⁴⁵⁸ Bünyamin Köse, “Şeyhî Ali Şehsüvaroğlu (Şeyhî Efendi) ve Riyâzü'l-Gufrân (Tefsir-i Yâsîn-i Şerîf) Adlı Manzum Eserin Tenkitli Metni”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s. 161.

⁴⁵⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 16-17.

⁴⁶⁰ İbn Hişâm, *a.g.e.*, c. I, s. 253; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. V, s. 508; İbn Hâcer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 263.

⁴⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 409, hadis no. 2668; Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, c. II, s. 650, hadis no: 4160.

Muhammed Mustafâ Haydar Ali'dir dinim imanım
Fedâdır On İki Şahın rehinde bî-güman cânım

Hadîce merdüm-i çeşmân-ı nûr-ı zâhir ü bâtın
Saâdet tâcı başım üzre Zehrâ kûy-ı îmânım⁴⁶²

Hız. Hatîce hakkında kaleme alınan ve müellifi bilinmeyen bir manzûmede Hız. Peygamber'in Hız. Hatîce ile evliliğinden Kâsım ve Tâhir adında iki oğlu; Rukiyye, Ümmü Gülsüm, Zeynep ve Fâtıma adında da kızları olduğu söylenmektedir:

Hatice'den hem iki oğlu oldu
Biri Kâsım biri Tâhir idi

Rukiyye Ümmü Gülsüm Zeyneb iy yar
Ki kızlarıydı Fâtımayla bunlar⁴⁶³

Kilisli Abdullah Sermest Tazebay (ö. 1882), Hız. Hasan ile Hız. Hüseyin'in dünya ve âhiret hayatında pek müstesnâ makamlarının bulunduğunu, zira ninelerinin kadınların en hayırlısı Hazret-i Hatice, annelerinin ise Zehrâ olduğunu ifade etmektedir:

Bir imâmeyn ki mesnedleri pek müstesnâdır
Murtazâ babaları ceddleri Mustafâdır
Nenesi Hayru'n-nisâ anaları Zehrâdır⁴⁶⁴

Nevrûz b. İsâ, Hız. Hatice'yi kadınların övüncü olarak nitelendirmiş, Fâtımatü'z-Zehrâ'yı ise yüzünün parlaklığına istinâden güneş ve aya benzetmiştir:

Hatîce-i Kübrâdurur mukaddemâ nisâdır fahrü'n-nisâ
Fâtımatü'z-Zehrâdurur şems-i kamerâyı⁴⁶⁵

⁴⁶² Misli İsmâil Hakkı, *Dîvân*, Haz., Emrah Gökçe, Akçağ Yay., Ankara, 2015, s.

⁴⁶³ Müellifi Yok, *Manzûme-i Hazret-i Hadîcetü'l Kübrâ*, 06 Mil Yz A 8670, vr. no. 38.

⁴⁶⁴ Kilisli Abdullah Sermest Tazebay, *Dîvân*, Haz. Abdullah Şahin, Yay. Uygur Tazebay, Ankara, 1999, s. 224.

⁴⁶⁵ Nevrûz b. İsâ Adanavî, *Manzûme-i Kıssa-ı Kerbelâ*, Ankara Milli Kütüphane Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 5044/1, vr. 88; Yahya Yüksel, "Nevrûz b. İsâ'nın Manzûme-i Kıssa-ı Kerbelâ'sı (v70a-139b)", Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu, 2012, s. 49.

Ayıntablı Mehmed Şâkir, Hz. Peygamber'in hanımı Haticetü'l-Kübra ve kızı Fâtımatü'z-Zehrâ'nın hatırı için Allah'tan bağışlanmayı niyâz etmektedir:

Hadîcetü'l-Kübrâ hakkı Fâtımatü'z-Zehrâ hakkı
Ol Kâbe-i 'ulyâ hakkı estağfirullâh el-'azîm

Şâd et bu istiğfâr ile bu Şâkirin şükrün dile
Kıl mağfiret ben gâfile estağfirullâh el-'azîm⁴⁶⁶

Haydarî sevgilinin zülfünü öncelikle Hz. Muhammed'in miracının güneşine, ardından şekil ve uzunluk itibariyle de Zülfikar'a benzetmektedir. Zira Zülfikar, iki uçlu bir kılıçtır⁴⁶⁷. Sevgilinin zülfü de iki tutam olup, birisi kadınların övüncü Hz. Hatice'nin, diğeri ise kadınların en hayırlısı Hz. Fâtıma'nın nûru gibi parlamaktadır:

Ey şem'-i mîrâc-ı Muhammed Mustafa zülfün
Kâmetindir zülfikâr-ı yed-i 'Aliyye'l-Murtazâ zülfün

Çün nûr-ı hidâyetten bulunmuş mukim olmuş
Biri Fahrü'n-nisâ nûr-ı biri Hayrü'n-nisâ zülfün⁴⁶⁸

Haydarî'nin diğeri bir beyitinde ise Hz. Peygamber'in sevgilisi Hz. Hatice kadınların övünç kaynağı, Hz. Fâtıma ise kadınların en hayırlısı olarak zikredilmişlerdir:

Fahrü'n-nisâdır yâr-i Mustafa
Hayrü'n-nisâdır nûr-ı Mürtezâ⁴⁶⁹

Geredeli Mustafa Rûmî, “Şüphesiz ki Fâtıma benim bir parçamdır⁴⁷⁰.” hadisine telmihte bulunmak sûretiyle, Hz. Fâtıma'yı Hz. Peygamber'in bir parçası ve kadınların en hayırlısı olarak vasıflandırmıştır. Hz. Hatice'nin ise Hz. Peygamber'in mahremi ve kadınların övüncü olduğunu söylemiştir:

⁴⁶⁶ Ayıntablı Mehmed Şâkir, *a.g.e.*, s. 28.

⁴⁶⁷ Bkz. Özhan Öztürk, *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*, Phoenix Yay., Ankara, 2009, s. 1025; Erman Artun, *Ansiklopedik Halkbilim/Halk Edebiyatı Sözlüğü*, Karahan Kitabevi, Adana, 2014, s. 498; Hasan Kaplan, “Zülfikar'ın Dîvân Şiirine Yansımaları”, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara, 2018, c. I, s. 790.

⁴⁶⁸ Kömür, *a.g.e.*, s. 281.

⁴⁶⁹ Kömür, *a.g.e.*, s. 608.

⁴⁷⁰ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Fadâili Ashâbi'n-Nebî*, c. VII, s. 3477.

Fâtıma bid'i olup hem Hatıce oldu mahremi
Birisi hayru'n-nisâdır birisi fahrü'n-nisâ⁴⁷¹

Mislî İsmail, Hz. Hatice'yi saâdet ve şans yıldızı olarak tavsif etmektedir. Şair, kalp madenlerinin kaynağının ise Fâtıma Hayru'n-nisâ olduğunu söylemektedir:

Hadıce kevkeb-i bahtım saâdet necmidir billâh
Ezelden kân-ı kalbim Fâtıma Hayru'n-nisâdandır⁴⁷²

Şeyh Hasan Haydar, kullarının hata, kusur, ayıp ve günahlarını örten, bağışlayan, bağışlaması bol olan, dünya ve âhiretin yaratıcısı Allah'a kendisini muhafaza etmesi için niyâzda bulunmakta, O'ndan merhametini talep etmektedir. Şair, Allah'a olan niyâzı esnâsında duâlarının makbul olması için Hz. Hatice ile kadınların iftiharî Hz. Fâtıma'yı vesile kılmaktadır:

Habibindir Muhammed Mustafâ aşkına ya Allah
Bu arş u kürsi Sidretü'l-Müntehâ aşkına ya Allah
O Hatıce Fâtıma fahrü'n-nisâ aşkına yâ Allah
Esirge bâb-ı lütfuna gelip yalvarırım Settâr
Ki sensin Hâlık-ı kevneyn ki sensin Vâhid-i Gaffâr⁴⁷³

Hasan Cemâlî Baba, Hz. Hatice ile Hz. Fâtıma'yı kadınların en hayırlısı olarak nitelendirmektedir. Mü'minlerin anneleri mânâsına gelen "Ümmehâtü'l-mü'minîn" terkîbi ile de Müslüman Türk milletinin, Peygamber hanımlarına ve Hz. Fâtıma'ya olan sevgi ve hürmetlerine işaret etmektedir:

Hazret-i Hadıce ile Fâtıma hayru'n-nisâ
Perde-i hasmında ümmü'l-mü'minîndir şüphesiz⁴⁷⁴

⁴⁷¹ Geredeli Mustafa Rûmî Efendi, *a.g.e.*, s. 12.

⁴⁷² Mislî İsmâil Hakkı, *a.g.e.*, s. 218.

⁴⁷³ Haydar Şeyh Hasan er-Rufâi el-Keyâlî, *a.g.e.*, vr. no. 4a.

⁴⁷⁴ Seyfullah Yıldırım, "Hasan Cemâlî Baba Hayatı Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2005, s. 386.

4.3. Kadınlar Arasındaki Üstünlüğü Yönüyle

Hız. Fâtıma, ahlâkî özellikleri, mânevî yaşantısı, âhîret hayatında elde edeceği mertebe, Hız. Peygamber'in nezdindeki konumu vs. bakımından gerek yaşadığı devirdeki gerekse de kendisinden sonra gelen kadınlar arasında seçkin bir mertebeyi hâizdir. Nitekim Hız. Fâtıma'nın bu üstün konumu ile hadîs-i şeriflerde de yer bulduğu görülmektedir. Bir rivâyete göre Hız. Fâtıma en fazîletli dört kadından birisidir⁴⁷⁵. Ayrıca birtakım Şia kaynaklarında geçmiş ve gelecek kadınların en fazîletlisi şeklinde tavsif edilmektedir⁴⁷⁶. Bununla birlikte Hız. Peygamber, vefâtından sonra Ehl-i Beyt arasından kendisine ilk kavuşacak kimse olacağını ve cennet kadınlarının efendisi olmakla şerefleneceğini kızına bizzat haber vermiştir⁴⁷⁷. Diğer bir rivâyette ise erkekler arasında kemale ermiş birçok kimse bulunmasına rağmen kadınlar arasında bu mertebeye yükselmiş sâdece dört kişi olduğu söylenmiş, bu kimselerin arasında Hız. Fâtıma'ya da yer verilmiştir⁴⁷⁸. Şairler de kaleme aldıkları manzûmelerde Hız. Fâtıma'nın kadınlar arasındaki üstün konumunu ön plana çıkarmışlar ve onu eşrefü'n-nisâ, seyyidü'n-nisâ, şehnisâ, ümmühâtü'l-mü'minîn vb. isimlerle zikretmişlerdir.

4.3.1. Eşrefü'n-nisâ

Nâkâm (ö. 1906), Cenâb-ı Allah'a niyâzında temiz yaratılışa sahip Ehl-i Beyt ile kadınların en şerefli olan Hız. Zehrâ'nın mânevî mertebesinin hürmetine son nefeste korkudan emin ve imanlı bir şekilde can vermeyi talep etmektedir:

Be-hakk-ı menzilet-i Ehl-i Beyt-i pâk-nihâd

Be-hakk-ı mertebet-i eşrefü'n-nisâ Zehrâ

⁴⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 409, hadis no. 2668; Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, c. II, s. 650, hadis no: 4160.

⁴⁷⁶ Meclîsî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 20.

⁴⁷⁷ Buhârî, *Sahih*, c. V, s. 21, hadis no: 3715-3716; Nisâburî, *Hız. Fâtıma'nın Faziletleri*, s. 40; İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 25-26; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 130-131; İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 266.

⁴⁷⁸ Bursevî, *a.g.e.*, c. III, s. ; Bu rivâyet Müslîm'in *Sahih*'inde yer almaktadır. Ancak ilgili hadiste sâdece Meryem bint-i İmran ile Firavn'un hanımı Asiye kemale ermiş kadınlar olarak zikredilmekte, Hız. Âişe'nin diğer kadınlardan üstünlüğü de tirid yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğüne benzetilmektedir. Bkz. Müslîm, *Sahih*, *Fedâilü Hadîce Ümmü'l-Mü'minîn*, c. X, s. 1138, hadis no: 2431.

Pesîn nefesinde beni havfdan emîn kılub
Şehâdetin ile ruhum tenimden eyle cüdâ⁴⁷⁹

4.3.2. Seyyidü'n-nisâ

Haydarî'nin ifadesine göre Hz. Hüseyin, evliyânın en üstünü Hz. Ali ile kadınların efendisi (seyyidü'n-nisâ) Betül Zehrâ'nın evlâdıdır:

Hem Aliyye'l-Murtezâdır Şâh velidir pederin
Seyyidü'n-nisâdurur Betül Zehrâdır mâderin⁴⁸⁰

Dîvânında Ehl-i Beyt'e olan muhabbeti yoğun şekilde görülen Hasan Rüşdî, Hz. Fâtıma'yı öncelikle kadınların en üstünü ((seyyidetü'n-nisâ), ardından Hz. Muhammed'in gözünün nûru ve Hz. Ali'nin hanımı olarak tavsif etmiştir:

Seyyidetü'n-nisâ Zehrâ
Nûr-ı aynımdır Mustafâ
Zevc-i Aliyyü'l-Murtazâ
Bunlarla cihan pür-ziyâ⁴⁸¹

4.3.3. Nisâlar Seyyidi Zehrâ

Aydî, Kerbelâ Vak'ası'ndan dolayı hissettiği derin üzüntüyü, zâlim feleğe sitem etmek sûretiyle dile getirmektedir. Buna göre Kerbelâ'da meydana gelen hâdise sebebi ile binlerce çâresiz âşık derin hüzne boğulmuştur. Kadınların en üstünü olan Hz. Zehrâ evlatlarının başına gelen musîbet nedeniyle son derece kederlenmiştir. Ehl-i Beyt düşmanları ise çâresiz âşıkların ve özellikle Hz. Zehrâ'nın hüznüne mukâbil son derece memnun olmuşlardır:

Niçin ey kanlı zâlim felek Kerbelâ'yı pür-figân etdin
Nice bin âşık-ı bî-çârenin bağırını kân etdin
Nisâlar seyyidi Zehrâ'yı giryân eyleyüp nâlân
Adû-yı Ehl-i Beyt'in cümlesini şâdumân etdin⁴⁸²

⁴⁷⁹ Aslı Mert, "Nâkâm Dîvânı İnceleme Metin", Cumhûriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2012, s. 165.

⁴⁸⁰ Kömür, *a.g.e.*, s. 99.

⁴⁸¹ Hasan Rüşdî, *a.g.e.*, s. 35.

4.3.4. Şehnisâ

Seyyid Nigârî, kadınların önderi ve Ehl-i Beyt'in en değerli mensubu olarak nitelendirdiği Hz. Fâtıma'ya sevgi ve hürmet ile yönelmeyi dünya hayatında elde edeceği hükümdarlıktan bile değerli görmektedir:

Saltanat zevkinden artukdur bana kim subh u şâm
Zübde-i âl-i Muhammed şehnisâ manzûrîyam⁴⁸³

4.3.5. Seyyid-i Cümle-Nisâ

Şeyh Halid, kaleme aldığı dörtlükte, “seyyid-i cümle nisâ” terkîbi ile Hz. Fâtıma'yı bütün kadınların efendisi olarak tavsif etmekte ve zengin-fakir bütün insanların ona muhtaç olduğunu söylemektedir. Mânevî hastalıklarına derman olması için de Hz. Zehrâ'dan yardım talebinde bulunmaktadır:

Yâ seyid-i cümle nisâ
Muhtâcındır bây u gedâ
Alîlim gel tut elimden
Meded yâ Hazret-i Zehrâ⁴⁸⁴

4.3.6. Seyyide

Yusuf Fâhir Baba'nın manzûmesine göre Cenâb-ı Hak, Fâtıma Betül'e seslenirken “ey seyvide” diyerek, onun diğer kadınlara olan üstünlüğüne işaret etmiştir:

Ey Betül ey Fâtıma ey seyvide ey zî-nesep
Ben Hüseyin aşkına mâtem tutan uşşâkı hep
Afv ü gufrân etmeye bu vakâyı kıldım sebep
Kimseler girmez benimle onların arasına⁴⁸⁵

---

⁴⁸² Aydı, *a.g.e.*, s. 80.

⁴⁸³ Nigârî, *a.g.e.*, s. 333.

⁴⁸⁴ Şeyh Hâlid, *a.g.e.*, s. 262.

⁴⁸⁵ Şimşek, *a.g.m.*, *V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, c. II, s. 356.

4.3.7. Sâki-i Nisâ

Zühdi Abdülmecîd, Hz. Fâtıma'nın cennette bütün kadınlara Kevser ırmağının suyundan ikram edeceğini ifade etmekte ve "sâki-i nisâ" vasfını kullanmaktadır:

O rûzda Fâtıma sâki-i nisâdır
Cemî-i ümmete Kevser 'atâdır⁴⁸⁶

4.3.8. Hâtunların Bihteri

Karamanlı Aynî, Hz. Fâtıma'nın kadınların en iyisi ve en üstünü olduğunu, bu sebepten dolayı da "hayru'n-nisâ" şeklinde adlandırıldığını ifade etmektedir:

Bihteridür⁴⁸⁷ Fâtıma hâtunların
Ol sebepten dinilür Hayrû'n-nisâ⁴⁸⁸

4.3.9. Ümmühâtü'l-mü'minîn/Ümmü'l-Mü'minîn

Şeyh Halid, velîlerin önderi olan Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'i selâmlamakta ve annesi Fâtıma'nın mü'minlerin annesi olduğunu ifade etmektedir:

Vâliden ol Fâtımadır ümmühâtü'l-mü'minîn
Merhabâ ey sulbe-i şâh-ı velayet Murtezâ⁴⁸⁹

Hasan Rüşdî ise, Hz. Hüseyin'i mü'minlerin annesi Hz. Fâtıma'nın gülü olarak nitelendirmekte ve Kerbelâ'da şehit edilmesine işaret ederek bu elim hâdiseden dolayı ciğerinin yandığını söylemektedir:

Ümmehâtü'l-mü'minîn Zehrâ gülüsün yâ Hüseyin
Derd-i mâtem âteşile ciğerim oldu kebâb⁴⁹⁰

⁴⁸⁶ Zühdi Abdülmecîd, *Divân*, 06 Mil Yz Fb 340, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, vr. no. 7.

⁴⁸⁷ Bihter kelimesi en iyi, en üstün mânâsına gelmektedir. Bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 2010, s. 326.

⁴⁸⁸ Mermer, *a.g.e.*, s. 82.

⁴⁸⁹ Şeyh Hâlid, *a.g.e.*, s. 180.

⁴⁹⁰ Hasan Rüşdî, *a.g.e.*, s. 31.

4.3.10. Ümmü'n-Nisâi'l-Mü'minîn

Ahmed Sûzî'nin (ö. 1830) Hz. Hüseyin'in övgüsüne dair kaleme aldığı manzûmeye göre, Hz. Hüseyin'in annesi âlemdeki bütün kadınların annesi mesabesinde olan Hz. Fâtıma'dır:

Cedd-i pâki Ahmed-i Mahmûd-ı Rabbü'l-âlemîn
Hâdimi peyk-i celîl Hz. Cibrîl-i Emîn
Ümmüdür ol Fâtıma Ümmü'n-nisâi'l-âlemîn
Gonca-i bâğ-ı nübüvvet bülbül-ü bustân-ı dîn
Dehr içinde çok güzel illâ Hüseyin illâ Hüseyin⁴⁹¹

4.4. Hz. Ali'nin Zevcesi Olması Yönüyle

Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in kızı olması ve peygamber neslinin ondan devam etmesi gibi husûsiyetlerinin yanı sıra Hz. Ali ile yaptığı evlilik de İslâm tarihinde çokça zikredilen hususlardan birisi olmuştur. Ehl-i Sünnet kaynaklarına göre Hz. Fâtıma ile ilk olarak Hz. Ebû Bekir evlenmek istemiş, ancak Hz. Peygamber bu talebi geri çevirmiştir. Ardından Hz. Ömer evlilik talebinde bulunmuş, o da geri çevrilmiştir. Her ikisinin de talebinin olumlu karşılık bulmamasının neticesinde yakınlarının ısrarı üzerine Hz. Ali'ye Hz. Fâtıma'ya tâlip olmuş ve yapılan birtakım hazırlıkların ardından evlilik gerçekleşmiştir⁴⁹².

Şairler, Hz. Fâtıma ile ilgili olarak kaleme aldıkları beyitlerde Hz. Ali ile evliliğine yer vermişler ya da onun Hz. Ali'nin hanımı olması husûsuna işaret etmişlerdir. Hz. Fâtıma, söz konusu beyitlerde “Zevce-i Haydar, Zevce-i Sâki-i Kevser, Zevce-i Şîr-i Hudâ, Nûr-i Murtazâ” gibi vasıflarla zikredilmiştir.

Müellifi bilinmeyen bir manzûmede, Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin çocuklarının isimleri zikredilmiş, akabinde Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile evlendiğini vurgulanmıştır:

Hatice'den hem iki oğlu oldu
Biri Kasım biri tâhir idi

⁴⁹¹ Şeyh Ahmed Sûzî, *Dîvân*, yy, İstanbul, h. 1290, s. 16.

⁴⁹² İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 17-18; Nisâburî, *a.g.e.*, s. 68; Köksal, *a.g.e.*, c. IX, s. 255.

Rukiyye Ümmü Gülsüm Zeyneb iy yar
Ki kızlarıydı Fâtımayla bunlar

Ali'nin Fâtıma oldu nasibi
Rukiyye Ümmü Gülsüm ey habîbi⁴⁹³

Dâvûd-ı Halvetî (ö. 1507), öncelikle “Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır⁴⁹⁴.” şeklindeki hadîs-i şerife yer vermekte, akabinde Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye derin bir muhabbet beslediğini, bunun bir göstergesi olarak da onu kızı ile evlendirdiğini ifade etmektedir:

Ben ‘ulûmun şehriyem dir Mustafâ
Kapusı anun Aliyyü'l-Murtazâ

Hem Ali canumdurur dirdi Rasûl
Kılmışdı anı hem zevcü'l-Betül⁴⁹⁵

Hatâyî, Hz. Fâtıma'nın cennette bir gül olduğunu ve babası tarafından Hz. Ali ile evlendirildiğini belirtmektedir:

Elinde Zülfikâr altında Düldül
Önünce Kanberi dilleri bülbül
Hazret-i Fâtıma Cennette bir gül
Anı Aliye verdi Habîbullah⁴⁹⁶

4.4.1. Zevce-i Haydar

Hâşim Baba, *Kasîde-i Mersiye-i Hânedan-ı Nebevî* başlıklı kasidesinde yer alan beyitte Hz. Fâtıma'yı çeşitli özellikleri ile zikrederek ona salat ü selâm getirmektedir. İlk mısradan Hz. Fâtıma'nın Hasan ve Hüseyin'in annesi olduğunu söylemekte ve onu en şerefli taç şeklinde nitelendirerek Hz. Fâtıma'ya olan hürmetini ifade etmektedir. İkinci mısradan ise, Betül lakabı ile birlikte kadınların en hayırlısı olduğunu belirterek Haydar lakaplı Hz. Ali'nin hanımı olduğunu vurgulamaktadır:

⁴⁹³ Müellifi Yok, *Manzûme-i Hazret-i Hadîcetü'l Kübrâ*, 06 Mil Yz A 8670, vr. no. 38.

⁴⁹⁴ Münâvî, *Feyzû'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sagîr*, Dârul Maarife, Beyrut, 1972, c. III, s. 46.

⁴⁹⁵ Dâvud-ı Halvetî, *Gülşen-i Tevhîd*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 998, vr. no. 17a.

⁴⁹⁶ Ergun, *a.g.e.*, s. 52.

Es-salât ey ümmü sibteyn tâc-ı eşref ve's-selâm
Zevce-i Haydar Betül Fâtıma-i hayrû'n-nisâ⁴⁹⁷

4.4.2. Zevce-i Sâkî-i Kevser

Leylâ Hanım, *Vâveyla der-Musîbet-i Âl-i Abâ* adlı mersiyesinde yer alan beyitlerde Hz. Ali'yi cennette Kevser havuzundan Müslümanlara dağıtacağı yönündeki telakkîye istinâden Kevser sâkîsi olarak nitelendirmekte, Hz. Fâtıma'yı da Kevser sakisinin zevcesi şeklinde zikretmektedir. Şair, mânevîyat ehli olan kimselerin On İki İmam'dan başka kimseye ilticâ etmediğini belirtmektedir. Kendi gönlüne hitap ederek ihtiyaçlarını daima kadınların en hayırlısı olan Cenâb-ı Fâtıma'ya arz etmesini söylemektedir:

Der-i isnâ aşerden gayrı bâba
Gider mi ehl-i bâtın ilticâya
Dem-â-dem arz-ı hâcât eyle ey dil
Cenâb-ı Fâtıma hayrû'n-nisâya
Îlâhî eyle yarın rûz-i mahşer
Penâhım zevce-i sâkî-i kevser⁴⁹⁸

4.4.3. Şah Ali'nin Gelini

Pir Sultan Abdal, kaleme aldığı dörtlükte Hz. Fâtıma'yı Alevî-Bektaşî kültüründe sıkça kullanıldığı üzere Fatma Ana şeklinde zikretmekte ve Hz. Ali ile olan evlilik münâsebetine istinâden “Şah Ali'nin gelini” olarak nitelendirmektedir:

Fatma Ana Şah Ali'nin gelini
Mîrâca inerken öptü elini
Haksızlara koklatmazdı gülünü
Muhammed'in bergüzârı bu deyi⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ Hâşim Baba, *a.g.e.*, vr. no. 18.

⁴⁹⁸ Leyla Hanım, *a.g.e.*, s. 164.

⁴⁹⁹ Yağcı, *a.g.e.*, s. 129.

4.4.4. Zevce-i Şî'r-i Hudâ

Şeyh Halid, *Divan*'ında yer alan dörtlükte Hz. Zehrâ'yı "Allah'ın arslanı" lakaplı Hz. Ali'nin zevcesi olarak zikretmekte ve onu cömertliğin, yardımseverliğin kaynağı olarak görmektedir. Bununla birlikte âhiret gününde Hz. Fâtıma'nın kendisini yalnız bırakmamasını talep etmekte ve bu hususta ondan istimdâdda bulunmaktadır:

Yâ menba-ı cûd u sehâ
Yâ zevce-i şîr-i Hudâ
Ayırma Hâlid'i senden
Meded yâ Hazret-i Zehrâ⁵⁰⁰

4.4.5. Nûr-i Murtazâ

Haydarî, Hz. Fâtıma'yı Murteza lakaplı Hz. Ali'nin nûru şeklinde tavsif etmekte ve kadınların en hayırlısı olduğunu belirtmektedir:

Fahrü'n-nisâdır yâr-i Mustafâ
Hayrû'n-nisâdır nûr-ı Murtezâ
Hasan u Hüseyin'e cânın fedâ
Eyle göresin Zeyne'l-Abâ'yı⁵⁰¹

4.4.6. Câr-ı Murtazâ

Hâce Muhammed Lutfî, Hz. Fâtıma'nın başına gelen belâ ve musîbetlere sabretmesi karşılığında Firdevs cennetini kazanacağını, burada Murtazâ lakaplı kocası Hz. Ali'ye komşu olacağını söylemektedir:

Belâya sabreden kazâya rızâ
Cennet-i a'lâdır sabrına cezâ
Fâtımatü'z-Zehrâ câr-ı Murtazâ
Firdevs ravzasına mülâkat eyler⁵⁰²

⁵⁰⁰ Şeyh Hâlid, *a.g.e.*, s., 262.

⁵⁰¹ Haydarî, *a.g.e.*, s. 608.

⁵⁰² Hâce Muhammed Lutfî, *a.g.e.*, s. 201.

4.4.7. Hem-ser-i Şefika-i Sâlâr-ı Evliyâ

Muharrem Efendi'nin *Mersiye*'sinde ifade ettiği üzere Peygamber torunları Kerbelâ'da uğradıkları zulmü hak etmemişler, şehit edildikleri gün Medîneli Müslümanlar yaşadıkları derin üzüntüyle gözyaşlarına boğulmuşlardır. Kerbelâ Vak'ası'nda hayatta olan Hz. Fâtıma'nın kızı, annesi ve dedesinin medfun bulunduğu Bakî Kabristanı'na gözyaşları içerisinde gelerek, annesine “Ey enbiyalar serverinin mübârek kızı ve evliyâlar önderinin merhametli hanımı” şeklinde seslenerek başını kaldırmasını ve gelen Kerbelâ şehitlerine bakmasını istemektedir:

Lâyık mı hânedânın ide böyle hâr u zâr
Âvâh ki kopdı gulgûle ol gün Medîne'de
Göz kalmadı ki olmaya mâtemle eşk-bâr
Andan Bâki'a vardı ol dürdâne-i Betül
Giryân u zâr dedi ki yâ buk'atü'r-Rasûl

Ey duhter-i sa'îde-i Sultân-ı Enbiyâ
Vey hem-ser-i şefika-i sâlâr-ı evliyâ
Kaldır ser-i mübârekini gör ki geldiler
Mihnet-keşân-ı bâdiye vü kerb-i Kerbelâ⁵⁰³

4.4.8. Arûs-ı Hacle-i Hikmet

Sâkıb Dede'nin beyitlerinde, Hz. Fâtıma “hikmet çadırının gelini” şeklinde vasıflandırılarak ilâhî sırların ve hakikatlerin bilgisini⁵⁰⁴ bünyesinde barındıran Hz. Ali'nin eşi olmasına işaret edilmiştir:

Dürr-i yektâ-yı deryâ-yı yetîmî Hazret-i Zehrâ
Ki şem-i cemine itmiş Hudâ pervâne hûrâyı
Zihî gülşen-fürûz-ı nesl-i bî-misl-i şeref zâtı
Ki kudret dâye itmiş hizmetinde ümm-i dünyâyı

⁵⁰³ Çağlayan, *a.g.t.*, s. 216.

⁵⁰⁴ Mustafa Kara, “Hikmet (Tasavvuf)”, *DİA*, Ankara, 1998, c. XVII, s. 518.

Betül-i Meryemî-fitrat arûs-ı hacle-i hikmet
Olaydı aklı Kaysun kul iderdi ana Leylâyı⁵⁰⁵

4.5. Hz. Hasan ve Hazret-i Hüseyin'in Annesi Olması Yönüyle

Hz. Fâtıma, Türk-İslâm edebiyatı müellifleri tarafından Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olması veçhiyle çeşitli isim ve sıfatlarla nitelendirilmiştir. Müellifler, Hz. Fâtıma'yı annelik vasfının yanına bazen diğer kadınlara göre üstünlüğü, şefkatli olması vs. gibi şahsî birtakım özelliklerini de eklemişler, çoğunlukla Hz. Hüseyin'in şehâdeti, Hz. Hasan'ın zehirlenmesi, Âl-i Abâdan olması vs. gibi hâdiselerle birlikte zikretmişlerdir. Bu durum neticesinde Hz. Fâtıma'nın Türk-İslâm edebiyatı sahasında kaleme alınan manzûmelerde “Fâtıma-yı Vâlide-i Kübrâ, Vâlide-i Mâcide, Mâder-i Şâh-ı Şühedâ, Ümm-i Dü-Abâ” gibi terkîblerle tavsif edildiği görülmektedir.

4.5.1. Fâtıma-yı Vâlide-i Kübrâ

Kilisli Abdullah Sermest, her yıl Muharrem ayının onuncu günü geldiğinde Hz. Zehrâ'nın sevgili oğlu Hüseyin'in başına gelen hâdiseden dolayı akan gözyaşlarının Kısra'nın memleketi olan İran'da sel gibi aktığını söylemektedir. Bunun yanısıra Vâlide-i Kübrâ olarak zikrettiği Hz. Fâtıma'nın yâd edilmesi ile akan kanlı gözyaşlarının çölu ciğer gibi kırmızı renge boyadığını belirtmektedir:

Her ayı kıldı Muharrem günü aşurayı
Vak'a-yı Kerbelâ-yı ciğer-i Zehrâyı
Seyle virmez mi sanun memleket-i Kısra'yı
Gözyaşı hun-ı ciğer-laël kılub sahrayı
Yâd idüb Fâtıma-yı Valide-i Kübra'yı⁵⁰⁶

4.5.2. Vâlide-i Mâcide

Eşref Paşa, Kerbelâ Vak'ası'ndan dolayı hissettiği derin hüznü ifade eden bir maktel kaleme almıştır. Buna göre Hz. Hüseyin, âlemlerin övünç kaynağı olan Hz. Peygamber'in yüce torunu ve inci tanesidir. Onun şan ve şeref sahibi annesi ise Hz.

⁵⁰⁵ Arı, *a.g.e.*, s. 88.

⁵⁰⁶ Kilisli Abdullah Sermest Tazebay, *a.g.e.*, s. 233.

Peygamber'in "Benim bir parçamdır." buyurduğu Hz. Fâtıma'dır. O, peygamberlerin en yücesinin yakını olmakla şeref bulmuş bir kimsedir:

Âh u zâr eyle gönül mâh-ı Muharremdir bu
Mevsîm-i çâk-ı girîbân dem-i matemdir bu
Dökdüler hûn-ı Hüseyini ol kavm-i Yezîd
Ağla hey gözlerim al kan dökcek demdir bu
Hânedânın nice rencide-i gadr eylediler
Sıbt-ı âlî güheri mefhâr-ı âlemdir bu
Baz'a-i fahr-i Rasûl vâlîde-i mâcidesi
Kurbet-i şâh-ı risâletle mükerrerdir bu⁵⁰⁷

4.5.3. Mâder-i Şâh-ı Şühedâ

"Hazret-i Zehrâ" redifli şiirinde Leylâ Hanım, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesine istinâden Hz. Zehrâ'ya "şehitler şâhının annesi" şeklinde seslenmekte ve onu mahşer günü aciz ve biçare düşmüş kimselerin yardımcısı olarak tavsif etmektedir. Şair, Allah'ın her kuluna has olmak üzere bir ihsânda bulunduğunu, kendisine ise ihsân olarak Hz. Zehrâ'nın verildiğini söylemektedir:

Ey mâder-i şâh-ı şühedâ Hazret-i Zehrâ
Mahşerde muîn-i fukarâ Hazret-i Zehrâ

Her bir kuluna Hazret-i Hakk etti bir ihsân
Sensin bize ihsân-ı Hudâ Hazret-i Zehrâ⁵⁰⁸

4.5.4. Hasan Hüseyin'in Anası

Pir Sultan Abdal, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesine işaret ederek Hasan ve Hüseyin'in annesi olan Hz. Fâtıma'nın başına kırmızı bir başörtüsü bağladığını söylemek sûretiyle Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesine işaret etmektedir:

⁵⁰⁷ Eşref Paşa, *a.g.e.*, s. 21.

⁵⁰⁸ Leyla Hanım, *a.g.e.*, s. 233.

Başına bağlamış aldır valası
Aldı beni kaşlarının karası
Hasan Hüseyin'in anası
Dost beni gönder de var andan ağla⁵⁰⁹

4.5.5. Ümm-ü Sıbteyn

Hâşim Baba, *Kaside-i Mersiye-i Hânedân-ı Nebvî* adlı kasidesinde yer alan beyitte Hz. Hasan ve Hüseyin'in annesi ve Hz. Ali'nin hanımı Hz. Fâtıma'yı en şerefli taç şeklinde nitelendirmekte ve kadınların en hayırlısı olduğunu vurgulayarak ona salat ü selâm getirmektedir. Şair, Hasaneyn'in annesi oluşunu "ümmü sıbteyn" olarak ifade etmiştir:

Es-salât ey ümm-ü sıbteyn tâc-ı eşref ve's-selâm
Zevce-i Haydar Betül Fâtıma-i hayrû'n-nisâ⁵¹⁰

4.5.6. Ümm-ü Saidân

Sâid kelimesi, iyi ve güzel yaratılışlı, üstün ahlakları sebebiyle Hak katında makbul olan, kurtulmuşlardan sayılan kimse anlamındadır. Hanyalı Nûrî, bir beyitinde, Hz. Fâtıma'yı öncelikle ümmetin annesi ve mânevî Kevser olarak nitelendirmektedir⁵¹¹. Ardından Hz. Fâtıma'yı güzel yaratılışlı, üstün ahlaklı, Hak katında makbul olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi (ümm-i sa'îdân) şeklinde zikretmektedir:

Mâder-i ümmet cenâb-ı kevser-i ma'nâ
Bint-i Rasûl-i Hudâ vü ümm-i sa'îdân⁵¹²

⁵⁰⁹ Yağcı, *a.g.e.*, s. 81.

⁵¹⁰ Hâşim Baba, *a.g.e.*, vr. no. 18.

⁵¹¹ Şair, Kevser sûresinde yer alan ve "Cennette bir ırmak, havuz, Hz. Muhammed'in ümmetinin bilginleri, peygamberlik, Kur'ân, İslâm, taraftarların çokluğu, Faziletlerin çok olması, ilim, şefâat, iyilik, neslin çokluğu, bereket, hayrın çokluğu mânâlarına gelen كوثر ifadesine telmihte bulunmaktadır. Zira birtakım kaynaklarda Kevser sûresinin Hz. Fâtıma hakkında nâzil olduğu, ilgili sûrede geçen bu ifadenin de Hz. Fâtıma'ya işaret ettiği belirtilmektedir. Bkz. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân Tefsîri*, c. XV, s. 8710-8720; Bursevî, *a.g.e.*, c. X, s. 199-200; Duman, *a.g.e.*, c. I, s. 110; Bedri Noyan Dedebaba, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, Şahkulu Sultan Dedebaba Vakfı ve Ardiç Yay., İstanbul, 2006, c. VII, s. 50.

⁵¹² Abdullah Aydın, *a.g.t.*, s. 199.

4.5.7. Ümm-i Dü-Abâ /Ümm-i Şehîdân

Hanyalı Nûrî, diğeri bir beytinde öncelikle Hz. Fâtıma'yı Âl-i Abâdan olan Hasan ve Hüseyin'in annesi olarak nitelendirmekte, akabinde Hz. Fâtıma'ya iki şehidin annesi diyerek Kerbelâ'da katledilen Hz. Hüseyin ile hanımı tarafından zehirlenerek öldürülen Hz. Hasan'a işaret etmektedir:

Ümm-i dü-abâ Betül ol Hazret-i Zehrâ
Fâtıma râh-rev-i ümm-i şehîdân⁵¹³

4.5.8. Mâder-i Şehzâdegân

Şeyh Halid, Hz. Fâtıma'yı Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olmasına istinâden şehzâdelerin annesi olarak adlandırmıştır. Ardından çâresizlere, fakirlere ve muhtaçlara karşı cömertliğini ve yardımseverliğini ön plana çıkararak onu çâresizlerin elinden tutan kimse olarak vasıflandırmış, yorulduğunu ve yolda kaldığını söyleyerek Hz. Zehrâ'dan yardım istemiştir:

Yâ mâder-i şehzâdegân
Destigîr-i biçâregân
Yoruldum yolda kaldım ben
Meded yâ Hz. Zehrâ⁵¹⁴

4.5.9. Mâder-i Şefkat-bihâr

Dârendeli Kâtipzâde Bekâyî, *Maktel-i Hüseyin* adlı eserinde Hz. Hüseyin'in Kerbelâ yolculuğuna çıkmadan önce annesinin kabrine yaptığı ziyârete yer vermektedir. Buna göre, annesinin kabrine gelen ve ağlayarak selâm veren Hz. Hüseyin, ona hitap ederken “ömür sermâyemin sebebi, hüznümün varisi, deniz kadar şefkatli annem” vb. ifadeler kullanmıştır:

Çıkdı andan ol emîre'l-mü'minîn
Anası ravzasına geldi hemîn

⁵¹³ Abdullah Aydın, *a.g.t.*, s. 199.

⁵¹⁴ Şeyh Hâlid, *a.g.e.*, s. 262.

Çünkü Zehrâ ravzasına girdi ol
Ağluyarak hem selâm viridi ol

Es-selâm ey bâ'is-i nakd-i hayâtım es-selâm
Es-selâm ey vâris-i mahzûn-ı zâtım es-selâm

Es-selâm ey mâder-i şefkat-bihârım es-selâm
Es-selâm ey mâye-i gevher-necâtım es-selâm⁵¹⁵

4.6. Yardımseverliği Yönüyle

Hız. Fâtıma, Türk-İslâm edebiyatında ağırlıklı olarak Hız. Peygamber'in kızı, Hız. Ali'nin zevcesi, Hız. Hasan ve Hüseyin'in annesi olması vb. özellikleriyle zikredilmekle birlikte cömertlik ve yardımseverlik yönüyle de zaman zaman şiirlere konu olmuştur. Zira o, kaynaklarda yer aldığı üzere son derece şefkat ve merhamet sahibi, kapısına gelen fakirleri ve ihtiyaç sahiplerini kendisi muhtaç olmasına rağmen boş çevirmeyen bir karaktere sahiptir⁵¹⁶. Hız. Fâtıma'nın, nübüvvet şemsiyesinin altında yetişmesinin bir neticesi olan bu hasleti, zaman zaman şairlerin dikkatini çekmiş ve kaleme alınan eserlerde kimsesizlerin sahibi, cömertliğin kaynağı, fakirlerin yardımcısı vb. sıfatlarla zikredilmiştir.

4.6.1. Bikeslerin Sultanı

Âdile Sultan, kadınların en hayırlısı ve Peygamberin kızı olarak zikrettiği Hız. Fâtıma'yı aşk derdinin çâresi ve kimsesizlerin sultanı olarak nitelendirmektedir. Beyit, kadın şairin kendisine örnek olarak Hız. Fâtıma'yı seçtiğinin bir göstergesi mâhiyetindedir:

Derd-i aşkın çâresi bikeslerin sultanı kim
Fâtıma bint-i Nebî hayrû'n-nisâdır sevdiğim⁵¹⁷

⁵¹⁵Dârendeli Kâtipzâde Bekâyî, *Makel-i Hüseyin Kitâb-ı Kerbelâ*, Haz. Hulusi Eren, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017, s. 122-123.

⁵¹⁶Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 119; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 265; Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s. 220; Râzî, *a.g.e.*, c. XXII, s. 335-336.

⁵¹⁷Adile Sultan, *a.g.e.*, s. 396.

4.6.2. Menbâ-ı Cûd u Sehâ

Şeyh Halid, Hz. Fâtıma'dan mânevî yardım talebinde bulunduğu dörtlükte, O'nu cömertliğin ve yardımseverliğin kaynağı olarak görmektedir:

Yâ menba-ı cûd u sehâ
Yâ zevce-i şîr-i Hudâ
Ayırma Hâlid'i senden
Meded yâ Hazret-i Zehrâ⁵¹⁸

4.6.3. Muîn-i Fukarâ

Leylâ Hanım, Hz. Zehrâ'yı cömertlik ve yardımseverlik yönü ile birlikte ele almakta, âhirette Hz. Muhammed'in ümmetinden zorda kalmış olan günahkârlara şefâat edeceğine de vurgu yaparak, mahşer günü fakirlerin yardımcısı olacağını söylemektedir:

Ey mâder-i şâh-ı şühedâ Hazret-i Zehrâ
Mahşerde muîn-i fukarâ Hazret-i Zehrâ⁵¹⁹

4.6.4. Destgîr-i Bîcâregân

Şeyh Halid, öncelikle Hz. Fâtıma'yı şehzadelerin annesi şeklinde adlandırmış, ardından çâresizlere, fakirlere ve muhtaçlara karşı cömertliğini ve yardımseverliğini ön plana çıkarmıştır. Son olarak da mânevî bakımdan yorgun düşüp yolda kaldığını itiraf ederek Hz. Zehrâ'dan yardım istemiştir:

Yâ mâder-i şehzâdegân
Destigîr-i bîcâregân
Yorulduğum yolda kaldım ben
Meded yâ Hazret-i Zehrâ⁵²⁰

⁵¹⁸ Şeyh Hâlid, *a.g.e.*, s. 262.

⁵¹⁹ Leyla Hanım, *a.g.e.*, s. 233.

⁵²⁰ Şeyh Hâlid, *a.g.e.*, s. 262.

4.7. Mâsûmiyeti Yönüyle

Şia inancında peygamberlerle birlikte Hz. Fâtıma ve On İki İmamın da mâsûm olduğu ve ismet sıfatını hâiz bulunduğu telakkîsi kabul görmektedir⁵²¹. Buna mukâbil Ehl-i Sünnet itikadı temelinde değerlendirildiğinde mâsûmiyet vasfı sâdece peygamberlere mahsus bir özellik olarak ele alınmakta ve ismet sıfatı ancak peygamberlere hasredilmektedir⁵²². Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'inden kabul edilen kimseler ise Ehl-i Sünnet nezdinde seçkin kimseler olarak değerlendirilmekle beraber hata ve günah işleme vasfından uzak görülmemektedir. Bu durumun bir yansıması olarak Türk-İslâm edebiyatı müellifleri, Hz. Peygamber'in ashâbına, özellikle de Ehl-i Beyt ve dört büyük halîfeye eserlerinde yer verirken Şia telakkîsinde yer bulan mâsûmiyet vasfını hususi olarak ön plana çıkarmamakla birlikte mevzubahis şahsiyetlerin takvâ üzerine binâ ettikleri yaşantılarına vurgu yapmışlar ve bu kimseleri tertemiz, günahsız kimseler olarak kabul etmişlerdir. Müellifler, özellikle zühd ve takvâyaya dayalı yaşantısına dayalı olarak, eserlerinde Hz. Fâtıma'yı günahattan son derece sakınan, tertemiz bir kimse olarak aksettirmişler ve pâk, mâsûm, ismet vb. vasıflar ile nitelendirmek sûretiyle Hz. Fâtıma'nın Kuran ve sünnete dayalı yaşantısına vurgu yapmışlardır.

4.7.1. Pâk-i Mâsumân

Haydarî, Hz. Peygamber'in zevcesi Hz. Hatice ile kızı Hz. Fâtıma'yı günahattan son derece sakınan, müttaki iki kişi olarak nitelendirmektedir. Hz. Hatice ile Hz. Fâtıma'nın kapı eşiğini cennet bahçesi olarak tavsif etmek sûretiyle de "Cennet annelerin ayakları altındadır⁵²³." meâlindeki hadise telmihte bulunmakta ve mü'minlerin Ehl-i Beytten olan kadınları anne mesabesinde görmelerine işaret etmektedir:

Hadîce Fâtıma pâk-i mâsumân
Eşiği ravza-i rıdvânımızdır⁵²⁴

⁵²¹ Mehmet Bulut, "İsmet", *DİA*, c. XXIII, s. 136; Uludağ, a.g.md., *DİA*, c. II, s. 307; Öz, a.g.md., *DİA*, c. X, s. 499.

⁵²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Saim Kılavuz, *İlmihal*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2008, c. I, s. 109-110.

⁵²³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c. I, s. 282, hadis no: 1078.

⁵²⁴ Kômür, a.g.e, s. 181.

4.7.2. Mâsum

Nesîmî'nin (ö. 1418/19) beyitinde Hz. Fâtîma günah işlemekten son derece sakınan, takvâ ehli bir kimse olarak zikredilmiş ve kadınların en hayırlısı olmasına vurgu yapılmıştır. Hz. Hatice ise mü'minler nezdinde saygı ve hürmet görmesi ve kadınların övünç kaynağı olması ile ön plana çıkarılmıştır. Hz. Hatice “mâder-i fahrü'n-nisâ”, Hz. Fâtîma ise “menba-ı hayru'n-nisâ” olarak zikredilmiştir:

Fâtîma mâsûm oluptur hem Hatîce muhterem
Mader-i fahrü'n-nisâdır menbâ-ı hayrû'n-nisâ⁵²⁵

Hz. Peygamber'in “Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır⁵²⁶.” meâlindeki hadîs-i şerifine telmihte bulunan Câhidî Ahmed Efendi (ö. 1659/60), Hz. Fâtîma'nın mâsûmiyetini vurgulamak sûretiyle günah işlemekten uzak, tertemiz olduğuna işaret etmekte, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Hz. Fâtîma'dan doğan iki mücevher olduğunu, onlara ihanet eden kimselerde ise, iman bulunmadığını ifade etmektedir:

Didi Ahmed şehri ilmî kapısı Fettah Ali
İsm-i zâtun mazharıdır münkirün vicdânı yok

Mahremi Fâtîma mâsûm gevheri iki imâm
Murtazâ Hasan Hüseyin hâinün îmânı yok⁵²⁷

4.7.3. Pâk-i İsmet

Kadîmî, içine bulunduğu dertten kurtulmak maksadı ile Allah'a niyâzda bulunmaktadır. Bu esnâda Hz. Muhammed Mustafa, cennette mü'minlere Kevser suyundan ikram edecek olan Aliyyü'l-Murtazâ⁵²⁸ ile Hz. Peygamber'in tertemiz ve günahsız kızı (pâk-i ismet) ve kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtîma'ya tevessül ederek, duâsının Allah katında makbul olmasını dilemektedir:

⁵²⁵ Nesîmî, *a.g.e.*, s. 69.

⁵²⁶ Münâvî, *a.g.e.*, c. III, s. 46.

⁵²⁷ Câhidî Ahmed Efendi, *Dîvân*, Haz. Lokman Taşkesenlioğlu, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017, s. 145.

⁵²⁸ İlgili hadis için bkz. Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIV, s. 318.

Derdimi ref et Muhammed Mustafa aşkına
Sâkî-i Kevser Aliyyü'l-Murtazâ aşkına

Duhter-i pâkîzesi hem Hazret-i Peygamber'in
Pâk-i ismet Fâtıma hayrû'n-nisâ aşkına⁵²⁹

4.7.4. Dürr-i İsmet

Hüseyin Vassâf kaleme aldığı manzûmede Hz. Fâtıma'dan sitayişle bahsetmektedir. Buna göre Hz. Fâtıma, tüm yaratılmışların övünç kaynağı olan Hz. Peygamber'in gözünün nûru, tertemiz kızı ve kadınların en hayırlısıdır. Şair, iffetine düşkün, müttaki, tertemiz bir inci tanesi olarak tavsif ettiği Hz. Fâtıma'nın yoluna canını bile fedâ edeceğini, gönlünün de Hz. Fâtıma'nın yolunun toprağı olduğunu ifade etmektedir:

Duhter-i pâkîze-i Fahrü'l-enâmdır nûr-ı 'ayn
Ol Cenâb-ı Fâtıma hayrû'n-nisâdır sevdiğim
Yoluna cânım fedâ olsun o dürr-i ismetin
Hâk-ı râhı oldı gönlüm pür vefâdır sevdiğim⁵³⁰

4.8. Diğer Sıfatları

Hz. Fâtıma'nın, manzum eserlerde Hz. Muhammed ve Hz. Hatîce'nin kızı, Hz. Ali'nin hanımı, Hz. Hasan ve Hüseyin'in annesi olması gibi özellikleriyle zikredilmesinin yanı sıra âhiretteki konumu, kadınlar arasındaki üstünlüğü, cennetteki makamı, Hz. Peygamber tarafından çok sevilmesi, güzel ahlâkı, Muhammed ümmetinin nezdindeki değeri, ahirette günahkârlara şefaati vb. hususiyetleri ile de sıkça ele alınmıştır.

4.8.1. Âhîret Hatunu

Yazıcıoğlu Mehmed, Hz. Fâtıma'yı gül gibi kırmızı yanaklı mânâsına gelen "Gülizâr" sıfatı ile zikretmiş ve âhîret hatunu olduğunu, dünyevî arzulardan berî

⁵²⁹ Kadîmî Baba, *a.g.e.*, s.343.

⁵³⁰ Hüseyin Vassâf, *Divân*, s. 265.

bulduğunu söyleyerek zahidane yönüne dikkat çekmiştir. Bununla birlikte yüzünün ay gibi parlak olması ve etrafını aydınlatmasına binâen Hz. Fâtıma'ya Zehrâ lakabının verildiğini belirtmiştir:

Rivâyet iderler sahih dinle ey bahtiyâr
Kim ol âhiret hâtunı Fâtıma gülizâr

Lakab verdilerdi ki Zehrâ diyu zîrâ ol
Kim ay yüzünün nûrına gark olurdu diyâr⁵³¹

4.8.2. Bahîre-i Efdale'n-Nisâ

Hakkı Beg, âhirette Hz. Muhammed ile beraber Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'den oluşan Âl-i Abâ ile birlikte haşredilmek için Allah'a niyâzda bulunmaktadır. Bu talebinin kabul olunması için mânevî bakımdan tekâmül etmiş bulunan ve kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'yı vesile kılmaktadır:

Yâ Râb be zât-ı Fâtıma ekmele'l-Betül
Yâ Râb be sıdk-ı Bahîre efdale'n-nisâ

....

Hakkî-i zârı Âl-i Abâ ile haşr kıl⁵³²

4.8.3. Bülbül-ü Gülzâr-ı Dîn / Neyyir-i Evc-i Hakîkat / Pertev-i Nûr-ı Mübîn / Mazhar-ı Sırr-ı Emîn / Gencine-i Dürr-i Hayâ

Şeyh Hasan Haydar, *Hutbe-i Mersiye-i İmâmeyn* adlı mersiyesinde Hz. Fâtıma'ya olan derin sevgi ve muhabbetini dile getirmektedir. Buna göre Hz. Fâtıma risâlet bağının goncası, din gülistanının bülbülü, hakîkat zirvesinin parlayan güneşi ve Hz. Peygamber'in sevgili yavrusudur. O, bir lakabı da el-Emîn olan Hz. Peygamber'in sırlarına mazhar olmuştur. Ayrıca şair Hz. Fâtıma'ya salât ü selâm göndermekte ve onu edep hazînesinin incisi şeklinde tavsif etmektedir:

Gonca-i bâğ-ı risâlet bülbül-i gülzâr-ı dîn
Neyyir-i evc-i hakîkat pertev-i nûr-ı mübîn

⁵³¹ Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 294.

⁵³² Hakkı Beg, *a.g.e.*, s. 6.

Ciğerkûşe-i Ahmed mazhâr-ı sırr-ı emîn
Es-selâtü ve's-selâm ey gencine-i dürr-i hayâ
Es-selâtü ve's-selâm ey Fâtıma hayrü'n-nisâ⁵³³

4.8.4. Cân-ı Pezîr

Farsça bir kelime olan “cân-pezir”, “gönül alan” mânâsına gelmektedir. Hâfi'nin Hz. Peygamber ile Hz. Fâtıma arasında geçen bir mükâlemeye yer verdiği manzûmeye göre insanların ve cinlerin peygamberi Hz. Muhammed bir gün kızı Fâtıma'ya “Ey gönlümü alan! Sana âhiretteki durumunu haber vereyim mi?” diye sormuş ve “Âhirette gideceğin yer Firdevs cenneti, oturacağın yer ise oradaki köşklendir.” buyurmuştur:

Bir dahı bir gün Rasûl-i ins ü cân
Ya'ni kim Peygamber-i âhir zaman
Fâtımaya didi ey cân-ı pezîr
Vireyim mi sana hâlünden haber
Cennet-i firdevsi içinde menzîlün
Kasr u eyvân u makâm u mahfilin⁵³⁴

4.8.5. Cinânın Hûr-ı ‘Aynı

Molla Murad, beyitlerinde Hz. Fâtıma'nın cennete girişi esnâsında yaşanan bazı hâdiselere yer vermektedir. Buna göre, münâdiler bir Cuma günü mahşer meydanında bulunan kimselere Hz. Fâtıma'nın oradan geçeceğini, bu nedenle başlarını öne eğmeleri gerektiğini söyleyeceklerdir. Mahşer meydanında bulunanlar başlarını eğecekler ve Fâtıma bint-i Muhammed şimşek gibi süratle geçecektir. Bu esnâda, cennetlerin hûrisi Hz. Fâtıma, etrafında yetmiş bin hûri ile beraber cennete girecektir:

Buyurmuşdur Rasûlullâh kıyâmet oldukda
Nidâ eyler münâdiler sebile tolar arsa-i penhâ

⁵³³ Haydar Şeyh Hasan er-Rufâi el-Keyâlî, *a.g.e.*, vr. no. 24b.

⁵³⁴ Hâfi, *a.g.e.*, s. 251.

Buyurur ehl-i cum'â gün bu men tenkis-i râsıyla
Geçecek Fâtıma bint-i Muhammed râd u berk emsâ

Yürür nice rikâbında kenîzek gibi yetmiş bin
Cinânın hûr-ı 'aynı böyle gider cennete Zehrâ⁵³⁵

4.8.6. Cedde-i Pâkîze

Sıdkî Baba, Hz. Peygamber'in neslinden gelen ve müntesibi bulunduğu Şeyh Cemâleddin Efendi hakkında kaleme aldığı mersiyesinde yer alan beyitte kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'yı tertemiz, pak, namuslu ata mânâsına gelen "cedde-i pâkîze" terkîbi ile beraber zikretmiştir:

Cedde-i pâkîzesidir Fâtıma hayru'n-nisâ
Nesl-i pâk-i Mustafâ şâh-ı cihânım ol idi⁵³⁶

4.8.7. Cennetin Sultanı

Yusuf Fâhir Baba, Hz. Fâtıma'yı Hz. Muhammed'in şerefli nutfesi, dünya efendilerinin efendisi ve cennetin sultanı olarak nitelendirmiştir:

Sen Muhammed Mustafa'nın nutfe-i zî-şânısın
Seyyidü's-sâdât-ı âlem Cennetin sultânısın
Sen ve oğlun işte şimdi zatımın mihmanısın
Katre-i çeşmin sebeptir düzâhın itfâsına⁵³⁷

4.8.8. Dürr-i Yektâ-yı Deryâ-yı Yetîmî

Sâkıb Dede, küçük yaşta annesinin, genç yaşta da babasının vefâtına işaret ederek Hz. Fâtıma'yı yetimler deryasının inci tanesi olarak nitelendirmektedir:

Dür-i yektâ-yı deryâ-yı yetîmî Hazret-i Zehrâ
Ki şem'-i cem'ine etmiş Hûdâ pervâne hûrâyı⁵³⁸

⁵³⁵ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 18.

⁵³⁶ Belgin Sevil, "Sıdkî Baba'nın Mersiye Mecmuası (Metin İnceleme), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019, s. 71.

⁵³⁷ Şimşek, *a.g.m.*, *V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, c. II, s. 356.

⁵³⁸ Arı, *a.g.e.*, s. 88.

4.8.9. Dürr-i SadeF

Edirneli Kâmî, Hz. Fâtıma'yı yüzü ay gibi parlayan mânâsındaki Zehrâ lakabı ile zikretmiş ve “dürr-i sadeF” terkîbi ile bir inci tanesi olduğunu belirtmiştir:

Ol filze-i keyd-i şâh-ı İsrâ
Dürr-i sadeF-i Betül-i Zehrâ⁵³⁹

4.8.10. Dürr-i SadeF-i Kudret

Ali Emîrî Efendi, Hz. Fâtıma'yı yüzü ay gibi parlayan mânâsındaki Zehrâ lakabı ile zikrederek onun bir inci tanesi olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte Hz. Zehrâ'nın merhametinin tasavvur edilebilenin çok ötesinde olduğunu ifade etmiştir:

Dürr-i sadeF-i kudret idi Hazret-i Zehrâ
Mâ fevk-i tasavvurda idi ref'et-i Zehrâ⁵⁴⁰

4.8.11. Erenlerin Baş Tâcı

Harâbî, dörtlükte Hz. Fâtıma'yı erenlerin baş tacı şeklinde nitelendirmek sûretiyle bütün evliyânın kendisin tazim ettiğini vurgulamaktadır:

Lütfiye fakire kemter bacıdır
Muhammed Ali'ye kuldur bacıdır
Cümle erenlerin başı tâcıdır
İşte Fâtımatü'z-Zehrâmız vardır⁵⁴¹

4.8.12. Dürr-i Ma'den

Sukûtî, Hz. Peygamber'in zevcesi Hz. Hatice'yi baş tacı olarak nitelendirmiş ve ona olan hürmetini dile getirmiştir. Öte yandan Hz. Fâtıma'yı “inci tanesi” olarak nitelendirerek gerek Hz. Peygamber gerekse de Müslüman kadınlar nezdindeki kıymetine işaret etmiştir:

---

⁵³⁹ Kâmî, *a.g.e.*, s. 348.

⁵⁴⁰ Serin, *a.g.t.*, s. 41.

⁵⁴¹ Harâbî, *a.g.e.*, s. 329.

Zevce-i Ahmed bilâ-şek başımın tâc-gevheri
Dürr-i ma'den Fâtıma hayru'n-nisâdır sevdiğim⁵⁴²

4.8.13. Ehl-i Saâdet

İshak b. Hasan Rızâî, Hz. Fâtıma'nın âhiret mutluluğunu kazanmış bir kimse olduğunu, bunun da ötesinde Cennette kadınların efendisi olacağını ifade etmektedir:

Betül-ü Fâtıma ehl-i saâdet
Kılur Cennet nisâsına siyâdet⁵⁴³

4.8.14. Fahr-i Şeref-i Vâsita-i Ahmed-i Mürsel

Ali Emîrî, Hz. Muhammed'in kızı olan, övünç kaynağı ve şeref vesilesi olarak telakkî edilen Hz. Zehrâ'nın neslinden gelenlerin her tarikat silsilesinde yer aldığını söylemektedir. Nitekim Hz. Muhammed'in neslinin Hz. Fâtıma vâsıtası ile devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda, tarikat silsilelerinde yer alan mürşitlerin neseplerinin Hz. Fâtıma'ya ulaştığı görülmektedir⁵⁴⁴:

Fahr-i şeref-i vâsita-i Ahmed-i Mürsel
Her silsilede olmada zürriyet-i Zehrâ⁵⁴⁵

4.8.15. Fâtıma Gülizâr

Yazıcıoğlu Mehmed, Hz. Fâtıma'yı gül gibi kırmızı yanaklı mânâsına gelen “gülizâr” ismi ile birlikte zikretmiştir:

Rivâyet iderler sahih dinle ey bahtiyâr
Kim ol âhiret hâtunı Fâtıma gülizâr

Lakab virdiler ana Zehrâ deyu zîrâ ol
Kim ey yüzünün nûrına gark olur cümle diyâr⁵⁴⁶

⁵⁴² Sukûtî, *a.g.e.*, s. 269.

⁵⁴³ İshak bin Hasan Tokâdî er-Rızâî, *a.g.e.*, s. 15.

⁵⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Necdet Tosun, “Silsile”, *DİA*, Ankara, 2009, c. XXXVII, s. 206-207.

⁵⁴⁵ Serin, *a.g.t.*, s. 42.

⁵⁴⁶ Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 294.

4.8.16. Fâtıma Âlicenâb

Âdile Sultan, “Fâtıma âlicenâb” ifadesi ile Hz. Fâtıma’nın haysiyetli, onurlu, kendisine kötülük edene dahi iyilikle mukâbelede bulunacak bir yaratılışa sahip olduğunu hatırlatmaktadır. Ayrıca bu vasıf, sahip olduklarını ihtiyaç içinde bulunanlara veren, eli açık, cömert olması şeklinde de değerlendirilebilir:

Melce-i ümmet Hüseyin ibn-i Ali
Nûr-ı çeşm-i Fâtıma âlî-cenâb⁵⁴⁷

4.8.17. Hâtun-ı Mahremgâh-ı Mevlâ

Şeyh Baba Mehmed Süreyya (ö. 1924) kaleme aldığı dörtlükte ifade edildiği üzere Hz. Hz. Fâtıma ilâhi tecellilere mazhar olmuş güneş gibi parlak bir hazînedir. Mevlâ’nın gizli sırlarının kendisinde mahfuz olduğu kadındır:

Fâtıma gencine-i mihr-i tecelladır bilin
Fâtıma hatun-ı mahremgah-ı Mevlâdır bilin
Fâtıma mihman-ı Beytullah-ı ulyadır bilin
Ben muhibb-i hanedan-ı hak-i pay-i Hayderem⁵⁴⁸

4.8.18. Hûb-sîret

Behiştî (ö. 1511/12), Hz. Fâtıma ile Hz. Ali’nin oğullarının iyileşmesi için üç gün oruca niyet ettikleri hâdiseyi aktarırken, Hz. Fâtıma’yı yüzünün ay gibi parlak ve güzel oluşuna işaretle hub-sîret şeklinde tavsif etmiştir:

Yanınca Fâtıma ol hûb-sîret
Bile itdi ol üç gün savma niyyet⁵⁴⁹

4.8.19. Hûr-i Cennet

Behiştî, bir cennet hûrisi olan Hz. Fâtıma’nın, babasının âhirete irtihâli sonrasında derin bir hüzne gark olduğunu ifade etmektedir:

⁵⁴⁷ Adile Sultan, *a.g.e.*, s. 226.

⁵⁴⁸ Şeyh Baba Mehmed Süreyya, *Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşîyye*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1995, s. 66.

⁵⁴⁹ Behiştî, *a.g.e.*, s. 117.

Gamından Fâtıma ol hûr-ı Cennet
Olupdı garka-i derya-yı hayret⁵⁵⁰

4.8.20. İslâm Anası

Şah Hatâyî, Hz. Fâtıma'yı mü'minlerin annesi ve kadınların en hayırlısı olarak nitelendirirken "İslâm Anası" vasfını kullanmıştır. Nitekim Hz. Fâtıma, zühd ve takvâya dayalı yaşantısı ile Müslüman kadınların daima örnek aldığı kimse konumundadır:

İslâm anası Fâtıma-i hayrû'n-nisâdır
Zîrâ kamûya dîn ile ihsân Alîdir⁵⁵¹

4.8.21. Kevser 'Atâ

Zühdî Abdülmecîd, Hz. Fâtıma'nın âhirette kadınlar başta olmak üzere, bütün Müslümanlara Kevser ırmağından ikram edeceğini ifade etmektedir:

O rûzda Fâtıma sâkî nisâdır
Cemî-i ümmete Kevser 'atâdır⁵⁵²

4.8.22. Kân-ı Cevâhir-i Hudâ

Hanyalı Nûrî, Hz. Fâtıma'yı ilâhî mücevherlerin kaynağı olarak nitelendirmek sûretiyle onun Allah nezdindeki kıymetine ve yüce mertebesine işaret etmektedir:

Bir kân-ı cevâhir-i Hudâdır
Anlarda ale'l-husûs Zehrâ⁵⁵³

4.8.23. Mükrâm

Dâmâd Mahmud Celâleddîn Paşa (ö. 1903), yetenekli olmanın Allah vergisi bir durum olduğunu, nitekim eline kılıç alan herkesin Rüstem ve Behram⁵⁵⁴ gibi savaşçı bir

⁵⁵⁰ Behiştî, *a.g.e.*, s. 116.

⁵⁵¹ Ergun, *a.g.e.*, s. 169.

⁵⁵² Zühdî Abdülmecid, *a.g.e.*, vr. no. 7.

⁵⁵³ Abdullah Aydın, *a.g.t.*, s. 250.

⁵⁵⁴ Rüstem, Firdevsî'nin ünlü eseri Şehnâme'de adı geçen ve kendisine efsanevî kahramanlık ve maceralar isnad edilen bir karakterdir. Behram ise Sâsânî hükümdarlarından olup adalet, cesaret ve gücü ile

kimliğe sahip olamayacağını söylemektedir. Bir kimsenin kalabalıklar içinde üstün meziyetleri ile tebâruz etmesi için şerefli bir şahsiyete sahip olması gerekmektedir. Zira ismi Ali olan herkes, Hz. Ali gibi bulunduğu yere şeref veren, ismi Fâtıma olan herkes de Hz. Fâtıma gibi izzet ve şeref sahibi olamaz:

Bir tecellî-i Hudâdır suver-i isti'dâd
Her eli seyf tutan Rüstem ü Behrâm olmaz
Bu tekessürde teferrüd şeref-i zât ister
Her Ali mükrım ü her Fâtıma mükrâm olmaz⁵⁵⁵

4.8.24. Mihr-i Muhît

Haydarî, Hz. Ali'nin evlâdına olan sevgi ve muhabbetinden başka bir zenginliğinin olmamasından dolayı gurur duyduğunu söylemekte, Hz. Hatice ile etrafı güneş gibi aydınlatan Hz. Fâtıma'ya olan sevgisini dile getirmektedir:

Fakr ile fahreylerez ez aşk-ı evlâd-ı Ali
Hem Hatice Fâtıma mihr-i muhît bizdedir⁵⁵⁶

4.8.25. Meryem-i Bâ-safâ

Hanyalı Nûrî, Hz. Fâtıma'yı Meryem-i bâ-safâ şeklinde tesmiye etmek sûretiyle günahlardan uzak, müttaki yaşamı ile iffetli ve tertemiz kişiliğe sahip olan Hz. Meryem'e benzetmektedir:

Ol Meryem-i bâ-safâdan oldu
Tâli' iki şems iki Mesîhâ
Ya'ni Hasaneyn-i ahseneynin
Her biri birer nigâr-ı hüsnâ⁵⁵⁷

---

meşhurdur. Bkz. Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 162, 165.

⁵⁵⁵Ömür Ceylan, *Hânedanda Bir Âsî Dâmâd Mahmûd Celâleddin Paşa Hayatı Edebî Kişiliği ve Âsâf Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 174.

⁵⁵⁶Kömür, *a.g.e.*, s. 190.

⁵⁵⁷Abdullah Aydın, *a.g.t.*, s. 250.

4.8.26. Mâder-i Ümmet

Kurân-ı Kerîm’de “*Peygamber mü’minlere kendi canlarından daha değerlidir. Onun hanımları, mü’minlerin anneleridir*” (Ahzâb, 33/6) buyurulmaktadır. Mü’minler, ilgili âyetten yola çıkarak Hz. Peygamber’in eşlerini ve kızlarını anneleri mesabesinde görmekte, onlara annelere gösterilen hürmeti göstermektedirler⁵⁵⁸. Hanyalı Nûrî, Ahzâb sûresinde yer alan ayete işaretle ve özellikle de mü’minler arasındaki genel kabule dayanarak Hz. Fâtîma’yı mü’minlerin annesi şeklinde nitelendirmektedir:

Mâder-i ümmet cenâb-ı kevser-i ma’nâ
Bint-i Rasûl-i Hudâ vü ümm-i sa’îdân⁵⁵⁹

4.8.27. Nakd

Nesîmî, Hz. Fâtîma’yı Hz. Peygamber’in sermâyesi ve kadınların en hayırlısı, Hz. Hatice’yi ise sırlarını paylaştığı kimse ve kadınların övünç kaynağı olarak vasıflandırmaktadır. Şair, Hz. Fâtîma’yı Hz. Peygamber’in sermâyesi olarak nitelendirmek sûretiyle Hz. Peygamber’in nesebinin, kızı Fâtîma aracılığı ile devam ettiğine işaret etmektedir:

Fâtîma nakdin senin oldu Hadîce mahremin
Bu biri hayrû’n-nisâdır bu biri fahrû’n-nisâ⁵⁶⁰

4.8.28. Nûr-ı Ehl-i Beyt

Haydarî, Hz. Fâtîma’yı kadınların en hayırlısı olarak nitelendirmekte, babasına olan derin sevgi ve muhabbeti, Hz. Peygamber’in en sevdiği kadın ve yaşantısı itibari ile Hz. Peygamber’e en çok benzeyen kimse olması, özellikle de Hz. Peygamber neslinin kendisi vâsıtası ile devam etmesine istinâden Ehl-i Beyt’in nûru olduğunu söylemektedir:

Hayrû’n-nisâ Betül-i ezvâc nûr-ı Ehl-i Beyt
Ey dürr-i bahr-i hakâik gevher-i kân yâ Alî⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeki Duman, *Kuran-ı Kerim’de Adab-ı Muaşeret*, Fecr Yay., İstanbul, 2018, s. 154-164.

⁵⁵⁹ Abdullah Aydın, *a.g.t.*, s. 199.

⁵⁶⁰ Nesîmî, *a.g.e.*, s. 75.

4.8.29. Nûr-ı Hakk'ın Mazharı

Haydarî, Hz. Hatice ve Hz. Fâtıma'yı ilâhî nurlarının tecellîgâhı olarak nitelendirmekte, böylece her ikisinin de nebevî terbiye altında yetişerek üstün mânevî dereceler elde ettiklerine işaret etmektedir. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi aslana benzeterek Hz. Muhammed'in diğer peygamberler, Hz. Ali'nin ise, diğer yiğitler karşısındaki üstün konumunu vurgulamaktadır:

Hem Hatîce Fâtımadır nûr-ı Hakk'ın mazharı
Sevmişem cân u gönülde şîr ile şîrî
Anla ve kim olduğun bil Ahmed ü Hayderî
Lâ nebî illâ Muhammed Lâ fetâ illâ Ali⁵⁶²

4.8.30. Nûr-ı Akdem

Osman Hulûsi Efendi (ö. 1990), Hz. Hüseyin'in babası Hz. Ali'yi Rasûl-i Ekrem'in mânevî şahsiyeti itibariyle aynı olarak tavsif etmektedir. Hz. Fâtıma'yı ise Hz. Hüseyin'in annesi ve ilk yaratılan nur şeklinde nitelendirmektedir⁵⁶³:

Ki oldur pederi ayn-ı Rasûl-i Ekrem
Anası Fâtımadır nûr-ı akdem⁵⁶⁴

4.8.31. Nûr-i Hidâyet

Haydarî, Hz. Peygamber'in şefâat edenlerin en üstünü olduğunu söylemekte, Hz. Hatice ve Hz. Fâtıma'yı insanların hidayete ulaşmalarına vesile olan nur şeklinde nitelendirmektedir:

Şâh-ı şefâatsin sırr-ı velâyet
Hatîce vü Fâtıma nûr-ı hidâyet

⁵⁶¹ Kômür, *a.g.e.*, s. 501.

⁵⁶² Kômür, *a.g.e.*, s. 463.

⁵⁶³ Alevî inancında Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın ilk yaratılan nur oldukları inancı yaygındır. Zira Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin tek bir nur oldukları ve birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğine şeklinde bir inanış da bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaplan, *a.g.m.*, c. I, s. 147-159; Ali Adil Atalay Vaktidoldu, *Hazret-i Betül Fâtıma Anamız*, Can Yay., İstanbul, 2011, s. 13-14.

⁵⁶⁴ Osman Hulûsi Ateş, *Dîvân-ı Hulûsi-i Dârendevî*, Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Nasihat Yay., İstanbul, 2013, s. 434.

Kılma günâhım el-aman mürüvvet
Hasan ile Hüseyin'in aşkına⁵⁶⁵

4.8.32. Nûr-ı Hakk Rahman

Haydarî, Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt'ine olan sevgisini dile getirdiği dörtlükte Hz. Hatice ve Hz. Fâtıma'yı Rahman olan Hakk'ın nûru şeklinde tavsif etmektedir:

Dinle emri ne derim güftârımı ey cânımız
Hem Hatîce Fâtımadır nûr-ı Hakk Rahmânımız
Şâh Hasan ile Hüseyin dînimiz îmânımız
Tende cânım Mustafa canda cânânım Murtezâ⁵⁶⁶

4.8.33. Pertev-i Envâr-ı Aşk

Haydarî, ilk âyetleri ق ve ة harfleri ile başlayan Meryem sûresinin Ehl-i Beyt'in mâsûmiyeti husûsunda nâzil olduğunu söylemekte, kendilerine duyduğu sevgi ve hürmetini dile getirmek maksadıyla Hz. Hatice ile Hz. Fâtıma'yı aşk nurlarından yayılan ışık olarak vasıflandırmaktadır:

Ehl-i Beyt'in ismetine nâzil oldu Kâf-Hâ
Hem Hatîce Fâtımadır pertev-i envâr-ı aşk⁵⁶⁷

4.8.34. Pertev-i Nûr-ı 'Ayn

Haydarî, Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'inin aşk nurlarına muttalî olduklarını söylemekte, Ehl-i Beyt mensuplarından olan Hz. Hatice ve Hz. Fâtıma'yı Hz. Peygamber'in gözünün nûru olarak vasıflandırmaktadır:

Ehl-i Beyt-i Mustafadır muttali-i envâr-ı aşk
Hem Hatice Fâtımadır pertev-i nûr-i göz ayn⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ Kömür, *a.g.e.*, s. 393.

⁵⁶⁶ Kömür, *a.g.e.*, s. 104.

⁵⁶⁷ Kömür, *a.g.e.*, s. 273.

⁵⁶⁸ Kömür, *a.g.e.*, s. 352.

4.8.35. Râyegân

İbrahim ibni Bâlî, dünyada ve âhirette benzerleri olmayacak iki kadın bulunduğunu, bu kadınların ilkinin Zehrâ lakabı ile bilinen Hz. Fâtıma, diğerrinin ise Hümeyra lakaplı Hz. Âişe olduğunu ifade etmektedir:

Şol iki seyyide kim râ'yegân
Dü hâtun-ı beşerdür dü cihâne

Birisi Fâtımadır örf-i Zehrâ
İkinci Âişe dirler Hümeyrâ⁵⁶⁹

4.8.36. Sâlihâtullâh/ Sâhib-i Kur'ânullâh

Vâhib Ümmî (ö. 1595), zühd ve takvâ bakımından Hz. Zehrâ'ya müsâvî bir kimse bulunmadığını, onun gibi salihâ bir kulun dünyaya gelmediğini, ileride de gelmeyeceğini ifade etmekte ve Hz. Fâtıma'yı Allah'ın salihâ kulu olarak nitelendirmektedir. Vâhib Ümmî'nin yukarıdaki manzûmesinde yer alan sâlihâtullah ifadesi Dîvân'ın bir başka nüshasında sâhib-i Kur'ânullah şeklinde olup bu ifade ile Hz. Fâtıma'nın Kur'an ilimlerine vakıf bir kimse olduğu ifade edilmektedir:

Gelmemiştir gelmeyiser bir dahı akrânı yok
Hazret-i Zehrâyı gör ne sâlihâtullâhdır⁵⁷⁰

4.8.37. Seyyidü's-Sâdât-ı Âlem

Yusuf Fâhir Baba, Hz. Fâtıma'yı Hz. Muhammed'in şerefli nutfesi, dünya efendilerinin önderi (seyyidü's-sâdât-ı âlem) ve cennetin sultanı olarak nitelendirmiştir:

Sen Muhammed Mustafa'nın nutfesi-zî-şânısın
Seyyidü's-sâdât-ı âlem Cennetin sultanısın⁵⁷¹

⁵⁶⁹ İbrahim ibn Bâlî, *a.g.e.*, s. 27.

⁵⁷⁰ Mustafa Tatçı-Ahmet Ögke, *Vâhib Ümmî Halvetî Dîvân-ı İlâhiyât*, H Yay., İstanbul, 2012, s. 167.

⁵⁷¹ Şimşek, *a.g.m.*, *V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, c. II, s. 356.

4.8.38. Şems-i Kamer

Nevrûz bin İsa Adanavî, Hz. Hatice-i Kübrâ'yı kadınların övünç kaynağı olarak nitelendirmekte, Hz. Fâtımatü'z-Zehrâ'yı ise yüzünün parlaklığına istinâden ay ve güneşe benzetmektedir:

Hatîce-i Kübrâdurur mukaddemâ nisadır fahrü'n-nisâ
Fâtımatü'z-Zehrâdurur şems-i kamerâyı⁵⁷²

4.8.39. Şem'-i Nûr-ı Hilkat/Şem'-i Şebistân-ı Hayâ

Fuzûlî, Hz. Fâtıma'ya olan sevgi ve hürmetini dile getirmekte ve onu yüzünün parlaklığına binaen yaratılış nurunun güneşi, Hz. Muhammed'in kızı olmasından dolayı şeref madeninin mücevheri, zühd ve takvâyaya dayalı yaşantısı itibariyle de hayâ odasının mumu şeklinde nitelendirmektedir:

Ol menem kim şem'-i nûr-ı hilkatimdir Fâtıma
Gevher-i kân-ı şeref şem'-i şebistân-ı hayâ⁵⁷³

4.8.40. Şâfi-i Rûz-ı Cezâ

Murtazâ Sukûtî, Hz. Hatice ile Hz. Fâtıma'nın hiç şüphesiz Hz. Muhammed'in nûru olduklarını ve kadınların en hayırlısı olan Hz. Fâtıma'nın hesap günü mü'minlere şefâat edeceğini ifade etmektedir:

Ol Hadîce Fâtıma nûr-ı Ahmed lâ raybe fih
Şâfi-i rûz-ı cezâ hayru'n-nisâsın yâ Ali⁵⁷⁴

4.8.41. Şefî'

Ümmî Sinan (ö. 1551), Hz. Muhammed'in övgüsüne yer verdiği beytinde öncelikle Hz. Hatice'yi Hz. Muhammed'in mahremi olarak zikretmektedir. Akabinde Hz. Fâtıma'nın âhîret günü mü'min kadınlara şefâatçi olacağını ve babası Hz. Muhammed'in kıymetini bilen bir kimse olduğunu vurgulamaktadır:

⁵⁷² Nevruz b. İsa Adanavî, *a.g.e.*, vr. no. 88.

⁵⁷³ Alevî/Bektaşî kaynaklarında bu şiirin Fuzûlî'ye ait olduğu söylenilmekle beraber Dîvân'da tespit edilememiştir.

⁵⁷⁴ Murtazâ Sukûtî, *a.g.e.*, s. 355.

Hatîce mahremin oldu Fâtîma kadrini bildi
Nisâlara şefî' oldu ey yüzü gül ü alnı mâh⁵⁷⁵

Sıdkî Baba (ö. 1928), *Mersiye*'sinde öncelikle Allah'tan hidayet, Hz. Peygamber'den de şefâat istediğini söylemektedir. Akabinde, Hz. Fâtîma'nın ümmet-i Muhammed'e şefâat edeceğini vurgulayarak onu “şefî'u'l-ümmet” şeklinde vasıflandırmaktadır:

Sıdkiyâ isteriz Hakdan hidâyet
İki cihân serverinden şefâ'at
Fâtîmatü'z-Zehrâ şefî'u'l-ümmet
Hacı Bektaş kutb-ı devrân ağladı⁵⁷⁶

4.8.42. Tâc-ı Eşref

Hâşim Baba, *Kaside-i Mersiye-i Hânedân-ı Nebvî* adlı kasidesinde Hz. Fâtîma'yı çeşitli özellikleri ile zikrederek ona salât ü selâm getirmektedir. Şair, ilk mısradaki Hz. Fâtîma'nın Hasan ve Hüseyin'in annesi olduğunu söylemekte ve en şerefli taç şeklinde nitelendirerek ona olan hürmetini ifade etmektedir. Ardından kadınların en hayırlısı olduğunu belirterek Hz. Haydar'ın hanımı olduğuna işaret etmektedir:

Es-salât ey ümmü sibteyn tâc-ı eşref ve's-selâm
Zevce-i Haydar Betül Fâtîma-i hayrû'n-nisâ⁵⁷⁷

4.8.43. Ümmü's-Süedâ

Hanyalı Nûrî, beytinde Hz. Fâtîma'yı ilâhî tecellîlerin ve mânevî ilimlerin kaynağı olarak nitelendirmekte, bununla birlikte Allah nezdinde kıymeti bulunan ve saadete ermiş mü'minlerin de annesi olduğunu söylemektedir:

Her katresi bir kevser-i ma'nâ-yı ezeldir
Ümmü's-süedâ olmada Zehrâ-yı tecellî⁵⁷⁸

⁵⁷⁵ Ümmî Sinan, *Dîvân*, Haz. A. Azmi Bilgin, T.c. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017, s. 143.

⁵⁷⁶ Sevil, *a.g.t.*, s. 71.

⁵⁷⁷ Hâşim Baba, *a.g.e.*, vr. no. 18.

⁵⁷⁸ Abdullah Aydın, *a.g.t.*, s. 277.

4.8.44. Zarf-ı Hudâ

Hâce Muhammed Lutfî, ilk olarak Hz. Fâtıma'yı kadınların en hayırlısı olarak nitelendirmekte, akabinde “zarf-ı Hudâ” şeklinde zikretmek sûretiyle ilâhi hakikatleri bünyesinde barındırdığını ifade etmektedir:

Fâtımatü'z-Zehrâ hayru'n-nisâdır
Ümmü'l-Hasaneyn hem zarf-ı Hudâdır
Evlâd-ı Peygamber Hakk'a fedâdır
Ağlar gözü gönlü al kan iledir⁵⁷⁹

4.8.45. Fâtıma-i dilber

XX. asırda yaşamış Rıfâi-meşrep Mehmed İlhâmî (ö. 1953), 1947 senesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından ilk kez yapılan hac seyahatine iştirak etmiş ve bu seyahat esnâsındaki hatıralarını manzum-mensur karışık olarak kaleme almıştır⁵⁸⁰. Eserin son bölümünde şairin, hac farızasını yerine getirmesinin ardından mübârek makamlara ve kişilere veda ederken duygularını dile getirdiği “el-vedâ” redifli bir şiir yer almaktadır. Şair bu manzûmede Hz. Fâtıma'yı, “gönülleri kendine çeken, güzel kadın” mânâsına gelen “dilber” vasfı ile beraber zikretmiştir:

Sıddık-i ekber Ömer-i mutahhar
Fâtıma-i dilber size el-vedâ

Hazret-i Osman câmiu'l-Kur'an
Ey Abdurrahman size el-vedâ⁵⁸¹

⁵⁷⁹ Hâce Muhammed Lutfî, *a.g.e.*, s. 146.

⁵⁸⁰ Raşit Çavuşoğlu, *Hicaz Yollarında Bir Sûfî Mehmed İlhâmî'nin Hac Seyahatnâmesi*, Okur Akademi Yay., İstanbul, 2019, s. 59.

⁵⁸¹ Çavuşoğlu, *a.g.e.*, s. 187.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. FÂTİMA İLE İLGİLİ ESERLER

Türk-İslâm edebiyatı sahasında Hz. Fâtıma ile ilgili olarak kaleme alınan müstakil eserler mevcuttur. Bu eserlerin bir kısmında Hz. Fâtıma'nın doğumu, Hz. Ali ile evliliği, vefâtı, Hz. Peygamber'in kızına nasihatleri ve vasiyeti gibi hususlara yer verilirken, bazılarında ise, hayatının tamamı ele alınmıştır. Hz. Fâtıma'nın doğumunun konu edildiği eserler, "Mevlid-i Fâtıma", evliliği ile ilgili kaleme alınan eserler "Tezvic-i Fâtıma", vefâtı ile ilgili eserler ise "Dâstân-ı Fâtıma", "Ahvâl-i Fâtıma", "Vefât-ı Fâtıma" ya da "Hikâye-i Fâtıma" şeklinde isimlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in kızına nasihatleri veya vasiyetleri husûsundaki eserlerde ise belli bir adlandırma bulunmamakla birlikte bu eserlere "Vasiyet-i Nebi li-Fâtıma", "Nasihat-ı Rasûlullah li-Fâtıma" gibi isimler verildiği tespit edilmiştir.

1. MEVLİD-İ FÂTİMA TÜRÜNDE ESERLER

Türk-İslâm edebiyatı alanında Hz. Fâtıma'nın doğumu ile ilgili az sayıda da olsa müstakil eserler kaleme alınmış, bu eserler de edebiyatımızda mevlid-i Fâtıma türünün teşekkülüne vesile olmuştur. Hz. Fâtıma'nın doğumu ile ilgili olarak şu ana kadar dört eserin te'lif edildiği tespit edilmiştir. Bu türdeki eserlerin ilk örneklerine XV. yüzyılda rastlanmaktadır. Eserler Abdî, Süleyman Memdûh, Muhammed Esad Erbilî ve Mehmed Şemseddin tarafından kaleme alınmıştır. Mevlid-i Fâtıma türündeki eserlerin tamamı manzum olup mesnevî nazım şekli ile yazılmıştır. Abdî'nin eseri 964 beyit, diğer eserlerin uzunluğu ise 100 beyitten daha azdır. Bu eserlerde genellikle sade bir dil kullanılmış, halk arasında Hz. Fâtıma ile ilgili bazı yaygın inanışlara yer verilmiştir⁵⁸². Bu tür eserler mevlid başlığını taşımakla beraber, muhtevâlarında Hz. Fâtıma'nın doğumunun yanı sıra çocukluğu, evliliği, vefâtı gibi hususlar da ele alınmıştır.

1.1. Abdî'nin Mevlid'i

Eser, Hacı Abdî tarafından 1515 senesinde yazılmıştır. Kaynaklarda müellifi hakkında bilgi bulunmayan eserin tek nüshası Ankara Milli Kütüphane

---

⁵⁸² Hakan Yekbaş, *a.g.e.*, s. 317-328.

06 Mil Yz A 2664/2 numarada kayıtlıdır⁵⁸³. Eser, “Fî Beyân-ı Mevlûd-i Hazret-i Fâtımatü’z-Zehrâ bint-i Muhammedi’l-Mustafa Sallâlâhu ‘Aleyhi Vesellem” başlığını taşımaktadır. 964 beyitten müteşekkil bulunan ve mesnevî nazım şekliyle telif edilen eser, şekil ve muhtevâ itibari ile halkın okuyup anlamasına müsait bir tarzda, sâde bir üslupla yazılmıştır.

Eserin başı:

İbtidâ ismin Hak’un yâd idelim

Baèdezân gel söze bünyâd idelim

Eserin sonu:

El açup bir diyen âmîn duâya

Yarın ol konşu ola Mustafâ’ya

Eserde Hz. Hatice’nin Hz. Fâtıma’ya hâmile kalması ile ilgili olarak birtakım mucizevi hususlar dile getirilmiştir. Buna göre Mikail, Hz. Peygamber için hurma ve üzüm getirmiş, Hz. Peygamber bu ikramları yemiş, hanımı ile bir araya gelmesinin akabinde Hz. Hatice kızı Fâtıma’ya hâmile kalmıştır. Hz. Fâtıma doğduktan sonra iki melek ona hizmetkâr olması için görevlendirilmiştir. Eser mevlid-i Fâtıma türünde olmakla birlikte, Hz. Fâtıma’nın Hz. Ali ile evliliğini de ihtivâ etmektedir. Eserde yer aldığı üzere Hz. Ali, Hz. Fâtıma’yı babasından istemiş, Allah’ın bu husustaki emrini Cebrail, Hz. Peygamber’e bildirerek, kızı Fâtıma’yı Ali’ye vermesini söylemiştir. Ayrıca eserde Zühre yıldızının gökten inerek kimin evinin üzerinde durursa Fâtıma’nın onunla evleneceği ve yıldızın Hz. Ali’nin evinin üzerinde durduğu, bunun da Ali-Fâtıma evliliğine bir işaret olduğu zikredilmiştir. Düğün esnâsında da birtakım harikulade olaylar vukû bulmuştur. Buna göre misafirlere ikram için hazırlanan düğün yemekleri hiç eksilmemiş, Cebrâil Hz. Fâtıma’ya cennetten düğün hediyeleri getirmiş, Fâtıma düğün elbisesi olarak cennetten getirilen yeşil bir elbise giymiş, düğünün akabinde cennet hûrileri Hz. Fâtıma’yı ziyâret etmişlerdir. Eser 48 beyitlik bir münacat ile nihayete ermektedir⁵⁸⁴. Eserin muhtevâsı tetkik edildiğinde en fazla dikkat çeken husus, eserin halkın dikkatini celbedecek tarzda yazılmış olmasıdır. Hz. Fâtıma’nın doğumu ile Hz. Ali-Fâtıma evliliğinin öncesi ve sonrasında zuhûr eden mucizevi olayların eserde

⁵⁸³ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/mevld-i-hazret-i-fatma/136971> Erişim tarihi: 21.09.2019

⁵⁸⁴ Eserle ilgili ayrıntılı bilgi ve eserin transkripsiyonu için Bkz. Yekbaş, *a.g.e.*, s. 329-429.

ayrıntılı bir biçimde yer alması, dini hususlardaki bir takım halk inanışlarının dini muhtevâlî eserlere bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

1.2. Süleyman Memdûh'un Mevlid'i

Süleyman Memdûh tarafından kaleme alınan eserin üç nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan ilki Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Kitaplığı No. 605'e kayıtlı el yazmasıdır. 73 beyitten müteşekkildir. Diğer iki nüshası ise Mâlumât Gazetesi'nin⁵⁸⁵ 16 Cemâziyelâhir 1317 ve 16 Cemâziyelâhir 1318 tarihli sayılarında yayınlanmıştır. Her ikisi de 83 beyittir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut olan yazma nüshanın başlığı "Mevlid-i Fâtîmatü'z-Zehrâ Radiyallahu 'Anhâ", Malumat Gazetesi'nde yer alan nüshaların başlıkları ise "Vilâdetnâme-i Hazret-i Fâtîma" şeklindedir. Mesnevî nazım şekli ile yazılmıştır.

Eserin başı:

Önce Allah ismini zikr idelim
Şükr idüp eltâfını fikr idelim

Eserin sonu:

Fâtîma sâdât u ashâb-ı güzîn
Sellimullâhe 'aleyhi ecmaîn

Türk-İslâm edebiyatı geleneğine uygun olarak tevhdî, na't ve münacat ile başlayan eserde, Hz. Peygamber'in cennetten Cebrâil vâsıtası ile getirilmiş elmaları yemesi neticesinde Hz. Fâtîma'nın dünyaya gelmesi, Hz. Fâtîma'nın anne karnında iken konuşması, doğduğunda yerlerin ve göklerin nura gark olması gibi doğumundan önce ve doğumu esnâsında zuhûr eden bazı hâllerden bahsedilmektedir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in kızına olan sevgisi, Hz. Fâtîma'nın kıyâmette ümmet-i Muhammed'e

⁵⁸⁵ Malumat Gazetesi, 1895-1903 yılları arasında yayımlanan önemli gazetelerdendir. Saraya yakınlığı ile bilinen gazete, yayımlandığı dönemin siyasal, sosyal ve edebî yapısı hakkında bilgi edinmek husûsunda önemli bir kaynaktır. Bkz. Salih Okumuş-Alev Bal, "Review of the Malumat (Newspaper) In The Respect of Shape, Content and The Authors (The Copies 1-100)", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2011, c. II, S. 3, s. 165.

şefâatçi olması da eserde yer alan diğer hususlardandır. Eser 23 beyitlik bir Duâ bölümü ile son bulmaktadır⁵⁸⁶.

1.3. Muhammed Esad Erbilî'nin Mevlid'i

Eser, 1847-1931 yılları arasında yaşamış bir Nakşî-Halidî şeyhi olan Muhammed Esad Erbilî⁵⁸⁷ tarafından kaleme alınmıştır. Muhammed Esad Erbilî'nin Dîvân'ında yer alan Mevlid'in Farsça ve Türkçe olmak üzere iki metni bulunmaktadır. Buna ek olarak Mevlid'in müstakil bir baskısı da mevcuttur. Dîvân'da yer alan Türkçe Mevlid'in başlığı "Mevlîd-i Şerîf-i Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ Radıyallâhü Anhâ", Farsça Mevlid'in başlığı "Terceme-i Mevlîd-i Şerîf-i Fâtımatü'z-Zehrâ Radıyallâhü Teâlâ Anhâ", müstakil baskısındaki başlığı ise "Mevlîd-i Fâtımatü'z-Zehrâ Radıyallâhü Teâlâ Anhâ" şeklindedir⁵⁸⁸. Bazı kaynaklarda eserin Muhammed Esad Erbilî tarafından kaleme alınan asıl metninin Farsça olduğu, Türkçe'ye müellifin oğlu Mehmet Ali Efendi tarafından tercüme edildiği ifade edilmekle birlikte⁵⁸⁹, Dîvân'ın ön sözünde eserin hem Farsça hem de Türkçe metninin müellifin kendisine ait olduğu bilgisi yer almaktadır⁵⁹⁰. Eser 74 beyitten müteşekkil olup mesnevî nazım şekli ile yazılmıştır.

Eserin başı:

Evvel Allah adını zikr idelim
Fikr idüp eltâfına şükr idelim

Eserin sonu:

Ehl-i Beyt'e Fâtihâ olsun hemîn
Rahmetullâhi 'aleyhim ecmaîn

⁵⁸⁶ Kaynaklarda müellif ile ilgili bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak eserinde kendisi ile ilgili olarak "Mesnevîhân es-Seyyid Süleyman Memdûh" ibâresi bulunmaktadır. Bu ibâre müellifin Hz. Peygamber'in nesebinden geldiği ve Mevlevî tarikatına mensup olabileceğini göstermektedir. Müellif ve eserle ilgili ayrıntılı bilgi ve eserin transkripsiyonlu metni için bkz. Yekbaş, *a.g.e.*, s. 431-445.

⁵⁸⁷ Müellif hakkında bilgi için bkz. Hasan Kamil Yılmaz, "Esad Erbilî", *DİA*, Ankara, 1995, c. XI, s. 349; İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî's-Şuarâ)*, Haz. Ayşegül Celepoğlu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2013, c. V, s. 2596.

⁵⁸⁸ Eserle ilgili ayrıntılı bilgi ve eserin transkripsiyonu için bkz. Muhammed Esad Erbilî, *Dîvân-ı Es'ad*, Erkam Yay., İstanbul, 1991, s. 250-273; Yekbaş, *a.g.e.*, s. 448-464; Necdet Şengün, "Hz. Fâtıma Mevlîdi ve Vesîletü'n-Necât ile Mukâyesesi", *Cumhûriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/2, 2008, s. 430-438.

⁵⁸⁹ Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.m.*, *DİA*, c. XI, s. 349; Mustafa Uzun, "Fâtıma", *DİA*, Ankara, 1995, c. XII, s. 223-224; Yekbaş, *a.g.e.*, s. 450.

⁵⁹⁰ Erbilî, *a.g.e.*, s. 6; Yekbaş, *a.g.e.*, s. 450.

Eser tevhîd, na't ve münacat bölümleri ile başlamış, ardından asıl konu olan Hz. Fâtıma'nın doğumuna geçilmiştir. Eserde Cebrail'in Hz. Peygamber ve Hz. Hatice için cennetten meyve getirmesi, bu meyveleri yemelerinin ardından Hz. Hatice'nin hâmile kalması, Hz. Fâtıma'nın anne karnında iken konuşması, doğumunun ardından yerlerin ve göklerin nurla dolması gibi unsurlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Hz. Fâtıma'nın, Hz. Peygamber nezdindeki değeri husûsunda rivâyet edilen bazı hadislerle de telmîhen yer verilmiştir. Eserin sonunda bir duâ bölümü yer almaktadır⁵⁹¹.

1.4. Mehmed Şemseddin'in Mevlid'i

Mehmed Şemseddin Efendi, 1867-1936 yılları arasında yaşamış ve hayatının önemli bir kısmını Bursa'da geçirmiştir. Halvetî-Mısırî şeyhi olup, Niyâzî-i Mısırî Âsitânesi'nin son postnişinidir⁵⁹². Velût bir müellif olan Mehmed Şemseddin Efendi'nin "Mesâr-ı Şemsü'l-Mısırî fi'l-Mevlidi'l-Muhammedî" adını verdiği mevlid türünde bir eseri bulunmaktadır. Bu eserde ayrıca müellifin Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma ile Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için yazdığı mevlidler de mevcuttur⁵⁹³. Te'lif tarihi husûsunda herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte eser, 1924 senesinde Mısır İtimâd Matbaası'nda basılmıştır. Mesnevî nazım şekli ile yazılmış eserin Hz. Fâtıma'nın doğumu ile ilgili bölümü 66 beyitten ibâret olup, "Nisâr-ı Şemsü'l-Mısırî" şeklinde adlandırılmıştır⁵⁹⁴.

Eserin başı:

Analım nâm-ı Hudâyı evvelâ
İdelim yüz bin ana hamd ü senâ

Eserin sonu:

Anların hubbıyla taemîr eyle yâ Rab gönlümüz
Sırr-ı tevhîd ile tenvîr eyle yâ Rab gönlümüz

⁵⁹¹ Yekbaş, *a.g.e.*, s. 450-464.

⁵⁹² Mehmed Şemseddin Efendi'nin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *a.g.e.*, c. V, s. 2267-2268; Mustafa Tatcı-Mehmet Cemal Öztürk, "Mehmet Şemseddin Ulusoy", *DİA*, Ankara, 2012, c. XLII, s. 135-136; Mustafa Kara, "Bursalı Bir Tarihçi Mehmet Şemseddin (Ulusoy) Efendi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1991, S. 3, c. III, s. 99-105; Yusuf Kabakçı, "Bursalı Mutasavvıf Tarihçi Mehmed Şemseddin Efendi ve Seyahatnamesi Dildâr-ı Şemsî", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XVII, S. 1, s. 265-268.

⁵⁹³ Mehmed Şemseddin el-Mısırî, *Mevlid*, Haz. Mustafa Kara, Sır Yay., Bursa, 2008.

⁵⁹⁴ Eserle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yekbaş, *a.g.e.*, s. 467- 476.

Genel itibari ile beş kısma ayrılan Hz. Fâtıma Mevlid'i, ilk olarak Allah'a hamd, Âl-i Abâ ile Hz. Fâtıma'ya övgü ve sebep-i te'lif kısımları ile başlamaktadır. Akabinde, Hz. Fâtıma için kaleme alınan diğer mevlidlerde de yer aldığı üzere Cebrail'in Hz. Peygamber'e iki elma getirmesi, bu elmaları yemesi, netice itibari ile Hz. Hatice'nin Hz. Fâtıma'ya hâmile kalması, doğum sırasında meleklerin Hz. Hatice'ye hizmet etmeleri hususlarını ihtivâ etmektedir. Üçüncü bölüm ise, "Tetimme" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Hz. Fâtıma'nın sahip olduğu vasıflarından hareketle övgüsüne yer verilmiştir. "Münacat" şeklinde adlandırılan dördüncü bölüm ise 9 beyitten müteşekkildir. Müellif bu bölümde On İki İmam'ın adlarını zikrederek münacatta bulunmaktadır. Mevlid'in son bölümü ise 12 beyitten müteşekkil olup, "Akd-i Fâtıma li-'Ali 'Aleyhima's-Selâm" başlığını taşımaktadır. Bu kısımda da diğer Hz. Fâtıma mevlidlerinde olduğu üzere, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Fâtıma ile evlenmek istemeleri, Cebrâil'in Hz. Peygamber'e gelerek Allah'ın Ali-Fâtıma evliliğini dilediğini söylemesi hususları ele alınmış, izdivacın gerçekleşmesi ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in doğumlarından bahsedilmiştir. Eser, tek beyitlik bir duâ ile nihayete ermektedir⁵⁹⁵.

2. TEZVÎC-İ FÂTİMA TÜRÜNDE ESERLER

Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin evlilikleri, hadislere konu olmanın yanı sıra İslâm Tarihi'nin dikkat çeken meselelerinden birisi olmuştur. Özellikle Şia kaynaklarında bu evlilikle ilgili olarak bazı efsanevi unsurlar bulunmaktadır. Allah'ın Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın nikâhlarını bizzat kendi katında ve meleklerin şahitliğinde kıydığı inancı bu unsurların başında gelmektedir. Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile nikâhlanması karşılığında âhiret günü cennete girecek ilk kadın olmayı ve Müslüman kadınlara şefâat hakkı elde etmeyi talep etmesi ve bu talebin Allah katında olumlu karşılık bulması diğer efsanevi anlatımlardandır. Özellikle Şia kaynaklarında yer alan bu tür hikâyelerin kültürel etkileşimin bir neticesi olarak Sünnî müelliflerin eserlerini de etkilediği görülmektedir.

Türk-İslâm edebiyatı sahasında az sayıda da olsa Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile evliliği husûsunda yazılan iki müstakil eser ile bir makale tespit edilmiştir.

---

⁵⁹⁵ Yekbaş, *a.g.e.*, 467-476.

2.1. Tezvic-i Fâtıma

Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 7557/1'e kayıtlı eserin ismi, ilk sayfada "Tezvic-i Fâtıma ve Hikâye-i Diğer" şeklinde geçmektedir. 34 varaktan müteşekkil olan eser mensur olup kütüphane kayıtlarında müellifinin Kâdî Asker Şerif Mehmed Molla Efendi olduğu bilgisi yer almaktadır⁵⁹⁶. Eserde Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile evliliği öncesinde ve sonrasında meydana gelen bir takım olaylar anlatılmaktadır. Eserin muhtevâsında yer aldığı üzere Cenâb-ı Hak, Fâtıma ile Ali'nin nikâhlarını gökte kıydığını, yeryüzünde de kendisinin kıyması gerektiği şeklinde Hz. Peygamber'e hitapta bulunur. Buna binâen Hz. Peygamber, kızı Fâtıma'ya Ali ile nikâhlanması gerektiğini bildirir. Hz. Fâtıma, Hz. Ali'nin gözlerinin büyük olduğu ve ondan korktuğu bahanesi ile bu evliliğe razı olmaz. Hz. Peygamber, bin altın karşılığında Ali ile nikâhını kıydığını söylemesi üzerine, Hz. Fâtıma, cennete girecek ilk kadın olması şartı ile nikâhı kabul eder.

2.2. Tezvic-i Fâtımatü'z-Zehrâ

Eser, Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi'nde olup 21 Hk 586/2 demirbaş numarasına kayıtlıdır. Eserin müellifi hakkında bilgi bulunmamaktadır. 4 varaktan müteşekkil olan eser, mensur-manzum karışıktır⁵⁹⁷. Eser, Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın evlilik tarihleri, düğün yemekleri, evlendiklerinde kaç yaşında oldukları, nikâhlarının Allah tarafından meleklerin şahitliğinde kıyılması, evliliklerinin ardından Hz. Muhammed ile olan münâsebetleri vb. hususları ihtivâ etmektedir.

2.3. Hz. Fâtıma'nın Cihazı ve Düğünü

"Hazret-i Fâtıma'nın Cihazı ve Düğünü", Tâhirü'l-Mevlevî (d. 1877- ö. 1951), tarafından kaleme alınan 4 sayfalık bir makaledir. Makale, yazıldığı dönem gerçekleştirilen gösterişli düğünlere eleştirel bir açıdan yaklaşmış olup, Mahfil Dergisi'nin h. 1340 Receb ayı (m. 1922) nüshasının 146-149. sayfaları arasında yayınlanmıştır⁵⁹⁸. Tâhirü'l-Mevlevî, makalenin giriş kısmında o dönemde bazı düğünlerin çok gösterişli olduğu husûsunu dile getirmiştir. Ardından örnek İslâm kadını

⁵⁹⁶ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/tezv%C3%A9c-i-Fâtıma/128858> Erişim tarihi: 06.11.2018

⁵⁹⁷ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/tezvic-i-fatimetuz-zehra-ra/15105> Erişim tarihi: 06.11.2018

⁵⁹⁸ Tâhirü'l-Mevlevî, "Hz. Fâtıma'nın Cihazı ve Düğünü", *Mahfil Gazetesi*, İstanbul, 1922, c. II, S. 21, s. 146-149.

Hız. Fâtıma ile Hız. Ali'nin düğün hazırlıkları ve çeyizleri hakkında bilgiler vermiştir. Makalenin sonunda ise, düğün hazırlıkları esnâsında israf ve gösterişten kaçınılması husûsunda devrin insanlarına nasihatte bulunmuştur.

3. HZ. PEYGAMBER'İN HZ. FÂTİMA'YA NASİHATİ VEYA VASİYETİ TÜRÜNDE ESERLER

3.1. Nasîhat-i Rasûlillah Li-Fâtıma

Eser Bosna Hersek Gâzi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunmakta olup 562/1 demirbaş numarasında kayıtlıdır. 4 varaktan müteşekkil olan eserin müellifi ile ilgili kütüphane kayıtlarında bilgi yer almamaktadır⁵⁹⁹. Bu nüshaya erişilememiştir.

3.2. Nasîhat-i Rasûlullah (S.A.V) Kızı Fâtıma'ya (R.A.)

Eser, Konya Koyunoğlu Yazma Eserler Kütüphanesi'nde olup 12167 demirbaş numarasına kayıtlıdır ve müellifi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Eserin adı ilk varakta "Rasûl-i Ekrem Sallallâhu Teâlâ Aleyhi Vesellem Hazretlerinin ...⁶⁰⁰ Eyitdüğü Nasîhatidür" şeklinde yer almaktadır. 10 varaktan oluşan eser, mensur olup Hız. Peygamber'in kadınlarla ilgili olarak Hız. Fâtıma'ya bildirdiği bazı hususları ele almaktadır. Eserin muhtevâsına göre Hız. Fâtıma ve Hız. Ali bir gün Hız. Peygamber'i ziyâret ederler. Hız. Peygamber onlara Mi'rac gecesinde cehennemın kendisine gösterildiğini ve orada azap gören günahkâr kadınları müşahade ettiğini bildirir. Hız. Fâtıma, babasından bu kadınların cehennemde azap görmelerinin sebeplerini sorar. Hız. Peygamber de kızına cehennemde kadınların gördükleri çeşitli azaplar ile kadınların dünya hayatında iken işledikleri ve cehennemde azap çekmelerine sebep olan günahları ayrıntılı şekilde anlatır.

3.3. Vasiyet-i Nebî Li-Fâtıma

Eser, Bosna Hersek Gâzi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunmaktadır. 6170 demirbaş numarasına kayıtlıdır. Eserin müellifi

⁵⁹⁹ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/nas%C3%AEhat-i-res%C3%BBlillah-li-Fâtıma/98863> Erişim tarihi: 06.11.2018

⁶⁰⁰ Bu kısım okunamamıştır.

ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. 94 varaktan ibârettir. Eserin, varak sayıları değişiklik arz etmekle beraber aynı kütüphanede 14 farklı nüshası mevcuttur⁶⁰¹. Eserin nüshalarına erişilememiştir.

3.4. Vasiyet-i Rasûlullah

Eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda olup OE Yz 0625 02 demirbaş numarasına kayıtlıdır. 3 varaktan müteşekkildir. Müellifi ile ilgili eserde ya da kütüphane kayıtlarında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Eserin muhtevâsına göre Hz. Fâtıma bir gün babasına gelerek günahkâr kadınların akıbetleri hakkında bilgi vermesini ister. Hz. Peygamber de, kızının bu talebi üzerine dünya hayatında kadınların işledikleri günahları ve bu günahlar neticesinde âhiret hayatında karşılaşacakları azabı anlatır.

3.5. Vasiyyet-i Rasûlullâh Sallallâhu 'Aleyhi Vesellem Li-Fâtımatü'z-Zehrâ Radiyallâhü 'Anhâ

Eser, Millet Yazma Eserler Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu'nda olup 34 Ae Şeriyye 821/3 demirbaş numarasında bulunmaktadır. Kütüphane kayıtlarında eserin ismi “Hazret-i Râsûl-i Ekrem'in Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâya Vasiyyetlerinin Tercümesi” şeklinde kayıtlı olmakla beraber, başlığında Vasiyyet-i Rasûlullâh Sallallâhu 'Aleyhi Vesellem Li-Fâtımatü'z-Zehrâ Radiyallâhü 'Anhâ ibâresi yer almaktadır. 2 varaktan müteşekkil olan eserin müellifi ile ilgili olarak kütüphane kayıtlarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır⁶⁰². Eserde yer aldığı üzere Hz. Fâtıma babasına gelerek erkeklerin kadınlar üzerindeki haklarını sormuş, Hz. Peygamber de bu husûsu kızına ayrıntılı şekilde izah etmiştir.

4. HZ. FÂTİMA'NIN VEFÂTI İLE İLGİLİ ESERLER

Hz. Peygamber ile Hz. Fâtıma arasında oluşan derin sevgi hadislerine konu olmuş, İslâm Tarihi kaynaklarında da önemli bir yer teşkil etmiştir. Hz. Peygamber kadınlar

⁶⁰¹ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vas%C3%AEyet-i-neb%C3%AE-sav-li-Fâtıma/98185> Erişim tarihi: 06.11.2018

⁶⁰² <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/hazret-i-res%C3%BB1-i-ekrem-in-hazret-i-fatimetuz-zahraya-vasiyyetlerinin-tercumesi/189380> Erişim tarihi: 06.11.2018

içerisinde en çok Fâtıma'yı sevdiğini söylemiş⁶⁰³, cihada çıkmadan evvel en son Fâtıma'yı ziyâret etmiş, dönüşte de ilk olarak Fâtıma ile görüşmüştür⁶⁰⁴. Vefâtından hemen önce kızı Fâtıma'yı çağırıp, ailesinden kendisine ilk kavuşacak kişi olduğunu bildirmiştir⁶⁰⁵. Hz. Peygamber'in vefâtı, aralarında büyük bir sevgi bağı bulunan Hz. Fâtıma'yı derinden sarsmış, yeme içmeden ve uykudan kesilmesine sebep olmuştur. Hz. Peygamber'in âhirete irtihâlinde yaklaşık altı ay sonra Hz. Fâtıma da vefât etmiştir⁶⁰⁶.

Hz. Peygamber'in vefâtının ardından Hz. Fâtıma'nın duyduğu derin üzüntü ve yaklaşık altı aylık zaman diliminde yaşadıkları, vefâtı ve defin işlemleri sırasında vukû bulan bir takım olaylar Müslüman Türk müelliflerin dikkatini celp etmiş, Türk-İslâm edebiyatı sahasında bu hususla ilgili olarak çeşitli eserler te'lif edilmiştir. Hz. Fâtıma'nın vefâtı ile ilgili te'lif eserlerin bir kısmı müstakil olmakla beraber bir kısmı da başka eserlerin içerisinde yer alan bölümlerden ibârettir. Bu eserler “Dâstân-ı Fâtıma”, “Hikâye-i Fâtıma”, “Vefât-ı Fâtıma” veya “Ahvâl-i Fâtıma” şeklinde adlandırılmıştır. Genel itibari ile Hz. Peygamber'in âhirete irtihâlinin ardından Hz. Fâtıma'nın içine düştüğü üzüntüyü, kendi vefâtına kadar geçen süre ve defnedilmesi esnâsında yaşadığı bir takım olayları ihtivâ etmektedir. Sade bir üslup ile yazılan eserlerin dili ve muhtevâsı incelendiğinde, genellikle halk tabakasının okumasına yönelik olarak hazırlanmış oldukları görülmektedir. Eserlerin muhtevâsında, hadislerde de yer alan ve hayatın doğal akışına uygun olan hallerin dışında, okuyucunun ilgisini çekmeye yönelik bir takım efsanevi olaylara da yer verilmiştir.

4.1. Dâstân-ı Fâtıma

Yapılan kütüphane taramaları neticesinde yazma eser kütüphanelerinde “Dâstân-ı Fâtıma”, “Hikâye-i Fâtıma”, “Ahvâl-i Fâtıma” veya “Vefât-ı Fâtıma” şeklinde kayıtlı eserler tespit edilmiştir. Eserlerin ihtivâ ettiği olaylar genel itibari ile birbirinin benzeridir. Buna göre Hz. Peygamber'in vefâtının ardından Hz. Fâtıma derin bir üzüntü içerisine girer, sürekli ağlar, yeme-içme ve uykudan kesilir. Hz. Fâtıma'nın bu durumuna şahit olan sahâbeler, Hz. Ali'ye gelerek Fâtıma'nın durumundan ötürü oldukça üzgün olduklarını, ancak ağlamakla Hz. Peygamber'in geri gelmeyeceğini,

⁶⁰³ Tirmizî, *Sünen*, c. VI, s. 184, hadis no: 3873.

⁶⁰⁴ Ebu Dâvûd, *Sünen*, c. IV, s. 87, hadis no: 4213.

⁶⁰⁵ Ebu Dâvûd, *Sünen*, c. IV, s. 87, hadis no: 4213; İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 25-26; İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 266.

⁶⁰⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 27.

Allah'ın takdirine rıza göstermenin daha uygun olacağını söyleyerek, Fâtıma'ya nasihat etmesini isterler. Hz. Ali, Fâtıma'ya bu hususla ilgili olarak nasihatte bulunur. Ancak, Hz. Fâtıma, babası yerin altında yatarken ağlamaktan kendini alamadığını söyler. Hz. Ali'den kendisine bir kulübe yapmasını ister. Hz. Ali, Fâtıma için bir kulübe yapar ve Fâtıma o kulübede ağlamaya başlar. Hz. Fâtıma, babasının hasretinden dolayı gün geçtikçe zayıflamaktadır. Yine bir gün babasının kabrinde ağlarken Hz. Peygamber, mucizevi bir şekilde kızına seslenerek kavuşma vaktinin geldiğini haber verir. Bunun üzerine Hz. Fâtıma hazırlık yapmak maksadı ile evine döner. Annelerinin durumundan şüphelenen Hasan ve Hüseyin Hz. Fâtıma'ya ne olduğunu sorar. Fâtıma, artık vefât vaktinin geldiğini söyler ve oğullarını dizlerine oturtarak öper. Babasına kavuşacak olmaktan dolayı son derece mutlu olan Hz. Fâtıma henüz çocukluk çağında bulunan, bakıma ve anne şefkatine muhtaç olan oğullarından ayrılacak olmanın verdiği hüznle ağlamaya başlar. Bu sırada Hz. Ali eve gelir. Fâtıma, ayrılık vaktinin yaklaştığını söyler ve çocuklarını babalarına emanet eder. O gün akşam ile yatsı arasında vefât eder. Vefâtı esnâsında bazı peygamberlerle birlikte Hz. Havvâ, Hz. Meryem, Hz. Hatice ve Hz. Âişe'nin ruhları hazır bulunurlar. Hz. Ali ve oğulları Hz. Fâtıma'nın vefâtından dolayı son derece müteessir olurlar. Hz. Fâtıma'nın cenâze namazını Hz. Ali'nin isteği üzerine Hz. Ebû Bekir kıldırır ve Hz. Peygamber'in kabrinin yanına defnedirler. Hz. Ali, Fâtıma'yı kabre koyarken Hz. Peygamber, kabrinden elini uzatır ve kızını Hz. Ali'nin elinden alarak "Hoş geldin kızım!" diyerek karşılar⁶⁰⁷.

Dâstân-ı Fâtıma türünde tespit edilebilen eserlerin künyeleri şu şekildedir:

1. *Dâstân-ı Fâtıma*, Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3881/11 numara ile kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında eserin müellifi Kâdî Asker Şerif Mehmed Molla Efendi olarak yer almakta, telif tarihi, müstensih ve istinsah bilgileri bulunmamaktadır. Her sayfada 13 satır bulunan eser, 7 varak ve 108 beyitten müteşekkildir⁶⁰⁸.

Eserin başı: İşit imdi Fâtıma ahvâlini
Kim Rasûlden sonra n'oldı hâlini

Eserin sonu: Tâ kim hatm ola bunda bu dâsitân
Vir salavât Mustafâya ve's-selâm

⁶⁰⁷ Bu rivâyet için bkz. Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, c. XLIII, s. 192.

⁶⁰⁸ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/dastan-i-Fâtıma/135702> Erişim tarihi: 12.06.2019

2. *Hâzâ Dâstân-ı Fâtıma Budur*, Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi 5905 numara ile kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında eserin müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah bilgileri bulunmamaktadır. Her sayfada 13 satır bulunan eser, 6 varak ve 128 beyitten ibârettir.

Eserin başı: İşit imdi Fâtıma ahvâlini
Kim Rasûlden sonra n'oldı hâlini

Eserin sonu: Turman imdi var iken sizde hayât
Es-salavât den kable'l-memât

3. *Fâtıma Ana Ahvâli*, Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi 5906 numara ile kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında eserin müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah bilgileri bulunmamaktadır. Her sayfada 13 satır bulunan eser, 6 varak ve 134 beyitten ibârettir⁶⁰⁹.

Eserin başı: İşit imdi Fâtıma ahvâlini
Kim Rasûlden sonra n'oldı hâlini

Eserin sonu: İrağ itme ya Rab anlardan bizi
Anlarıyla haşr it cümlemizi

4. *Hâzâ Dâstân-ı Fâtıma Radıyallâhu Anhâ*, Durmuş Topal'ın⁶¹⁰ şahsî kütüphanesinde bulunmaktadır. Eserin müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah bilgileri bulunmamaktadır. 116 beyitten ibârettir⁶¹¹.

Eserin başı: İşit imdi Fâtıma ahvâlini
Kim Rasûlden sonra n'oldı hâlini

Eserin sonu: Pes bu âlem tâ dutduka nizâm
Diyelim ki es-salâtu ve's-selâm

⁶⁰⁹ Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde 5905 ve 5906 numaralara kayıtlı bulunan nüshalarla ilgili olarak bir makale çalışması yapılmıştır. Bkz. Perihan Ölker, "Hz. Fâtıma Destanı", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2016, S. 36, s. 351-366.

⁶¹⁰ Durmuş Topal, 1932-2002 yılları arasında Amasya'da yaşamış bir Alevî-Bektaşî babasıdır. Bkz. Osman Eğri, *Alevî Bektaşî Klasikleri Kitâb-ı Dâr*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2007, s. 14.

⁶¹¹ Eserle ilgili bir kitap çalışması yapılmıştır. Bkz. Mehmet Mahfuz Söylemez, *Dâstân-ı İbrahim Edhem, Dâstân-ı Fâtıma, Dâstân-ı Hâtun*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2007.

5. *Dâstân-ı Fâtıma*, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Library Digital Collections Manuscript Collection PL248 S85 M4 1717 numara ile kayıtlıdır. Müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah tarihi bilgileri yer almamaktadır. Her sayfasında 11 satır bulunan eser, 9 varaktan ibâret olup, beyit sayısı 178'dir⁶¹².

Eserin başı: İşit imdi Fâtıma ahvâlini
Kim Rasûlden sonra n'oldı hâlini

Eserin sonu: Ümmetinden razı olsun ol Muîn
Rahmetullahi 'aleyhim ecmaîn

6. *Kitâbü Ahvâl-i Fâtıma*, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Library Digital Collections Manuscript Collection PL248. M48 numara ile kayıtlıdır. Müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah tarihi bilgileri bulunmamaktadır. Eseri "Fî Beyân-ı Vefât-ı Fâtımatü'z-Zehrâ" ve "Fî Beyân-ı Kanaat-i ve Defn-i Fâtımatü'z-Zehrâ" şeklinde iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm 98, ikinci bölüm ise 21 beyittir⁶¹³.

Eserin başı: İşit imdi Fâtıma ahvâlini
Kim Rasûlden sonra n'oldı hâlini

Eserin sonu: Ümmetinden razı olsun ol Muîn
Rahmetullahi 'aleyhim ecmaîn

7. *Hikâye-i Fâtıma*, Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9491/6 numara ile kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında eserin müellifi Kâdî Asker Şerif Mehmed Molla Efendi olarak yer almaktadır⁶¹⁴. Her sayfasında 14 satır bulunan eser, 6 varaktan müteşekkildir.

Eserin başı: İşit imdi Fâtıma ahvâlini
Kim Rasûlden sonra n'oldı hâlini

Eserin sonu: Hem didi kim sahâbeler yâ Mustafâ
Fâtıma geldi muştuluk ... safâ

⁶¹² <http://cdm21054.contentdm.oclc.org/cdm/compoundobject/collection/MC/id/22295/rec/2> Erişim tarihi: 12.06.2019

⁶¹³ <http://cdm21054.contentdm.oclc.org/cdm/compoundobject/collection/MC/id/29038/rec/3> Erişim tarihi: 12.06.2019

⁶¹⁴ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/hikaye-i-hazret-i-fatma/210036> Erişim tarihi: 06.11.2018

8. *Ahvâl-i Fâtıma*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Vat. Turco 17/2 numara ile kayıtlıdır. Müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah tarihi bilgileri bulunmamaktadır. 6 varaktan müteşekkil bulunan esere ulaşılamamıştır⁶¹⁵.

9. *Ahvâl-i Fâtıma*, Bosna Hersek Gâzi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları R-8154 numara ile kayıtlıdır. Müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah tarihi bilgileri bulunmamaktadır. 4 varaktan ibâret olan nüshaya ulaşılamamıştır⁶¹⁶.

10. *Risâle fî Beyân-ı Ahvâl-i Fâtımatü'z-Zehrâ*, Kâhire Hidiv Türkçe Yazmaları 9108/3 numara ile kayıtlıdır. Müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah tarihi bilgileri bulunmamaktadır. Esere ulaşılamamıştır⁶¹⁷.

11. *Hikâye-i Fâtıma*, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 1412 numara ile kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında müellifinin Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halil olduğu bilgisi yer almaktadır. Telif tarihi bilinmeyen eserin istinsah tarihi h. 897/ m. 1491'dir. Her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. 5 varaktan oluşan eserde 130 beyit yer almaktadır⁶¹⁸.

Eserin başı: Ana ol câm-ı ecel sunulıcak
Hazret-i Hak'dan yana gün olıcak

Eserin sonu: Yanına aldı nevârüz eyledi
Hoş mısın kızum safâ geldin dedi

12. *Vefât-ı Fâtıma*, Bosna Hersek Gâzi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 2674 numara ile kayıtlıdır. Müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah tarihi bilgileri bulunmamaktadır. Esere ulaşılamamıştır⁶¹⁹.

13. *Vefât-ı Fâtıma*, Bosna Hersek Gâzi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 6818 numara ile kayıtlıdır. Müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah tarihi bilgileri

⁶¹⁵ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/ahval-i-fatima/90690> Erişim tarihi: 06.11.2018

⁶¹⁶ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/ahval-i-fatima/100174> Erişim tarihi: 06.11.2018

⁶¹⁷ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/risale-f%C3%AE-beyani-ahvali-fatimatiz-zehra/111076> Erişim tarihi: 06.11.2018

⁶¹⁸ Eserle ilgili bir makale çalışması yapılmıştır. Bkz. Şaban Doğan, "Bir Eski Oğuz Türkçesi Metni Hikâye-i Fâtıma ve Dil Özellikleri", *Akademik Bakış Dergisi*, Kırgızistan, Eylül-Ekim 2012, S. 32, s. 1-20; <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vefat-i-fatimatuz-zehra/191204> Erişim tarihi: 06.11.2018

⁶¹⁹ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vefat-i-fatima/97968> Erişim tarihi: 07.11.2018

yoktur. Kütüphane kayıtlarında 2 varaktan ibâret olduğu belirtilen nüshaya ulaşılamamıştır⁶²⁰.

14. *Vefât-ı Fâtıma Radıyallahü Anhâ*, Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 8624/3 numara ile kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında eserin ismi “Nazm-ı Vefât-ı Fâtıma”, müellifi ise Kâdî Şerif Mehmed Molla Efendi olarak yer almaktadır. Telif ve istinsah bilgileri bulunmamaktadır. Her sayfasında 9 satır bulunan eser, 12 varak ve 107 beyitten oluşmaktadır⁶²¹.

Eserin başı: Hâtemü'n-nebî dünyadan teşrif itdükden sonra
Fâtımanın hâli sonra n'ola

Eserin sonu: Ger dilersiz bulasız bâkî hayat
Vir mutahhar rûhına es-salavât

15. *Hâzâ Kitâbü Ahvâl-i Fâtıma*, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Library Digital Collections Manuscript Collection PL248 S85 M44 1687 numara ile kayıtlıdır. Müellif ve telif tarihi ile ilgili bilgi yer almamaktadır. Kütüphane kayıtlarında müstensihisi Monla Ali, istinsah tarihi 1687 olarak yer almaktadır. Her sayfasında 15 satır bulunan eser, 4 varak ve 109 beyitten ibârettir⁶²².

Eserin başı: Ol Habîbün izzetin fikr idelüm
Kalbimüz pür-nûr idüp zikr idelüm

Eserin sonu: Ya İlâhî okuyup dinleyeni yazanı
Rahmetünle yarlığagıl yâ Ğanî

16. *Hikâye-i Hazret-i Bibi Fâtıma*, Oxford Bodleian Türkçe Yazmaları MS Ind.Inst. Turk. 25/1 numaraya kayıtlıdır. Müellif, telif tarihi, müstensih ve istinsah tarihi bilgileri bulunmamaktadır. 18 varaktan oluşan nüshaya ulaşılamamıştır⁶²³.

⁶²⁰ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vefat-i-fatima/98543> Erişim tarihi: 07.11.2018

⁶²¹ Eserle ilgili bir makale çalışması yapılmıştır. Bkz. Muhammet Kuzubaş, “Manzum Bir Destan Kitabı (Destân-ı Veysel Karânî, Vefât-ı Hz. Fâtıma, Vefât-ı İbrahim, Hikâyet-i Güğercin, Hikâyet-i Geyik)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. I-II, Kış, 2008, s. 304-340.

⁶²² <http://cdm21054.contentdm.oclc.org/cdm/compoundobject/collection/MC/id/32146/rec/5> Erişim tarihi: 06.11.2018

⁶²³ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/hikaye-i-hazret-i-bibi-fatima/96158> Erişim tarihi: 08.11.2018

17. *Vefât-ı Fâtıma*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Y-183/2 numaraya kayıtlıdır. Müellifi, Gönenli Yahya bin Bahşî'dir. Müellifi kütüphane kayıtlarında Muhyiddîn olarak yer almaktadır. Eser, aynı müellifin *Mevlid* adlı eserinin akabinde yer almaktadır⁶²⁴. Müstensihî Hüseyin bin Mehmed, istinsah tarihi 1788'dir⁶²⁵.

Eserin başı: Bir söze âğâz idelüm ki cihân
Ol sözün odına yansın ... cân

Eserin sonu: Her kim diler lutf-ı Hakkı kazana
Bir Fâtıha okuya bunu yazana

4.2. Vefât-ı Hazret-i Fâtıma

Eser, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 7454/5 numarada kayıtlı olup, müellifi Bursalı Mehmed Akif'tir. Kütüphane kayıtlarında eserin müellifinin Miralay Mehmed Akif olduğu belirtilmektedir. Eserin başlığı “Vefât-ı Hazret-i Fâtımatü’z-Zehrâ Radiyallâhü Anhâ” şeklindedir. Başlıktan sonra “İsm-i Pâk Hazret-i Fahr-i Âlem Muhammedini’l-Mustafâ-râ Salavât” şeklinde bir ibâre mevcuttur. 4 varak ve 69 beyitten müteşekkildir⁶²⁶. Eserde yer aldığı üzere Hz. Peygamber’in vefâtı Hz. Fâtıma’yı derinden sarsmıştır. Bu duruma şahid olan Medîneliler Hz. Ali’ye gelerek Hz. Fâtıma’nın durumunun kendilerini çok üzdüğünü, ağlamanın Hz. Peygamber’i geri getirmeyeceğini söylemişler ve Hz. Ali’den Fâtıma’yı teselli etmesini talep etmişlerdir. Hz. Ali, Medînelilerin bu isteklerini Hz. Fâtıma’ya iletmiş, o da babasının kabrinin yanına bir ev inşa etmesini isteyerek ve kimseyi rahatsız etmemek maksadıyla feryad ü figâna orada devam edeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Ali, Hz. Peygamber’in kabrine yakın bir kulübe yapmış, Hz. Fâtıma da bu kulübede ah u zar etmeye devam etmiştir. Bir gün yine babasının kabrinin başında ağlarken, Hz. Peygamber kabrinden dile gelerek kızına kavuşma vaktinin yakın olduğunu söylemiş, babasının bu hitabı Hz. Fâtıma’yı sevince boğmuştur. Bunun üzerine Hz. Fâtıma derhal evine dönmüş, annelerinin aceleci tavırlarını gören Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin annelerine bu durumu sormuşlardır. Hz. Fâtıma artık babasına kavuşma vaktinin geldiğini söylemiştir.

⁶²⁴ Gönenli Yahya bin Bahşî, Muhyiddin ismi ile de bilinmektedir. Eser ve müellif ile ilgili bilgi için bkz. Şükrü Baştürk, “Gönenli Yahya b. Bahşî’nin Mevlid’i ve Söz Varlığı Üzerine”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2018, S. 7/3, s. 1500-1537.

⁶²⁵ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vefat-i-fatima/111478> Erişim tarihi: 06.11.2018

⁶²⁶ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vefat-i-hz-fatima-ra/128418> Erişim tarihi:08.11.2018

Babasına kavuşacağı için gayet mesrur olmakla beraber, evlatlarının küçük olmaları ve bakıma muhtaç bulunmaları dolayısı ile de endişelidir. Hz. Fâtıma, oğullarını Hz. Ali'ye emanet etmiş, onunla da vedalaşmış ve ruhunu teslim etmiştir. Ardından Hz. Fâtıma gasledilmiş ve kabrine konulmuştur. Kabrine konulurken Hz. Muhammed elini uzatarak kızını karşılamış ve ona kavuşmaktan dolayı son derece mutlu olmuştur⁶²⁷.

Eserin başı:

Mefhar-i sultân-ı âlem duhteri
Yâd idüp ağlardı ol peygamberi

Eserin sonu:

Ceddine vâsıl olup ol gül'izâr
İrdi çün maksûdına kıldı karâr

4.3. Vefât-ı Fâtıma (Muhammediyye)

Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyye⁶²⁸ adlı eserinde Hz. Fâtıma'nın vefâtı husûsunda müstakil bir bölüm ayrılmıştır. Bu bölüm 40 beyitten ibâret olup "Vefât-ı Fâtıma" başlığını taşımaktadır⁶²⁹. Bu kısımda yer aldığı üzere Hz. Fâtıma parlak yüzlü olmasından dolayı "Zehrâ" ismini almıştır. Bu hususta Hz. Âişe gece karanlığında içerisinde ateş olmayan bir odada Hz. Fâtıma'nın yüzünün nuru yardımıyla iplik eğirdiklerini söylemiştir:

Şu denlü idi kim hikâyet eder Âişe
Ki nurunda iplik eğirir idik yoktu nâr⁶³⁰

Vefâtından hemen önce Hz. Fâtıma'nın babasına kavuşma iştiyakı artmıştır. O sıralar Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin henüz bakıma muhtaç iki küçük çocuktur. Hz. Fâtıma

⁶²⁷ Muhtevâsında ilgili eserin de yer aldığı bir kitap çalışması yapılmıştır. Bkz. Lokman Taşkesenlioğlu, *Bursalı Muhammed Akif Efendi ve Mevlidi Mir'at-ı Muhammedi*, İstanbul, 2019.

⁶²⁸ Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyye adlı eseri, 3 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm yaratılışla ilgilidir. İkinci bölüm peygamberlerin hayatı, Hz. Peygamber'in doğumu, hayatı, savaşları, mucizeleri, Ehl-i Beyt ve dört halife husûsundadır. Son bölüm ise kıyâmet alametleri, cennet, cehennem vs. konularını ele almaktadır. Bkz. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye*, Haz. Amil Çelebioğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara, 1996, c. I-II; Mustafa Uzun, "Muhammediyye", *DİA*, Ankara, 2005, c. XXX, s. 586-587.

⁶²⁹ Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 294-297.

⁶³⁰ Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 294.

vefât edeceği gün evlatlarının kıyafetlerini yıkamış, onlar için yemek pişirmiştir. Evlatlarını üzmemesi, onlarla birer emanet gibi ilgilenmesi için de Hz. Ali'ye vasiyette bulunmuştur. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in vefâtının ardından altı ay kadar yaşamıştır:

Hasanla Hüseyin yudu donların etti ag
Velîkin dökerdi mübârek gözünden pınar

Veli hoş tutasın Hasanla Hüseyinimi sen
Ki bize saadet bağında bulardır simâr⁶³¹

Hz. Fâtıma vefât edeceği gün Hz. Ali'ye evlerindeki sandıktan çıkardığı bir kutunun içerisinde bulunan ipek mendili göstermiş ve mendilin hikayesini anlatmıştır. Buna göre Hz. Ali, Hz. Fâtıma ile evlenmek istediğinde, Hz. Fâtıma'ya mehir olarak ne istediği sorulmuş, o da dünyalık bir mehir talebinde bulunmadığını, âhirette ümmet-i Muhammed'in günahkâr olanlarına şefâat etmek istediğini söylemiştir. Allah, Cebrâil vâsıtası ile haber göndererek Hz. Fâtıma'nın bu talebini kabul ettiğini bildirmiştir. Hz. Fâtıma'nın bu hususta delil istemesi üzerine Cebrâil, delil olarak Allah katından ipek bir mendil getirmiştir:

Gelip dedi Cebrail Allah selâm eyledi
Ne kim dedise Fâtıma eyle olsun bu kâr

Dedim bu söze bana hüccet gerek Tanrıdan
Geri geldi Cebrail erdi revân bîhasâr

Alıp geldi bu hücceti bana Allah'tan ol
Sözüm dinle imdi eyâ sâib-i Zülfikâr⁶³²

Azrâil ruhunu kabz etmek maksadıyla gelince, Hz. Fâtıma ruhunu ona teslim etmeyeceğini, kendisine canı Allah'ın verdiğini ve Allah'ın alması gerektiğini söyler. Azrâil, Hz. Peygamber'in ruhunu bile ben teslim aldım dediği sırada Hz. Fâtıma vefât eder:

Çü geldi ecel geldi Azrail anda bu kez
Dedi canımı ben sana vermezem ıztırar

⁶³¹ Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 295.

⁶³² Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 296.

Ayıttı Rasûlün ben aldım canını
Dedi ümmet içindi ol eyleme igtirar⁶³³

Hız. Fâtıma vefât ettikten sonra defnedilmek üzere Hız. Peygamber'in kabrinin yanına getirilir. O esnâda Hız. Peygamber kabrinin içinden elini uzatarak Hız. Ali'den Fâtıma'yı kendisine vermesini söyler:

Mübârek elini çıkardı Rasûl ravzadan
Dedi kızımı bana ver yâ èAli eyleyem istitâr⁶³⁴

5. Hız. FÂTİMA'NIN HAYATININ TAMAMINI ELE ALAN ESERLER

5.1. Kerîme-i Muhtereme-i Hazret-i Fahr-i 'Âlem Seyyidetü'n-Nisâi'l-Âlemîn Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ el-Betül

Eser, Fatma Şâdiye Hanım⁶³⁵ tarafından 1903 senesinde kaleme alınmıştır. Eserin adı *Kerime-i Muhtereme Hazret-i Fahr-i Âlem Seyyidetü'n-nisâi'l-âlemîn Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ el-Betül*⁶³⁶ olup Hanımlara Mahsus Gazete'de⁶³⁷ yayınlanmıştır.⁶³⁸ Küçük bir risale şeklinde olup Hız. Fâtıma'nın doğumu, isimleri, ailesi, Hız. Peygamber ile olan münâsebetleri, Hız. Ali ile evliliği, çocukları, ahlakı ve

⁶³³ Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 296.

⁶³⁴ Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 296.

⁶³⁵ Fatma Şâdiye Hanım, Kadınlara Mahsus Gazete'nin sahibi İbnü'l-Hakkı Mehmed Tâhir'in hanımı olup aynı gazetenin müdüreliğini yapmıştır. *Kerime-i Muhtereme Hazret-i Fahr-i Âlem Seyyidetü'n-Nisâi'l-Âlemîn Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ el-Betül, Ümmü'l-Mü'minîn Hazret-i Âişe es-Siddika Radiyallâhü Anhâ, Hazret-i Peygamber'in Sevgilisi Hazret-i Hatice selâmullahi aleyhâ, Vâlide-i Muhtereme-i Hazret-i Fahr-i Âlem sallallâhü Teâlâ aleyhi ve sellem Hazret-i Âmine Radiyallâhü Teâlâ Anhâ ile Zevce-i Muhtereme-i Hazreti Fahr-i âlem sallallâhü aleyhi ve sellem Ümmü'l-mü'minîn Hazreti Ümm-i Habibe radiyallâhü teâlâ anhâ* adlı eserleri bulunmaktadır. Bkz. Hatice Özen, *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri*, Graphis Matbaası, İstanbul, 1994, s. 19.

⁶³⁶ Eserle ilgili bir kitap çalışması mevcuttur. Bu çalışmanın girişinde Hız. Fâtıma için kaleme alınan bir selâmnâme bulunmaktadır. Ardından sadeleştirilmiş ve orijinal metni birlikte verilmiştir. Eserin sonunda dört ek yer almaktadır. Bu ekler Hız. Fâtıma'nın isimleri, Hız. Fâtıma ile ilgili hadis-i şerifler, Hız. Fâtıma'nın Mescid-i Nebi'deki hutbesi ve Hız. Ali'nin Hız. Fâtıma hakkında söylediği bir mersiyeden ibârettir. Bkz. Fatma Şâdiye Hanım, *Hız. Peygamber'in Sırrı Hız. Fâtıma*, Haz. Arzu Meral, Revak Yay., İstanbul, 2012.

⁶³⁷ Hanımlara Mahsus Gazete, bir kadın gazetesi olup 1 Ağustos 1895 günü yayınlanmaya başlamıştır. Yayın hayatı 4 Aralık 1905 tarihine kadar devam etmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi İbnü'l-Hakkı Mehmed Tâhir'dir. 612 sayı ile en uzun süreli kadın gazetesi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yay., İstanbul, 2011, s. 66-77; Hale Gürbüz, "Hanımlara Mahsus Gazete", Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2001, s. 1; Zühre Canay Güven, "Eril Tarih Söyleminde Bir Osmanlı Kadın Kamusal Alanı", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Güz 2016, S. 43, s. 4-11.

⁶³⁸ Kandemir, *a.g.md.*, *DİA*, c. XII, s. 222-223;

vefâtı vs. hususları ihtivâ etmektedir.⁶³⁹ Eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi Bel_Osm_K.02734/04 demirbaş numarasına kayıtlıdır.

5.2. Fâtıma-i Zehrâ Vefâtın Beyân İder (Hadîkatü's-Süedâ)

Hadîkatü's-Süedâ, maktel türünde bir eser olup Fuzûlî tarafından kaleme alınmıştır. Fuzûlî'nin en hacimli eseridir. Manzum-mensur karışık olarak te'lif edilen eser, Mukaddime, 10 bab ve Hâtıme kısımlarından müteşekkildir. Eserde Hz. Peygamber dâhil olmak üzere bazı peygamberlerin çektikleri eziyetler, sahâbelerden bir kısmının şehâdetleri, Hz. Ali ve Hz. Hasan'ın vefâtları, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilişi gibi hususlar anlatılmaktadır⁶⁴⁰. Eserin dördüncü babı her ne kadar "Hz. Fâtıma-i Zehrâ Vefâtın Beyân İder" başlığını taşımaktaysa da Hz. Fâtıma'nın doğumundan vefâtına kadar geçen süre zarfında meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Buna göre Hz. Fâtıma, Fil olayından yirmi beş veya bi'setten beş yıl sonra dünyaya gelmiştir. Fâtıma'nın doğumu yaklaşınca Hz. Hatice, Kureyş kadınlarından yardım istemiş, onlar da Hz. Hatice'ye Ebu Talib'in himaye ettiği yetim Muhammed ile evlendiği için yardımcı olmak istememişlerdir. Bunun üzerine İbrahim Peygamber'in hanımı Sâre, Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem, Firavun'un hanımı Asiye ve Hz. Musa'nın kız kardeşi Gülsüm'ün ruhaniyetleri doğum esnâsında gelerek Hz. Hatice'ye yardımda bulunmuşlardır. Fâtıma doğunca etrafı güzel kokular kaplamıştır. Cennetten gelen on hûri de getirdikleri Kevser suyu ile yeni doğan Fâtıma'yı yıkamışlardır. Fâtıma'nın doğum haberini alan Hz. Peygamber, evine gelmiş ve kızına Fâtıma adını koymuştur. Künyesi Ümmü Muhammed, lakapları ise Râdiyye, Mardiyeye, Meymûne, Zekiyye ve Zehrâ olmuştur. Fuzûlî, şeriatin gül bahçesine tazelik veren bir fidan olarak tavsif etmek sûretiyle Hz. Fâtıma'nın doğumuna işaret etmiştir:

Şer' gülzârına revnâk verdi bir nevres nihâl
Âsmân-ı dîne pertev saldı bir Ferruh hilâl

⁶³⁹ Eser için bkz. Fatma Şadiye, *Kerime-i Muhtereme Hazret-i Fahr-i Âlem Sallallahu Aleyhi Vesellem Seyyidetü Nisâi'l-âlemîn*, Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, İstanbul, h. 1321.

⁶⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fuzûlî, *Hadîkatü's-Süedâ*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Haz. Şeyma Güngör, Ankara, 1987; Fuzûlî, *Erenler Bahçesi (Hadîkatü's-Süedâ)*, Haz. Servet Bayoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1986; Fuzûlî, *Saadete Ermişlerin Bahçesi*, Karacaahmet Sultan Kültür ve Tanıtım Derneği Yay., İstanbul, 2000.

Ol nihâlin berg ü bârından dolub dâmân-ı dehr
Ol hilâle kıldı envâr-ı hidâyet intikâl⁶⁴¹

Bölümün devamında Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali ile evliliği konu edilmiştir. Cebrâil Hz. Peygamber'e gelerek Hz. Ali ile Fâtıma'nın nikâhlarını kıymasını, bunun Allah'ın iradesi olduğunu söylemiş, bunun üzerine Hz. Peygamber nikâh akdini gerçekleştirmiştir. Bölümde Hz. Hasan ve Hüseyin ile ilgili bazı hâdiselere de yer verilmiştir. Hz. Peygamber'in âhirete irtihâlinin ardından Hz. Fâtıma'nın yaşadığı derin üzüntü bölümde yer alan diğer hususlardandır. Buna göre Hz. Fâtıma, şeriatin şifa yurdunun viran olduğunu ve inanç erlerinin önderinin öldüğünü söylemekte, feleğin kendisine yüzlerce tasa vererek halini perişan ettiğinden yakınmaktadır:

Ey felek dârü'ş-şifâ-i şer'i vîrân eyledin
Ehl-i derdi mübtelâ-yı dâğ-ı hırmân eyledin
Perde-i idbâr çekdin çehre-i ikbâlîme
Cem' edüb yüz gam bana hâlim perîşân eyledin⁶⁴²

Buna göre, babasının vefâtının ardından Hz. Fâtıma'nın güldüğü hiç vaki olmamıştır. Son olarak Hz. Fâtıma'nın vefâtından önce yaşadığı bazı olaylar anlatılmıştır. Hz. Peygamber, vefâtından altı ay sonra kızının rüyasına girerek, kavuşma vaktinin geldiği müjdesini vermiştir. Bunun üzerine Hz. Fâtıma, çocukları için bir miktar yemek yapmış, onları ve kıyafetlerini yıkamıştır. Bu durumdan şüphelenen Hz. Ali, Fâtıma'ya böyle davranmasının sebebini sormuş, Hz. Fâtıma da artık babasına kavuşma vaktinin geldiğini, defin işlemleri ile uğraşırken çocukların sıkıntı çekmemeleri için yemeklerini şimdiden hazır ettiğini, kıyafetlerini yıkadığını söylemiş ve Hz. Ali ile helalleşmiştir. Çocuklarına da, vefâtının ardından kabrine gelip duâ etmelerini vasiyet etmiştir. Annelerinin vefât edeceğini öğrenen Hasan ve Hüseyin son derece müteessir olmuşlardır. Hz. Fâtıma vefât anını çocuklarının görmelerini istememiş, bunun üzerine Hz. Ali onları duâ etmek için Hz. Peygamber'in kabrine yollamıştır. Hz. Ali ile yalnız kalan Hz. Fâtıma, eşinden dört şey talep etmiştir. İlk olarak evlilik hayatları boyunca bir kusuru olduysa affetmesini istemiştir. Ardından evlâdına iyi davranmasını ve defin işlemlerini gece yapmasını söylemiştir. Son olarak

⁶⁴¹ Fuzûlî, *Erenler Bahçesi (Hadikatü's-Süedâ)*, s. 117.

⁶⁴² Fuzûlî, *Erenler Bahçesi (Hadikatü's-Süedâ)*, s. 136.

ise kabrini ziyâreti ve duâ etmeyi unutmamasını vasiyet etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ali de zevcesinden üç istekte bulunmuştur. İlk olarak kendisine karşı bir kusur işlediyse bundan ötürü Hz. Peygamber'e şikâyette bulunmamasını istemiştir. Ardından Hz. Peygamber'e selâmını ve memnuniyetlerini iletmesini söylemiştir. Nihâyetinde Ümmü Seleme'den su isteyerek gusül abdesti almış ve ardından ruhunu teslim etmiştir⁶⁴³.

6. HZ. FÂTİMA İÇİN YAZILAN MÜSTAKİL ŞİİRLER

Hz. Fâtıma'nın doğumu, Hz. Ali ile evliliği, vefâtı, Hz. Peygamber'in kızına nasihatleri ve vasiyeti hususlarında müstakil eserler olmakla birlikte Dîvân şairleri, Hz. Fâtıma'ya olan sevgi, hürmet ve bağlılıklarını dile getirmek, istimdâd istemek, Hz. Fâtıma'yı övmek ve çeşitli yönleri ile tavsif etmek maksadı ile müstakil şiirler kaleme almışlardır. Yapılan taramalar neticesinde Hz. Fâtıma için yazılmış olan on iki adet müstakil şiir tespit edilebilmiştir.

6.1. Derviş Yûnus

Derviş Yûnus'un Hz. Fâtıma hakkındaki müstakil şiiri, on birli hece ölçüsü ile kaleme alınmış olup altı dörtlükten müteşekkildir. "Yeşil berat ile gelir Fâtıma" redifli şiirde kıyâmet günü Hz. Fâtıma'nın ümmetin günahkârlarına şefâati husûsuna ağırlık verilmiştir. Buna göre Hz. Fâtıma, kıyâmet kopunca elinde yeşil bir berat bulunmak sûretiyle mahşer meydanına gelecek, bir yanında Hz. Hatice diğer yanında Hz. Havvâ bulunacaktır. Bu durumu gören mü'minler Hz. Fâtıma'nın geldiğini birbirlerine müjdeleyecekler, o da Allah'a niyâzda bulunarak günahkâr mü'minleri affetmesini talep edecektir. Akabinde günahkârları cehennemden çıkarıp kurtulmalarını sağlayacaktır. Bununla birlikte melekler Hz. Fâtıma'yı görmek için yedi kat gökten inecekler, cennet hûrileri ve gilmanları onun yolunu gözleyeceklerdir. Derviş Yûnus, Hz. Fâtıma'nın şefâatçi olmasını vurgulanırken onun Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'in kızı ve Hasan ile Hüseyin'in annesi olduğunu da ifade etmiştir. Arpa ve darı tanesi yediklerini söyleyerek de fakir bir hayat sürdürdüklerine de işaret etmektedir:

Kıyâmet gününde mahşer yerine
Yeşil berat ile gelir Fâtıma

⁶⁴³ Fuzûlî, *Erenler Bahçesi (Hadikatü's-Süedâ)*, s. 117-145.

Sağında Hatice solunda Havvâ
Yeşil berat ile gelir Fâtıma

Nurdan beratını almış eline
Seğirdiben gelir mahşer yerine
Mü'minler müjdeler birbirine
Yeşil berat ile gelir Fâtıma

Mahşerin yerinde feryâd ediyor
Ümmetlerim diye niyâz ediyor
Alıp cehennemden azad ediyor
Yeşil berat ile gelir Fâtıma

Yedikleri arpa darı tanesi
Habîbullah imiş onun babası
Oldur Hasan Hüseyin'in anası
Yeşil berat ile gelir Fâtıma

Yedi kat göklerden iner melekler
Arş altında kabul olur dilekler
Hûriler gılmanlar yolunu bekler
Yeşil berat ile gelir Fâtıma

Derviş Yûnus der kıyâmet olacak
Kişi ettiğini anda bulacak
Zaif ümmetine şefi olacak
Yeşil berat ile gelir Fâtıma⁶⁴⁴

6.2. Şeyh Halid Dîvânı

Şeyh Halid⁶⁴⁵ Dîvânı'nda Hz. Fâtıma ile ilgili bir adet müstakil şiir yer almaktadır. Şair, Hz. Fâtıma'ya olan sevgisinin ve bağlılığının bir ifadesi olarak

⁶⁴⁴Derviş Yunus'a ait olduğu söylenen bu şiir, yapılan taramalar neticesinde divanlarda tespit edilememiştir.

⁶⁴⁵Şeyh Halid hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Alim Yıldız, *Sivaslı Dîvân Şairleri*, Sivas Belediyesi Yay., İstanbul, 2017, s. 285-286.

“Meded yâ Hazret-i Zehrâ” redifli şiirini kaleme almıştır. Şiir yedi kıtadan müteşekkildir.

Şiirde en fazla göze çarpan husus, rediften de anlaşılacağı üzere, mutasavvıf şairler tarafından başta Hz. Peygamber olmak üzere din büyüklerinden istimdâd istenilmesidir⁶⁴⁶. Şair genel itibari ile günahkâr ve aciz olduğunu, mânevî olarak yolda kaldığını söylemiş, masiyetten ve içine düştüğü sıkıntılardan kurtulmak maksadı ile Hz. Fâtıma’dan mânevî yardım talebinde bulunmuştur. Şiirde Hz. Fâtıma’nın Hz. Ali ile olan evliliği ve çocuklarına nisbeten aldığı bazı isim ve sıfatlar zikredilmiş, hakkında rivâyet edilen bir takım hadislere telmihte bulunulmuştur. Hz. Fâtıma, Hz. Ali ile evli olmasına istinâden “zevce-i şîr-i Hudâ”, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in annesi olması dolayısı ile de “mâder-i şehzâdegân” şeklinde vâsfedilmiştir. Hz. Fâtıma’nın kadınların efendisi olması husûsundaki hadise⁶⁴⁷ telmîhen “seyyid-i cümle nisâ” terkîbi kullanılmış, Hz. Fâtıma’nın cömertliğini, fakirlerin ve muhtaçların koruyucusu olması yönünü ön plana çıkarmak maksadı ile de “destigîr-i bîçâregân” ve “menbâ-ı cûd u sehâ” şeklindeki sıfatlar zikredilmiştir.

Dahîlek yâ Âl-i Abâ
Husûsan bint-i Mustafâ
Kapından mahrûm eyleme
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Başımda aşk ile sevdâ
Misâl-i bülbül-i şeyda
Eşkıbârım kanlar döker
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Bir âcizim geldim sana
Koyma lutf et beni bana

⁶⁴⁶İstimdâd, sıkıntılardan kurtulmak amacı ile peygamberlerin ya da velilerin ruhaniyetinden yardım istemek mânâsında kullanılan bir terimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “İstimdâd”, *DİA*, Ankara, 2001, C. XXIII, s. 363-364; Süleyman Uludağ, “İstimdâd”, *Tasavvuf Dergisi*, Ankara, 2002, S. 8, s. 9-26.

⁶⁴⁷Buhârî, *Sahîh, Kitâbu'l-Menâkıb*, c. VII, s. 3393-3394; Hakîm, *Müstedrek, Kitâbu Marifeti's-Sahâbe*, c. III, s. 164; İbn Sa'd, *a.g.e.*, c. X, s. 25-26; Zehebî, *a.g.e.*, c. II, s. 130-131; İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, c. VIII, s. 266.

Nefs ü şeytan yolum aldı
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Müjde vermişdin sen bana
Evlâd etmiş idin sana
Hâşâ vaèdin ola hilâf
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Yâ seyyid-i cümle nisâ
Muhtâcındır bâ-y u gedâ
èAlîlim gel tut elimden
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Yâ mâder-i şehzâdegân
Destigîr-i biçâregân
Yoruldu yolda kaldım ben
Meded yâ Hazret-i Zehrâ

Yâ menbâè-ı cûd u sehâ
Yâ zevce-i Şîr-i Hudâ
Ayırma Hâlid'i senden
Meded yâ Hazret-i Zehrâ⁶⁴⁸

6.3. Leylâ Hanım Dîvânı

Leyla Hanım Dîvânı'nda “Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün” kalıbında, 7 beyitten müteşekkil bulunan “Hazret-i Zehrâ” redifli müstakil bir şiir yer almaktadır. Şair, Hz. Fâtıma'yı rüyasında gördüğünü ve içinde bulunduğu mânevî perişanlığı ona arz ettiğini söylemekte, suçlarının bağışlanması için Hz. Fâtıma'dan talepte bulunarak halini Hz. Peygamber'e arz etmesi için yalvarmaktadır. Şiirde Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olmasına istinâden “mâder-i şâh-ı şühedâ”, Hz. Ali'nin hanımı olması hasebi ile “zevce-i sultân-ı bekâ”, cömertliği ve fakirlere yardımcı olması yönüyle de “muîn-i fukarâ” şeklinde vasıflandırılmıştır.

⁶⁴⁸ Şeyh Hâlid, *a.g.e.*, s. 262.

İstimdâd Ez-Cenâb-ı Zevce-i Aliyyü'l-Murtazâ bint-i Habîb-i Kibriyâ

Ey mâder-i şâh-ı şühedâ Hazret-i Zehrâ
Mahşerde muèîn-i fukarâ Hazret-i Zehrâ

Her bir kuluna Hazret-i Hakk etti bir ihsân
Sensin bize ihsân-ı Hudâ Hazret-i Zehrâ

‘Arz eyledim ahvâl-i perîşânım rahm et
Bir şerm ile rüyada sana Hazret-i Zehrâ

Hâşâ ki hilâf ola senin vaèd-i kerîmin
Vaèd ettin inâyâtını yâ Hazret-i Zehrâ

Sultân-ı rusûl vâlid-i zî-şânına èarz et
Bu zerreyi ey kân-ı atâ Hazret-i Zehrâ

Afv eyle suçum hûn-i şehîdân için olsun
Ey zevce-i sultân-ı bekâ Hazret-i Zehrâ

Reddeyleme durdum der-i lütfunda dahîlek
Leylâ’yı kıl ihsâna sezâ Hazret-i Zehrâ⁶⁴⁹

6.4. Ali Emîrî Efendi Dîvânı

Ali Emîrî Efendi Dîvânı’nda Hz. Fâtıma ile ilgili olarak 29 beyitten müteşekkil “Zehrâ” redifli bir şiir yer almaktadır. Aruzun “Mef’ûlü Mefâ’îlü Mefâ’îlü Fe’ûlün” kalıbıyla kaleme alınan şiirin ilk kısmında Hz. Fâtıma’yı övücü mahiyette beyitlere yer verilmiştir. Buna göre Hz. Fâtıma, merhameti tasavvur edilebilenin çok ötesinde bir şahsiyettir. Hz. Peygamber’in en sevdiği kızıdır. Babasına hem fiziksel olarak hem de edep, takvâ ve zühd yönünden çok benzemektedir. Hz. Peygamber’in şerefli nesebi, Hz. Fâtıma vâsıtası ile devam etmiştir:

Dürr-i sade-i kudret idi Hazret-i Zehrâ
Mâ fevk-i tasavvurda idi re’fet-i Zehrâ

⁶⁴⁹ Leyla Hanım, *a.g.e.*, s. 233.

Peygamber-i zîşânın odur bint-i güzîni
Fikr et ne kadar âlî idi nisbet-i Zehrâ

Peygamber-i zîşânı severdi o kadar kim
Dîdârı idi rü'yet-i âyine-i Zehrâ

Nûr-ı edeb ü zühd ile olmuşdu muhammer
Tâ rûz-ı ezelden beri mâhiyet-i Zehrâ

Fahr-i şeref-i vâsıta-i Ahmed-i Mürsel
Her silsilede olmada zürriyet-i Zehrâ⁶⁵⁰

Şiirde, Hz. Fâtıma'ya mehir olarak ne istediği sorulunca dünyalık bir şey istemediği, ancak Muhammed ümmetinin günahkâr olanlarına âhirette şefâat etmeyi talep ettiği söylenmektedir:

Afv-ı günâh-ı ümmet-i İslâm idi yekser
Hengâm-ı nikâhında olan ücret-i Zehrâ⁶⁵¹

Hz. Fâtıma'yı övücü mahiyetteki beyitlerin akabinde, Hz. Peygamber'in âhirete irtihâli ile beraber Hz. Fâtıma'nın çektiği derin üzüntünün anlatıldığı beyitler yer almaktadır. Buna göre Hz. Peygamber'in vefâtının ardından Hz. Fâtıma'nın dünyaya hiç meyli kalmamış, üzüntüsü had safhaya ulaşmıştır. Devamlı feryad ü figân etmiş, içinde bulunduğu derin üzüntü hiç azalmamıştır. Hz. Ali, onu ne kadar tesellî etmeye çalıştıysa da fayda vermemiştir. Hz. Fâtıma bu duruma yedi aydan daha az dayanabilmiş ve nihâyetinde vefât etmiştir. Hz. Ali ve evlatları bu ayrılıktan dolayı son derece müteessir olmuşlardır:

Oldukda Rasûl-i arabî âzim-i Firdevs
Hiç kalmadı dünyâ ona rağbet-i Zehrâ

Gaybûbet-i peygamber ile oldu marîz
Kendince füzûn oldu gam u zahmet-i Zehrâ

---

⁶⁵⁰ Serin, *a.g.t.*, s. 41.

⁶⁵¹ Serin, *a.g.t.*, s. 42.

Ağlardı babam derdi ederci yakasın çâk
Bir lahza sükûn bulmaz idi kürbet-i Zehrâ

Etseydi tesellî ne kadar Haydar-ı kerrâr
Bir veçhile def olmaz idi hasret-i Zehrâ

Şehzâde Hasan eyler idi ağlayarak pend
Bir zerre rücu etmez idi râhat-ı Zehrâ

Feryâd u figân olmuş idi yâr u enîsi
Peygamberin evsâfı idi sohbet-i Zehrâ

Bir mertebe-i sâikâ-zâ eyledi inşâd
Bir kerre oku bak ne imiş kudret-i Zehrâ

Yâ Rab ne o sûziş ne o âteş ne o hirkât
Yâ Rab ne belâgat imiş rikkat-i Zehrâ

Peygamber'e cümle bülegâ mersiye yazdı
Nazmı bulamaz hiç birinin kıymet-i Zehrâ

Durmam bu cihanda der idi âh Muhammed
Hep gamlı kelâm olmuş idi ülfet-i Zehrâ

Uçmuşdu cemâlinden o nûr-ı melekûtun
Eyyâm-ı peyamberde olan behcet-i Zehrâ

Hep nâle ederci görüp evlâd u ekârib
Günden güne za'f-âver idi kudret-i Zehrâ

Bir serv-i bülend-i melekût olmuş iken âh
Ham olmuş idi hasret ile kâmet-i Zehrâ

Ancak ara yerde yedi ay geçmeden evvel
Olmuşdu ayân mâtem-i gaybubet-i Zehrâ

Mâtem-zede-i firkât olan Hayder-i Kerrâr
Feryâd ile çekmede idi hasret-i Zehrâ

Nûr-ı basar-ı ümmet olan ol iki âhû
Nevtuhfe-i âli-güher-i Hazret-i Zehrâ

Yani Hüseyin ol iki şehzâde-i zîşân
Giryân olarak eylediler hizmet-i Zehrâ

Ey böyle samtile eden âleme nefret
Ey sâhib-i himmet ü vey himmet-i Zehrâ⁶⁵²

Ali Emîrî Efendi, Hz. Fâtıma'nın yaşadığı derin hüznü ve akabinde vefâtını zikretmesinin ardından şiirin son bölümünde, vefât etmiş olan annesini mahşer günü unutmaması için Hz. Fâtıma'dan talepte bulunmaktadır. Kendisi için de Hz. Fâtıma'dan imdad istemekte, onun ayrılığının verdiği hüznün bütün dünyayı kapladığını söylemektedir. Şair, son olarak, Cenâb-ı Hak'tan Hz. Fâtıma'nın hürmetine İslâm dinine ve ümmet-i Muhammed'e yardım etmesini talep etmektedir:

Mahşerde benim vâlidemi eyleme nisyân
Ceddimi da ey Güher-i ismet-i Zehrâ

Ben de kulunum kıl bana da lutf ile imdâd
Ey nûr-ı harem-hâne-i ulviyet-i Zehrâ

Hâmûş Emîrî yeter etdin yeter etdin
Dünyâyı garîk-i elem ü mihnet-i Zehrâ
Bir nûr-ı muallâ idi uçdu melekûta
Hep kaldı gönüllerde fakat hasret-i Zehrâ

Ol nûr-ı mübîn hürmetine eyleye imdâd
İslâm'a bugün Hâlık-ı zü'l-izzet-i Zehrâ⁶⁵³

6.5. Mehmed Murad Nakşibendî Dîvânı

Mehmed Murad Nakşibendî Dîvânı'nda Hz. Fâtıma hakkında 36 beyitten oluşan ve "Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün" kalıbında kaleme alınan bir medhiye yer almaktadır. Şiirde Hz. Fâtıma ile babası arasındaki derin sevgi ve muhabbeti, Hz. Ali ile

⁶⁵² Serin, *a.g.t.*, s. 42-43.

⁶⁵³ Serin, *a.g.t.*, s. 44.

nikâhlanmasını, vefâtı esnâsında Azrâil ile yaşadığı olayı ve âhiretteki bazı hâlleri zikredilmiştir. Buna göre Hz. Peygamber'in en sevdiği kızı Hz. Fâtıma'dır. Kendisini ziyârete geldiğinde ayağa kalkar, onu öper, ridasını altına serer. Hz. Fâtıma da babası ziyârete geldiğinde aynı sevgi ve hürmeti gösterir. Hz. Peygamber gazadan dönünce ilk olarak kızını ziyâret eder. Hz. Fâtıma, kadınlar arasında Hz. Peygamber'in en sevdiği kişidir:

Rasûlün efdal-i evlâdı oldı Hazret-i Zehrâ
Ki cümle Ehl-i Beyt'inden iderdi kadrini a'lâ

Kıyam iderdi geldikde öperdi vech-i pâkinden
Ridâsın bast iderdi hem mekânında virirdi câ

Rasûl-i Kibriyâ da vardığı dem beytinde anın
Kıyâm idüp öperdi eyler idi mislini icrâ

Buyurdı birgün ol server ki cüzdür Fâtıma benden
Anı iğzâb iden ider bilsün beni hâ

Suâl itdi birisi Hazret-i Âişe'den birgün
Nisâdan sevgili kimdir Rasûle söyle gel cânâ

Cevâbı pürsavâba eylediler Hadîcedür dahi
Didi kim Fâtıma bint-i Muhammeddür ehabb ana

Cevâb aldı ricâlin sevgilisin diyeni sordu
Didi zevci Alîdir sevgilisi böyle bil dildâr

Gazâdan avdet idince Rasûl-i Kibriyâ ey yâr
Boyunundan olurdu binti Zehrâ hazrete ahvâ

Ziyâret eyler idi duhter-i pâkîzesin ol
Hasan ile Hüseyne hem görürdi cedd-i â'lâ⁶⁵⁴

Münâdîler, âhiret günü mahşer meydanına toplanan insanlara Hz. Fâtıma'nın önlerinden geçeceğini, bu nedenle başlarını indirmelerini ve ona bakmamaları söyleyecek, Hz. Fâtıma yanında yetmiş bin melek olduğu hâlde cennete girecektir:

⁶⁵⁴ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 11.

Buyurmuşdur Rasûlullah kıyâmet oldukda
Nidâ eyler münâdiler sebile tolar arsa-i pehnâ

Buyurur ehl-i Cum'a gün bu men tenkisi râsıyla
Geçecek Fâtıma bint-i Muhammed ra'd u berkâ sâ

Yürür nice rikâbında kenîzek gibi yetmiş bîn
Cinânın hûr-i îni böyle gider cennete Zehrâ⁶⁵⁵

Hz. Fâtıma, ruhunu kabz etmek için gelen Azrâil'e ancak Allah'a ruhunu teslim edeceğini söyler. Azrâil, Hz. Muhammed'in bile ruhunu kendisinin aldığı söyler. Tekrar Allah katına gelerek durumu Allah'a arz eder. Allah, Azrâil'e Fâtıma'nın ruhunu kendisinin kabz edeceğini söyler. Böylece Hz. Fâtıma vefât eder:

Yazıcızâde yazmışdır Muhammediyyede vardır⁶⁵⁶

İnanmazsan nazar it sen ve gör ey 'ârif-i dâna

Evelce muhtazar geldi melek ki kabz-ı rûh ide
Buyurdı cân virirken var mı idin Hazret-i Mevlâ

Didi ki yok andan o vakti nedir almağa geldim

Didi git sen gözüm nûrı vehen alur anı bana

Kalub hayretde 'Azrâil döndi geldi Allah'a

Buyurdı ba'zı ebindir kanı o rûh-ı hemtâ

Didi ki virmedi ruhun hikâye itdi felek

Didi Mevlâ ki gerçek söylemişdir şübhe yok aslâ

Karışmasın benimle Fâtımanın beynine hergiz

Anı ben kabz iderdim emrini tururdu irzâ⁶⁵⁷

Cebrâil, bir gün Hz. Peygamber'e gelmiş ve Allah'ın Fâtıma ve Ali'yi Beyt-i ma'mûrda meleklerin şahitliğinde nikâhladığını bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ashâbını toplayarak durumu anlatmıştır. Kızına da Hz. Ali ile Allah katında nikâhlandığını söylemiş ve mehir olarak ne talep ettiğini sormuştur. Hz. Fâtıma

⁶⁵⁵ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 12.

⁶⁵⁶ Bkz. Yazıcıoğlu Mehmed, *a.g.e.*, c. II, s. 296.

⁶⁵⁷ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 12.

dünyalık bir şey istemediğini söyleyerek, isyankâr ümmete âhîret günü şefâat etme hakkı talep etmiştir:

Süedâdan Altıparmakda musarrahdır bu söz böyle

Gelüp Cibrîl bir gün cânib-i Hakdan idüb inbâ

Didi kim beyt-i ma'mûrda melekler hâsıl oldılar

Buyurdu cümlesinin mahzarında Rabbı bîhemtâ

Nikâh itdim Alî'yi Fâtıma bint-i Muhammedle

Olun şâhid biliniz böyle itdi Rabbiniz kat'â

İşitdi bunları çünkü Rasûlullah Cibrîlden

Buyurdu yâ bâzüll ile nidâlar mscide ammâ

Ki gelsün cümle ashâbım sözüm var işitsinler

Salâ it cümle gelsünler eğer pîr ü eğer bernâ

İtdi Bilâl ashâba hâzır oldılar cümle anlar

Rahmet bâbları tutdı hem çerâğı mescid binâ

Senâ vü hamd ü şükri bînihâye kıldı Allah'a

Didi hem biliniz ki geldi Cibrîl eyledi îmâ

Melekler beyt-i mâmûre bugün cem olmuşlar

Nikâh olmuş Ali'ye duhterim Fâtımatü'z-Zehrâ

Nikâh itdim dahi ben emr-i Hakk'a inkıyâd itdim

Hudâ'nın emr ü hükm ü bilmiş olun böyledir zîrâ

Nikâh emri tanâm oldu buyurdu server-i 'âlem

Kızım mihrin ne olsun söyle gel ey duhter-i 'anâ

Cevâbında buyurdu Fâtımâ ey vâli-i erham

Bilürsin yok dilimde mâl-ı dünyâ hem ve mâfihâ

Şefâ'at murâdım ümmetin isyânına Hak'dan

Sened virsün şefâ'at itmeme hem Rabbiyü'l-a'lâ

Beyân itdi Rasûlullah murâdın Cibrîle hem
Getürdi bir sened Hakdan murâdı üzre pek a'lâ⁶⁵⁸

6.6. Sâdık Ağazâde Sıdkî Dîvânı

Sâdık Ağazâde Sıdkî Dîvânı'nda Hz. Fâtıma ile ilgili olarak müstakil iki şiir yer almaktadır. Şair, her iki şiirinde de Hz. Fâtıma'ya olan derin sevgi, hürmet ve hayranlığını dile getirmiştir. Hz. Fâtıma ile ilgili Dîvân'da yer alan ilk müstakil şiir “Zehrâ” redifli olup 14 beyitten müteşekkildir. “Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün” kalıbında kaleme alınmıştır. Şiirde öncelikle Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber, Hz. Hatice ve Hz. Ali nezdindeki kıymeti vurgulanmıştır:

Rasûl-i müctebânın duhterinin ahteri Zehrâ
'Aliyyü'l-Murtazânın hem-ser-i zib-efseri Zehrâ
Gül-i gülzâr-ı ismet gevher-i gencîne-i iffet
Nihâl-i nazenîn-i gülşen-i Peygamberi Zehrâ
Dür-i dürc-i Hadîce kurretü'l-ayn-ı Muhammeddir
Serây-ı düdmân-ı âl-i Hâşim mehter-i Zehrâ⁶⁵⁹

Hz. Fâtıma hakkında nâzil olan Ahzâb sûresi 33. ayet ile kadınların en hayırlısı ve Hz. Peygamber'in bir parçası olması husûsunda rivâyet edilen hadislere⁶⁶⁰ telmihte bulunulmuştur:

Dedi fahrü'r-Rusûl hayrû'n-nisâ şân-ı azîminde
Havâtin-i cihânın mültecâ-yı mefhari Zehrâ
Hadîs-i bid'atün minnî eder mâhiyetin îmâ
Ve yüzhebü ankümü'r-ricse âyetinin mazharı Zehrâ⁶⁶¹

Hz. Fâtıma mahşer meydanına ayak bastığında Cenâb-ı Hak meydanda toplanan halka Hz. Fâtıma'ya hürmet göstermek maksadı ile gözlerini kapatmalarını söyleyecektir⁶⁶²:

⁶⁵⁸ Molla Murad, *a.g.e.*, s. 12-13.

⁶⁵⁹ Sâdık Ağazâde Sıdkî, *a.g.e.*, vr. no: 38b; Kazıcı, *a.g.t.*, s. 262.

⁶⁶⁰ Buhârî, *Sahîh, Kitâbu Fadâili Ashâbi'n-Nebî*, c. VII, s. 3477.

⁶⁶¹ Sâdık Ağazâde Sıdkî, *a.g.e.*, vr. no: 38b; Kazıcı, *a.g.t.*, s. 262.

Gelir halka nidâ göz yummana ta'zim için Hak'dan
Kudûmuyla müşerref eyledikde mahşer-i Zehrâ⁶⁶³

Şairin Hz. Fâtıma ile ilgili olarak kaleme aldığı “Fâtıma” redifli ikinci şiiri ise “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” kalıbında olup 11 beyitten müteşekkildir. Şiirde Hz. Fâtıma'ya karşı duyulan sevgi, hürmet ve ta'zim ifadelerinin yoğunluğu dikkat çekmektedir:

Neyyir-i burç-ı sipihr-i istifâdır Fâtıma
Rûşenâ-bahş-ı cihân nûr-ı hüdadır Fâtıma

Verd-i ra'nâ-yı gülistân ney-veş-i zeyn-i din
Nahl-i zibâ-yı çemen-zâr-ı velâdır Fâtıma⁶⁶⁴

Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in bir parçası, gözünün nûru ve en sevdiği kimsedir. Kadınların en hayırlısı olup, Hz. Hatice'nin kızı, Hz. Ali'nin hanımı ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in annesidir. Hz. Peygamber'in mübârek nesli onun vâsıtası ile devam etmiştir:

Bid'atün minnî dedi şânında Fahrü'l-enbiyâ
Kurretü'l-ayn-i Rasûl-i kibriyâdır Fâtıma

Duhter-i pâk-i Hadice seyyide hayrû'n-nisâ
Mader-i sıbteyn ü yar-ı Murtazâdır Fâtıma

Oldular bu ümmet-i merhûmeye habl-i metîn
Menba'-ı nesl-i Rasûl-i müctebâdır Fâtıma⁶⁶⁵

Hz. Fâtıma var iken başkasına minnet etmeye gerek bulunmamaktadır, zira hem dünyada hem de âhirette tüm dertlerin devası odur. Günahkâr mü'minlerin hepsine âhirette şefâat edecektir:

Zümre-i nisvân-ı İslâm'a şefâat-hâhdır
Ehl-i isyâna medâr-ı ittikâdır Fâtıma

⁶⁶² Hâkim, *Müstedrek*, c. III, s. 166, hadis no. 4728; İbrahim Canan, *a.g.e.*, c. XIII, s. 44. Zehebî, bu hadisin mevzu olduğunu söylemektedir.

⁶⁶³ Sâdık Ağazâde Sıdkî, *a.g.e.*, vr. no: 38b; Kazıcı, *a.g.t.*, s. 262.

⁶⁶⁴ Sâdık Ağazâde Sıdkî, *a.g.e.*, vr. no: 15b; Kazıcı, *a.g.t.*, s. 190.

⁶⁶⁵ Sâdık Ağazâde Sıdkî, *a.g.e.*, vr. no: 15b; Kazıcı, *a.g.t.*, s. 190.

Çekme minnet gayra Sıdkî ilticâ et pâyına
Derdine dünyada ukbâda devâdır Fâtıma⁶⁶⁶

6.7. Hasan Rızâ Dîvânı

Hasan Rızâ, Dîvân'ında Hz. Fâtıma hakkında müstakil iki şiire yer vermektedir. Bunlardan ilki müseddes olup, "Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün" vezni ile kaleme alınmıştır. Şiirde Hz. Fâtıma'nın Hz. Peygamber nezdindeki kıymeti, üstün konumu, Âl-i Abâdan oluşu, Kerbelâ hâdisesi neticesinde peygamberler ile velilerin ruhlarının Hz. Fâtıma'ya taziyeleri vb. hususlar ön plana çıkarılmıştır. Şair her bendin sonunda Zehrâ lakabı ile zikrettiği Hz. Fâtıma'yı Allah'ın ümmete bir hediyesi olarak vasıflandırmış ve ona hayır duâda bulunmuştur:

Dinle ey âşık-ı sâdık ki sana
Söyleyim ağreb ola bir ma'na
Oldı ol gonca-i mahbûb-ı Hüdâ
Âlem-i sırr-ı mahabbete ridâ
Ümmete tuhfe-i Hak'dır Zehrâ
Radıyallâhü teâlâ anhâ

Bu ma'ânîden içün aldı Rasûl
Bürde altına girüp buldı vusûl
Mahv u isbâta bu sırr de'b ü usul
Fâtih-i feth-i murâd oldı husûl
Ümmete tuhfe-i Hak'dır Zehrâ
Radıyallâhü teâlâ anhâ

Gelüp ervah-ı nebîlerle velî
Taziye itmeğe ol gonca güli
Anda hâzır idi bezm-i ezelfî
Oldı sırr aşr-ı muharremde celî
Ümmete tuhfe-i Hak'dır Zehrâ
Radıyallâhü teâlâ anhâ

⁶⁶⁶ Sâdık Ağazâde Sıdkî, *a.g.e.*, vr. no: 15b; Kazıcı, *a.g.t.*, s. 190-191.

Mess idüb hissini hubbub her-bâr
Seni senden alup eyle izhâr
İde sırrın sana feth-i esrâr
Pençe-i Âl-i Abâdan ol yâr
Ümmete tuhfe-i Hak'dır Zehrâ
Radıyallâhü teâlâ anhâ⁶⁶⁷

Hasan Rızâ'nın Hz. Fâtıma hakkında kaleme aldığı diğer şiiri ise beş bendden oluşan mütekerrir müseddes olup "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbındadır. Şair, ikinci şiirinde de Hz. Fâtıma'nın övgüsüne devam etmiş ve onu vahdet bağının gülistanı, Hasan ve Hüseyin'in annesi, Hz. Ali'nin hanımı, Hz. Muhammed'in sırrı ve nurlarının hazînesi, ilim denizinin ilahi gemisi, Ehl-i Beyt'in en narin mensubu vb. özellikleri ile ön plana çıkarmıştır:

Gülsitân-ı bâğ-ı vahdetdir Cenâb-ı Fâtıma
Bülbül-i mahbûb-ı rahmetdir Cenâb-ı Fâtıma
Ümm-i sıbteyn-i meveddetir Cenâb-ı Fâtıma
Sırr-ı Ahmed şân-ı cennetdir Cenâb-ı Fâtıma
Bürde-i ehl-i mahabbetdir Cenâb-ı Fâtıma
Kenz-i envâr-ı Rasûl-i Kibriyâ Hakka'l-yakîn
Şem'a-ı nûr-ı nübüvvet şu'le-i dîn-i Mübîn
Zevce-i şâh-ı velâyet reh-nümâ-yı vasılîn
Sırr-ı Ahmed şân-ı cennetdir Cenâb-ı Fâtıma
Bürde-i ehl-i mahabbetdir Cenâb-ı Fâtıma⁶⁶⁸

6.8. Yusuf Fâhir Baba Dîvânı

Yusuf Fâhir Baba, Dîvânı'nda Hz. Fâtıma ile ilgili "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbında 23 kıtadan müteşekkil bir şiire yer vermektedir. Şiirin muhtevâsında yer aldığı üzere, Hz. Hüseyin ile birlikte 73 kişinin şehit edildiği meşhur Kerbelâ Vak'ası'na binâen Hz. Fâtıma evlatlarını hunharca şehit edenleri âhîret günü babasına şikâyet eder. Hz. Fâtıma, Hz. Hüseyin'in kesik başını babasına göstererek, evlâdının

⁶⁶⁷Gülay Karaman, "Hasan Rızâ Dîvânı (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri)", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2009, s. 47-49.

⁶⁶⁸Gülay Karaman, *a.g.t.*, s. 49-50.

başını Müslüman olduğunu söyleyenlerin kestiğini söyleyip bu hâdiseden duyduğu derin üzüntüyü bildirir. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak'tan Hz. Fâtıma'ya kudsi bir nida gelir ve bu belaya karşı sabırlı olması gerektiği, bu hâdisenin bazı hikmetlerinin bulunduğu, Kerbelâ şehitleri için gözyaşı dökenlerin âhret günü bağışlanacağı ve Ehl-i Beyt'i sevenlerin son nefeslerinde iman ile ruhlarını teslim edip Allah'ın rahmetine mazhar olacakları bildirilir:

Bir elinde kanlı gömlek bir elinde kanlı baş
Arsa-i mahşerde Zehrâ gözlerinden döktü yaş
Geldi Fahrü'l-enbiyaya etmeye bu sırrı faş
Çıktı arş-ı a'zâmın bâm-ı felek-ferasına

Dedi ey Sultan-ı zi-şân ey Nebi-yi muhterem
Kimseye vaki midir bu çektiğim derd ü elem
Ümmetinden bak ne rütbe çekdi evlâdın sitem
Alet oldu din-i hak menhusların dünyasına

Yetmiş üç evlâd u ahfâdım olup tiğa siper
Herbiri bir veçhile câm-ı şehâdet içtiler
Oğlumuz nazlı Hüseynim oldu kurban ey peder
Girdi 'arş-ı kibriyânın kurb-ı ev ednâsına

Bu kesilmiş baş Hüseynin başıdır bak garik-i hun
Kesti İslâmın diyen kâfir ve mel'un Şemr-i dun
Kanlı gömlek de Hüseynden kaldı ya'ni oğlumun
Ümmetindir kastedenler bunların imhâsına

Ümmetinden saymam anlar hürmetim terk ettiler
Din yolundan çıktılar bir başka râha gittiler
Nâzenin bir Hüseynim var idi incittiler
La'net olsun ser-be-ser a'lâsına ednâsına

Fâtıma hayrû'n-nisâü'l-âlemin tekrar yine
İştikâ vü ıztırâbın nakledip mâ-ba'dine
Kanlı başla gömleği Allah'a verdi beyyine
Ağladı hattâ melekler âh u vâveylâsına

Bu te'ellüm bu tazallüm bâr-gâh-ı 'İzzeti
Lerze-nâk etti anınçün cuşa geldi rahmeti
Bir sadâ-yı hatifiden Hak Te'âlâ Hazreti
Şöyle bir ilham getirdi sevgili Zehrâsına

Sem'ine geldi Betülün şöyle bir kudsi nidâ
Ey Habîbim nur-ı 'aynı Fâtıma hayrû'n-nisâ
Bu belâya kıl tahammül böyle takdir-i kazâ
Bu şehâdetdir sebep bak kadrinin i'lâsına

Ey Betül ey Fâtıma ey seyyide ey zi-nesep
Ben Hüseyin aşkına matem tutan uşşâkı hep
'Afv ü gufrân etmeye bu vak'ayı kıldım sebep
Kimseler girmez benimle onların arasına

Ağlayan bu vak'â-yı dil-suza yahut ağladan
Cennete bi-şek girer ey Fâtıma mutlak inan
Ehl-i mahşer havf-i duzahdan ederken el-aman
Cennetin onlar çıkarlar mevki-i 'ulyâsına⁶⁶⁹

6.9. Muhîfî Dede

16. asırda yaşamış olan Hurûfî şair Muhîfî Dede, *Kismetnâme* isimli manzum eserinde Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Mehdi vb. şahsiyetlerle beraber Hz. Fâtıma için de müstakil bir şiir kaleme almıştır. Şiir, "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" kalıbıyla yazılmış olup 34 beyitten müteşekkildir. Şair, Fâtıma isminde bulunan beş harften yola çıkarak, namazın beş vakit olması, On İki İmam, Mehdi'nin Hz. Fâtıma neslinden geleceği vb. birçok husus hakkında çıkarımda bulunmaktadır:

Fâtıma penc harfdür çün ism-i zat
Gösterür hem penc evkat-ı salat

⁶⁶⁹ Şimşek, a.g.m., *V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, c. II, s. 354-356.

Fâtıma isminde çünkim fa-i fazl
Zâhir oldu bu cihetten oldu asl

Mustafa bildi ki fazl-ı gaybdan
Fâtıma neslinden olısar ayan

Bu sebebden didi bil iy kan-ı nur
Mehdi için Fâtıma evlâdudur

Ya'ni fa-i Fâtıma bi-reyb ü şin
Olısar isminde Mehdinün yakın⁶⁷⁰

6.10. Nakşî Dîvânı

17. asır Halvetî şairlerinden Nakşî, *Dîvân*'ında Hz. Fâtıma'dan hem kendisi hem de tarikatına mensup olan müridleri için şefâat istemek maksadıyla müstakil bir şiir kaleme almıştır. Şiir, “Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Fe‘ûlün” kalıbında olup 5 kıtadan oluşmaktadır. Şaire göre Hz. Fâtıma peygamberlerin en üstünü Hz. Muhammed ile ilk Müslüman Hz. Hatice'nin kızı, velilerin önderi Hz. Ali'nin hanımı, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in annesidir. Şair, böylesine yüce bir mertebeye sahip olan Hz. Fâtıma'dan asilerin yaralarına merhem olmasını talep etmektedir. Bununla beraber şiirin muhtevâsından anlaşıldığı üzere, Nakşî'nin Hz. Fâtıma'nın kabrini ziyâret ettiği ve kendisi ile birlikte tarikat mensupları için de şefâat talebinde bulunduğu göze çarpmaktadır:

Cenâb-ı vâlidüñ sultân-ı ekrem
Velîler şâhı zevcüñ rûh-ı a‘zam
İki nûrun olup makbûl-i erham
Şefâ‘at eyle ey sultân-ı Zehrî

Mübârek ravzanı kıldum ziyâret
Kapuña yüz sürüp buldum sa‘âdet
Nazar kıl hâlûme ey şâh-ı ‘izzet
Şefâ‘at eyle ey sultân-ı Zehrî

⁶⁷⁰ Muhiti Dede, *Kısmetname*, Haz. Fatih Usluer, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2016, s. 87.

Kerem kıl Nakşî'ye ey sırr-ı mahbûb
Tarîkatda kim olsa baña mensûb
Cihândan gitmeye bir kimse ma'yûb
Şefâ'at eyle ey sultân-ı Zehrî⁶⁷¹

---

⁶⁷¹ Emrah Ayhan, “Nakşî Dîvânı”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000, s. 219.

SONUÇ

Hız. Fâtıma'nın Türk-İslâm edebiyatındaki yeri ve önemini ortaya koymaya yönelik hazırlanan bu tezde, bu sahada telif edilen eserlerde Hız. Fâtıma'nın, Hız. Muhammed, Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer, Hız. Osman ve özellikle de Hız. Ali, Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin'in yanı sıra en çok önem atfedilen şahsiyetlerden birisi olduğu tespit edilmiştir.

Hız. Fâtıma, manzûmelerde en fazla Fâtıma, Zehrâ ve Betül isimleri ile zikredilmiştir. Ayrıca bu isimler, Hazret-i Fâtıma, Fâtımatü'z-Zehrâ, Betül-i Zehrâ, Betül-i Fâtıma gibi terkîbler şeklinde de sıkça kullanılmıştır. Hız. Fâtıma'nın bu isimleri almasında, sahip olduğu birtakım mânevî ve fiziksel husûsiyetleri etkili olmuştur. Nitekim soyunun cehennem ateşinden muhafaza edilmiş olmasından dolayı Fâtıma; tertemiz, ahlaklı, namuslu olmasına binâen Betül; yüzünün parlak olması vesilesiyle de Zehrâ olarak isimlendirilmiştir.

Hız. Fâtıma manzûmelerde doğumu, çocukluğu, Hız. Ali ile evliliği, Hız. Muhammed'in kızı ve Hız. Hasan ile Hız. Hüseyin'in annesi olması, Ehl-i Beyt ve âl-i abâdan oluşu, Hız. Muhammed'in vefâtının ardından yaşadığı sıkıntılı durum, vefâtı, cennete girişi esnâsında yaşanacak bazı hâdiseler, kadınlar arasındaki konumu, yardımseverliği ve birtakım fiziksel özelliklerine istinâden birçok isim, sıfat, lakap ve künye ile vasıflandırılmıştır.

Hız. Fâtıma, manzum eserlerde Hız. Muhammed ile Hız. Hatice'nin kızı, Hız. Ali'nin hanımı, Hız. Hasan ile Hız. Hüseyin'in annesi, kadınlar arasındaki üstünlüğü, yardımseverliği ve mâsûmiyeti yönüyle ön plana çıkmaktadır. Zikredilen husûsiyetlerinin her birinde de çok sayıda farklı sıfat ile birlikte ele alınmaktadır.

Hız. Fâtıma, Hız. Muhammed'in kızı olması yönüyle edebî eserlere sıkça konu olmuştur. Bu bağlamda "Fâtıma bint-i Rasûl, Bint-i Habîb-i Hudâ, duhter-i Mustafa" vb. isimlerle sıkça anılmıştır. Hız. Muhammed-Hız. Fâtıma arasındaki baba-kız münâsebeti ile derin muhabbetin bir tezâhürü olan "Fâtıma benim parçamdır. Onu üzen beni üzer." şeklindeki hadisin de edebî eserlerde telmih ya da iktibas yoluyla sıkça yer aldığı, bu hadise istinâden Hız. Fâtıma'nın "bid'atü'r-Rasûl, baz'a-i Ahmed" vb. şekillerde zikredildiği görülmüştür.

Hız. Fâtıma, Hız. Hatice'nin kızı olması yönüyle de edebî eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim anne-kız münâsebetinin yanında, en hayırlı dört kadının

zikredildiği hadiste yer almaları sıklıkla bir arada ele alınmalarına vesile olmuştur. Bu bağlamda ekseriyetle “güneş (şems) – ay (kamer)” teşbihi ile zikredilmişler, ayrıca “nur, yıldız” benzetmeleri ile de ön plana çıkarılmışlardır. En hayırlı kadınlar arasında zikredilmeleri münâsebetiyle de aynı beyit içerisinde sıklıkla birisi “hayru’n-nisa”, diğeri “fahru’n-nisa” olarak yer almıştır.

Hız. Fâtıma’nın evliliği, vefâtı ve âhiretteki durumu manzum edebî eserlerde çokça yer verilen hâdiselerdendir. Bu konular Sünnî kaynaklarda oldukça sade anlatımlarla ifade edilirken, Şia kaynaklarında daha detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bununla birlikte edebî eserlerde ise durumun biraz farklı olduğu, Sünnî şairler ile Alevî-Bektaşî şairlerin Hız. Fâtıma’nın evliliği ve vefâtı ile ilgili hâdiseleri benzer şekilde eserlerine yansıttıkları tespit edilmiştir. Hatta Hız. Fâtıma ile ilgili olduğu düşünülen âyetler ve hadislerin şiire yansımada da aynı durum söz konusudur. Nitekim Sünnî müelliflerin Hız. Fâtıma’yı ele aldıkları eserlerinde Alevî-Bektaşî inancından etkilendikleri açıkça görülmektedir. Özellikle Hız. Fâtıma’nın doğumu, Hız. Ali ile evliliği, vefâtı ve âhiretteki durumu hususlarında Sünnî kaynaklarda yer almayıp Alevî-Bektaşî inancında rastlanılan bir takım olağanüstü olgular, Sünnî müelliflerin eserlerinde sıkça tekrar edilmiştir. Bu durum Hız. Fâtıma başta olmak üzere Ehl-i Beyt mensuplarına büyük önem atfeden Müslüman Türk toplumunun farklı kesimlerinin karşılıklı etkileşiminin bir neticesidir.

Hız. Fâtıma, edebî sahada kaleme alınan eserlerde en fazla Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin’in annesi olması yönüyle ön plana çıkarılmıştır. Bu yönüyle şairler Hız. Fâtıma’yı “ümmü’l-hasaneyn, ümmü’l-eimme, mâder-i şâh-ı şühedâ, mâder-i şehzâdegân” gibi sıfatlarla sıkça zikretmişlerdir. Hız. Fâtıma’nın annelik vasfının bu kadar vurgulanması, diğerk manzûmelerin yanı sıra Türk edebiyatında özel bir tür olan Kerbelâ mersiyelerinde sıkça anılmasından dolayıdır. Kerbelâ Hâdisesi vukû bulduğunda Hız. Fâtıma hayatta olmamasına rağmen, bu şiirlerde evlat acısı ile devamlı feryat, figân eden bir anne profili çizilmiştir. Hatta evlâdının şehâdetinden haberdâr olduğu ve bu durumu Allah’a şikâyet ettiği de yer almaktadır. Şairlerin Hız. Fâtıma için son derece acılı bir anne tablosu çizmesi, bu elim olayın büyüklüğünü ifade etmek için olsa gerektir.

Hız. Fâtıma mâsûmiyeti, yardımseverliği, âhirette ümmete şefâatçi olması, Müslümanlar nezdindeki üstün konumu ve ihlaslı yaşantısı ile de şairlerin dikkatini celp

etmiştir. Bu yönleriyle “cennet sultanı, âhîret hatunu, mâder-i ümmet, sâlihâtullah, şâfi-i rûz-i cezâ” gibi çok sayıda lakap ile tavsif edilmiştir.

Şiirlerde muhtelif yönleriyle zikredilmenin yanında, Hz. Fâtîma'nın müstakil olarak anlatıldığı eserler de mevcuttur. Bu bağlamda mevlîd-i Fâtîma, tezvîc-i Fâtîma ve vefât-ı Fâtîma gibi edebî türler teşekkül etmiştir. Bu eserlerin genellikle halk arasında okunmaya yönelik olarak kaleme alındığı ve muhtevâlarında olağanüstü unsurlar barındırdığı görülmektedir. Az sayıda olsa da Hz. Fâtîma'nın hayatının tamamını ele alan edebî eserler/bölümler de tespit edilmiştir. Yapılan taramalar neticesinde Hz. Fâtîma hakkında müstakil şiirlerin de kaleme alındığı görülmüştür. Bu bağlamda on iki adet şiir tespit edilmiş olup, Leyla Hanım dışında, eserinde Hz. Fâtîma hakkında müstakil şiir kaleme şairlerin tamamı erkek şairlerden oluşmaktadır.

Çalışmada XIII. ve XX. asırlar arasında telif edilen eserlerden faydalanılmıştır. Ancak Hz. Fâtîma'nın yer aldığı manzûmelerin dikkat çekici bir şekilde XVIII., XIX. ve XX. yüzyıllarda yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim çalışmada malzeme olarak kullanılan eserlerin % 70'inden fazlası bu yüzyıllarda telif edilmiştir. % 25'lik kısmı ise XV., XVI. ve XVII. asırlarda kaleme alınan eserlerdir.

Sonuç olarak Ehl-i Beyt'in önde gelen şahsiyetlerinden birisi olan Hz. Fâtîma, hangi mezhepten olursa olsun Müslüman Türk toplumunun sevgi ve muhabbetini celp etmiş, bu durum toplumun aynası konumunda bulunan edebî eserlerde de kendisini göstermiştir. O, gerek Dîvânlarda zikredilmesiyle gerekse de hakkında kaleme alınan müstakil şiir ve eserlerle Türk-İslâm edebiyatı'na ait eserlerde yer alan mümtaz şahsiyetlerdendir.

KAYNAKLAR

- Abdulfettah el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl (Sahâbe ve Muhaddislere Göre)*, Çev. Salih Akdemir, Ankara, 1996.
- Abdulmuhsin bin Hamed el-Abbâd el-Bedr, *Fadlu Ehlî'l-Beyt ve Uluvvü Mekânetihim Inde Ehlî's-sünneti ve'l-Cemâa (Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâate Göre Ehl-i Beyt'in Fazîleti ve Yüce Makamı)*, Çev. Mustafa Öztürk, Guraba Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Abdurrahman Sâmi Niyâzî Saruhânî, *Dîvân-ı Sâmi*, Şahinler Vakfı Akyol Neşriyat ve Matbaacılık, İzmir, 1980.
- Abdurraûf b. Tâci'l-Ârifin b. Ali el-Haddâdî Münâvî, *Fayzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sağîr*, Dârul Marife, Beyrut, 1972, c. I-VI.
- el-Aclûnî, İsmâil bin Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, Dimeşk, h. 1162.
- Açikel, Yusuf, *Kur'an ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt*, Nobel Yayınları, İstanbul, 2009.
- Adıgüzel, Abdulcabbar, “Şîî-İmâmîyyenin Ehl-i Beyt Tasavvurları ve Dinî Referansları”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, c. II s. 119-149.
- Âdile Sultan, *Dîvân*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Haz. Hikmet Özdemir, Ankara, 1996.
- Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, 2001, c. I-VI.
- Ahmed Edib Harâbî, *Dîvân*, Haz. Dursun Gümüšoğlu, Can Yay., İstanbul, 2013.
- Aktaş, Cihan, *H. Fâtıma*, Beyan Yay., İstanbul, 2017.
- Akyüz, Vecdi, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1998.
- Aksoyak, İsmail Hakkı, “Eşref Paşa'nın Müşterek Şiirlerinde Ehl-i Beyt ve On İki İmam Sevgisi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 2004, S. 30, s. 363-381.
- Aldemir, Halil, “İhtilaf Çözümleme Yöntemi Olarak Mübâhele”, *İnsan ve Toplum Dergisi*, 2011, c. 1, S. 2, s. 135-154.
- Ali Şâdi, *Sirişk-i Mâtem*, Osmanlı Meziyyet-i İktisâdiyye Matbaası, İstanbul, h. 1236.
- Alkan, Ahmet, “Fahri-i Celvetî: Hayatı, Eserleri ve Dîvânının Tenkitli Metni”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Allâme Şerefüddîn, *Kur'an ve Hadisler Işığında Hz. Fâtıma*, Çev. Kadri Çelik, Kevser Yayınları, İstanbul, 1997.
- Altun, İsmail, “Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fâtıma Arasında Yaşanan Fedek Meselesine Sünnî ve Şîî Yaklaşımlarının Analizi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2012, S. 27, s. 1-27.
- Altuntaş, Halil- Şahin, Muzaffer, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- Amasyalı Nebzî, *Dîvân*, Haz. Sait Okumuş, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015.

- Arı, Ahmet, *Mevlevilikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sakıb Dede ve Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara, 2003.
- Arpaemînzâde Mustafa Sâmi, *Dîvân*, Haz. Fatma Sabiha Kutlar, Yeni Zamanlar Dağıtım, Ankara, 2004.
- Arslanoğlu, İbrahim, “Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 2001, S. 20, s. 33-134.
- Arslantaş, Nuh, *H. Muhammed Döneminde Yahudiler*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Artun, Erman, *Ansiklopedik Halkbilim/Halk Edebiyatı Sözlüğü*, Karahan Kitabevi, Adana, 2014.
- Aslan, Namık, “Hz. Ali Cenknemeleri Bağlamında Bir Eser (Destan-ı Ejderha ve Bazı Motifleri Üzerine)”, *Milli Folklor Dergisi*, Ankara, 2016, S. 111, s. 208-219.
- Ateş, Osman Hulûsi, *Dîvân-ı Hulûsi-i Dârendevî*, Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Nasihat Yay., İstanbul, 2013.
- Ay, Mahmut, “İşarî Tefsirlerde Hz. Meryem”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2011, S. 25, s. 123-138.
- Aydın, Abdullah, “Hanyalı Osman Nuri ve Dîvânı”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009.
- Aydınî Mürîdî Çelebi, *Pend-i Rical*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Karye-i Dere, h. 1253, Bel Yz K 0899, 1-126.
- Aydınlı, Abdullah - Çakan İsmail Lütfi, “Aşere-i Mübeşşere”, *DİA*, Ankara, 1991, c. III, s. 547.
- Aydî, *Dîvân*, Haz. Ömer Asım Aksoy, Desen Matbaası, Ankara, 1954.
- Ayhan, Emrah, “Nakşî Dîvânı”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.
- Ayıntablı Hamdi Baba, *Dîvân*, Haz. Halil İbrahim Yakar, Palet Yayınları, Konya, 2012.
- Ayıntablı Mahremî, *Dîvân*, Haz. Halil İbrahim Yakar, Palet Yay., Konya, 2012.
- Aykanat, Timuçin, “Süleymân el-Celvetî ve Mevlûdi'n-Nebî”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish and Turkic*, 2018, c. 13/28, s. 139-176.
- Azbî Mustafa Kütahyavî, *Dîvân*, 06 Mil Yz A 2872, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 1-59.
- Baharzâde Feride Hanım, *Dîvân*, Haz. Bünyamin Çağlayan, Kişisel Yayın, Ankara, 2006.
- Bahrudîn el-Halvetî, *Dîvân-ı Bahrî*, Konya Büyükşehir Belediyesi Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi, Arşiv No: 10868, I-LXIX.
- Baştürk, Şükrü, “Gönenli Yahya b. Bahşî'nin Mevlid'i ve Söz Varlığı Üzerine”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2018, S. 7/3, s. 1500-1537.

- Bedri Noyan Dedebaba, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, Şahkulu Sultan Dedebaba Vakfı ve Ardiç Yayınları, İstanbul, 2006, c. I-IX.
- Behiştî, *Heşt Behişt*, Haz. Emine Yeniterzi, Kitabevi Yay., İstanbul, 2001.
- Benli, Yusuf, “Şîî Düşüncede Ehl-i Beyt Tasavvurları”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, c. XVII, S. 4, s. 337-353.
- Besnili Mustafa Nehcî Dede, *Dîvân*, Haz. Üzeyir Aslan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017.
- Bilge, Mustafa L., “Necran”, *DİA*, Ankara, 2006, c. XXXII, s. 507-508.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meal-i Alisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, 1960, İstanbul, c. I-VIII.
- Bulut, Mehmet, “İsmet”, *DİA*, Ankara, 2001, c. XXIII, s. 134-136.
- Büyükaşcı, Mustafa Sabri, “Seyyid”, *DİA*, Ankara, 2009, c. XXXVII, s. 40-43.
- Büyükaşcı, Mustafa Sabri, “Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2009, c. XXXIII, s. 86-129.
- Câhidî Ahmed Efendi, *Dîvân*, Haz. Lokman Taşkesenlioğlu, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara, 1988, c. I-XVIII.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul, 2004.
- Cemil Mahmud Bey, *Dîvân*, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 171, Vr. no: 1-69.
- Ceyhan, Adem, “Süleyman Nahîfî’nin Mevlidü’n-Nebî Mesnevîsi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2000, S. 14, s. 89-141.
- Ceylan, Ömür, *Hânedanda Bir Âsî Dâmâd Mahmûd Celâleddin Paşa Hayatı Edebî Kişiliği ve Âsâf Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara, 2003.
- Çağatay, Neşet, *İslâm Tarihi (Başlangıçtan Abbasilere Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- Çağlayan, Bünyamin, “Kerbelâ Mersiyeleri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1997.
- Çakır, Mustafa Sefa, “Hacı Ali Ârif Efendi ve Dîvânçesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2015, S. 53, s. 15-58.
- Çakır, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011.
- Çantay, Hasan Basri, *Tefsirli Kur’an Meâli*, Risale Yayınları, İstanbul, 2014.
- Çavuşoğlu, Raşit, *Hicaz Yollarında Bir Sûfî Mehmed İlhâmî’nin Hac Seyahatnâmesi*, Okur Akademi Yay., İstanbul, 2019.
- Çelik, Hatice, “Bendî Mustafa Baba Dîvânı (İnceleme-Metin)”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010.

- Çetiner, Mehmet, “Molla Murad ve Türkçe Dîvânı”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2010.
- Çiftçi, Cemil, *Dîvân Şiirinde Kerbelâ Ağıtları*, Kevser Yay., İstanbul, 2008.
- Çiftçi, Şaban, *Günümüz Alevî Bektaşî Kültüründe Hadis*, Hilal Ofset, Isparta, 2011.
- Darendeli, Kâtipzâde Bekâyî, *Maktel-i Hüseyin Kitâb-ı Kerbelâ*, Haz. Hulusi Eren, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017.
- Dâvûd-ı Halvetî, *Gülşen-i Tevhîd*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 998, 1-322.
- Demirci, Mehmet, “Hazret”, *DİA*, Ankara, 1998, c. XVII, s. 146-147.
- Derveze, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, Çev. Mehmet Yolcu, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011, c. I-II.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010.
- Dikmen, Melek, *Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmail Sâdık Kemal Paşa ve Âsâr-ı Kemâl'i*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2016, c. I-II.
- Diyarbakırlı Lebîb, *Dîvân*, Haz. Orhan Kurtoğlu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017.
- Doğan, Serap Urğun, “Eşref Paşa Dîvânı”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2010.
- Doğan, Şaban, “Bir Eski Oğuz Türkçesi Metni Hikâye-i Fâtıma ve Dil Özellikleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Kırgızistan, Eylül-Ekim 2012, S. 32, s. 1-20.
- Duman, Zeki, *Beyânu'l-Hak (Kur'an-ı Kerîm'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2006, c. I-III.
- Duman, M. Zeki, “Kur'an-ı Kerîm'de Ehl-i Beyt”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri, 2001, S. 11, s. 37-58.
- Duman, Zeki, *Kur'an-ı Kerîm'de Adab-ı Muaşeret*, Fecr Yay., İstanbul, 2018.
- Ebû Abdillâh b. Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, Çev. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yay., c. I-X.
- Ebû Abdillâh Muhammed bin Sa'd el-Bağdâdî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, Çev. Mehmet Akbaş-Yusuf Ziya Keskin, Sıyer Yayınları, İstanbul, 2015, c. I-XI.
- Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmâil el-Buhârî, *Sahih-i Buhârî*, Çev. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yay., İstanbul, 1987, c. I-XVI.
- Ebû Abdullâh Muhammed el-Hâkim en-Nisâbûrî, *Hz. Zehrâ'nın Fazîletleri*, Ter. Yalçın Atalık, Revak Yay., İstanbul, 2015.
- Ebû Abdullâh Muhammed el-Hakîm en-Nisâbûrî, *Müstedrek àala's-sahihayn*, Beyrut, 2002, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, c. I-V.
- Ebu Abdullâh Şemseddin Muhammed bin Osman ez-Zehebî, *Sıyer-i A'lâmü'n-nübelâ*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994, c. I-XXV.

- Ebû Bişr Muhammed ed-Dûlâbî, *ez-Zürriyyetü't-Tâhîratü'n-Nebeviyye*, ed-Dâru's-Selefiyye, Kuveyt, 1986.
- Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, c. I-IV.
- Ebû İsa Muhammed et-Tirmizî, *Câmiu's-Sahih*, Çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yûnus Emre Yay., İstanbul, 1980, c. I-VI.
- Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*, Ter. Ş. Abdülbâkî, Hisar Yay., İstanbul, 1984, c. I-VI.
- Ebu'l Al'â Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kuran*, Çev. Muhammed Han Kayanî vd., İnsan Yay., İstanbul, 1969, c. I-VII.
- Ebu'l Al'â Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhîd Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, Çev. Ahmed Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1983.
- Ebu'l-Hasen Ali bin Ahmed en-Nisâburî el-Vahidî, *Esbâb-ı Nüzûl*, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.
- Ebu'l-Hasen İzzüddin Ali eş-Şeybânî (İbnü'l-Esîr), *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut, 2014, c. I-VIII.
- Ebu'l-Mevâhib Abdulvehhâb eş-Şârânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Çev. Abdülkadir Akçiçek, Toker Yay., İstanbul, 1968, c. I-IV.
- Ebu Muhammed Abdullah Darimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Süleym Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğnî l,'n-Neşr ve't-Tevzi', 2000.
- Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdulmelik bin Hişâm, *İslâm Tarihi Siret-i İbn Hişam Tercemesi*, Ter. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985, c. I-IV.
- Ebu Nuaym Ahmed el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakatü'l-Asfiyâ*, Mektebetü'l-Hancî, Kâhire, 1996, c. I-X.
- Edirneli Kâmî, *Dîvân*, Haz. Gülgün Erişen Yazıcı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2010.
- Ebüssuûd Efendî, *Ebüssuûd Tefsiri* Çev. Ali Akın, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007, c. I-XII.
- Eğilmez, Ahmet, *Yûnus Emre Hayatı ve Açıklamalı Dîvânı*, Gelenek Yay., İstanbul, 2016.
- Eğri, Osman, *Alevî Bektaşî Klasikleri Kitâb-ı Dâr*, , Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2007.
- Elvân-ı Şîrâzî, *Gülşen-i Râz*, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8087, 1-107.
- Emin Efendi, *Menâkıbnâme-i Kethüdâzâde El-Hâc Mehmed Ârif Efendi*, Haz. Hasan Gürkan-Hür Mahmut Yücer, İnsan Yay., İstanbul, 2009.
- Emir, Enis, *Kur'ân'da Ehl-i Beyt*, İmam Rızâ Dergahı Yay., İstanbul, 2016.
- Emiroğlu, H. Tahsin, *Esbâb-ı Nüzûl*, Ülkü Yayınevi, Konya, 1977.
- Erdem, Kadri, "Kutup (Seyyid) Osman Fazlî Divânı", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008.

- Erdoğan, Mehtap, “Sivaslı Ali Şâdi ve Kerbelâ Mersiyelerini İhtiva Eden Sirişk-i Mâtem Adlı Eseri”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Adıyaman, 2009, S. 2, s. 54-72.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet, *Hatayi Dîvânî Şah İsmail Safevi Edebi Hayatı ve Nefesleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi, Ankara, 1956.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Dîvân-ı İlahiyat*, Haz. M. Kayahan Özgül, Ankara, 2013.
- Eşref Paşa, *Dîvân*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, h. 1278.
- Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, Çev. Suat Yıldırım vd., Akçağ Yayınları, c. II-XXIII.
- Fasih Ahmed Dede, *Dîvân*, Haz. Mustafa Çıpan, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 2003.
- Fatma Şadiye, *Kerime-i Muhtereme Hazret-i Fahr-i Âlem Sallallahu Aleyhi Vesellem Seyyidetü Nisâi'l-âlemîn*, Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, İstanbul, h. 1321.
- Fatma Şadiye Hanım, *H. Peygamber'in Sırrı Hazret-i Fâtıma*, Haz. Arzu Meral, Revak Yayınları, İstanbul, 2012.
- Fayda, Mustafa, “Hz. Muhammed'in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 1975, S. 2, s. 1-9.
- Fayda, Mustafa, “Mübâhele”, *DİA*, Ankara, 2006, c. XXXI, s. 425.
- Fayda, Mustafa, *Hulefâ-i Râşidin Devri*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Ferîdüddîn Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Haz. Mehmed Zahid Kotku, Nuruosmaniye Matbaası, İstanbul, 1964.
- Fığlalı, Ethem Rûhi, “İsnâaşeriyye”, *DİA*, Ankara, 2001, c. XXIII, s. 142-147.
- Fuzûlî, *Hadikatü's-Süeda Erenler Bahçesi*, Haz. Servet Bayoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
- Fuzûlî, *Hadikatü's-Süeda*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Haz. Şeyma Güngör, Ankara, 1987.
- Fuzûlî, *Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî*, Hurşid Matbaası, Dersaadet, h. 1315.
- Fuzûlî, *Saadete Ermişlerin Bahçesi*, Karacaahmet Sultan Kültür ve Tanıtım Derneği Yayınları, İstanbul, 2000.
- el-Gazzâlî Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed, *Mükâşefetü'l-Kulûb Kalplerin Keşfi*, Çev. Salih Uçan, Çelik Yay., İstanbul, 2016.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Dîvân*, Haz. İsmail Hakkı Aksoyak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2018.
- Geredeli Mustafa Rûmî Şâbânî, *Dîvân*, Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu-Mustafa Tatçı, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 1998.
- Gezgin, Ali Galip, *Kur'an'da Sevgi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2003.

- Güner, Osman, *Rasûlullah'ın Ehl-i Kitapla Münâsebetleri*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1997.
- Gürbüz, Hale, “Hanımlara Mahsus Gazete”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2001.
- Güven, Zühre Canay, “Eril Tarih Söyleminde Bir Osmanlı Kadın Kamusal Alanı”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Güz 2016, S. XLIII, s. 1-14.
- Hâce Muhammed Lutfî, *Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, Damla Yay., İstanbul, 2011.
- Hacı Nureddin Efendi, *Maktel-i Hüseyin*, Haz. Mehmet Karaarslan, Önsöz Yay., İstanbul, 2012.
- Hâfi, *Zâdü'l-Meâd (Kitabü Mevlüdü'n-Nebi)*, Haz. Secaattin Tural, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2011.
- Harman, Ömer Faruk, “Meryem”, *DİA*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 236-242.
- Hasan Rüşdî, *Dîvân*, Haz. M. Adnan Başoğlu-Necdet Okumuş, Emek Matbaacılık, Manisa, 2003.
- Hâşim Baba Bandırmalızâde Mustafa Üsküdârî Celvetî, *Vâridât-ı Mensûre ve Dîvân-ı Manzûme*, 06 Mil Yz 3623/1, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 1-128.
- Hâtib el- Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf, Dâru'l-Gurbi'l-İslâmî, Beyrut, 2002, c. I-XVII.
- Havvâ, Said, *El-Esas fi's-Sünne (Hadislerle İslâm Tarihi)*, Çev. M. Ahmed Varol vd., Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1989, c. I-VII.
- Havvâ, Said, *el-Esas fi't-Tefsîr*, Ter. M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1989, c. I-XVI.
- Hersekli Ârif Hikmet Beg, *Dîvân*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, h. 1335.
- el-Hindî Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2008, c. I-XVIII.
- Hoca Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, Haz. Hayati Bice, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.
- Hüseyin Vassâf, *Mevlid Şerhi Gülzâr-ı Aşk*, Haz. Mustafa Tatçı vd., Dergah Yay., Ankara, 2006.
- Hüseyin Vassâf, *Dîvân*, Haz. Mustafa Tatçı vd., Kırkambar Yay., İstanbul, 2012.
- Işık, Caner, “Türk Kültür Mirasında Bir Kült Olarak Hz. Fâtıma”, *Sufî Araştırmaları*, 2017, S. 17, s. 17-33.
- Işık, Emin, “Ahzâb Sûresi”, *DİA*, Ankara, 1989, c. II, s.195-196.
- Işık, Emin, “Âl-i İmrân”, *DİA*, Ankara, 1989, c. II, s. 307-309.
- Işık, Emin, “Duha Sûresi”, *DİA*, Ankara, 1994, c. IX, s. 546.
- İbn Hâcer el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan, 2010, c. I-IX.
- İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, Dâru'l-Kitâbi's-Selefiyye, Kâhire, c. I-XVIII.

- İbn Kesîr Ebu'l-Fidâ İmâmuddîn İsmâil bin Şihâbuddîn, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa-Bedreddin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993, c. I-XVI.
- İbn Kesîr Ebu'l-Fidâ İmâmuddîn İsmâil bin Şihâbuddîn, *el-Bidâye ve'n-Nihâye (Büyük İslâm Tarihi)*, Ter. Mehmet Keskin, İstanbul, 1994, c. I-XV.
- İbn Manzur Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisanü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 2010, c. IV c. I-XV.
- İbn Mâce Ebü Abdillâh Muhammed el-Kazvînî, *Sünen*, Dâru'l-Hadâreti ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Riyad, h. 1436.
- İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-Şuarâ)*, Haz. Ayşegül Celepoğlu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, c. I-V.
- İbrahim ibni Bâlî, *Hikmetname*, Haz. Mustafa Altun, yy, İstanbul, 2003.
- İshak Bin Hasan Tokâdî er-Rızâî, *Manzûmetü'l-Leâlî*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, t.y., y.y.
- İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhü'l-Beyân*, Damla Yayınları, İstanbul, 1997, c. I-X.
- İsmâil Paşazâde Hakkı Beg, *Dîvân*, Hüdavendigâr Vilâyeti Matbaası, Bursa, 1292.
- Kabakçı, Yusuf, "Bursalı Mutasavvıf Tarihçi Mehmed Şemseddin Efendi ve Seyahatnamesi Dildâr-ı Şemsî", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XVII, S. 1, s. 263-282.
- Kadîmî Baba, *Dîvân*, Haz. Mü'mine Çakır, Akçağ Yay., Ankara, 2015.
- Kâfzâde Fâizî, *Dîvân*, 06 Mil Yz A 795/1, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Vr. no: 20b-74b.
- Kandemir, M. Yaşar, "Fâtıma", *DİA*, Ankara, 1995, c. XII, s. 219-223.
- Kaplan, Doğan, "Alevilikte Muhammed-Ali Tasavvuru: Bir Ten Bir Baş ya da İki Ten İki Baş Sembolizminin Kültürel Temeli", *Kültür Coğrafyamında Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyum Bildiriler Kitabı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2011, c. I, s. 147-159.
- Kaplan, Hasan, "Zülfikar'ın Dîvân Şiirine Yansımaları", *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara, 2018, c. I-II.
- Kara, Mustafa, "Bursalı Bir Tarihçi Mehmet Şemseddin (Ulusoy) Efendi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1991, S. 3, c. III, s. 99-105.
- Kara, Mustafa, "Hikmet", *DİA*, Ankara, 1998, c. 17, s. 517-518.
- Karaman, Gülay, "Hasan Rızâ Dîvânı (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri)", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2009.
- Karaman, Hayreddin vd., *Kur'an Yolu (Türkçe Meal ve Tefsir)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, c. I-V.
- Karayılanzâde Mehmed Emîn Sabrî, *Dîvân*, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 618/3, Vr. no: 71b-117b.

- Kaya, Haydar, *Alevî Bektaşî Erkanı Evradı ve Edebiyatı*, Engin Yay., İstanbul, 1993.
- Kayaoğlu, Taceddin –Kırtan, Mahmut, *Şirinsiz Ferhat Leylasız Mecnun Bayburtlu Hicrani*, Fide Yay., İstanbul, 2006.
- Kazıcı, Özgür, “Sadık Ağazade Sıdkî Efendi Dîvânı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2011.
- Keçecizâde İzzet Molla, *Dîvân*, Bulak Matbaası, Mısır, h. 1255.
- Keçecizâde İzzet Molla, *Mihnetkeşân*, y.y., t.y., İstanbul.
- Kemâhî Kemâleddîn Ebu'l-Kemal Muhammed, *Dîvân*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2401, Varak no. 1-86.
- Kenzî Abdülaziz Şenol, *Dîvân Noktanın Sonsuzluğu*, Haz. Saim Öztan vd., Pan Yay., İstanbul, 2002.
- Kılavuz, Ahmet Saim, *İlmihal*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008, c. I-II.
- Kılıç, Atabey, “Ma’rifî Tarikati Şeyhi Ferdî Baba ve Aruzla Yazılmış Şiirleri”, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, İstanbul, 2001, S. 12, s. 121-134.
- Kılıç, Atabey, *Müridi ve Pend-i Rical Mesnevîsi İnceleme Tenkitli Metin Dizin*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2005.
- Kılıç, Rüya, *Osmanlı’da Seyyidler ve Şerifler*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.
- Koniçeli Kazım Musa Paşa, *Dîvân*, 06 Mil Yz A 2243, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, I-XIV.
- Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1987, c. I-XVIII.
- Kömür, Mehmet, *Haydarî Dîvânı Hayatı Yaşam Felsefesi Şiirleri*, Demos Yay., İstanbul, 2010.
- Köse, Bünyamin, “Şeyhî Ali Şehsüvaroğlu (Şeyhî Efendi) ve Riyâzû'l-Gufrân (Tefsir-i Yâsîn-i Şerîf) Adlı Manzum Eserin Tenkitli Metni”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005.
- Kumartaşoğlu, Satı, “Fatma Ana Üzerine Anlatılan Efsaneler”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Ocak 2015, c. III, S. VI, s. 107-113.
- Kutlu, Şemseddin, *Dertli*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.
- Kuzubaş, Muhammet, “Manzum Bir Destan Kitabı (Destan-ı Veysel Karani, Vefât-ı Hz. Fâtıma, Vefât-ı İbrahim, Hikayet-i Güğercin, Hikayet-i Geyik)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. I-II, Kış, 2008, s. 304-340.
- Küçük, Abdurrahman, “Beytü'l-Ma'mur”, *DİA*, Ankara, 1992, c. VI, s. 94-95.
- Lebîb Mehmed Efendi, *Mersiye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, t.y., y.y..
- Levend Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Leylâ Hanım, *Dîvân*, Haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yay, İstanbul, 2003.
- Malatyalı Şehrî, *Dîvân*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017.

- Manisalı Câmî, *Muhabbetnâme (Vâmik u Azrâ)*, Haz. M. Esat Harmancı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017.
- Mebnî Mehmed Baba Edirnevî, *Dîvân*, 06 Mil Yz Fb 169/4, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Vr. no: 71b-108b.
- Mehmed Ali Hilmi Dede Baba, *Dîvân*, Haz. Gülbeyaz Karakuş, Revak Kitabevi, İstanbul, 2012.
- Mehmed Şemseddin el-Mısırî, *Mevlid*, Haz. Mustafa Kara, Sır Yayıncılık, Bursa, 2008.
- Mehmed Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1969, c. I-XII.
- Mermer, Ahmet, *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara, 1997.
- Mert, Aslı, "Nâkâm Dîvânı İnceleme Metin", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2012.
- Mislî İsmail Hakkı, *Dîvân*, Haz., Emrah Gökçe, Akçağ Yay., Ankara, 2015.
- Molla Murad, *Dîvân*, TBMM Kütüphanesi, İstanbul, h. 1290.
- Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Çev. Sadettin Gümüş-Nedim Yılmaz, Yeni Şafak, İstanbul, 1995, c. I-VII.
- Muhammed Bâkır el-Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, Müessesetü İhyâi'l-Kütübi'l-İslâmiyye, Kum, h. 1388, c. I-CX.
- Muhammed bin Süleyman el-Halebî, *Nuhbetü'l-Leâlî Li Şerhi Bedi'l-Emâlî*, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Muhammed bin Süleyman er-Rudânî, *Cem'ul-Fevâid*, Mektebetü İbni Kesîr-Dâru İbn Hazm, Lübnan, 2009, c. I-IV.
- Muhammed Esad Erbilî, *Dîvân-ı Es'ad*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1991.
- Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kurân*, Çev. Vahdettin İnce, Kevser Yayınları, İstanbul, 2001, c. I-VIII.
- Muhîtî Dede, *Kismetname*, Haz. Fatih Usluer, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul, 2016.
- Mukâtil bin Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, İşaret Yayınları, c. I-IV.
- Murtazâ Sukûtî, *Dîvân*, Haz. Nurgül Özcan, Kitapsal Yayın, y.y., 2011.
- Musa Kazım Paşa, *Aşkın Hazîneleri Makalid-i Aşk Kerbelâ Mersiyeleri*, Haz. Cemil Çiftçi, Kevser Yay., İstanbul, 2011.
- Mutçalı, Serdar, *El-Mu'cemü'l-'Arabîyyi'l-Hadîs*, Dağarcık Yay., İstanbul, 2012.
- Muvaffak bin Ahmed el-Harezmi, *el-Menakıb*, Müessesetü'l-Neşri'l-İslâmiyye, Kum, h. 1411.
- Müslîm b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslîm*, Dâru Taybe, Riyad, h. 1426.
- Müştak Baba, *Dîvân*, Haz. Mehmed Kemal Gündoğdu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Nâilî, *Dîvân*, Haz. Haluk İpekten, Akçağ Yay., Ankara, 1990.

- Nalî Mehmed Efendi, *Tuhfetü'l-Emsâl*, Haz. Bâhir Selçuk, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017.
- Nevrûz Bin Îsâ Adanavî, *Manzûme-i Kıssa-ı Kerbelâ*, 06 Hk 5044/1, Ankara Milli Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 1a-137b.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Veysel Karânî ve Üveysilik*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1982.
- Okan Nimet, *Canların Cinsiyeti Alevilik ve Kadın*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Okumuş, Salih- Bal, Alev, “Review of the Malumat (Newspaper) In The Respect of Shape, Content and The Authors (The Copies 1-100)”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2011, c. 2, S. 3, s. 165-188.
- Okuyucu, Cihan, *Cinânin Hayatı Eserleri Divânının Tenkitli Metni*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1994.
- Osman Şems Efendi, *Kerbelâ Mersiyyeleri Mersiyye-i Cenâb-ı Şehidü'ş-Şühedâ*, Haz. Selâmi Şimşek, Buhara Yay., İstanbul, 2016.
- Öğüt, Cemal, *Hız Fâtımatü'z-Zehrâ*, Bahar Yayınları, İstanbul, t.y.
- Öğüt, Salim, “Mahrem”, *DİA*, Ankara, 2003, c. XXVII, s. 388-389.
- Ölker, Perihan, “Hz. Fâtıma Destanı”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2016, S. 36, s. 351-366.
- Öz, Mustafa, “Ehl-i Beyt”, *DİA*, Ankara, 1994, c. X, s. 498-501.
- Özen, Hatice, *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri*, Graphis Matbaası, İstanbul, 1994.
- Özök, Kahraman, *Osmanlı Dönemi Şeyhlerinden Kerbelâ Mersiyyeleri*, Revak Yay., İstanbul, 2014.
- Özmen, İsmail, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, c. I-V.
- Öztürk, Emine, “Hz. Fâtıma Kültü”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, Temmuz-Aralık 2010, S. 4, s. 127-144.
- Öztürk, Özhan, *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*, Phoenix Yay., Ankara, 2009.
- Pala, İskender, “Kün”, *DİA*, Ankara, 2002, c. XXVI, s. 552-553.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., İstanbul, 1995.
- Pîr Muhyiddîn, *Şefâatnâme*, Haz. Meliha Yıldırım Sarıkaya, Önsöz Yay., İstanbul, 2012.
- Sâdık Ağazâde Sıdkî, *Divân*, Besni Mevlana-Yûnus Emre ve Güzel Sanatları Sevenler Derneği Kütüphanesi, Vr. no: 1-48.
- Safâyî Ali Dede, *Divân*, Haz. Ramazan Ekinci, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016.
- Salih Baba, *Salih Baba Divânı*, Haz. Şeyheddin Yalçınkaya, Semerkand Yay., İstanbul, 2015.
- Salihoğlu, İ. Salih, *Siyer-i Ali*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2012.

- Sarıkaya, Mehmet Saffet, “Alevîliğin Temel İnançları”, *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara, Ocak-2004, S. 158, s. 4-7.
- Sarıkaya, Meliha Yıldırım, “Türk-İslâm edebiyatında Hz. Ali”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2004.
- Sarıkaya, Meliha Yıldırım, “Zülfikar (Türk Edebiyatı)”, *DİA*, Ankara, 2013, c. XLIV, s. 554-556.
- Selânikli Meşhûrî Ahmed Efendi, *Dîvân*, Haz. Yaşar Aydemir-Halil Çeltik, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017.
- Selçuk, Hayri, *Yûnus Dîvânı*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1979.
- Serbestzâde Ahmed Hamdî İskilîbî, *Dîvân*, Haz. İsmail Güleç, Pan Yay., İstanbul, 2004.
- Serin, Sefer, “Diyarbakırlı Ali Emirî Dîvânı İnceleme Metin”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2007.
- Sevil, Belgin, “Sıdkî Baba'nın Mersiye Mecmuası (Metin İnceleme), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019.
- Seyyid Kutub, *Fî-Zilâli'l-Kur'ân*, Çev. İ. Hakkı Şengüler vd., Hikmet Yayınları, İstanbul, 1970, c. I-XVI.
- Seyyid Murtazâ Hüseyinî, *Ehl-i Sünnet Kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın Fazîletleri*, Ter. Muhammed Tâhir, Kevser Yayınları, İstanbul, 2008.
- Seyyid Nesîmî Şeyh İmadüddin, *Dîvân*, Haz. Hüseyin Ayan, Akçağ Yay., Ankara, 1990.
- Seyyid Nigârî, *Dîvân*, Haz. Muzaffer Akkuş, Niğde Üniversitesi Yay., Niğde, 2001.
- Solmaz, Süleyman, “Nev'î ve Ehl-i Beyt Hakkında Yazdığı Terkîb-i Bend”, *Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, Malberg, Almanya, 2015, S. 11, s. 15-41.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz, *Dâstân-ı İbrahim Edhem, Dâstân-ı Fâtıma, Dâstân-ı Hâtun*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.
- Stojanovska, İvona, “Bahrî Dîvânı ve İncelemesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.
- Suyûtî Hâfız Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Müsnedü Fâtımatî'z-Zehrâ Radiyallâhu Anhâ*, Matbaatu'l-Azîziyye, Haydarabad, 1986.
- Süleyman Çelebi, *Mevlid*, Haz. Necla Pekolcay, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1993.
- Şahin, Abdullah, “Kilisli Abdullah Sermest (Halis) Dîvânı”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 1998.
- Şahin, Halil İbrahim, *Karyağdı Baba Bektaşî Tekkesi Postnişini Hafız Baba ve Dîvânı Üzerine Bir İnceleme*, Altınpost Yay., Ankara, 2013.
- Şahin, Sami, *Hadislerde Aşere-i Mübeşşere Dünyada İken Cennetle Müjdelenenler*, Asitan Yay., İstanbul, 2012.

- Şemseddin Sâmî, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 2010.
- Şengün, Necdet, “Hz. Fâtıma Mevlîdi ve Vesîletü'n-Necât ile Mukâyesesi”, *Cumhûriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII/2, 2008, s. 419-438.
- Şeref Hanım, *Dîvân*, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, İstanbul, h. 1292.
- Şeyh Ahmed Sûzî, *Dîvân*, yy, İstanbul, h. 1290.
- Şeyh Baba Mehmed Süreyya, *Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşîyye*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- Şeyh Halid, *Dîvân*, Haz. Alim Yıldız, Esform Ofset, Sivas, 2004.
- Şeyh Hasan Haydar er-Rufâî el-Keyâlî, *Dîvân*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 168, 1- 143.
- Şeyh Mü'min Şeblencî, *Nuru'l-Ebsâr Ehl-i Beyt*, Ter. Saim Güngör, Pamuk Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Şeyh Sadûk, *èlle'ş-Şerâi'*, Dâru'l-Murtazâ, Beyrut, 2006, c. I-II.
- Şimşek, Selâmi, “Bandırmalı Şeyh Yusuf Nizâmeddin Efendi ve Mersiyye-i Şâh-ı Şehid-i Kerbelâ'sı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2006, S. 30, s. 65-81.
- Şimşek, Selâmi, “Son Dönemde Üsküdar'da Yetişmiş Bir Sûfi-Şair: Yusuf Nizameddin Fâhir (Ataer) Baba, Hayatı, Eserleri ve Mersiyeleri”, *V. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, İstanbul, 2008, I-II.
- Şirzâd, *İlâveli Vâveylâ Yâhud Mesâib-i Kerbelâ*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Talat Bayrakçı Koleksiyonu, Demirbaş No. 988, Dersaadet Matbaası, İstanbul, h. 1327.
- Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 2013.
- Taberî Ebu Cafer Muhammed bin Cerir, *Taberî Tefsîri*, Çev. Kerim Aytekin-Hasan Karakaya, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1996, c. I-IX.
- Tâhirü'l-Mevlevî, “Hz. Fâtıma'nın Cihazı ve Düğünü”, *Mahfil Gazetesi*, İstanbul, 1922, c. II, S. 21, s. 146-149.
- Takiyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrızî, “Ehl-i Beyt'in Fazîleti”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Çev. M. Mahfuz Söylemez, c. XLIII (2002), S. 2, s. 415-430.
- Tanyu, Hikmet, “Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El İle İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay.*, Ankara, 1982, c. IV, s. 479-495.
- Taşkesenlioğlu, Lokman, *Bursalı Muhammed Akif Efendi ve Mevlidi Mir'at-ı Muhammedî*, İstanbul, 2019.
- Tatçı, Mustafa, *Yûnus Emre Dîvânı Tenkitli Metin*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.
- Tatçı, Mustafa, *Yûnus Emre Dîvân-ı İlâhîyât*, Kapı Yay., İstanbul, 2012.

- Tatcı, Mustafa, “Mutasavvıf Şair ve Bestekâr Ayaşlı Hasan Kenzi Efendi Hayatı ve Şiirleri”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan*, S. XXVIII, c. I-IV, İstanbul, 2006, s. 225-256.
- Tatcı, Mustafa - Ahmet Ögke, *Vâhib Ümmî Halvetî Dîvân-ı İlâhiyât*, H Yay., İstanbul, 2012.
- Tatcı, Mustafa – Öztürk Mehmet Cemal, “Mehmet Şemseddin Ulusoy”, *DİA*, Ankara, 2012, c. XLII, s. 135-136.
- Tazebay, Kilisli Abdullah Serbest, *Dîvân*, Haz. Abdullah Şahin, Yay. Uygur Tazebay, Ankara, 1999.
- Tevfik Ebû İlm, *H. Fâtıma*, Çev. Burhan Başak, İnsan Yayınları, İstanbul, 2010.
- Tevhîde Hanım, *Dîvân*, Haz. Gürol Pehlivan vd., Manisa Belediyesi Kültür Yay., Manisa, 2007.
- Top, Yılmaz, “Münirî'nin Manzum Siyer-i Nebi'si 6-7. Cilt İnceleme Metin”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.
- Topaloğlu, Bekir, “Şûrâ Sûresi”, *DİA*, Ankara, 2010, c. XXXIX, s. 239-240.
- Tosun, Necdet, “Silsile”, *DİA*, Ankara, 2009, c. XXXVII, s. 206-207.
- Tosun, Necdet, “Veysel Karani”, *DİA*, Ankara, 2013, c. XLIII, s. 74-75.
- Trimingham, John Spencer, *Christianity Among the Arabs in Pre-Islamic Times*, London-New York, 1979.
- Tur, Seyit Derviş, *Erkanname Alevîliğin İslâm'da Yeri ve Alevî Erkanları*, Can Yay., Almanya, 2002.
- Turan, Lokman, “Yenişehirli Avnî Bey Dîvânı'nın Tahlili (Tenkitli Metin Encümen-i Şuara ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1998, c. I-II.
- Türkyılmaz, Necla, “Kemahlı İbrahim Hakkı ve Dîvânı”, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2014.
- Uludağ, Süleyman, “Âl-i Abâ”, *DİA*, Ankara, 1989, c. II, s. 306-307.
- Uludağ, Süleyman, “İstimdad”, *Tasavvuf Dergisi*, Ankara, 2002, S. 8, s. 9-26.
- Uyar, Gülgün, *Ehl-i Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Uzun, Mustafa, “Fâtıma”, *DİA*, Ankara, 1995, c. XII, s. 223-224.
- Uzun, Mustafa, “Muhammediyye”, *DİA*, Ankara, 2005, c. XXX, s. 586-587.
- Üçüncü, Kemal, “Cemâleddin Uşşâki Dîvânı (Metin İnceleme)”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 1998.
- Ümmî Sinan, *Dîvân*, Haz. A. Azmi Bilgin, T.c. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017.
- Üzüm, İlyas, “Kevser Sûresi”, *DİA*, Ankara, 2002, c. XXV, s. 345-346.

- Üzüm, İlyas, “Şâh-ı Merdân Murtazâ Ali: Kültürel Alevî Kaynaklarına Göre Hz. Ali Tasavvuru”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2004, S. 11, s. 75-104.
- Üzüm, İlyas, “Yeşil Kubbede Asılı Kandil: Nûr-i Muhammedî, Kültürel Kaynaklarına Göre Alevîlikte Hz. Muhammed Tasavvuru”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2009, c. XII, S. 33, s. 205-233.
- el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed, *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.
- Vahyî, *Dîvân*, Haz. Hakan Taş, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2017.
- Vaktidoldu, Ali Adil Atalay, *Hazreti Betül Fâtıma Anamız*, Can Yayınları, İstanbul, 2011.
- Varol, M. Bahaüddin, *Siyasallaşma Sürecinde Ehli Beyt*, Yediveren Yayınları, Konya, 2002.
- Varol, Mehmet Bahaüddin, *Ehl-i Beyt Kavramsal Boyut*, Yediveren Yayınları, Konya, 2004.
- Vuslatî Ali Bey, *Gazânâme-i Çehrin*, Haz. Mustafa İsen-İsmail Hakkı Aksoyak, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 2003.
- Yağcı, Öner, *Pir Sultan Abdal Yaşamı ve Şiirleri*, Cumhûriyet Kitapları, İstanbul, 2011.
- Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru Sadr, Beyrut, 1993, c. I-VII.
- Yanbolulu Ali Turâbî Baba, *Dîvân*, Tophane-i Âmire Matbaası, İstanbul, h. 1294.
- Yapa, Melek Bıyık, “Aşkî Mustafa Dîvânı Edisyon Kritik”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
- Yardım, Ali, *Peygamberimizin Şemâli*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Yaşaroğlu, M. Kamil, “İnsan Sûresi”, *DİA*, Ankara, 2000, c. XXII, s. 331-332.
- Yaşaroğlu, M. Kamil, “İsra Sûresi”, *DİA*, Ankara, 2001, c. XXIII, s. 177-178.
- Yaşaroğlu, M. Kamil, “Meryem Sûresi”, *DİA*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 242-243.
- Yavuz, Adil, “Kisâ' Hadisi Rivâyetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, S. 19, s. 153-177.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “İstimdad”, *DİA*, Ankara, 2001, C. XXIII, s. 363-364.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Teveşül”, *DİA*, Ankara, 2001, c. XLI, s. 6-8.
- Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye*, Haz. Amil Çelebioğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara, 1996, c. I-II.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, 1971, c. I-X.
- Yekbaş, Hakan, *Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*, Asitan Yayıncılık, Ankara, 2012.
- Yıldırım, Harun, *Kadın Şahsiyetler ve Hanım Sahâbîler*, Mercan Kitap, İstanbul, 2015.
- Yıldırım, Seyfullah, “Hasan Cemâli Baba Hayatı Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2005.

- Yıldız, Alim, *Sivashlı Dîvân Şairleri*, Sivas Belediyesi Yay., İstanbul, 2017.
- Yılmaz, Hasan Kamil, “Esad Erbili”, *DİA*, Ankara, 1995, c. XI, s. 348-349.
- Yılmaz, Orhan, “Tathir Âyeti ve Rivâyetler Bağlamında Ehl-i Beyt Kavramının Kapsamı”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013/2, c. II, s. 4, s. 65-74.
- Yörükân, Yusuf Ziya, *Hız. Muhammed’in Doğumundan Ölümüne Kadar İslâm Dini Tarihi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Yûnus Emre, *Dîvân*, Haz. Hayri Selçuk, Üçdal Neşriyat, Ankara, 1979.
- Yüksel, Yahya, “Nevrûz b. İsâ’nın Manzûme-i Kıssa-i Kerbelâ’sı (v70a-139b)”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu, 2012.
- Zeynü’d-dîn Ahmed ez-Zebîdî, *Sahîh-ı Buhârî Muhtasarı ve Tecrid-ı Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Çev. Kamil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1980, c. I-XI.
- Zihni-i Çermikî, *Dîvân*, Tatyos Divitciyan Matbaası, İstanbul, h. 1291.
- Zühdi Abdülmecîd, *Dîvân*, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 340, Vr. no: 1-160.
- Müellifi Yok, *Tefsîru Sûreti’l-Kevser*, Milli Kütüphane, 03 Gedik 17677/2, Vr. no. 19b-30a.
- Müellifi Yok, *Tefsîr-i Bazı Sûver-i Kurân*, Milli Kütüphane, 06 Hk 3006, Vr. no. 1-87.
- Müellifi Yok, *Manzûme-i Hazret-i Hadîcetü’l Kübrâ*, 06 Mil Yz A 8670, 1-46.

İnternet Kaynakları

- <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/tezv%C3%A2Ec-i-Fâtıma/128858> Erişim tarihi 06.11.2018
- <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/tezvic-i-fatimetuz-Zehrâ-ra/15105> Erişim tarihi 06.11.2018
- <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/nas%C3%A2Ehat-i-res%C3%B2Bİillah-li-Fâtıma/98863> Erişim tarihi 06.11.2018
- <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vas%C3%A2Eyet-i-neb%C3%A2E-sav-li-Fâtıma/98185> Erişim tarihi 06.11.2018
- <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/hazret-i-res%C3%B2Bİ-i-ekremin-hazret-i-fatimetuz-zahraya-vasiyyetlerinin-tercumesi/189380> Erişim tarihi 06.11.2018
- <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/dastan-i-Fâtıma/135702> Erişim tarihi: 06.11.2018
- <http://cdm21054.contentdm.oclc.org/cdm/compoundobject/collection/MC/id/22295/rec/2> Erişim tarihi: 06.11.2018
- <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/hikaye-i-hazret-i-fatma/210036> Erişim tarihi: 06.11.2018

<http://cdm21054.contentdm.oclc.org/cdm/compoundobject/collection/MC/id/32146/rec/5> Erişim tarihi: 06.11.2018

<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/ahval-i-Fâtıma/90690> Erişim tarihi: 06.11.2018

<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/ahval-i-Fâtıma/100174> Erişim tarihi: 06.11.2018

<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/risale-f%C3%AE-beyani-ahvali-fatimatiz-Zehrâ/111076> Erişim tarihi: 06.11.2018

<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vefât-i-Fâtımatuz-Zehrâ/191204> Erişim tarihi: 06.11.2018

<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vefât-i-Fâtıma/97968> Erişim tarihi: 07.11.2018

<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vefât-i-Fâtıma/98543> Erişim tarihi: 07.11.2018

<http://cdm21054.contentdm.oclc.org/cdm/compoundobject/collection/MC/id/29038/rec/3> Erişim tarihi: 07.11.2018

<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/hikaye-i-hazret-i-bibi-Fâtıma/96158> Erişim tarihi: 08.11.2018

<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vefât-i-Fâtıma/111478> Erişim tarihi: 06.11.2018

<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/vefât-i-hz-Fâtıma-ra/128418> Erişim tarihi:08.11.2018

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Atila GÖKDEMİR
Doğum Yeri ve Yılı : Antalya - 1982
Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : 1. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği (2004)
2. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (2017)
Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (2014)

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1. İngilizce 97,5 (2012 KPDS)

İş Denevimi :

1. Niğde Ş.H.P.T.Osman Turgut İlköğretim Okulu, Öğretmen, 2004-2005
2. Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kayseri 2. Ana Bakım Merkezi, Tercüman, 2005-2006
3. Sütçüler Çimenova Şehit Mustafa Yıldırım İlköğretim Okulu, Öğretmen, 2007-2009
4. Isparta Sağlık Meslek Lisesi, Öğretmen, 2009-2013
5. Isparta Mustafa Kaçikoç Anadolu Lisesi, Öğretmen, 2013-2017
6. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Araştırma Görevlisi, 2017-

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

1. Atila Gökdemir, “Müellifi Bilinmeyen Bir Manzum Hadis Tercümesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2014.
2. Atila Gökdemir, “Lütfi’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016/2, S. 24, s. 83-94.
3. Atila Gökdemir, “Müellifi Bilinmeyen Bir Kırk Hadis Tercümesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017/2, S. 27, s. 122-140.